

מלכה הוכברג

מיכל דודוביץ

ד"ר הדרה לסר-כהן

צלילים מספרים חבריי הצלילים

מדריך למורה

תוכן העניינים

א. רציונל ורכיבי החומר	עמוד 4
1. א. רקע כללי.....	עמוד 4
2. א. מהות השיטה.....	עמוד 5
3. א. מטרות.....	עמוד 6
4. א. עקרונות כלליים.....	עמוד 8
5. א. רכיבי החומר.....	עמוד 8
ב. דרכי הוראה ולמידה	עמוד 11
1. ב. הקדמה.....	עמוד 11
2. ב. גורמים המשתתפים בתהליך הלמידה.....	עמוד 11
3. ב. פיתוח מוכנות ללימוד הקריאה.....	עמוד 12
4. ב. אבחון ומבדקים.....	עמוד 13
5. ב. ארגון חדר הכיתה.....	עמוד 13
6. ב. עזרי לימוד.....	עמוד 15
7. ב. משחקים.....	עמוד 18
ג. דרכי טיפול בנושאים יחודיים בצרוף הדגמות	עמוד 22
1. ג. שיתוף הורים בתהליך - כיצד?.....	עמוד 22
2. ג. כיצד למנוע דפוס קריאה לקויים?.....	עמוד 22
3. ג. כיצד למנוע ליקויי כתיבה?.....	עמוד 23
4. ג. כיצד לעזור לתלמידים בעלי קשיים מיוחדים?.....	עמוד 24
5. ג. כיצד לטפל בשונות של תלמידים?.....	עמוד 28
6. ג. כיצד לטפח את הבנת הנקרא?.....	עמוד 28
7. ג. כיצד לפתח הבעה בכתב וכתיבה?.....	עמוד 30
8. ג. כיצד לפתח שיח דבור, האזנה והבנת הנשמע?.....	עמוד 31
9. ג. כיצד להקנות אותיות כתב?.....	עמוד 32
10. ג. כיצד ללמד על חגים?.....	עמוד 33
11. ג. כיצד ללמד יצירות ספרותיות (בחירת היצירות, דרכי הוראתן ומודלים)?.....	עמוד 34
12. ג. כיצד ללמד טקסטים מן המקורות?.....	עמוד 36
13. ג. כיצד ללמד טקסטים עיוניים (כולל מודל)?.....	עמוד 37
14. ג. אילו ספרים מומלצים לקריאה ומדוע?.....	עמוד 38
ד. הצעות לדרכי הוראת "צלילים מספרים" א	עמוד 44
קמץ פתח חטף-פתח שווא	
הנושאים: משפחה, בעלי חיים, סתיו	
ה. הצעות לדרכי הוראת "צלילים מספרים" ב	עמוד 88
1. ה. חיריק	
2. ה. חולם	
הנושאים: שרים ומנגנים, גינה, שבת, הולדת תינוק, בריאות שיניים, צבעים	

ו. הצעות לדרכי הוראת "צלילים מספרים" ג.....	עמוד 110
1.1 צירה סגול	
2.1 שורוק קובוץ	
הנושאים: חורף, מאמצים כלב, יום הולדת, אביב, מאלף עד תיו	
ז. הצעות לדרכי הוראת "חבריי הצלילים".....	עמוד 128
ח. נספחים.....	עמוד 161
1. ח רשימת האמרות, הפסוקים והפתגמים.....	עמוד 161
2. ח רשימת היצירות על-פי המעגלים והחבורות.....	עמוד 162
3. ח טבלת מעקב והערכת הישגים.....	עמוד 165
מראי מקומות.....	עמוד 166
המלצות למורה לקריאה נוספת.....	עמוד 167

א. רציונל ורכיבי החומר

1. רקע כללי

התכנית "צלילים מספרים" נבנתה מחדש בהתאם לתכנית הלימודים "חינוך לשוני: עברית - שפה, ספרות ותרבות" (תשס"ג), על-פי הנחיות משרד החינוך המופיעות במסמך "ספרי לימוד בחינוך הלשוני בבית הספר היסודי" (2011), ובהתבסס על החוברת "תכנית הוראה להטמעת יעדי עברית (חינוך לשוני) בכיתות א-ב" (תשע"ד). בהתאם לכך, המטרה בתכנית "צלילים מספרים" היא לטפח אדם אורייני, בעל תפקוד רב-פנים בחברה ובתרבות, באמצעות הקניית ארבע אפנויות הלשון - קריאה, כתיבה, דיבור והאזנה - ובאמצעות הכרת טקסטים איכותיים מסוגות שונות.

"הילדים מגיעים לבית הספר כשהם מצויידים בידע לשוני רב ומגוון בעיקר בשפה הדבורה, אבל גם בשפה הכתובה" (תכנית הלימודים חינוך לשוני, תשס"ג, עמ' 10). אנו עדים לעתים קרובות ליצירת "מילים חדשות" על-ידי ילדים בני שלוש, ולמשחקי מילים בפי ילדים בני חמש. עם זאת, "הלשון הכתובה אינה נרכשת מאליה, באופן נסיבתי, אלא מצריכה לימוד מפורש ומכוון בבית הספר" (תכנית הלימודים הנ"ל, עמ' 10). ואכן, רבה העבודה בבית הספר היסודי לצורך טיפוח אדם אורייני: על בית הספר להביא לכך שהתלמידים ישלטו בעברית תקינה, ידעו להשתמש נכון בלשון דבורה וכתובה, יכירו טקסטים מסוגות שונות, יהיו בעלי יכולת קריאה מושכלת של טקסטים ספרותיים, ירחיבו ידע לשוני ועוד. כל זאת כדי שיוכלו להשתמש בשפה לצורכיהם, על-פי בחירתם, בהתאם לתחומי העניין שלהם ולפי הנסיבות (לפי תכנית הלימודים הנ"ל, עמ' 11). משימות אלה אינן פשוטות לתלמידים בכיתה א'. התמודדות עם משימות כאלו מצריכה חומרי לימוד מתאימים ותיווך מושכל ואינטנסיבי של מבוגרים, שיעוררו בתלמידים סקרנות ומוטיווציה ויפעילו אותם באופן שיטתי ומגוון שלב אחר שלב.

ל**מערכת הכתב העברי** שתי גירסאות: מערכת מנוקדת ומערכת בלתי מנוקדת. ב**מערכת הכתב המנוקדת** העיצורים מיוצגים על-ידי כל אותיות הא"ב והתנועות מיוצגות על-ידי אימות קריאה - אותיות אהו"י - ועל-ידי סימני ניקוד. מערכת זו מתארת בצורה כמעט מלאה את המבנה הצלילי של המילים, כך שהמילים נשמעות כפי שהן נכתבות ונכתבות כפי שהן נשמעות. מערכת זו נחשבת שקופה, כי אפשר לדעת בבירור כיצד לקרוא כל מילה. באופן זה מספקת מערכת הכתב המנוקדת לקורא המתחיל אפשרויות לפענח כמעט כל מילה חדשה.

ב**מערכת הכתב הבלתי מנוקדת** התנועות מיוצגות על ידי אותיות אהו"י בלבד. לעתים קשה לדעת כיצד לקרוא את המילים הלא מנוקדות, ולכן המערכת נחשבת עמומה. הקושי בולט במיוחד ב**מילים הומוגרפיות** (זהות בכתבן, נבדלות במשמעותן ולרוב גם בדרך הגייתן). דוגמאות: מִדְּבָר; לְבָנָה; לְבָנָה; גֶּזֶר; גֶּזֶר. תכונה זו של מערכת הכתב הבלתי מנוקדת מחייבת הישענות על תהליכי חשיבה גבוהים, כמו הקשר סמנטי, מורפולוגי, תחבירי, מורפו-סינטקטי (תחבירי). דוגמאות: במשפטים לילד **ספר קרוע** והילד **ספר עפרונות**, יש צפייה תחבירית לשם עצם במשפט הראשון ולפועל במשפט השני (הקשר תחבירי); במשפט **המזריק מזריק במזרק** יש צפייה לשם הפועל במילה הראשונה, לפועל במילה השנייה ולמכשיר במילה השלישית (הקשר מורפו-סינטקטי, כלומר קשר בין צורת המילה - מורפו - לבין תפקידה התחבירי - סינטקטי).

תופעה נוספת הקיימת במערכת האלפביתית העברית היא תופעת ה**אותיות והמילים ההומופוניות**. אלה הן אותיות ומילים שצלילן זהה, אך כתיבן ומשמעותן שונות. דוגמאות: ט-ת, ס-ש; קא-קרע, לו-לא. כמחצית מאותיות הא"ב העברי הן הומופוניות. המודעות לתופעה זו חשובה במיוחד לצורך רכישת כתיב נכון. דוגמאות לשגיאות: החלפת אותיות השורש "נוטנת" במקום "נותנת"; החלפה צורני הצירוף "הילד בהילדה" במקום "הילד והילדה"; החלפת צורני הנטייה והגזירה "עתרחץ" במקום "התרחץ", "התלבש" במקום "התלבשתם". ההחלפות ההומופוניות פוחתות באופן הדרגתי לאורך שנות בית הספר היסודי (לפי תכנית הוראה להטמעת יעדי עברית, תשע"ד).

לשם רכישת הקריאה והכתיבה, התלמידים חייבים להבין את ה**עיקרון האלפביתי**, כלומר להבין שסימני הכתב מייצגים פונמות, שהפונמות מצטרפות ליחידות פונולוגיות, שהיחידות הפונולוגיות מצטרפות למילים משמעותיות בעת הקריאה, ושהיחידות הפונולוגיות הופכות ליחידות גרפיות בעת הכתיבה.

הבנת העיקרון האלפביתי מחייבת **מודעות פונולוגית** וידעת שמות האותיות.

"**מודעות פונולוגית** מתייחסת למודעות הדוברים אל המבנה הצלילי הפנימי של המילים הדבורות." היכולת לבודד צליל פותח של מילה נתונה והיכולת למוג צלילים למילה או לפרק מילה לצליליה, הן דרכי ביטוי של מודעות פונולוגית (תכנית הוראה להטמעת יעדי עברית, תשע"ד). מחקרים מראים, שמודעות פונולוגית מסייעת לרכישת קריאה, כתיבה, דיבור והאזנה מחד גיסא, וכי רכישתן

של מיומנויות אלה מקדמת את המודעות הפונולוגית מאידך גיסא (בנטיין, 1997). חוקרים מעידים, שליקויים במודעות הפונולוגית מהווים לעתים קרובות מקור לקשיים ברכישת המיומנויות [הרצברגר, ה (2000); לפידות, מ. ו-ג. טובול (1994); דו"ח ועדת הקריאה של הקונגרס האמריקאי (2001)].

"ידיעת שמות האותיות מנבאת את הישגי התלמידים בקריאת מילים וכתבן. ילדים המזהים בלא מאמץ אותיות בשמותיהן, יצליחו בקלות ללמוד לקשור אליהן צלילים." הדבר בולט בשפה העברית, כיוון שבה שמות מרביתן של האותיות מתחיל בצליל שהן מייצגות (תכנית הוראה להטמעת יעדי עברית, תשע"ד).

לאחר שהקוראים צברו מספיק ידע על האותיות ועל סימני הניקוד, הם עוברים לתהליך של פענוח פונולוגי, שבו מומרות יחידות גרפיות ליחידות פונולוגיות. יחידות אלה מצורפות ליחידות גדולות יותר ולמילים בעלות משמעות. מכאן מגיעים אל הזיהוי האורתוגרפי, כלומר אל זיהוי המילה השלמה.

פענוח מוצלח ורבי-פעמי של מילה מסוימת מחזק את זיהויה כמילה שלמה. הזיהוי האורתוגרפי מסייע לקריאה השוטפת, שהיא מדויקת ונטולת מאמץ. המעבר לקריאה שוטפת מתרחש גם בזכות הכרת המבנה המורפולוגי של מילים, כלומר הכרת מבנה המילים - תבניות, מיוזג של צורנים ועוד. למשל, כאשר תלמידים פוגשים מילה חדשה במשקל מוכר להם, הם יכולים לפענח אותה במהירות על-בסיס משקל זה.

להתנסויות בכתיבה יש חשיבות רבה בתחילת הלמידה בכיתה א'. הכתיבה מחזקת את הקשר בין צליל לבין אות כתובה, כלומר בין פונמה לבין גרפמה. מכתיבה פונטית חלקית עוברים התלמידים לכתיבה פונטית מלאה, שאיננה בהכרח תואמת את כללי הכתיב. חשוב לחזור בדרכים שונות על התנסויות בכתיבת מילים ועל חוקי לשון בסיסיים כדי לחזק את הכתיב הנכון. רק מסוף כיתה א' ניכרת התקדמות אצל תלמידים רבים בכתיב.

בשליטה בפענוח מילים וביכולת קריאה שוטפת לא די כדי לפתח את הבנת הנקרא. תהליכים שונים (כגון: מיומנויות לשוניות, הבנת מסר, הסקת מסקנות ועוד) כלולים בהבנת הכתוב בטקסט. לפיכך במהלך הלימודים בכיתה א' יש לעסוק גם בפיתוח המיומנויות הדרושות לרכישת קריאה וכתבה, וגם בפיתוח היכולות הדרושות להבנת הנקרא. מאחר שבשלב זה עדיין קיימות מגבלות של פענוח, חשוב לטפח את הכישורים הדרושים להבנת הנקרא, בין היתר באמצעות הבנת הנשמע. לפיכך חשוב שהתלמידים יאזינו לטקסטים מסוגות שונות (תכנית הוראה להטמעת יעדי עברית, תשע"ד).

א.2 מהות השיטה

שיטת "צלילים מספרים" פועלת ברוח הדברים שנאמרו לעיל. היא מקנה את הקריאה והכתיבה בדרך פונטית-סינתטית: מזיהוי יחידות צליליות, הכוללות עיצורים ותנועות או עיצורים יחידים, עוברים אל פענוח יחידות גדולות יותר, כלומר לצירוף הפונמות ולזיהוי המילים המתקבלות מצירוף זה. מכאן עוברים התלמידים לזיהוי המשפטים המתקבלים מצירוף המילים, ולבסוף להפקת משמעויות על מן הטקסט שהתהווה מצירוף המשפטים (לפי תיאור של רפי ניר, 1989).

באמצעות תרגול שיטתי, מדורג, חווייתי ורבי-חושי אמורים התלמידים לחזק את הבנת העיקרון האלפביתי, את יכולת הזיהוי האורתוגרפי, את הידע המורפולוגי, את מיומנויות הבנת הנקרא, את ההנאה מטקסטים ספרותיים ומטקסטים מסוגות אחרות, את השיח הדבור ואת המשמעויות הנשמעות והנקראות וכן להעשיר את הלשון ועוד.

הלמידה ב"צלילים מספרים" היא רבי-חושית וחווייתית. ככל שהילדים מפעילים יותר חושים, סביר להניח שיזכרו טוב יותר את הנלמד ויפנימו אותו. שימוש בתנועות הפה להגיית צלילים, שימוש בתומכי זיכרון וקישור תנועות לתמונות מסייעים לרכישת הקריאה והכתיבה. סיפורים ומשחקים משולבים בלמידה, ואלה מעוררים מוטיבציה אצל התלמידים ומביאים לחזרה ולשינון של הנלמד בדרך נעימה. נוסף על כך, שיתוף הורים ומעקב דקדקני של המורה אחר ביצועי התלמידים תורמים לאיכות הלמידה וליעילותה.

בדרך פשוטה ובהירה מפתחת שיטת "צלילים מספרים" את הכשירות האוריינית של התלמידים בשני היבטים עיקריים: היבט פונטי והיבט טקסטואלי. בחוברות הלימוד משולבים זה לצד זה כבר מראשית שנת הלימודים שני צירים מרכזיים: ציר פונטי וציר טקסטואלי. הציר הפונטי - הוראת הקריאה והכתיבה בצורה מובנית ושיטתית מצלילים יחידים אל יחידות גדולות יותר. בציר זה משולבים פעילויות וטקסטים מדורגים וקצרים, המזמנים התנסויות לעבודה עצמית בהתאם לרמת התלמידים. בציר הטקסטואלי - טקסטים איכותיים מסוגות שונות, המאורגנים לפי עיקרון תימטי, מלווים בפעילויות ומיועדים להקראה, להאזנה ולקריאה עצמית. באופן זה מופיעות פעילויות המפתחות את הכשירות האוריינית הרחבה כבר מראשית תהליך רכישת הקריאה. עם ההתקדמות ביחידות הלימוד עולה חלקם של הטקסטים האיכותיים המיועדים לקריאה עצמית של התלמידים, והם באים לידי ביטוי רב בחוברת

הרביעית. מרביתם של הטקסטים נבחרו מתוך רשימות היצירות שהוצעו על ידי משרד החינוך בהנחיות לספרי לימוד לכיתות א'-ב' (2011).

א.3 מטרות

כאמור, מטרת העל של "צלילים מספרים" היא לחתור לטיפוח אדם אורייני. התלמידים אמורים להשיג באמצעות שיטה זו את הנדרש בתכנה"ל (תכ"ל - חינוך לשוני, תשס"ג) ובדו"ח הוועדה להוראת הקריאה, ועדת שפירא (יולי 2002). להלן פירוט המטרות הכלולות במטרת העל ודרכי החתירה להשגתן ב"צלילים מספרים".

1. טיפוח כישורי ההאזנה, הדיבור והבנת הנשמע

כישורי ההאזנה והדיבור הם חלק מהמיומנויות האורייניות החשובות כבר בכיתה א'. כישורים אלה חשובים גם בהיבט התקשורתי-חברתי וגם בהיבט הלימודי. כישורי ההאזנה, הבנת הנשמע והדיבור מקדמים גם את יכולות הכתיבה. ככל שהתלמידים ידעו טוב יותר לתאר ולהסביר רעיונות בעל-פה, לדווח, להשתתף בדיונים ולהאזין בקשב רב להקראה, כך יהיה להם קל יותר להביע את עצמם בכתיבה. ואכן, פעילויות רבות הכלולות ב"צלילים מספרים" מזמנות לתלמידים האזנה ותרגול בהבנת הנשמע (כגון האזנה לטקסטים ולדוברים בשיחה, פעילויות המחייבות התייחסויות בעל-פה ובכתב לטקסטים שהוקראו) וכן הזדמנויות לדיבור (כגון בדיונים בנושאים שונים, שיחות על סיפורים ועל קטעי מידע, על איורים ועל חוויות, תשובות בעל-פה לשאלות ברמות שונות, מתן הנמקות לרעיונות). לפיכך על המורה לתכנן את ההוראה כך שיהיה מקום בולט בשיעורים לשיח הדבור. חשוב שלכל תלמיד ותלמידה תינתן הזדמנות להתנסות בשיח זה, לשאול שאלות, ולא רק להשיב עליהן. כדי לעורר שיח דבור, כך שיועלו בו על ידי התלמידים נקודות מבט שונות, הבעת דעות, השוואות ועוד, על המורה לשאול שאלות מסדר חשיבה גבוה כבר בכיתה א'. על המורה לעודד את התלמידים להביע עצמם בבחירות ובהרחבה, ואף להפנות אותם מדי פעם לספרות מתאימה. נושאים רלוונטיים - כמו: משפחה, טיולים, בעלי חיים - עשויים לעורר תלמידים רבים להשתתף בשיחה, להאזין לחבריהם ולהחליף אתם חוויות.

2. פיתוח הבנת הנקרא

הבנת המשמעויות של מילים, של משפטים ושל טקסטים, הסקת מסקנות מן הכתוב ומעבר לו, הישענות על ידע קודם וכדומה - כל אלה כלולים בהבנת הנקרא. הבנה זו נרכשת גם בשלב רכישת הפענוח, והיא קשורה גם להבנת הנשמע. לפיכך כלולות ב"צלילים מספרים" שאלות ומטלות בעל-פה ובכתב ברמות שונות המסייעות להבנת עיקרי הסיפורים (כגון התנהגות של דמויות, התייחסות לכותרת) ולהבנת הטקסטים המידעיים (כגון משמעויות של מושגים). נוסף על כך, על המורה לקיים שיחות מונחות לפני העיסוק ביחידות הלימוד, במהלכן ובעקבותיהן ולוודא שהתלמידים מבצעים את הפעילויות המחייבות ראייה כוללת (כגון כתיבת שם לסיפור) ותפיסה אנליטית המופיעות ב"צלילים מספרים".

3. פיתוח כתיבה והבעה בכתיב

הכתיבה היא תהליך קוגניטיבי מורכב. התלמידים בכיתה א' עוסקים בתרגום צלילים בזה אחר זה לסמלים כתובים. לכן הקניית הכתיבה ב"צלילים מספרים" נעשית בצורה הדרגתית: הקפדה על כתיבת צליל אחד (הכולל אות ותנועה או רק אות), הקפדה על כתיבת הצליל בכיוון נכון ועל גודל האות, על כתיבה נכונה של מילים ושל משפטים, על רווחים בין מילים ועוד. משימות רבות ב"צלילים מספרים" מחייבות את התלמידים לכתוב (כגון מתן תשובות בכתב לשאלות, השלמת משפטים וכתיבת סיפורים קצרים). פרט לתרגול בכתיבה, גורמות משימות אלה לקריאה נוספת של החומר הרלוונטי ולחשיבה לפני הכתיבה, דבר המתחייב מאופיין האינטראקטיבי של פעילויות אלה (רביד 2000).

4. העשרת הידע הלשוני

ידע לשוני מתפתח הן בתוך כדי שימוש בשפה והן בעקבות עיסוק מודע. שתי דרכים להוראת הלשון ננקטות ב"צלילים מספרים": מהטקסט אל הלשון ומהלשון אל הטקסט. כלומר הטקסט משמש בסיס לעיסוק בסוגיות לשוניות (למשל, לימוד סימני פיסוק), והלשון נלמדת סביב תופעות האופייניות לה (כגון יחיד ורבים, זכר ונקבה). פעילויות רבות הכלולות ב"צלילים מספרים" מתייחסות לתחום המורפולוגי (כגון הפיכה מצורת זכר לצורת נקבה), לתחום התחבירי (כגון בניית משפט ממילים הנתונות בסדר משובש) ולתחום הסמנטי (כגון מיון מילים נתונות לפי תבחינים).

5. הרחבת אוצר מילים

אוצר המילים של התלמידים מתפתח בעיקר על בסיס חשיפה לטקסטים כתובים. התלמידים נתקלים בין היתר במילים לא-מובנות או עמומות. רכישתן של מילים אלו עשויה להקל את רכישת הקריאה והכתיבה ואת הבנת הנשמע ואת ההבעה החופשית. לפיכך מופיעים ב"צלילים מספרים" תרגילים הקשורים להרחבת אוצר המילים, כגון פירושי מילים, "קלוז", הפכים,

הבנה מתוך הקשר, השלמת משפטים על-ידי בחירת המילה המתאימה, מילים נרדפות ועוד. נוסף על כך, על המורה להפעיל שיקול דעת בבחירת המילים החדשות שיעסקו בפירושיהן. חשוב לעסוק במילים או בביטויים שהתלמידים עשויים לפגוש לעתים קרובות ובמילים המסייעות להבנת הטקסט. רצוי לאפשר לתלמידים להתמודד בעצמם עם חלק מן המילים הקשות על-ידי קריאת הפירושים הנתונים בחוברת ועל-ידי הסתמכות על ההקשר של המילים, על ניתוח מורפולוגי שלהן ועל המשפחות שאליהן הן שייכות. מדי פעם לפני ההסברים כדאי לבקש מהתלמידים לסמן בטקסט מילים בלתי-מובנות.

6. הרחבת ידע עולם

על אף מגבלות התנועות הנלמדות ומיעוט העיצורים הנלמדים בכל שלב, נפגשים התלמידים ב"צלילים מספרים" מראשית תהליך הלמידה עם תכנים שונים המרחיבים את הידע שלהם (לדוגמה, עצי פרי ועצי נוי, סימני סתיו, איך מייצרים ספר). התכנים קשורים בדרך כלל לעולם של התלמידים (לדוגמה, אני, אני ומשפחתי, כלב), ונושאים משותפים במקרים רבים ליחידות לימוד אחדות (לדוגמה, שבת, חורף, חגי ישראל). דברים אלה מחזקים את ההנעה ותורמים להרחבת ידע העולם של התלמידים. הרחבת הידע הולכת וגדלה עם ההתקדמות בחומר הלימוד, ובעיקר באמצעות הטקסטים המידעיים.

7. טיפוח חשיבה ויצירתיות

פעילויות מסוימות ב"צלילים מספרים" וכן הצעות דידקטיות שונות למורה, המופיעות במד"ל זה, אמורות להביא את התלמידים לידי חשיבה ברמות שונות (כגון מיון, הסקת מסקנות, העלאת השערות) ואף לידי יצירתיות (כגון מתן שם לסיפור, כתיבת סיפורים קצרים, ציורים במחברת).

8. טיפוח מודעות ספרותית

"עולם השיח של הספרות מאפשר לקוראים הצעירים להתבונן פנימה ולפתח את זהותם האישית והחברתית ואף להתבונן החוצה מעבר לעצמם ולהפליג לעולמות רחוקים" (תכנית הוראה, תשע"ד). לכן מפגש עם יצירות ספרותיות חשוב לפיתוח אהבת הקריאה, לטיפוח חוויות ספרותיות ואסתטיות, להתייחסות לבעיות אישיות, מוסריות וחברתיות, לטיפוח ערכים, לטיפוח הבחנות ספרותיות וכן להעשרת אוצר המילים ולהרחבת ידע עולם. במילים אחרות: טיפוח מודעות ספרותית אמורה לשאוף להשגת התייחסות מעמיקה של התלמידים להיבט התוכני של היצירות (רעיונות, מוסר השכל, סוגיות חברתיות ועוד) ולהיבט הצורני (כגון הבחנה בתרומתם של אמצעים צורניים ליצירה) כאחד. כל אלה באים לידי ביטוי במפגשים עם יצירות מעולם השיח הספרותי הכלולות ב"צלילים מספרים". זאת, מראשית שנת הלימודים באמצעות הקראה של המורה, האזנה של התלמידים וקריאה עצמית של התלמידים. היצירות הספרותיות מגוונות: שירים, סיפורים, יהדות, ספרי קריאה, סיפורי עם, משלים ועוד. יצירות אלו מלוות בפעילויות המעודדות את התלמידים להביע רגשות, חוויות ומחשבות וכדומה בעקבות החשיפה ליצירה.

9. מפגש עם טקסטים ממקורות יהודיים

טקסטים מן המקורות הם חלק בלתי נפרד מהמורשת התרבותית היהודית. המפגש עם טקסטים כאלה תורם לחינוך הערכי של התלמידים ומפתח רגשות השתייכות לאומית, תרבותית וחברתית. נוסף על כך, הוא מאפשר לילדים להכיר שפה מיוחדת על-ידי הפגשתם עם שימושים ייחודיים בלשון על רבדיה ההיסטוריים. בהתאם לכך, שובצו ב"צלילים מספרים" אמרות חז"ל, פתגמים (ראו נספח 1) וטקסטים ערכיים מן האגדה ומן ההגדה, וכן התייחסות למנהגי החגים, כל זאת בהתאם לדרישות של משרד החינוך ברשימות המעגלים.

10. טיפוח היכולת להבין ולהפיק מטקסט עיוני

שימוש מושכל בשיח האורייני קיים כיום בדרך כלל מגיל צעיר ביותר בגני הילדים ובמשפחה. עם זאת, לא כל התלמידים חווים שיח כזה, ולעתים קרובות הוא אינו שיטתי. לפיכך חשוב שתלמידי כיתה א' ייפגשו עם מגוון טקסטים עיוניים דבורים וכתובים, ילמדו להבין ולהפיק מהם את הדרוש. עולם השיח העיוני מאגד בתוכו את תחומי השיח הלא-ספרותי, וכולל בין היתר טקסטים שמטרתם ליידע, לתאר תופעות ולהסביר, וכן טקסטים שמטרתם תקשורת בין-אישית והפעלה. מידע מאורגן מתחומי דעת שונים הקשור ברובו לנושא הנלמד ומלווה באיורים אסתטיים המבהירים את הנאמר, וכן קטעי תקשורת קצרים והפעלות כלולים בתהליך הלמידה על-פי "צלילים מספרים". התלמידים מאזינים למידע המגוון הזורם אליהם, מכירים דרכי כתיבה תקשורתיות ומבצעים הוראות הפעלה. הם דנים בכל אלה ומבצעים פעילויות רלוונטיות.

11. עידוד השימוש בטקסט דיגיטלי

הטקסט הדיגיטלי תופס בימינו מקום חשוב יותר ויותר בחיי הפרט. הולך וגדל מספר האנשים המעדיפים טקסטים דיגיטליים על פני טקסטים רגילים. ואכן, טקסטים אלה מזמנים כיום מגוון רחב של פעילויות שיח. הם מאפשרים שימוש נוח, מגוון, רב-תחומי וידידותי. מטרת הטקסט הדיגיטלי היא לספק מידע, להפגיש עם ספרות, ליצור קשר בין-אישי, לשכנע באמצעות מאמרים ואף לשעשע ולספק משחקים. גרסה דיגיטלית של "צלילים מספרים" נמצאת בספרייה הדיגיטלית של "ספרשת".

א.4 עקרונות כלליים

1. **סדר לימוד התנועות** - סדר זה מבוסס על עלייה בדרגת הקושי של הפקת הצלילים ושל ההבחנה השמיעתית בהם. גובה הצליל, תנועות הפה בזמן הגייתו ומקום היווצרותו הם גורמים קובעים בעניין זה [לאופר, א. (1981); רביד, ד. (1996)]. התנועות הנלמדות ראשונות הן קמץ, פתח, חטף-פתח ושווא, ולא קמץ בלבד. זאת כדי להימנע מתופעת "קבעון הקמץ" המופיעה לעתים אצל תלמידים [והל, א. ו-ב. ארצי 2002]. לאחר מכן נלמדים החיריק, החולם, הצירה והסגול, השורוק והקובוץ. ההפרדה בין חולם לשורוק (השונים בצליליהם) נובעת מהקושי של ילדים רבים להבחין ביניהם. כל העיצורים נלמדים בהקשר לכל תנועה.
2. **חוייתיות** - בשיטה זו מודגשת דרך למידה חוייתית בזיקה לעולם התלמידים, שבה משולבים סיפורים, שיחות, שירים, משחקים, חפצים, שימוש במחשב ועוד. מומלץ למורה לפתוח כל יחידה - בעיקר בחוברת הראשונה - בסיפור חוייתי האמור לעורר מוטיבציה ולגרום הנאה לתלמידים. סיפור זה אמור להתייחס לתמונה שבראש היחידה ולסייע לתלמידים לזכור את הצליל הנלמד. **תמונה זו אמורה לשמש תומך זיכרון** לצליל. רצוי שהמורים יסיפו סיפורים, משחקים ושירים מתאימים לתמונות ולצלילים כדי הדמיון הטובה עליהם ויעזרו ביצירות ספרותיות איכותיות.
3. **שימוש בתנועות פה כחלק מהוראה רבי-חושית** - שימוש זה בא ליצור חיזוק הקשר בין צורת הפה ובין התחושה שבהגיית התנועה והצליל, שכן ככל שההוראה תתבסס על יותר ערוצי קליטה, כך יעלה הסיכוי שהילדים יקלטו ביתר קלות את הנלמד. על-פי מחקרים וכן על-פי הניסיון, תנועות פה מסייעות לתלמידים רבים, ובעיקר לתלמידים בעלי קשיים, ולכן מומלץ להבליט שימוש בתנועות פה בפני תלמידים כאלה [שוורץ (2003); McGinness, C&als (1996)].
4. **שימוש באסוציאציות צורניות וצליליות** - בתהליך הלמידה נעשה קישור של תנועות לצורות (למשל, שווא מקושר על-פי צורתו לדמעות) ושל צלילים למילים (כגון ך למילה רכבת). **אסוציאציות אלה הן בבחינת תומכי זיכרון** לתלמידים, ובעיקר למתקשים שביניהם.

א.5 רכיבי החומר

החומר של "צלילים מספרים" כולל חוברות לימוד, עזרי לימוד, חומר מתקשב ומדריך למורה.

1. חוברות הלימוד

- א. החומר כולל ארבע חוברות לימוד לתלמידים. החוברות מדורגות החל בעיסוק בצלילים יחידים וכלה בטקסטים ארוכים יחסית לקריאה עצמית. בכל אחת משלוש החוברות הראשונות יש יחידות אחדות. בכל יחידה עוסקים התלמידים בצלילים הנלמדים בחוברת וחוזרים על צלילים שנלמדו ביחידות קודמות, באמצעות תרגול במילים, במשפטים ובטקסטים. החוברת הרביעית מוקדשת ברובה לקריאה עצמית של התלמידים.
- ב. החוברות כוללות **טקסטים מסוגות שונות**: ספרותיים, יהודיים, מידעיים, תקשורתיים ומפעילים, וכל אלה מלווים בהפעלות לפיתוח הבנת הנשמע, הבנת הנקרא, מודעות ספרותית, פיתוח חשיבה ברמות שונות ועוד. הטקסטים נבחרו ברובם מתוך ההמלצות של משרד החינוך. הטקסטים המידעיים מחייבים בדרך כלל תיווך של המורה יותר מאשר הטקסטים האחרים, מאחר שהם מטבעם מורכבים יותר ועוסקים לרוב במושגים חדשים, ואף מופשטים.
- ג. החוברות כוללות **פעילויות מגוונות**: קריאה וכתבה, האזנה, הבעה בעל-פה, הבעה בכתב (כתבת המשך לסיפור, כתיבה על בסיס תמונה, כתיבת מכתב, הזמנה, שלטים ועוד), משחקים, תרגילי לשון, תפוזרות, תשבצים, ציורים, גזירה והדבקה, צביעה, צירופי צלילים למילים ורצף משפטים. **תרגילי הלשון** מגוונים ומדורגים: זכר ונקבה, יחיד ורבים, ה"א הידיעה, מילות שאלה, מילים נרדפות, הפכים, עבר ועתיד, ו"ו החיבור, סימני פיסוק בסיסיים, שייכות ופתח גנוב. נוסף על כך, מופיעות פעילויות המכוונות את התלמידים לאמצעים צורניים ספרותיים, כגון חריזה, מצלול, מקצב. רבות מהפעילויות מקשרות את הכתוב לעולמם האישי של התלמידים (לדוגמה, האם קרה לכם דבר דומה למסופר?), אחרות מעוררות את התלמידים להביע דעה

- לאור התנסותם (לדוגמה, האם אתם מסכימים עם מה שעשו הילדים?) ועוד. נוסף על כך, פעילויות שונות מעודדות יצירתיות (כגון ציור, המחזה, כתיבת סיפור). פעילויות תרגול שונות חוזרות על עצמן ומופיעות בחוברות במקומות שונים כדי לחזק את השימוש בהן וכדי להפנימן. הפעילויות מגוונות ובעלות דרגות קושי אחדות כדי להתאים לטעמים של מורים ותלמידים שונים, ובעיקר כדי לענות על צורכיהם של תלמידים ברמות שונות. לדבר זה חשיבות רבה בשל ההטרוגניות בכיתה ובשל השונות השכיחה ברמת הכשירות הלשונית של ילדים בני אותו גיל כבר בעת כניסתם לבית הספר. לפיכך על המורה לבחור לפי שיקול דעת וטעם את המתאים לכיתה או לתלמידים מסוימים.
- ד. בין היחידות מופיעים טקסטים להקראה, המכונים **מפה לאוזן**. מידע וסיפורים על עונות השנה שזורים לאורך החוברות החל מראשית שנת הלימודים בהתאם למועדיהן, והחגים מרוכזים בחוברת הרביעית.
- ה. בחוברות **איורים** אסתטיים ורלוונטיים לחומר הכתוב, העשויים לשמש עזרה חזותית להבנת הטקסט, ובעיקר לעורר חוויות אסתטיות ולשמש בסיס לשיח דבור וכתוב. בתלבושות הדמויות המצוירות לאורך כל החוברות נשמרה הצניעות המקובלת במגזר הדתי.
- ו. פעילויות ללימוד **אותיות הכתב** מופיעות במרכז בסוף החוברת הראשונה, לאחר שהתלמידים מכירים את כל האותיות בדפוס. הניסיון מראה, שבדרך כלל התלמידים בשלים ללימוד הכתב בשלב זה. עם זאת, שיקול דעת המורה יקבע אם לדחות נושא זה.
- ז. ה**ניקוד** בארבע החוברות תואם את כללי הניקוד המסורתי, להוציא סימון דגשים שאינם נהגים, בשלוש החוברות הראשונות בכל מה שהתלמידים קוראים בעצמם. המטרה היא להקל על התלמידים העושים עדיין את צעדיהם הראשונים בקריאת טקסטים ולהבליט רק את הדגשים המשנים את הצליל (ב,כ,פ). בדומה לכך, לא מופיעות מרכאות בשלוש החוברות הללו, כדי לא להעמיס על התלמידים למידה של סימני פיסוק (נוסף על נקודה ועל סימן שאלה). כל זה איננו אמור לגבי כל מה שהמורים קוראים בקול. נוסף על כך, הוראות המופיעות באותיות קטנות מכוונות להקראה עלידי המורה, וניקודן מלא, ואילו הוראות שהתלמידים אמורים לקרוא, מופיעות באותיות גדולות מהן, וללא דגשים שאינם נהגים.
- ח. בחוברת הרביעית מופיע מספור השורות באחדים מקטעי הקריאה. מספור זה עשוי לסייע לתלמידים לעקוב אחר הכתוב בעת ההאזנה לו, וגם להסתמך עליו לצורך הוכחת טיעוניהם בדיון בכיתה.
- ט. לאורך החוברות וכן במדריך למורה ננקטה צורת רבים בשל **ההיבט המגדרי**. עם זאת, כדי למנוע סרבול ננקטה לעתים לשון נקבה כשהתייחסנו למורה בכיתה. הדברים מכוונים, כמובן, למורים ולמורות כאחד.
- י. **חוברת א** כוללת את אותיות הא"ב בדפוס בפתח, בקמץ, בחטף פתח, בשווא ובעיצורים וכן את אותיות הא"ב בכתב. ה**נושאים בחוברת**: משפחה, בעלי חיים וסתיו.
- חוברת ב** כוללת חיריק וכן חולם מלא וחסר. ה**נושאים בחוברת**: שרים ומנגנים, גינה, שבת, הולדת תינוק, בריאות שניים וצבעים.
- חוברת ג** כוללת צירה וסגול וכן שורוק וקובוץ. ה**נושאים בחוברת**: חורף, מאמצים כלב, יום הולדת, אביב, מאל"ף עד תי"ו.
- בסוף שלוש החוברות הראשונות מופיעים על דפים קשיחים שאפשר לגזור, **משחקים**: צלילים, מילים, תמונות, הפכים ועוד. משחקים אלה הם משחקי לוטו, זיכרון, דומינו וקלפי שלישיות.
- חוברת "חבריי הצלילים"** (חוברת ד) כוללת טקסטים ספרותיים וטקסטים מידעיים ואחרים לקריאה עצמית של התלמידים ולהקראה. הטקסטים מופיעים בחמישה **נושאים**: אני, אני ומשפחתי, בין חברים, עוד על בעלי חיים, חגי ישראל. בסידור הנושאים נלקח בחשבון ההיבט הפסיכולוגי של הילדים, מהמעגל הקרוב אליהם אל המעגלים הרחבים יותר הבאים זה אחר זה: מהתייחסות לילדים עצמם אל התייחסות אל הורים, אל אחים ואל חברים, אחר כך התייחסות לבעלי חיים שבסביבתם ומשם אל המעגל הלאומי. כל נושא נפתח בתצלום מרהיב, ובו פעילויות והכנה למה שיקראו התלמידים במסגרת הנושא הנדון. יצירות ספרותיות ארוכות במיוחד מחולקות לפרקים כדי להקל את קריאתן.

2. עזרי לימוד

העזרים כלולים במארז. בכל מארז נמצאים הפריטים שלהלן.

- א. סרט מבריסטול - עליו מופיעות כל אותיות הא"ב בדפוס (כולל האותיות הרפות) בגודל אחיד.
- ב. חמישה לוחות (פלקטים), שגודל כל אחד מהם הוא חצי גיליון בריסטול - כל לוח מכונה "לוח הברות קטן", ואלה הם: לוח ראשון: פתח, קמץ, חטף פתח, שווא ועיצור; לוח שני: חיריק; לוח שלישי: חולם מלא וחולם חסר; לוח רביעי: סגול וצירה; לוח חמישי: שורק וקובוץ.
- ג. לוח (פלקט) בגודל גיליון בריסטול, שעליו מופיעים צלילים שונים - לוח זה מכונה "לוח הברות מורחב", והוא מסייע לתלמידים לעבור מתנועה לתנועה.
- ד. תמונות של עצמים שונים, שכל אחת מהן היא בגודל של 35x25 ס"מ - ליד כל עצם כתובה אות בפתח, בקמץ ובשווא. אות זו היא הצליל הפותח את שם העצם.
- ה. לוח אחד בגודל של חצי גיליון בריסטול - עליו מופיעות אותיות הא"ב בכתב, כשהן מחולקות לקבוצות. לוח זה מכונה "לוח אותיות הכתב".

3. חומר מתוקשב

החבורות קיימות גם בגרסה דגיטלית ונמצאות בספרייה הדגיטלית של "ספרשת". הן כוללות פעילויות נלוות. הפעילויות מעשירות את התלמידים ואת הלמידה ומעלות את המוטיבציה שלהם.

4. מדריך למורה

מדריך זה הוא חוברת הדרכה, הכוללת הסבר הרציונל של שיטת "צלילים מספרים", הצעות דידקטיות מגוונות ומפורטות, מידע רלוונטי לתכנים, משחקים וסיפורים המתאימים להיכלל בתהליך ההוראה. ההצעות הדידקטיות הן בגדר המלצות בלבד. המורים מוזמנים להיעזר בהן ולהוסיף עליהן לפי שיקול דעתם.

ב. דרכי הוראה ולמידה

1. הקדמה

יש לזכור, כי רכישת הקריאה היא תהליך שיש למצותו עד הסוף בלי לדלג על שום שלב, ובעיקר לא על שלב הצירוף. שלב זה, שחשיבותו רבה לתהליך לימוד הקריאה, מודגש ביותר בדרך העבודה לפי "צלילים מספרים". יש לציין, כי שטף הקריאה המושג אחרי למידה של חמישה חודשים לערך, אינו דומה לשטף הקריאה המושג אחרי עשרה חודשים, כשם ששטף הקריאה המושג בסוף כיתה א', אינו דומה לזה שבסוף כיתה ב'. בדומה לכך, שטף הקריאה של תלמידים שסיימו ללמוד לפי "צלילים מספרים" אינו אחיד. עם זאת, ניסיון רב שנים של הפעלת השיטה מראה, כי מרבית התלמידים הלומדים בשיטתיות לפי "צלילים מספרים", מגיעים לאחר כחמישה חודשים לשטף קריאה סביר ביותר: מודעותם לקיום האותיות והתנועות, לצירופן ולהפרדתן מעמיקה והולכת, תבניות מדויקות של מילים נרכשות בהדרגה ומופנמות על-ידיהם, והם חדלים בעצמם לצרף הברות זו לזו. כל זאת בתנאי שאין מפעילים על התלמידים לחץ גלוי או סמוי, ואין מדרבנים אותם לקרוא קריאה מהירה.

בתוך כדי לימוד הצלילים וצירופם מתייחס תהליך הוראת הקריאה גם לטיפוח הבנת הנקרא והשפה הדבורה. דוגמאות: אף פעם אין להסתפק בקריאת מילה, שהצירוף שלה אטי מדי, כגון "א...ד..מה", בלי לשאול את הילדים מה משמעות המילה. כמו-כן יש להקפיד על מתן תשובות לשאלות על חומר כתוב ועל התייחסות התלמידים בעלי-פה ובכתב לכותרות, לאיורים, לחוויות ולעמדתם האישית.

מחברת אישית לכל תלמיד ותלמידה חייבת ללוות את תהליך הלמידה. המחברת הראשונה תהיה של עשר שורות בכל עמוד ותלווה את חוברת א'. לאחר שסיימו מחברת זו, יעברו למחברת בעלת 14 שורות בכל עמוד.

רוב הפעילויות ב"צלילים מספרים" צריכות להיות מונחות על-ידי המורה. ההנחיה יכולה להתבצע בדרך של הוראה חזיתית (פרונטלית), בדרך של עבודה בקבוצות ובדרך של עבודה יחידנית. הקבוצות אינן בהכרח קבועות, והן יכולות להיות הטרוגניות או הומוגניות בהתאם לשיקול דעת המורים. באופן זה מתאפשר למורים לענות על צרכים שונים של תלמידים.

2. גורמים המשתתפים בתהליך הלמידה

גורמים אחדים משתתפים בתהליך הלמידה לפי "צלילים מספרים": גורם חזותי, גורם שמיעתי, גורם מוטורי, גורם אסוציאטיבי, גורם תבניתי, גורם פסיכולוגי וגורם חווייתי.

1. הגורם החזותי מופעל על-ידי התבוננות בתמונה ובצליל המתאים לה, המופיעים בראשי יחידות הלימוד. הצליל המוצג הוא הצליל הפותח את שם העצם הנראה בתמונה.

2. הגורם השמיעתי מופעל על-ידי "משחק הצלילים", על-ידי האזנה לצלילים שהמורה הוגה, ובאמצעות הגיית צלילים תחיליים של שמות עצמים, המוצגים לפני הילדים או מוצעים על-ידיהם. לדוגמה, לאחר שהתלמידים למדו את הצלילים "ש" ו-"ך", ציירו וגורו פריטים, שהצלילים הראשונים שלהם הם כאלה, הם מציגים שמות עצם נוספים הפותחים באותם צלילים. כן מופעל הגורם השמיעתי באמצעות משחקי לוטו ומשחקי תמונות, שבהם מתאימים צלילים לעצמים.

3. הגורם המוטורי מופעל על-ידי כתיבת הצליל הנלמד והגייתו, כלומר על-ידי היד והפה. פעולות אלה נעשות בעת הקנייתו של צליל חדש, והן תורמות להפנמתו. המוטוריקה של הפה באה לידי ביטוי בציורים של פה, המלווים את מרבית הצלילים הנלמדים: פה פתוח, גדול ורחב, מלווה צלילים של פתח וקמץ; פה סגור, ישר וחסר תנועה, מלווה עיצורים ואותיות שוואיות. כלומר הסימנים "x" ו-"x" כאילו אומרים לנו לפתוח פה גדול ורחב, והסימנים "x" ו-"x" כאילו אומרים לנו לשמור על פה ישר וסגור. כן מופיעים ציור של פה מחייך כסימן לחיריק, וציור של פה זקוף כסימן לחולם ועוד. בהקשר זה אפשר להסביר לילדים, כי מאחר שקיימת התאמה בין הסימנים לבין תנועות הפה ההוגה אותם, קוראים לסימנים "תנועות".

למעשה, הגורמים שצוינו לעיל משתלבים זה בזה: הגורם המוטורי משתלב בגורם החזותי ובגורם השמיעתי, כאשר הילדים כותבים את הצליל הראשון של שם העצם, לאחר שהתבוננו בתמונתו והקשיבו לצלילו שהושמע על-ידי המורה; הגורם השמיעתי משתלב בגורם המוטורי בעת תרגול בדרך "המשחק הפונטי" ו"משחק התנועות" (פרק "משחקים" שבמדריך זה).

4. הגורם האסוציאטיבי מופעל על-ידי תמונות מלוות ועל-ידי סיפורים המעוררים אסוציאציות לצלילים (בעיקר בחוברת א') ועל-ידי משחקי לוטו. בדרך זו מוקנות האותיות הדגושות והרפות. השימוש בגורם האסוציאטיבי מהווה תומך זיכרון ומסייע

בעיקר לילדים המתקשים בלמידה. עם ילדים אלה כדאי להתחיל כל שלב חדש בתהליך הקניית הקריאה (כגון חיריק, חולם) במשחק לוטו, שבו הגורם האסוציאטיבי בולט ביותר.

5. הגורם התבניתי בא לידי ביטוי בהדגשת תבניות בתוך כדי תהליך הלמידה ב"צלילים מספרים". לדוגמה, כרטיסי ההברקה המלווים את החומר לתלמידים, המופיעים בכל יחידה מתחת לצלילים הנלמדים בה, מבליטים תבניות של מילים המופיעות בטקסטים ומסייעים לתלמידים להפנימן. כן יש התייחסות רבה לתבניות בעבודות אלה: צביעת מילים, צביעת סימן הרבים, לימוד תבניות "תי", "איו" ו-"איו" (אָחיו, רָגְלִיו), עיסוק בתבניות של סגוליים (גָּרַב, בָּרַז) ושל פתח גנוב ועוד.

6. הגורם הפסיכולוגי מסייע ללמידה, מאחר ששיטת הלימוד היא קלה, נוחה ומבטיחה למרבית הילדים הרגשת שליטה בחומר והצלחה. הילדים מבינים את התהליך, יודעים מה נדרש מהם, וחשים שהם מתקדמים, כפי שנאמר: "אין מדרבן טוב יותר להצלחה כהצלחה עצמה". ההתחשבות בגורם הפסיכולוגי ב"צלילים מספרים" באה לידי ביטוי, בין היתר, בדברים המובאים כאן.

א. כבר מראשית הלימוד מצרפים התלמידים את המרכיבים הנלמדים למילים ולמשפטים, לפיכך קריאתם משמעותית. שיחות, סיפורים ותמונות שבספר הלימוד מסייעים להבנת משמעותיות של החומר. הילדים מחכים בקוצר רוח לסיפורים ולשיחות המשולבות בהם.

ב. הטקסטים שבתחילת כל שלב של הלמידה הם קלים וקצרים, הולכים ומתארכים ונעשים מורכבים יותר עם ההתקדמות.

ג. נושאי הטקסטים לקוחים מחיי הילדים, כגון משפחה, יום הולדת, שבת, חגים. כן מתייחסים הטקסטים לנושאי טבע, כגון פרחים, ציפורים, עצים, סתיו.

ד. לאורך כל תהליך הלמידה לפי "צלילים מספרים" נעשה מאמץ למנוע מהתלמידים תסכולים. לשם כך נערכות מדי יום פעילויות המשמשות כבדיקות יחידניות. בעזרת בדיקות אלה אפשר לגלות גם קשיים קלים ביותר בשלבים מוקדמים. לפי הניסיון, לאחר טיפול יחידי במשך 10 דקות בכל יום, הקושי חולף עוד לפני שהספיקו הילדים להיפגע מבחינה רגשית ולהיצמד לדפוסי קריאה וכתובה לקויים. נוסף על כך, כדי למנוע תסכול, אותיות בעלות צליל זהה או דומה (כגון ת ו-ט, ק ו-כ, ס ו-ש) מוקנות ביחידות עוקבות או בסמיכות זו לזו בליווי תרגול מבחין. לעומת זאת אותיות דגושות ורפות שצליליהן שונים, מוקנות במרווחים של זמן כדי לסייע בהפנמתן.

ה. לילדים זריזים במיוחד יש לאפשר להתקדם בכוחות עצמם מהר יותר מן האחרים (את הסיפור המלווה יחידת לימוד מסוימת, הם שמחים לשמוע גם אחרי שסיימו יחידה זו). על המורה המנחה להתערב בעבודתם העצמית רק כאשר הם מגיעים לעיסוק באותיות דגושות או רפות. בשלב זה יש לסייע לילדים להבחין בין שני סוגי האותיות ולהפנים תבניות מדויקות, וזאת בעזרת האסוציאציות המופיעות בחומר הלימוד.

7. הגורם החווייתי: הסיפור המלווה כל צליל נלמד, יוצר חוויה נעימה ומפתח את הקשב ואת הריכוז וגורם להנאה ולעניין. החווייה היא תומך נפלא לזיכרון.

3.2 פיתוח מוכנות ללימוד הקריאה

ב"צלילים מספרים" קיימת הדגשה של מיומנויות קדם-קריאה וחזיון אצל כל הילדים. הטיפול במיומנויות אלה נעשה בתוך כדי הקניית הקריאה.

1. מפתחים את המודעות לצלילים באמצעות "משחק הצלילים".

2. מבליטים את הקשר בין הצלילים הנשמעים לבין תנועות הפה בעזרת תמונות. דוגמה: בעזרת תמונה של ילד, הפותח פה גדול ורחב, מודגמים תנועת הפה בעת היגוי פתח או קמץ והקשר שבין התנועה לצליל.

3. עוסקים באנליזה של צלילים.

דוגמה: לאחר שהילדים למדו את הצליל "ך", על המורה לכתוב את האות "ר" על הלוח ללא ניקוד ולשאול: "האם זה 'ך'?" לאחר דיון קצר מגיעים הילדים למסקנה, שאין זה "ך", כי חסרה לאות התנועה.

4. מכוונים לכתובה בעזרת מושגים המוכרים לילדים.

הילדים כותבים במחברת בעלת שורות נפרדות כמו בבלוק מכתבים (ולא במחברת בעלת שורות כפולות). כל שתי שורות רצופות קשורות ביניהן: העליונה מכונה "גג", והתחתונה "רצפה".

הערה: למחברת הראשונה תהיינה שורות נפרדות, כדי שהילדים יכירו את המושגים "גג" ו"רצפה".
המושגים "גג" ו"רצפה" הם מושגים פשוטים ומוכרים, ובהם משתמשים במקביל למושגים "למעלה" ו"למטה".

לדוגמה, מסבירים לילדים שאת האות רי"ש מתחילים לכתוב מה"גג": "גג" הרי"ש על "גג" השורה, ולאחר מכן מורידים "קיר" עד ה"רצפה" של השורה.

5. מקנים מושגים בסיסיים בלשון באמצעות התנסויות.

פיתוח הבחנות בין זכר לנקבה ובין יחיד לרבים, כתיבה על אותיות מקווקוות, משחקי צבעים, וכן הפניית תשומת הלב של התלמידים לה"א הידיעה, לנקודתיים המציניות דיבור ישיר, למשפטי שאלה ולמשפטי חיווי - כל אלה נעשים בראשית התהליך של הקניית הקריאה.

4. אבחון ומבדקים

לאבחון בכיתה א' יש חשיבות מיוחדת.

לתלמידים הצעירים קשה להתמודד עם קשיים ועם תקלות. כל תקלה עלולה לגרום לתסכול, והתסכול עלול להרתיעם מללמוד. התקלה יכולה להיות חסך קטן ביותר, כמו צליל שלא נקלט, תנועה שלא הופנמה, כתיבה מסורבלת בגלל כיווניות מוטעית ועוד. כדי למנוע תקלות כאלה על המורה לעקוב אחר התקדמות התלמידים בקריאה ובכתיבה. יש לבדוק את הידע של כל התלמידים באמצעות שני מבדקים קצרים מאוד: **מבדק צמוד ומבדק מסכם**.
המבדק הצמוד הוא מבדק יום-יומי: שליטתם של התלמידים בצלילים שלמדו נבדקת יום-יום. לשם כך אפשר להשתמש בטבלאות המופיעות בחוברות לתלמידים, שבהן ערוכים הצלילים לפי סדר הלמידה. טבלאות אלה מכונות פעילויות לחזרה, כדי למנוע תסכול מתלמידים מתקשים.

בכל יום נבדקת שליטתם של התלמידים בשתי שורות קצרות, הכוללות גם חזרה מסוימת על חומר קודם.
דוגמה:

ביום הראשון - א א א

ב ב ב

ביום השני - ב ב ב ג ג ג וכו'.

כשהתלמידים מתקדמים בשלבי הלמידה, הם מתקדמים גם בטבלאות הבדיקה.

המבדק המסכם הוא מבדק של התלמידים בסיום כל שלב של הלמידה. המבדק בנוי משלושה חלקים:

1. צלילים בגבולות השלב שלמדו - קריאה וכתיבה;

2. טקסט מותאם לשלב שלמדו - קריאה, כתיבה והבנת הנקרא;

3. כתיבת אותיות הכתב האלה: ח ת ס פ ף ץ, והכתבות מילים במחברת.

מבדקים כאלה מופיעים בחוברות לתלמידים. טבלה כוללת יותר לרישום תוצאות מעקב והישגים מופיעה בנספח 3 בסוף המדריך למורה.

לאחר שהילדים מסוגלים לכתוב ולהעתיק טקסט קצר, מבקשים מהם להעתיק למחברת טקסט של ארבע מילים בשורה, ועם הזמן מגדילים את הטקסט לארבע שורות. אם הילדים מעתיקים נכון ובדיוק לפי הכללים שהנחינו אותם, הם זוכים לשבח מיוחד.

5. ארגון חדר הכיתה

חדר הכיתה צריך להיות אסתטי ונעים. חשוב שיהיו בו קישוטים ואביזרים הקשורים ללמידה, ללא עומס רב מדי. הפרזה בקישוטים ובאביזרים עלולה לגרום לגירויים מיותרים המפריעים לריכוז, או לשובע המביא לחוסר התייחסות. אמנם בכיתה א' דרושים אמצעי המחשה רבים יחסית בתמונות, בלוחות, בכרזות לפניות שונות ועוד, אך יש לתלותם בהדרגה במשך השנה בשיתופם של התלמידים.

1. לוחות

רצוי שבתחילת שנת הלימודים בכיתה א' יהיו תלויים לעיני התלמידים לוחות אלה:

- סרט אותיות הא"ב מעל לוח הכיתה;
- לוח קטן מימין ללוח הכיתה: לוח הברות קטן של קמץ, פתח, חטף, עיצורים ושווא;
- לוח גדול משמאל ללוח, ועליו אותיות בכל התנועות (לוח הברות מורחב).

תרשים של הלוחות שליד לוח הכיתה

לוחות אלה הם מכשירי עבודה, ומשתמשים בהם במשך כל שנת הלימודים. לפיכך הם נשארים קבועים במקומותיהם על הקיר ללא שינוי. לעומת זאת את הלוחות הקטנים מחליפים בהתאם לחומר הנלמד: החיריק תופס את מקום הפתח, השווא והקמץ, אחר כך החולם תופס את מקום החיריק וכן הלאה.

2. תמונות

מדי יום תיתלה על קיר הכיתה תמונה הקשורה לצליל שיילמד באותו יום. תמונות אלה ייתלו זו ליד זו עד סיום הנושא הנלמד.

3. חוברות של עבודות התלמידים

לאחר סיומו של נושא מסוים אפשר לאסוף את עבודות התלמידים הקשורות בו ולקבצן לחוברת. החוברת תכורך בנייר בריסטול צבעוני ותקושט עלידי התלמידים. החוברות ייתלו זו ליד זו על הקיר בכיתה, והתלמידים יוכלו לעיין בהן מדי פעם ולמצוא את עבודותיהם. חוברות אלה הן מעין ספרייה שתיבנה בהדרגה. בסוף השנה אפשר לפרק את החוברות, להחזיר לכל הילדים את עבודותיהם ולעזור להם לכרוך אותן לחוברת פרטית משלהם.

4. פינת קריאה וספרייה

מדף, שעליו עומדים ספרי קריאה מתאימים ומושכי עין ולב, יהיה פינת הקריאה. מספרם של הספרים צריך להיות לפחות כמספר התלמידים בכיתה. רצוי שלכל ספר המומלץ במיוחד, יהיו עותקים אחדים. התלמידים ייגשו למדף ויבחרו לעצמם ספרים מתחילת שנת הלימודים. בתקופה הראשונה ידפדפו בספרים ויסתכלו בתמונותיהם בלבד, ובשלב מאוחר יותר הם יקראו בהם. הניסיון מראה, שבבקרים חורפיים ילדים רבים מעדיפים להישאר בהפסקות בחדר הכיתה, ליטול ספרים מן המדף ולעיין בהם במקומותיהם עד כניסת המורה לכיתה. נוסף על כך, חשוב שהתלמידים יחליפו ספרים בספריית בית הספר וימליצו זה לזה על ספרים מעניינים. מתברר שספריות איכותיות מהוות מוטיבציה לקריאה. אפשר לשתף את התלמידים בארגון ספרייה כיתתית עלידי כך שיביאו ספרים מביתיהם. מומלץ למנות ספרנים מהכיתה ולכלול בספרייה משחקים (כגון זיכרון, רביעיות) העשויים לעודד קריאה בהנאה.

5. פינת כרטיסי עבודה

מספר הכרטיסים בפינה זו ומורכבותם הולכים וגדלים עם הזמן. מומלץ למורים לחבר בעצמם כרטיסי עבודה בהתאם לצרכים המיוחדים של תלמידיהם. לצורך זה אפשר להיעזר בחוברות עבודה שונות ובספרי לימוד. אחדים מהכרטיסים יופיעו בצורת ספרונים, הכוללים טקסט קצר מאוד ושאלה אחת או שתיים בעקבותיו, והתלמידים יענו עליהן במחברת.

6. פינת משחקים

מטרתה של פינה זו היא לתת לתלמידים הזדמנות להרפיה ולתעסוקה עצמית, ולמורים - הזדמנות לבדוק תלמידים אחדים ולהגיש עזרה למתקשים. הפינה תכלול משחקים פשוטים ומוכרים: משחקי לוטו למיניהם, דוק, דומינו, דמקה ועוד. נוסף על משחקים שייקנו במרוכז, רצוי שהתלמידים יביאו משחקים מבתיים (ברשות ההורים), ייתנו אותם במתנה לכיתה ויסבירו כיצד משחקים בהם.

ב.6. עזרי לימוד

1. סרט של כל אותיות הא"ב

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת
ב										כ											
																					פ

על סרט זה מופיעות כל אותיות הא"ב, לרבות האותיות הרפות. גודלו של הסרט 20x20 ס"מ, והוא עשוי מנייר בריסטול. מטרתו היא לסייע לתלמידים להכיר את האותיות ואת צליליהן.

2. לוח הברות קטן

לוח זה מתייחס לכל אחת מהתנועות בזמן שהיא נלמדת בכיתה. הוא עשוי מחצי גיליון בריסטול. כל כיתה זקוקה לחמישה לוחות כאלה (ראו ציור להלן). על כל לוח מופיעות כל האותיות, כולל האותיות הרפות, לפי סדר, כשהן מנוקדות בתנועה אחת או בשתי תנועות בעלות צליל זהה או דומה, כגון פתח וקמץ, צירה וסגול, שווא ועיצור. שתי תנועות כאלה מופיעות לסירוגין, כגון אָ בְּ גָ.

תרשים של חמשת הלוחות של "לוח ההברות הקטן"

הערה: הלוח הראשון, הכולל פתח, קמץ, חטף פתח, שווא ועיצורים, מופיע בדף האחרון של חוברת א'. כל אחד מיתר הלוחות מופיע בסוף כל שלב בחוברת ב' ובחוברת ג', ומשמש מבדק עד לאותו שלב.

י	י	י
א	א	אָ
ב	ב	בְּ
ג	ג	גָּ
ד	ד	דָּ
ה	ה	הָ
ו	ו	וּ
ז	ז	זֵ
ח	ח	חֵ
ט	ט	טֵ
י	י	יֵ
כ	כ	כֵּ
ל	ל	לֵ
מ	מ	מֵ
נ	נ	נֵ
ס	ס	סֵ
ע	ע	עֵ
פ	פ	פֵּ
צ	צ	צֵ
ק	ק	קֵ
ר	ר	רֵ
ש	ש	שֵּׁ
ת	ת	תֵּ

ו	ו
א	ב
ג	ד
ה	ו
ז	ח
ט	י
כ	ל
מ	נ
ס	ע
פ	צ
ק	ר
ש	ת

מטרתו של "לוח ההברות הקטן" הן אלה:

- לרכוז את תשומת לב הילדים לתנועה הנלמדת באותה עת;
- להגביר את הזכירה החזותית של התנועה הנלמדת על ידי הבלטתה;
- להגביר את הזכירה השמיעתית על ידי קריאה בקול יום בלוח (קוראים ב"מקהלה" ואחר כך לחוד);
- להגביר את התפיסה הפונטית ולהקנות שליטה בהבדלי הגייה דקים על ידי הבלטת האותיות הדיגושות והרפות והצגתן אלו ליד אלו;
- ליצור מוטיבציה וקצב בלמידה. הלוחות מעוררים את תחושת הקצב אצל הילדים, והם אוהבים לקרוא בהם ב"מקהלה" וביחידות.

3. לוח הברות מורחב

לוח זה הוא בגודל גיליון בריסטול שלם. עליו להיות יפה, ברור ונראה היטב מרחוק. כל שתי שורות בלוח כוללות כמעט את כל התנועות, אך אין הכרח שכל האותיות יופיעו עליו (ראו תרשים). אפשר להציג באמצעות הלוח רק את העיצורים שהילדים נוטים להתקשות בהם. הערה: לוח ההברות המורחב נמצא בסוף חוברת ג', והוא יישמש גם כחלק ממבדק כללי.

תרשים של לוח ההברות המורחב

א	ב	ג	ד	ה
ו	ז	ח	ט	י
כ	ל	מ	נ	ס
ע	פ	צ	ק	ר
ש	ת	א	ב	ג
ד	ו	ה	ז	ח
י	כ	ל	מ	נ
ס	ע	פ	צ	ק
ר	ש	ת	א	ב

השימוש בלוח ההברות המורחב

קיימות אפשרויות אחדות לשימוש בלוח ההברות המורחב, למשל, עלי פי מועדים שונים של הקניות הצלילים, למטרות משחק או בדיקה. להלן הצעה לאופן השימוש בלוח זה. בכל בוקר, לפני שיחת הבוקר, מקדישים כמה דקות לקריאה בלוח ההברות המורחב. קוראים את ההברות שהכיתה כבר למדה, כגון פ פ ש ש. אין מתייחסים להברות שעדיין לא נלמדו.

הקריאה נעשית ב"מקהלה" בעזרת המורה. במשך הזמן קול המורה נשמע פחות ופחות, והכיתה קוראת בעצמה. לאחר זמן מה אפשר להציע ליחידים לקרוא, כך שכל ילד או ילדה יקראו כשתי שורות. את הקריאה אפשר ללוות בשירה.

מטרותיו של "לוח ההברות המורחב" הן אלה:

- להרגיל את הילדים לעבור מתנועה לתנועה על-ידי קריאה אופקית של הטבלה;
- ליצור לילדים מסגרת לפיתוח חוש ההתמצאות, אשר באמצעותו ישתחררו מחרדות מהבלתי־ידוע.

הלוח המורחב קבוע כל השנה על הקיר בכיתה, והוא ממסגר את האותיות ואת התנועות, ומטרתו להדגיש: "אל דאגה, יש גבול למספר האותיות, ויש גבול למספר התנועות."

לאחר שבועות אחדים יגלו הילדים שהם יודעים לקרוא שתי שורות מאונכות, ועל המורה להביא לידיעתם שנותרו להם עוד ארבע שורות מאונכות, ולאחר שילמדו אותן, ידעו לקרוא. הילדים שכבר יודעים מה מאחוריהם, מתחילים להתעניין במה שלפניהם. יש ילדים שישאלו: "איזו תנועה נלמד בקרוב?" או: "מהי התנועה האחרונה שנלמד?" וכד'. ילדים מוכשרים יתחילו לקרוא בכוחות עצמם עוד לפני שיסתיים תהליך לימוד הקריאה בכיתה. כך ידעו כל הילדים היכן הם עומדים, ומה עוד לפניהם, ועל-ידי כך הם יהיו מסוקרנים ורגועים כאחד.

4. מערכת תמונות

במערכת זו תמונות שתפקידן לעורר אצל התלמידים אסוציאציות לצליל הפותח כשהוא פתח, קמץ וחטף פתח ולעתים שווא. כן כוללת המערכת תמונות המעוררות אסוציאציות לתנועות.

5. לוח אותיות הכתב

גודלו של הלוח הוא חצי גיליון בריסטול. על הלוח מופיעות כל אותיות הא"ב בכתב, כשהן מחולקות לשלוש קבוצות לפי נקודות המוצא שלהן בעת הכתיבה:

- אותיות המתחילות כמו יו"ד;
- אותיות המתחילות כמו רי"ש;
- אותיות המתחילות כמו אל"ף.

מטרתו של הלוח היא לסייע בהקניית כתיבה ברורה. התלמידים אמורים ללמוד לכתוב את האותיות בסדר המתאים לקבוצות אלה.

6. כרטיסי הברקה

כרטיסים אלה יוכנו על-ידי המורים, והם יכללו סוגים שונים בהתאם לשיקול דעתם:

- כרטיסים להברות יחידות, כגון ג;
- כרטיסים להברות המסתיימות באות נחה, כגון נה צא;
- כרטיסים של מילים שלמות וחדשות;
- כרטיסים ריקים שיחוברו על-ידי התלמידים בעזרת המורים.

תכליתם של רוב כרטיסי ההברקה היא להבליט מילה חדשה או הברה מסוימת. כרטיסי ההברקה עוזרים לילדים לתפוס את המילה או את ההברה החזותית. בעזרת כרטיסי ההברקה אפשר לבנות מילים ומשפטים על שטיח הנמצא על הקיר. כן משמשים כרטיסי ההברקה מכשיר למשחקים שונים לצורך הקניית צלילים ומילים חדשות, וכן כהכנה לקריאת קטע חדש ולסיכום ולמימוש רעיונות שונים של המורה.

לדוגמה, הכנה לקריאת קטע בעזרת כרטיסים:

כרטיסי העזר הם **טל, ממתק, מטר, בטטה, שתל**.

כך מתחיל השיעור: "מה טל אהב?" על המורה להניף כרטיס, והכיתה קוראת **ממתק**.

"מה עשה טל?" **שתל ממתק**.

משחקים בכרטיסי ההברקה, ופותחים את החוברות.

7. כרטיסיות לכל תלמיד

כרטיסיות אלה יוכנו על-ידי המורים ויחולקו מדי יום בשבועות הראשונים של שנת הלימודים.

על הכרטיסיות מופיעים הצלילים החדשים שילמדו באותו יום.

7.3 משחקים

מטרות המשחקים:

- חזרה על החומר,
- מבדק,
- עוררות מוטיבציה לקריאה נכונה,
- פעילות בצוותא.

1. משחקי לוטו

בכל אחת מהחבורות של "צלילים מספרים" מופיעים מספר משחקי לוטו. במשחקים אלה אפשר לשחק גם בכיתה וגם בבית.

דרך א':

משחקים בכרטיסיות גזורות מ"צלילים מספרים", השמורות בשקית, או משחקים בכרטיסיות יציבות יותר, שהוכנו בכיתה על ידי המורה או על ידי הילדים. על כל ילד וילדה להתאים את הכרטיסיות שלהם לתמונות שבלוח הלוטו.

דרך ב':

משחקים בזוגות בלוח לוטו אחד. מחלקים לבני הזוג כרטיסיות משלהם. את הכרטיסיות שמים על צדן ההפוך. לפי תור יש להפוך את אחד הכרטיסים ולשים אותו על התמונה המתאימה שבלוח הלוטו (אם מצאו תמונה כזו). לאחר שכל התמונות מכוסות בכרטיסים, סופרים הילדים את הכרטיסיות שנותרו בידיהם. הניצחון הוא למי שיש בידו המספר הקטן ביותר של כרטיסים.

דרך ג':

על דף יש תמונות של הצלילים שנלמדו, והילדים בונים להן כרטיסיות מתאימות של מילים או של צליל פותח.

2. משחק זיכרון

המשחק בנוי מזוגות כרטיסים: בכרטיס אחד תמונה כלשהי, ובכרטיס האחר הצלילים שנלמדו. התמונה יכולה להיות בעל-חיים, חפץ, צומח וכד', ובכרטיס האחר - הצליל הפותח של התמונה או המילה השלמה. על הילדים להפוך את הכרטיסיות כאשר הצד החלק כלפי מעלה. בכל פעם יש לפתוח שתי כרטיסיות, עד שיצליחו למצוא את כל הזוגות.

3. משחקי קובייה

משחקים אלה כוללים לוחות של צלילים ושל עיצורים, קובייה וכלי משחק או אבנים קטנות.

דרך המשחק

יש להטיל קובייה. המספר שעליה הוא מספר הצלילים שיש לקרוא מן הלוחות לפי סדר. לאחר סיום הקריאה, יש לשים כלי משחק או אבן קטנה במקום העצירה, ויש למסור את הקובייה הלאה. הניצחון הוא למי שגומר ראשון לקרוא את כל הלוח. במקרה של טעות, יש לעצור, ולחכות לתור הבא.

4. משחקי כרטיסי הברקה או: "מי מתבלבל?"

משחק זה מתאים כאימון להקניה של צליל חדש, המצטרף לצליל שכבר נלמד ויוצר מילה חדשה. דוגמה: הצליל החדש נ מצטרף לצליל הידוע מָה, ונוצרת המילה נָמָה.

על המורה לסובב את שני הכרטיסים **נ** **מָה** בידיה, מעין "הוקוס פוקוס", ולהניף לבסוף כרטיס מָה. הכיתה עונה במקלה: "מָה". על המורה לסובב שוב את הכרטיסים ולהניף כרטיס נָ.

הכיתה במקלה: "נָ".

על המורה להמשיך לנסות ולבלבל פעם - מָה, ופעם - נָ.

לבסוף יש להצמיד את שני הכרטיסים זה לזה, ונוצרת המילה נָמָה.

לאחר מכן משוחחים על משמעות המילה, ממחיזים אותה, וממשיכים לעסוק בה בחבורת.

5. משחק קנייה או: "מי קונה?"

זהו משחק מסכם. ככל שמספר הכרטיסים גדול יותר, המשחק מעניין יותר. אפשר לשחק בו כבר בסיכום יחידת הלימוד השנייה, לאחר הקניית ה־מ. בשלב זה הכרטיסים יהיו: **ר** **רָ** **מ** **מָ**.

על המורה לסכם את ארבע יחידות הלימוד הראשונות, ואחר כך משחקים בכרטיסים אלה: **רָ** **ר** **מָ** **מ**.

התלמידים: הָ

המורה: צהוב

התלמידים: מְ

וכון הלאה,

ולהפך -

המורה: הָ

התלמידים: אדום

המורה: מְ

התלמידים: כחול.

על המורה לכתוב על הלוח את המילה שֶלְדָג, והילדים מעתיקים למחברת.

על המורה לקרוא את המילה עם הילדים.

על המורה לומר: מותר לצבוע את המילה בשני צבעים בלבד: שֶל באדום דָג בכחול.

המורה: אדום

הילדים: שֶל.

המורה: כחול

הילדים: דָג.

ולהפך.

11. משחק דומינו

המשחק נועד לתרגל זכר ונקבה, יחיד ורבים ומלים נרדפות.

הקלפים מחולקים לשני חלקים. לדוגמה, בחלק אחד כתובה מילה בנקבה, ובחלק האחר כתובה מילה בזכר (לא מאותה משפחה).

הילדים צריכים להתאים את הקלפים.

שֶמֶר	הֶלְכָה
גִזֵר	שֶמֶרָה

12. משחק השלם

על קלפים כתובים הברות ועיצורים, ועל הילדים ליצור מלים חדשות: דָּ ? וְ ם

13. משחק הצלילים

המטרה: פיתוח מודעות לצלילים.

זהו אחד המשחקים המתאימים ביותר כבר ביום הראשון של כיתה א', והוא מפורט במדריך זה.

14. שלישיות

המטרה: ליצור מכנה משותף לשלוש מילים (לדוגמה, בעלי חיים), כך שתיווצר שלישיה. המשחק מופיע בסוף כל אחת מארבע החוברות.

ג. דרכי טיפול בנושאים ייחודיים (כולל הדגמות)

1.ג שיתוף הורים בתהליך - כיצד?

אמנם האחריות להוראת הקריאה והכתיבה מוטלת על המורה, אבל חשוב שההורים ישותפו בתהליך הלמידה, כך שיוכלו ללוות את הילדים. לשם כך כדאי שהמורים יסבירו להורים מהם העקרונות, המטרות והדרכים שהשיטה עובדת לפיהם.

דברים להורים באספת ההורים הראשונה - הצעה

"ילדיכם נכנסים השנה לבית הספר. אנו מקווים שייכנסו ברגל ימין, ורק הצלחה ואושר ילוו אותם כל הדרך. כדי שדבר זה יתגשם, עלינו לעזור להם בשני תחומים הקשורים זה בזה: תחום רגשי ותחום לימודי.

עלינו להיות מודעים לרגישותם הרבה של כל תלמידי כיתה א' ולקשיים הכרוכים בלימודים. כל קושי עלול להרתיע אותם ולגרום להם תחושת כישלון. תחושה זו עלולה לפגוע בדימוי העצמי של הילדים ולעכב את התקדמותם בלימודים ובהתנהגות. לפיכך אחת המשימות החשובות של המורה היא למנוע מן הילדים הרגשת תסכול מעין זו. לשם כך אנו, המורים, זקוקים לשיתוף פעולה עמכם, ההורים, ולעזרתכם, דבר העשוי לסייע לילדיכם בכיתה."

כיצד יתבטא שיתוף הפעולה?

א. על ההורים להיות ערים לנעשה בכיתה. כשההתקשורת בין המורה לבין הבית תהיה תקינה, יימנעו מן הילדים אכזבות שמקורן בחוסר הבנה בין שני הצדדים.

ב. על ההורים לעזור לילדים בהתארגנותם בלי לפגוע בעצמאותם. לדוגמה, לאחר שהילדים סידרו את הילקוט, על ההורה לבדוק ולראות, אם המחקר, הצבעים והמספרים נמצאים בו, ואם העפרונות מחודדים. לעתים עיפרון בלתי מחודד או מספרים קהים עלולים למנוע מן הילדים לרצות לעסוק בעיסוקים שונים בכיתה.

ג. רצוי שההורים יקפידו שהילדים יקראו יום-יום בקול ובנוכחותם פעמיים את הטקסט שנלמד בכיתה: פעם ראשונה קריאה טכנית, ופעם שנייה קריאת הבנה. משך הזמן שיש להקדיש לאימון זה הוא כ-5-10 דקות ביום. אימוני הקריאה בבית צריכים להיעשות ברוח טובה.

ד. רצוי שההורים ישימו לב לכך שילדיהם כותבים את האותיות ואת הספרות בכיוונים הנכונים, ושהם מחזיקים נכון את העיפרון. במקרה של תקלות מסוגים אלה עליהם להודיע על כך למורה כדי לטפל בדבר ללא דיחוי.

ה. על ההורים ליצור בבית גישה חיובית כלפי בית הספר, כלפי המורה וכלפי הכיתה, ולא להתאונן עליהם בנוכחות הילדים. הישגיהם הלימודיים של ילדים בגיל 6 מושפעים מאוד מרגשותיהם, וחשוב בשבילם לאהוב את המורה ולהעריך את כל מה שקשור בבית הספר. על ההורים לעזור להם בכך.

ו. יש להיזהר מלהצהיר: "דני ורות כבר קוראים בלי ניקוד!". הצהרה מעין זו עלולה לגרום לכך שהילדים יפסיקו להתייחס לניקוד בטרם עת, לא יפנימו את תבניות המילים בצורה מדויקת, ותתפתח בהם נטייה לניחוש ולקריאה רשלנית. ההשלכות של מצב זה עלולות להשתקף גם בכיתה א' וגם בכיתות גבוהות, כשהיה על התלמידים להתמודד עם חומר מורכב. מוטב לומר בדרך זו: "ראו עד כמה מקפידים דני ורות ומדייקים בניקוד ובקריאה."

ז. יש להימנע מלומר על ילדים שלמדו לקרוא לפני שהגיעו לכיתה א' משפט מעין זה: "ילדים נבונים כדני ורות, שיודעים לקרוא, ישתעממו בוודאי בכיתה א'."

לאחר שהם שומעים שיחה כזו, הם עלולים לעשות הכול כדי להשתעמם, גם אם העבודה והמשחקים בכיתה ירתקו אותם. הם עלולים להתעלם מהנעשה בכיתה במטרה להגשים את ציפיותיהם של הוריהם, כי "הם נבונים מדי לכיתה א'".

2.ג כיצד למנוע דפוסי קריאה לקויים?

כדי להביא את התלמידים לידי קריאה נכונה ומשמעותית עלינו לנקוט כמה פעולות.

א. עלינו לעורר את המודעות שלהם לקיום האותיות והתנועות, לצירופן ולהפרדתן.

- ב. עלינו ללמוד אותם בדרך בהירה, קלה ונכונה, ולא לבלבל אותם על-ידי מסרים כפולים.
- ג. יש להקפיד על השימוש בניקוד. הפסקת הניקוד בשלב מוקדם עלולה לשבש את השפה של הילדים, כי בעזרת הניקוד -
 ✓ מתקבל המידע המרבי ("השכנה שלי פקחית" או "השכנה שלי פקחית");
 ✓ קיימת דייקנות בקריאה, שהיא הכרחית להבנת הקריאה ("זמר" או "זמר" או "זמר");
 ✓ אפשר להבחין בין אותיות דגושות לבין אותיות רפות ("שבת" או "שבת");
 ✓ הקוראים יכולים להתגבר על קריאת כינויי השם השונים (תלמידותיך, בניו, משפחותיהם וכד').
- ד. עלינו לאפשר לתלמידים פרק זמן מתאים (שהוא שונה לכל יחיד) לקריאה מצרפת אך מדויקת. אין לדחוק בהם לקרוא מהר, לפני שהם בשלים לכך. אסור לדלג על שלב הצירוף בעת לימוד הקריאה. שלב זה חשוב לתהליך לימוד הקריאה, כשם ששלב הזחילה חשוב לתהליך התפתחות התינוק [Stanovich (1986); Walker, (1992)].
- ה. יש להקפיד על מבדקים הבודקים את יכולת הקריאה והכתיבה. מבדק קריאה מהימן חייב להיות לא-מתוחכם מדי. הוא חייב להיות יחידני, בלי לפסוח על אף תלמיד או תלמידה ובלי לתסכלם. לכן רצוי להציגו לעתים כפעילות לחזרה. על המבדק להיות בנוי ממרכיבים אלה:
1. צלילים אחדים בצירוף כל התנועות שכבר נלמדו, כולל האותיות הדגושות והרפות (חשוב ביותר) - על הנבחנים לקרוא צלילים אלה בשטף וללא היסוסים;
 2. קטע סיפורי קצר - על הנבחנים לקרוא אותו בדייקנות וללא היסוס ולענות בעל-פה על שתיים-שלוש שאלות תוכן;
 3. בדיקת הדרך וכיוון הכתיבה של אותיות הכתב האלה: ח ת ט ס פ ן ץ ף ץ.
- הניסיון עם תלמידים בעלי ליקויי קריאה, מראה שרוב המחדלים נובעים מהתחלה מתסכלת, שבה נדרשים התלמידים לקרוא בשטף לפני שהפנימו את אבני היסוד. המסר שהילדים קולטים הוא מוטעה: הדגש הוא בשטף, ולא בדיוק, לכן קשה להם להפנים את התנועות, והם מנסים להסתדר בלעדית על-ידי ניחוש ועל-ידי קריאה חוזרת. כלומר קודם כול התלמידים מנסים לקרוא ב"לב" את התחלת המילה ולנחש את המשכה, על-פי רוב בצורה משובשת, הם ממשיכים לנחש את משמעותה ומתקנים, ואחר-כך הם מבטאים אותה בקול. לדוגמה, תלמידה שלא הפנימה את החולם החסר, קוראת את המילה "מדחם" כך:
1. מִדְחָם (מה זה יכול להיות?);
 2. מִדְחָם.
- תהליך כזה מסיט את תשומת הלב ממשמעות המילה ומהתוכן אל הניחוש והפענוח ויוצר קריאה מקוטעת: קיימת הפסקה בין מילה למילה, דבר שמפריע הן להבנת הנקרא והן להבנת הנשמע של המאזינים. ככל שהמורים או ההורים דורשים יותר להגביר את שטף הקריאה, כך גדל הניחוש, מתרבים הליקויים, והילדים עלולים לאבד רצון לקרוא. לעומת זאת קריאה מצרפת בשלבי ההקניה מונעת קריאה חוזרת וניחוש; היא יוצרת הרגלי דיוק, אינה מונעת את הבנת הנקרא ואינה משעממת את השומעים מהצד. בתוך זמן קצר למדי חדלים התלמידים לצרף, ושטף הקריאה הולך וגובר עם הקריאה (Chall, J. 1983).
- לנוכח האמור לעיל, ברור שאין זה רצוי שהילדים יקראו קודם כול ב"לב" ואחר-כך בקול. חשוב שיצרפו מיד בקול כדי להפחית טעויות, כך שלמורים יהיה קל יותר לעקוב אחר הדיוק בקריאה ולתקן את הטעויות (Richards, M. 2000).
- אם נקפיד על שלוש שנות קריאה מדויקת, יוכלו התלמידים לרכוש אוצר מילים, מושגים וביטויים, ורק לאחר שיפנימו אותם, תבוא השעה להתנתק מן הניקוד.

3. כיצד למנוע ליקויי כתיבה?

בתחילת דרכם בבית הספר התלמידים כותבים בכתב פונטי חלקי ומוסיפים אותיות באופן אקראי. זאת בשל חוסר ההיכרות עם מכלול האותיות והתנועות ובשל הקושי לפרק מלים מדוברות (Ehri, 1986). המעבר לשליטה בכתיבה הוא תהליך אינטלקטואלי מורכב, העלול להיות מלווה בקשיים שונים. לפיכך יש לשים לב למרכיבים שלהלן.

1. אופן החזקת העיפרון
2. נקודת המוצא של האות ותבניתה - חשיבותה בכך שהיא מסייעת למקצב הכתיבה, ושימוש נכון בה חוסך אנרגיה מיותרת. זהו חיסכון המקנה ביטחון בפעולת הכתיבה, בהירות וריכוז. זה אמור גם לגבי כמה מאותיות הדפוס שדומות לאותיות כתב, כמו י, ו, ק, ר, כ, ס, ח, ת, ק. כך נחסך זמן, וגוברת יכולת הקליטה.
3. כתיבה בשורה - מרגילה את הילדים שכל אות נוגעת בקו העליון (ה"גג") של השורה ובקו התחתון (ה"רצפה") של השורה, ובכך היא תורמת לחוקיות ולביטחון.
4. הוראת אותיות הכתב - זו איננה צריכה לעכב את ההתקדמות בלימוד הקריאה. אפשר להתחיל ללמד את החיריק ובד בבד לעסוק גם בלימוד אותיות הכתב, כפי שהן מוגשות בחוברת א'. אמנם הדבר מחייב אותנו להשתמש בשתי החוברות א' ו-ב' יחד במשך זמן מסוים, אך כך מתאפשר תרגול יסודי בכתיבה, בלי לעכב את לימוד הקריאה.

4. כיצד לעזור לתלמידים בעלי קשיים מיוחדים?

טיפול בקשיים המתגלים בראשית השנה

הקשיים בשלב זה נובעים מסיבות אחדות:

1. ליקויים תפיסתיים קלים הקשורים בדרך כלל באי-בשלות;
2. הפרעות פסיכולוגיות עקב בעיות במשפחה;
3. סביבה נחשלת.

ילדים בעלי קשיים כאלה זקוקים לעזרה, לחיבה ולתשומת לב, ורצוי להעניק להם אותן בטיפול יחידני. העזרה צריכה להיות תכליתית, תמציתית וקצרה מאוד (כדי שתהיה למורה יכולת לטפל במספר גדול יותר של ילדים). אם מאתרים ילדים כאלה כבר בשבוע הראשון ללימודים, אפשר למנוע תסכול והיווצרות פער בינם לבין הכיתה.

עזרה לתלמידים המתקשים בתנועה מסוימת

לילדים שנתקלים בקושי בתנועה מסוימת, אין לגלות את התנועה, אלא לעזור להם בדרך אסוציאטיבית. דוגמה: "למי יש נקודה על הבטן?" "למי יש שלושה כפתורים באלכסון?" "כמו מה מסודרות הנקודות?" "מה יש לנו למעלה?" באסוציאציות אלה משתמשים עד שהילדים מפנימים את התנועות, את ההברות ואת המילים, ואין הם זקוקים להן עוד. ואכן, הם ממהרים לשכוח אותן.

הצעות של אסוציאציות להקניית התנועות

U ן ..	E .. ץ	O ן י	I .	:	A - ז -:
פה סגור וצר, שפתיים מתוחות וארוכות; הצליל הראשון של או-רי.	פה רחב שקצותיו כאילו רוצים להגיע לקצות העיניים; הצליל הראשון של ע-ניים.	פה זקוף; הצליל הראשון של אור. האור בא מלמעלה, ולכן הנקודה למעלה מסמלת את האור.	פה מחייך, כמעט סגור; הצליל הראשון של א-מא.	הפה ללא תנועה, ולכן השווא "בוכה".	פה גדול ורחב; הצליל הראשון של א-בא.
לשורוק (לאורי) יש נקודה על הבטן, ולקובץ - שלושה כפתורים באלכסון.	נקודות הצירה מסודרות כמו עיניים, והסגול - כמו עיניים ואף; הצליל מתחשב רק בעיניים.	אין מתחשבים בקו המאונך.			

שיעורי עזר: מוקדים ודוגמאות

בכל שיעור עזר תתמקד תשומת הלב של המורה בעניינים אלה:

1. אופן החזקת העיפרון;
 2. נקודת המוצא של האותיות;
 3. שימוש נכון בשורה;
 4. דיוק בהעתקת אותיות, מילים וסימני ניקוד שמתחתיהן (אין להרשות זלזול בהעתקת הניקוד, שהוא עדיין מרכיב חשוב של הקריאה);
 5. כתיבה מלווה בקריאה, כלומר על הילד או הילדה לקרוא את אשר הם כותבים.
- לא תמיד אפשר לגמור את כל העבודה בזמן שיעור העזר, אך יש להשתדל מאוד שהאימון בכתיבת האות החדשה יעשה לעיני המורה.

דוגמה מס' 1

הכיתה לומדת יחידה מס' 6 בחוברת א'.

- על התלמיד או התלמידה לקרוא את שתי השורות הראשונות במבדק המסכם.
 - על המורה לחזור על הקניית הצלילים ש ש באמצעות שתי התמונות שביחידה ולהדגיש את הפה הרחב והפתוח ואת הפה חסר התנועה.
 - על התלמיד או התלמידה לקרוא לאט את כרטיסי ההברקה שביחידה 6.
 - על התלמיד או התלמידה לתרגל את כתיבת האות ש"ן.
 - על התלמיד או התלמידה לקרוא לאט את הטקסט שביחידה.
- אם יש זמן, אפשר לענות עם התלמידים על אחת משתי השאלות שביחידה, לאחר שהם מסמנים את התשובות בקו בתוך הטקסט.

דוגמה מס' 2

- על התלמיד או התלמידה לקרוא ארבע שורות בטבלה האחרונה בחוברת ג', ועל המורה לאתר קשיים.
 - על המורה להזכיר אסוציאציות שהן רלוונטיות לקשיים.
 - התלמידים קוראים שוב את השורות הנ"ל.
 - על המורה להכתיב את הצלילים שהיו קשים לתלמידים.
 - התלמידים קוראים את הטקסט.
- דרך עבודה זו מאלצת את התלמידים להתייחס לתוכן.

דוגמה מס' 3 : עזרה לילדים שגילו קשיים בתנועות מסוימות בעת המבדק

1. על התלמיד או התלמידה לקרוא ארבע שורות לפי הסדר בלוח המתאים בחוברת ג'. נניח, שהילד מהסס בתנועה o.
 2. הילדים מתבקשים לכתוב את התנועה o על דף חלק בצורה בולטת: o .
 3. המורה והילד או הילדה משוחחים על ה־o, מזכירים את האסוציאציה, מדגישים את חשיבותה של הנקודה הנמצאת למעלה, שהיא המזכירה לנו את האור וכדומה.
 4. קוראים שוב את הטבלה.
 5. מפרידים את התנועה מהאות, והילדים מתבקשים לקרוא קודם כול את התנועה ואחר־כך את כל ההברה.
- דוגמאות:
- o + אל"ף = או';
- o + בי"ת = ב';
- o + בי"ת = בו וכד'.

6. כותבים את כל האותיות ומצמידים להן את התנועה o. מסמנים לסירוגין פעם חולם מלא ופעם חולם חסר.

דוגמאות:

כתבו אל"ף, הוסיפו לאל"ף o, וקראו:

o + אל"ף = או;

כתבו בי"ת, הוסיפו לבי"ת o וקראו:

o + בי"ת = ב;

וכד'.

7. קוראים בלוח שבעמוד האחרון בחוברת ג' ארבע שורות נוספות, אבל הפעם רק את ההברות המוכרות ואת ההברה הנלמדת (במקרה שלנו את ה־o).

דוגמה:

שׁ	תְּ	אֶ	בּוּ
יְ	וּ	הֶ	זֶ

8. על המורה להכתיב צלילים של ההברות המוכרות ושל ההברה הנלמדת. דוגמאות:

כתבו יְ - הילדים כותבים יְ יְ;

כתבו וּ - הילדים כותבים וּ וּ;

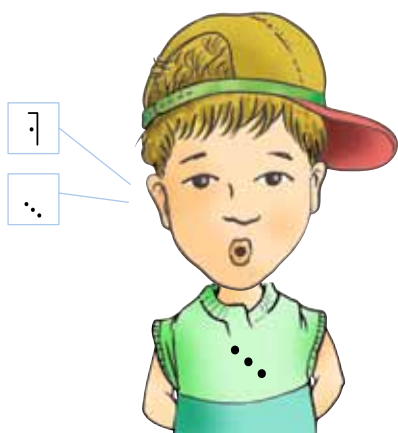
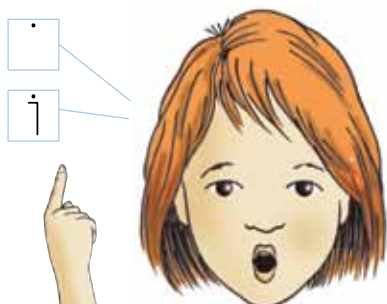
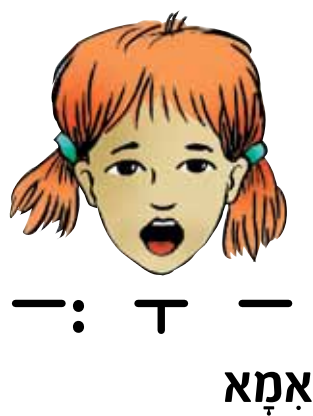
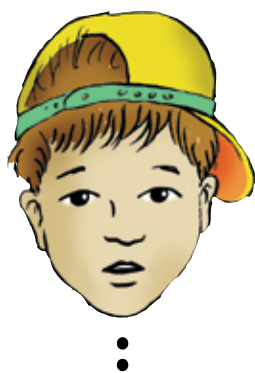
כתבו מְ - הילדים כותבים מְ מְ;

כתבו בְ - הילדים כותבים בְ בְ.

9. קוראים שוב בלוח שבעמוד האחרון בחוברת ג' את כל ההברות הידועות ואת ההברה הנלמדת. על כל שורה שנקראת ללא היסוס וללא שום טעות יש לזכות את הילד או הילדה בחיזוק (למשל, ציור של דגל קטן בקצה השורה).

10. בודקים שוב ארבע שורות מלאות (את כל התנועות) בלוח הנ"ל. אם הייתה טעות בתנועה שנלמדה בכיתה לאחר ה־o (כגון u, e), יש לחזור על אותן הפעולות שהודגמו בתנועת ה־o.

הערה: כאשר קוראים בלוח הנ"ל לא לצורך מבדק, יש לקרוא אך ורק את המשבצות הידועות ואת המשבצת הקשה שנדרש לה חיזוק. כך נעשה גם בעת הכתבת הצלילים: כותבים רק את הצלילים הידועים בתוספת הצליל הנלמד.

5.ג. כיצד לטפל בשונות של תלמידים?

הניסיון מראה, שבכל כיתה קיימת הטרוגניות של התלמידים: התלמידים רוכשים את יסודות הקריאה והכתיבה בקצב שונה. עם זאת, אין לשחרר תלמידים חלשים מפעילויות הדורשות מתן תשובות לשאלות חשיבה מסדר גבוה. נהפוך הוא: חשוב לחזק תלמידים חלשים באמצעות תיווך מדורג והעשרה. אפשר להביא אותם לידי הצלחה בהתמודדות עם שאלות מסוג זה לאחר פעילות מטרימה של הרחבת ידע ועבודה בשלבים. חשוב לתכנן בהתאם לכך את ההוראה. יש פעילויות שתלמידים חזקים יוכלו לבצע באופן עצמאי, ואילו באותה שעה יזדקקו תלמידים חלשים לעזרת המורה בקבוצות קטנות או בדרך אינדוידואלית. לדוגמה, למה התכוונה הילדה כשאמרה "פרח בתוך פרח"? (לוי קיפניס, חוברת ג'). בעזרת שאלות מכוונות של המורה והתבוננות באיור, יתמודדו התלמידים החלשים עם שאלה מסוג זה, ואילו החזקים יתגברו עליה בכוחות עצמם. נוסף על כך, החזרה על פעילויות בחוברות הלימוד במקומות שונים (לדוגמה, השימוש בזכר ובנקבה) מאפשרת למורה לצמצמן או להרחיבן בהתאם לרמת התלמידים. הניסיון מראה, שאפשר להיעזר בהצלחה בתלמידים חונכים, החשים לעתים בנקל בקשיים מיוחדים של חניכיהם. הספרייה חשובה גם כן בעניין זה: על המורה להתפנות לעבודה אינדוידואלית עם תלמידים חלשים, והחזקים יקראו ספרים. פרט לכך, ישנה התייחסות נוספת ב"צלילים מספרים" לתלמידים חזקים באמצעות הצעות לפעילויות המכוונות להעשרה, לכתיבה עצמאית, לשאלות שאלות ועוד. פעילויות אלה מכוונות בדרך כלל "העשרה". לדוגמה, העשרה: כתבו במחברת כללים להתנהגות נכונה בזמן רכיבה על אופניים (חוברת ב'). זאת ועוד: פעילויות שונות המופיעות בחוברות הלימוד מאפשרות לתלמידים בחירה בין מטלות. ההנחה היא, שתלמידים חזקים יבחרו במטלות שהן בדרגת קושי גבוהה יותר. דוגמאות: שוחחו על מה שאתם רואים, או כתבו על כך להורכים; ציירו או כתבו במחברת. דוגמה מפורטת של דרכי הוראת שיר בשלוש רמות מופיעה בסוף מדריך זה (ראו "מהר ארוץ למים" / י. קלבנוב). עבודה בקבוצות ובזוגות מדי פעם עשויה לסייע גם היא בעניין השונות. היא אמורה לגוון את דרך ההוראה, לגרום הנאה לתלמידים, לפתח שיח בין עמיתים ולהפנות על-ידי כך את הלמידה. על-פי שיקול דעת, יקבעו המורים מתי לנקוט דרכים אלה, וזאת בנוסף על ההצעות המופיעות בגוף החוברות.

6.ג. כיצד לטפח את הבנת הנקרא?

בפיתוח הבנת הנקרא קיימים שלבים אחדים.

1. הבנת המילה המצורפת, לדוגמה, ל...ך...שה = לחשה.
יש לברר אם הילדים הבינו את פירוש המילה "לחשה". אם לא הבינו אותה, יש לשוחח עליה, להמחיש אותה ולבסוף להבריק אותה בכרטיס הברקה.
2. הבנת המשפט:
לאחר שהילדים קראו את המשפט, יש לשאול: "מה קראת?"
3. הבנת הפסקה והטקסט:
לאחר שהילדים קראו פסקה או טקסט, יש לשאול מה קרה, ולהפנות אותם לפעילויות מתאימות.

כיצד לשפר את הבנת הנקרא?

1. יש לפתח הרגלי עצירה קלה במשפט חיווי על-ידי משחקי קריאה (למשל, על כל ילד או ילדה לקרוא עד לנקודה). יש להסביר לילד שהעצירה צריכה להישמע גם בהטעמה (בטון).
2. יש לפתח את הרגישות למשפט שאלה באמצעות המחזה.
3. חשוב להקנות סימני פיסוק בהדרגה. הם תורמים לעיכול המסר ולהפנמתו.
4. יש לפתח הרגלים לקריאה בהמחזה. חלוקת תפקידים בקריאה מפתחת את ההבנה.
5. חשוב לשחק במשחקים הכוללים הצגת כתובות לקריאה על הלוח או על גליונות הבריסטול, שבהם מתבקשים הילדים לבצע פעולות שונות.

6. יש לעורר שיחות קצרות וקולעות המתמקדות במושג חדש או בשני מושגים חדשים המצויים בטקסט, להמחיש את המושגים באמצעים שונים (תמונות, סרטונים ועוד), ורק אחר-כך יש לעבור לקריאת הטקסט כולו. אין להתייחס באופן גורף לכל המילים הקשות שבטקסט, כדי להשאיר לתלמידים את האפשרות להבין את המילים מתוך הקשרן בטקסט, ואף לעודדם לכך. חשוב שהשימוש במילים החדשות יחזור פעמים אחדות בהקשרים שונים: בשיחה, במשחקים, בכתבה, בהאזנה, בכרטיסיות ועוד. מילים קשות כאלה כוללות לעתים קרובות צירופי מילים. מומלץ לטפל בצירופים כאלה על-ידי התייחסות למילים נרדפות (היבט סמנטי) ולמילים נוספות מאותו שורש (היבט מורפולוגי).

7. יש לבקש מהילדים שיענו על שאלות על הטקסט או על קטע ממנו, ושיתנו שם לטקסט או לקטע.

8. לעתים קרובות תלמידים בכתה א' זקוקים לקריאה נוספת של הטקסט או להאזנה נוספת לו. לכן מומלץ להקריא יצירות שונות במלואן או בחלקן יותר מפעם אחת.

השלבים הרצויים בהוראת טקסט לצורך הבנת הנקרא

שלב טרום הקריאה

1. **כותרת וכותרות משנה** - מה משמעותן? מה צפוי להיות בטקסט? מה ידוע לתלמידים על הנושא?

2. **איורים** - התבוננות באיורים המלווים את הטקסט ושיחה לפיהם. מה רואים באיור? מה מודגש באיור? מה הקשר בין האיור לכותרת? על מה יסופר בטקסט?

3. **התבוננות בטקסט** - כמה משפטים יש בטקסט? אפשר לסמן או לצבוע את הנקודות. כמה נקודתיים יש בטקסט? כמה סימני שאלה בטקסט? אילו סימני פיסוק נוספים מופיעים בטקסט? אילו איורים מופיעים במהלך הטקסט? במה הם יכולים לעזור לנו להבנת הטקסט?

4. **הכנה לקריאת מילים המופיעות בטקסט** - אפשר להציג כרטיסים של מילים רלוונטיות, לפני שקראו את הטקסט. לדוגמה, ביחידה 18 בחוברת א' של "צלילים מספרים" הכרטיסים המוצגים בפני התלמידים: טל, שתל, ממתק, בגן.

5. **הרחבת ידע רלוונטי לקריאת הטקסט** - ידע זה חשוב לעתים קרובות להבנת תוכן הטקסט וההקשרים שבו לידע עולם רחב.

מהלך הקריאה

המורה והתלמידים קוראים בקול את הטקסט. בעת הצורך מפסיקים בקריאה במקומות שונים. אפשר לשאול: על מה מדובר בקטע שקראנו? שערך על מה ידובר בהמשך. האם נתקלתם במילים בלתי מוכרות? יש להקפיד על קריאה מדויקת ומוטעמת ולהתייחס גם לסימני הפיסוק.

אחרי קריאת הטקסט

קיימות אפשרויות אחדות:

1. קריאת כל משפט על-ידי תלמיד או תלמידה לפי תור או לפי שיקול דעת המורה;

2. המחזה;

3. תרגול לשוני: מילים שחוזרות על עצמן, פעלים בזכר ובנקבה, ה"א הידיעה, ו"ו החיבור ועוד;

4. שאלת שאלות על הטקסט: שאלות ברמת איתור פרטים, שאלות שחורגות מן הכתוב במפורש (כגון מה אפשר ללמוד מהטקסט?) ושאלות ברמת הערכה וביקורת (מה דעתכם על הכתוב בטקסט?).

כיצד לפתח בתלמידים חוש ביקורת לגבי האופן שבו הם קוראים?

יש להפנות את תשומת לב התלמידים לדברים אלה:

1. דיוק;

2. התייחסות לאותיות דגושות ורפות;

3. הטעמה (עצירה בנקודה, הבעת שאלה לפני סימן שאלה וכדומה).

כיצד לפתח במורים את חוש הביקורת לאופן שבו התלמידים קוראים?

על התלמידים לקרוא משפט או שני משפטים ולספר את תוכנם. על המורה לבחון שני תחומים.

1. **נאמנות לטקסט** - האם הסיפור נאמן לטקסט או נסחף אחר הדמיון של הכותבים? חשוב לבחון זאת, כי יש ילדים המספרים את התוכן על-פי תמונות המלוות את הכתוב, ומאלתרים כיד הדמיון הטובה עליהם. אמנם אין לזלזל ביכולת היצירתית שלהם, אבל בשלב זה עלינו להרגילם להיות נאמנים לטקסט.

2. **מסר** - האם הילדים קלטו את התוכן שקראו? רק לאחר מכן אפשר לדון במסר, במוסר השכל ובמרכיבים נוספים. על דבר זה חשוב להקפיד בכל שנות הלימוד.

ג. כיצד לפתח הבעה בכתב וכתובה?

השפה הדבורה היא בסיס לרכישת השפה הכתובה. לכן חשוב לפתח את ההבעה בעל-פה לפני הביצוע של ההבעה בכתב. רצוי שההבעה בכתב תתאים לקצב ההתקדמות של הילדים בקריאה, אך לעתים קיים צורך אצל ילדים שונים לכתוב כתיבה חופשית. במקרה כזה יביעו הילדים את עצמם בראשית התהליך בכתיבה פונטית ויגיעו בהמשך לכתיבה אורתוגרפית. בפעילות הכתיבה עצמה מתאמנים הילדים מתחילת הלימוד ב"צלילים מספרים". על המורה להציע לתלמידים פעילויות כתיבה נוספות מתאימות לאלה הנמצאות בחוברות, כגון מתן תשובות בכתב לשאלות ברמות שונות, כתיבת סיפורים קצרים, כתיבת רשמים ודיווחים על אירועים הקשורים לעולמם של הילדים ועוד. רצוי להציע מדי פעם לילדים לכתוב כתיבה חופשית במחברת בהקשר או ללא הקשר ליצירות שלמדו או לתמונות שמופיעות בחוברות. כתיבה זו תכלול סוגות שונות: שיר, סיפור, מכתב, הזמנה, ברכה וכן ציורים. אפשר לכתוב על הלוח סיפור של תלמיד או תלמידה מסוימים, להתייחס בשיחה לתוכן, לאוצר המילים ולהיבטים לשוניים. אפשר להציע לתלמידים לכתוב **סיפור משותף**, כך שימשיכו בזה אחר זה ויעשירו את הסיפור. כשכותבים סיפור בעקבות תמונה, אפשר להקדים שיחה על התמונה (הפרטים שבתמונה, הפעולות של הדמויות, מחשבות, רגשות ועוד) ולתת משוב אחרי גמר הכתיבה. נוסף על כך, רצוי שהתלמידים יכתבו **במחברת** על נושאים שונים במקום לדון בהם בכיתה. המחברת אמורה לתפוס מקום חשוב בתהליך הלמידה בכיתה א', כאשר היא מאפשרת כתיבה רחבה יותר. כל זאת בהתאם לשיקול דעת המורים ובהתחשב ברמה האינדוידואלית של כל תלמיד ותלמידה.

כדי למנוע אי-דיוקים (וכתוצאה מכך גם ליקויים) רצוי לעבוד עם הילדים על כתיבה בהדרגה, בד בבד עם הוראת הקריאה.

1. יש לכתוב תשובות לשאלות ולפעילויות נוספות המתייחסות לטקסט.

2. יש לבצע משימות אלה:

- לצלם סיפור ולגזור את המשפטים, והתלמידים יסדרו את המשפטים בסדר הנכון;
- לגזור משפט מהסיפור ולבלבל את המילים, והתלמידים יסדרו את המשפט לפי סדר מילים נכון;
- לגזור כמה מילים מתוך משפט, והילדים יצטרכו למצוא את המילים החסרות במשפט.

3. יש להציג שאלה אישית בנושא לכתובה. דוגמאות:

- מה הצחיק אותך אתמול?
- מדוע אימא שלך כעסה?
- ספרו על הריב שהיה ביניכם לבין יוסי.

4. יש לשוחח עם הילדים לפני הכתיבה. דוגמאות:

- על מה נכתוב?
- מדוע בחרתם לכתוב כך ולא אחרת?
- מדוע זה חשוב?

תלמידים בכיתה א' מסתמכים בעת כתיבתם על המבנה הפונולוגי של המלה, כלומר כותבים כמו ששומעים. עם ההתקדמות בקריאה מתקדמת גם הכתיבה, אך לא בהכרח על-פי כללי הכתיב הנכון. שגיאות הומופוניות של החלפת אותיות הנשמעות דומות ונכתבות שונה, שכוחות בכיתה א'. תרגילי הלשון מסייעים בין היתר לתלמידים לכתוב בכתיב נכון, לדוגמה: סיומת נקבה, סיומת של רבים ורבות. ב"צלילים מספרים" מופיעים תרגילים רבים כאלה, כגון "השלימו את הטבלה, וצבעו את סימן הנקבה" (חוברת א'); "צבעו את סימן הרבים, ומתחו קו למילה ביחיד" (חוברת ב').

8.ג כיצד לפתח שיח דבור, האזנה והבנת הנשמע?

השפה הדבורה קודמת לשפה הכתובה. היא ממלאת תפקיד תקשורתי-חברתי, תופסת מקום נרחב גם בהקשר הלימודי, בעלת תחביר משלה, משפטים ארוכים יחסית ומילותיה שונות לעיתים מן המילים של השפה הכתובה. כבר מכיתה א' התלמידים אמורים לספר חוויות, להעלות רגשות, לדווח, להשתתף בדיון מובנה, להביע דעות, להציג נושא, לענות בעל-פה על שאלות ועוד. לפיכך חשוב שהתלמידים יתנסו בשיח דבור מדי יום במסגרת כיתתית או קבוצתית. על המורה ללמד אסטרטגיות ומיומנויות הנדרשות לקידום השיח הדבור.

חשוב שהמורים ינקטו, בין היתר, את דרכי ההוראה המומלצות כאן.

1. יש להרחיב את חלקן של שאלות מסדר חשיבה גבוה, לרוב פתוחות, כדי לאפשר נקודות מבט שונות, פרשנויות, יישום, הסקת מסקנות, ביקורת ועוד.
 2. יש להקצות זמן לחשיבה לתלמידים לפני שהם מגיבים. דבר זה מפתח בתלמידים אחריות לדברים שיאמרו.
 3. יש לאפשר לתלמידים לכתוב טיוטה לפני ההבעה בעל-פה.
 4. יש לשקף לתלמידים את דבריהם או לבקש הבהרות בעת הצורך, כדי להציג בכיתה ניסוח ברור של הדברים שהושמעו.
 5. יש לכוון את התלמידים להגיב זה לדברי זה ולעודדם לשאול שאלות.
 6. יש להנחות את התלמידים להשתמש במסגרת השיח הדבור במבנים, כגון "אני מסכים עם...", "אני חושבת אחרת", וכדומה.
 7. יש להקפיד על כך שהתלמידים יכירו במחויבויות שיש לדוברים ולמאזינים אלה לאלה: התלמידים הדוברים מציגים דעה, רעיון או מידע, והתלמידים האחרים מאזינים ושואלים שאלות על מה ששמעו בעת הצורך. הדוברים יסתכלו על המאזינים, ידברו בקול רם וברור ויתמקדו בנושא. המאזינים יתאזרו בסבלנות, שעה שאחד מהם מגיב על מה ששמע, ויתייחסו בכבוד גם לדובר או לדוברת וגם למאזינים האחרים.
 8. יש להיעזר בתרגילים פשוטים, כגון: חזרה על משפטים מושמעים, האזנה לקטע קצר שיוקרא על-ידי המורה בהטעמה, ותשובות בעל-פה לשאלות עליו, הצגת נושא קצרצר על-ידי תלמיד או תלמידה בפני הכיתה עם הכנה מוקדמת או בלעדיה.
- בכל חוברות הלימוד של "צלילים מספרים" יש מקום נרחב לשיחות ולתקשורת בין התלמידים, גם במהלך הקניית הקריאה וגם בעקבות קטעי ההקראה. דוגמאות: למה הכוונה באימרה זו? שוחחו על כך, והביאו דוגמה (חוברת ב'); נסו לשכנע את חבריכם שדעתכם על הגז נכונה (חוברת ג').
- הבנת הנשמע** אמורה להתפתח, בין היתר, באמצעות האזנה לטקסטים איכותיים. מראשית השנה יש להקריא לתלמידים טקסטים ארוכים ומורכבים יותר מאלה שהם מסוגלים לקרוא בעצמם. הקראה זו עשויה להעשיר את התלמידים בחוויות, להקנות להם מידע, להפגיש אותם עם משלבי לשון שונים, לסייע להם לעקוב אחרי רעיון מרכזי ואחרי פרטים הקשורים בו, להרחיב את אוצר המילים שלהם, לחשוף אותם ללשון תקינה ולהעשיר את השפה הדבורה שלהם, וכל זאת נוסף על פיתוח יכולת ההאזנה. חשוב להקריא טקסטים אלה יותר מפעם אחת.

הצעות לפעילויות העשויות לקדם את הבנת הנשמע בעקבות הקראה:

- עיסוק בכותרת,
- התבוננות באיור,
- ניבוי והשערה,
- הפסקת הקריאה ושיחה,
- הסבר מילים בלתי-מוכרות,
- קישור לידע קודם,
- שאילת שאלות ברמות שונות ובשלבים שונים של הטקסט.

כאמור, טקסטים המכוונים להקראה על-ידי המורה מכונים ב"צלילים מספרים" "מפה לאוזן". הם מופיעים בכל אחת מחוברות הלימוד, מעשירים את התלמידים ומזמנים התנסויות רבות בהבעה בעל-פה. דוגמאות: האם הגיע הסתיו? / עודד בורלא (חוברת א') - הקניית מידע על הסתיו, לשון עשירה, שיח שוטף ועוד; שני תיישים / שלמה אבס (חוברת ד') - מוסר השכל חברתי, אוצר מילים עשיר ועוד. (בעקבות תכנית הוראה, תשע"ד; תכנית לימודים לחינוך לשוני, תשס"ג).

טבלת אותיות הכתב

אותיות שאינן דומות לאותיות הדפוס

אותיות הדומות לאותיות הדפוס

ו

יו"ד נמוכה

e C N

ו ו ו ו

ר

ר ר ר

ר כ ס מ

ר ז י

ח ת ק ה

האות ז מתחילה
כמו י וממשיכה כמו ר.

א

א א א א

האות ג מתחילה כמו י וממשיכה כמו א.

ההקניה הראשונה של כל אות בכתב נעשית בשלבים לפי לוח אותיות כתב זה.
יש ללוות את ההקניה בדיבור ובהסבר ולהקיף בלוח את האותיות שנלמדו.
יש לבדוק את שליטתם של כל תלמיד ותלמידה בנפרד בכתיבת אות חדשה שנלמדה, כדי שלא ישתרש אצלם דפוס כתיבה לקוי.

בזמן המעבר לאותיות כתב יש להרגיל את התלמידים להשתמש במחברת של עשר שורות ולהתייחס לקווי הביניים.

קו ביניים, מכנה "שמים"

"גג"

"רצפה"

קו ביניים, מכנה "מרתף"

לאחר שיסיימו התלמידים את המחברת הראשונה, הם יעברו לכתוב במחברת של 14 שורות, ובמחברת כזו ימשיכו לכתוב שנים אחדות.

יש לתלות על הקיר בכיתה גיליון של טבלת אותיות הכתב.

הכתיבה הברורה והיפה תלויה בשלושה מרכיבים:

א. נקודת המוצא של האות ותבניתה (לפי דוגמת האותיות של משרד החינוך);

ב. כתיבה בשורה, כלומר כל אות נוגעת בקו העליון ("הגג") של השורה ובקו התחתון ("הרצפה") של השורה;

ג. הקפדה על הרווחים בין המילים ועל הצמידות של האותיות בתוך הכתיבה בלי שתיגענה זו בזו.

כדי להקל את הזכירה הובאה טבלת אותיות כתב המורכבת משלוש קבוצות:

א. קבוצת האותיות המתחילות כמו יו"ד

(השי"ן היא האות היחידה שאיננה מתחילה מה"גג", והיוד שלה כאילו נפלה על ה"רצפה");

ב. קבוצת האותיות המתחילות כמו רי"ש

(הזי"ן יוצאת דופן. כי אמנם היא מסתיימת כמו רי"ש, אך מתחילה כמו יו"ד [וזאת כדי להבדילה מהאות גימ"ל, שגם היא

מתחילה כמו יו"ד]);

ג. קבוצת האותיות המתחילות כמו אל"ף

(הגימ"ל יוצאת דופן, כי אמנם היא מסתיימת כמו אל"ף, אך מתחילה כמו יו"ד).

הוראת אותיות הכתב איננה צריכה לעכב את ההתקדמות בלימוד הקריאה. אפשר להתחיל ללמד את שלב החיריק ובד בבד לעסוק גם בתרגול ובלימוד של אותיות הכתב, כפי שהוצגו לעיל. רצוי שבהקשר זה יכתבו התלמידים במחברת ובחוברת השנייה מילים, משפטים וסיפורים באותיות כתב.

10. כיצד ללמד על חגים?

בכיתה א' אפשר ללמד על חגים על-ידי שיחות, סיפורי המורה, הקראה על-ידי המורה (לדוגמה, "מפה לאוזן"), דקלומים ושירים, ציורים, הדבקות ומלאכות שונות הקשורות לנושא. הדבר אמור, למשל, לגבי חגי ישראל, החלים בתחילת שנת הלימודים. בדרך כלל, לילדים הנמצאים זמן קצר בבית הספר, אין עדיין אפשרות לתפקד בקריאה ובכתיבה של ממש. אפשר להשתמש לכל היותר בהברות שהכיתה הספיקה לרכוש עד בוא החג ולהכין דפי עבודה לפיהן, בדומה לדפים על ראש השנה, על סוכות ועל חנוכה המופיעים בחוברת ד'.

החומר הקשור לחגי ישראל מרוכז כולו ב"חבריי הצלילים" (חוברת ד'). אמרות חכמים, פסוקים ופתגמים משולבים בנושא זה, ומופיעים בדרך כלל בפתחה של כל חג. יש להסבירם ולהתייחס למילים הקשות שבהם. רצוי להתייחס לעמוד השער ולפעילויות הנלוות אליו, וכן לאיורים ולתמונות, לפעילויות ולמידע הקשור לחגים. בהקשר לנושא זה רצוי לשוחח על הידוע לתלמידים על החג, על חוויות ועל זיכרונות הקשורים בו, וכן לכתוב על כך במחברת ולצייר ציורים מתאימים. מומלץ מאוד ללוות את למידת חגי ישראל בשירים מולחנים, כגון השיר **בראש השנה** והשיר **שלומית בונה סוכת שלום** של נעמי שמר.

ג.11 כיצד ללמד יצירות ספרותיות (בחירת היצירות, דרכי הוראתן ומודלים)?

שיקולים לבחירת היצירות

בחירת הטקסטים הספרותיים הכלולים ב"צילילים מספרים" נעשתה לאחר חיפוש טקסטים איכותיים, מוערכים ומתאימים לילדים בגיל זה מבחינת תוכנם ולשונם ועשויים לגרום להם הנאה. פיתוח האישיות של התלמידים, קרבה לעולמם ולעמם, הרחבת הידע שלהם, מפגש עם מגוון יצירות, לשון נכונה - כל אלה הם מכנה משותף לטקסטים שנבחרו. המקור הראשון לבחירה הוא, כאמור, הרשימות שפרסם משרד החינוך (מעגלים), ועליהם נוספו שירים וסיפורים קנוניים, משלים וכן קטעי מידע, תקשורת והפעלות התואמים את העקרונות הנ"ל (ראו נספח 2).

במסגרת ייחודו של יוצר נבחרו יצירות של לוי קיפניס (1894 - 1990). הוא נולד בפולין, החל לכתוב בגיל 13 ועלה לארץ בשנת 1913. באותה תקופה לא היו הרבה שירי-חגים לילדים, ולכן הוא הרבה לכתוב שירים המותאמים לילדי הגן ומתייחסים לנוף בארץ ישראל. לוי קיפניס זכה בפרסים רבים והיה חתן פרס ישראל לספרות ילדים. לקיפניס ייחודיות משלו. הוא כתב מאות שירים, סיפורים וספרים לילדים בשפה משובחת, עשירה וקלילה, שמחה, אסתטית ונטולת פאנוס, מלאת הומור ודמיון ומתאימה במיוחד לילדים. הוא קרוב לעולם הילדים ומבטא את בעיותיהם האישיות. שירים רבים משלו מוכרים ומושרים בפי ילדים (לדוגמה, שירים על חגי ישראל).

מסיבות אלה נבחרו היצירות של לוי קיפניס להיכלל ב"צילילים מספרים". ביצירות אלה באים לידי ביטוי נושאים המאפיינים את יצירותיו: אהבת הטבע והארץ (העצים והאביב, האיש אשר לא אהב ציפורים, החליל הנפלא), פרחים (פרח בתוך פרח), עזרה לזולת (העיוורת), בעיות של ילדים (אח ישי לי) וחגי ישראל (המדורה, בר כוכבא, סלינו על כתפינו). הרחבה על לוי קיפניס אפשר למצוא באתר "דף דף - אתר בסימן קריאה!" <http://www.dafdaf.co.il/Details.asp?MenuID=2&SubMenuID=144&PageID=1226&SubTextID=1229>

דרכי הוראה כלליות

להלן הצעות והמלצות כלליות לדרכי הוראה של יצירות ספרותיות. המורים מוזמנים להיעזר בהן או בחלק מהן בהתאם לשיקול דעתם הדידקטי, המתבסס על טעמים האישי ועל הכרת תלמידיהם. לעתים קרובות רצוי שתהיה הכנה לקראת המפגש עם כל יצירה. הכנה זו אמורה לעורר את רצונם של התלמידים להכיר את היצירה ולסייע להם להבין את מסריה. חיבור רגשי ליצירה, ניבוי התוכן על-פי כותרת או איור, העלאת ידע קודם, מסירת מידע רלוונטי ליצירה, פירושי מילים קשות ומושגים מרכזיים - בשל כל אלה, שלב ההכנה מהווה בדרך כלל נדבך חשוב בהוראת יצירה ספרותית. מומלץ שמראשית כיתה א' יאזינו התלמידים להקראה מדויקת, ברורה ומוטעמת שתיעשה על-ידי המורה. חשיבותה של הקראה של זו רבה גם לפני שרכשו התלמידים את הקריאה וגם לאחר מכן. היא עשויה להקנות לתלמידים חוויות אסתטיות ורגשיות, להבליט רעיונות ואמצעים צורניים (מקצב, מצלול, חריזה ועוד), לפרש את הכתוב ולסייע בהבנת משמעויותיו. הבעות פנים, הטעמות נכונות ותנועות גוף חשובים לצורך השגת מטרות אלה. רצוי לשלב עצירות מתודיות בהקראה במקרים של יצירות ארוכות, ולשוחח על מה שנאמר ועל הצפוי.

לאחר המפגש הראשון עם היצירה, חשוב לשוחח עם התלמידים על חוויות אישיות, על רגשות ועל מחשבות שהתעוררו בהם בעקבות היצירה. דוגמאות מחוברות הלימוד: מה הרגשתם כאשר האזנתם לשיר? (בעקבות קריאת שירו של יהונתן גפן "הו, כמה שרציתי כלב" - חוברת ג'); איך אתם מרגישים בשבוע הראשון בכיתה א'? (בעקבות שירה של שלומית כהן-אסיף "שבוע ראשון" - חוברת א').

לאחר מכן מומלץ לקיים שיח אורייני שבו יתייחסו התלמידים בהנחיית המורה לתוכן היצירה, לדמויות, למסר הגלוי והסמוי שלה, להיבטים רגשיים, לשוניים וצורניים, להסקת מסקנות, לפרשנות ביקורתית, להבעת דעות ועוד. דוגמאות מחוברות הלימוד: מה לומדים מהחזרות על המילה "אני"? (בהקשר לשירו של יהודה אטלס "והילד הזה הוא אני" - חוברת ד'); מה אפשר ללמוד מסיפור זה? (בהקשר לאגדה "יוסף מוקיר שבת" - חוברת ב').

לאחר שלב זה או במהלכו יוזמנו התלמידים לבצע פעילויות כמו כתיבה, ציור, המחזה וקישור ליצירות נוספות מתאימות. דוגמאות מחוברות הלימוד: כתבו על מריבה שהייתה לכם ולא זכרתם מי התחיל בה. (בעקבות השיר "מי אשם?" של פניה ברגשטיין - חוברת ד'); ציירו נמלה לפי התיאור של מבנה גופה (בעקבות קטע מידע "עבודת נמלים" - חוברת א').

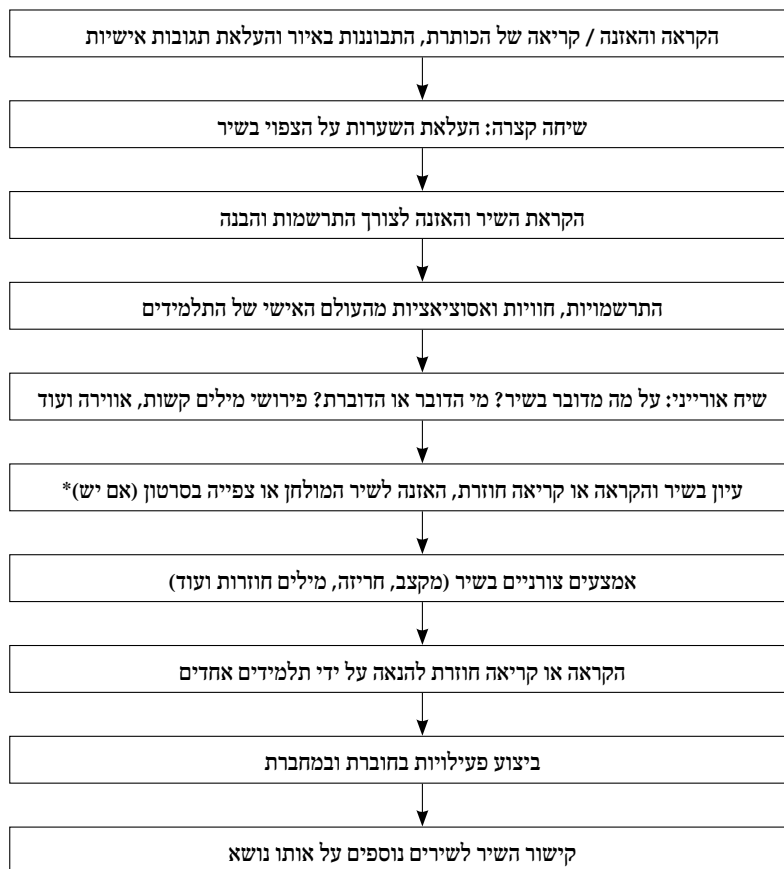
פרט לקריאה מיומנת של המורה במפגש הראשון עם היצירה, חשוב שיתקיימו קריאות נוספות על-ידי המורה וגם על-ידי התלמידים במהלך הדיונים או אחריהם, כדי להתרשם מחדש מהכתוב, להעמיק את הבנתו, ובעיקר - להגביר את ההנאה מהיצירה ולעודד את אהבת הקריאה.

במודלים המופיעים בהמשך מופיע פירוט של השלבים המומלצים בעת הוראת שיר ובעת הוראת סיפור.

מודלים להוראת שיר וסיפור

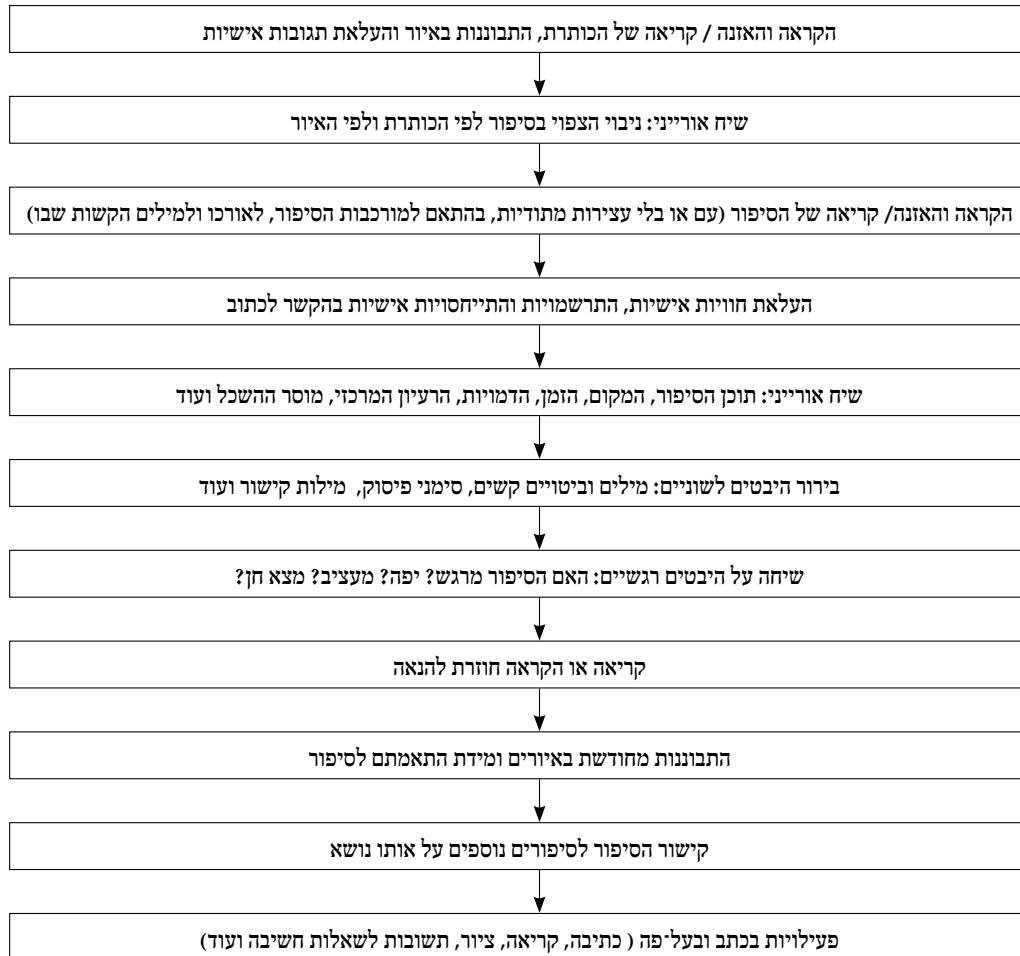
להלן מודלים להוראת שיר וסיפור. אלה הם מנגנונים דידקטיים העשויים לסייע למורה במסגרת כללית בלבד. שיקול הדעת של המורה יקבע מתי להיעזר במודל כלשוננו, מתי להיעזר בו באופן חלקי, מתי לשנות את הסדר שבו ואף לסטות ממנו בהתאם לאופייה הייחודי של היצירה הנלמדת.

מודל להוראת שיר (מנגנון דידקטי)

* את השיר המולחן והסרטון אפשר לבצע גם בשלבים אחרים.

מודל להוראת סיפור (מנגנון דידקטי)

ג. 12 כיצד ללמד טקסטים מן המקורות?

בעת מפגש עם טקסטים מן המקורות היהודיים חשוב לשים לב בעיקר לתכנים, לערכים, לסגנון, לאוצר המילים, לשימושים ייחודיים בלשון וכן לציטוטים ולמקורותיהם. יש לדון במשמעותו של כל פריט מהמקורות ולקשרו לטקסט. על המורה להסביר את המילים הקשות המופיעות בו. יש לעודד את התלמידים להביא דוגמאות רלוונטיות לפריט שקראו, לכתוב סיפור ולצייר ציור מתאים במחברת. משחקי פנטומימה והמחזות מתאימים גם הם לעניין זה.

לדוגמה, בעת העיסוק במשמעות הפסוק "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת" (חוברת ב'), ראוי להסביר שמשמעותו של הפסוק חורגת מעניין האכילה. הכוונה היא להתכוננות ליום המחר. נוסף על כך, רצוי שאמרות חכמים שונות ייכתבו על פלקטים, יתלו בכיתה וישמשו נושאים לדיונים מדי פעם.

ג. 13 כיצד ללמד טקסטים עיוניים (כולל מודל)?

עולם השיח העיוני כולל את כל הטקסטים שאינם ספרותיים. ב"צלילים מספרים" מופיעים מעולם שיח זה טקסטים מידעיים, מפעילים ותקשורתיים.

טקסט מידעי בא להסביר, להבהיר, להרחיב ידע או מושגים, וראוי שהוא יתפוס מקום כבר בכיתה א'. הבנת הכתוב בו קשה בדרך כלל לתלמידים יותר מאשר הבנת הכתוב בטקסט ספרותי בשל מושגים ורעיונות בלתי מוכרים, אוצר מילים, הקשרים לוגיים בין המשפטים וכדומה. איורים, תמונות וסרטונים להמחשת הכתוב רצויים במסגרת הוראת טקסטים כאלה. בשל המורכבות השכיחה של הטקסט המידעי, חשוב להנחות את התלמידים באמצעות הוראות ושאלות.

1. קראו את הכותרת, התבוננו באיור, ושערו על מה ידובר בטקסט.

2. מה ידוע לכם על הנושא?

3. קראו את הטקסט או האזינו לו (עם עצירות מתודיות או בלעדיהן).

4. עיינו מחדש בטקסט.

5. מה נאמר בטקסט? מהו העיקר שבו?

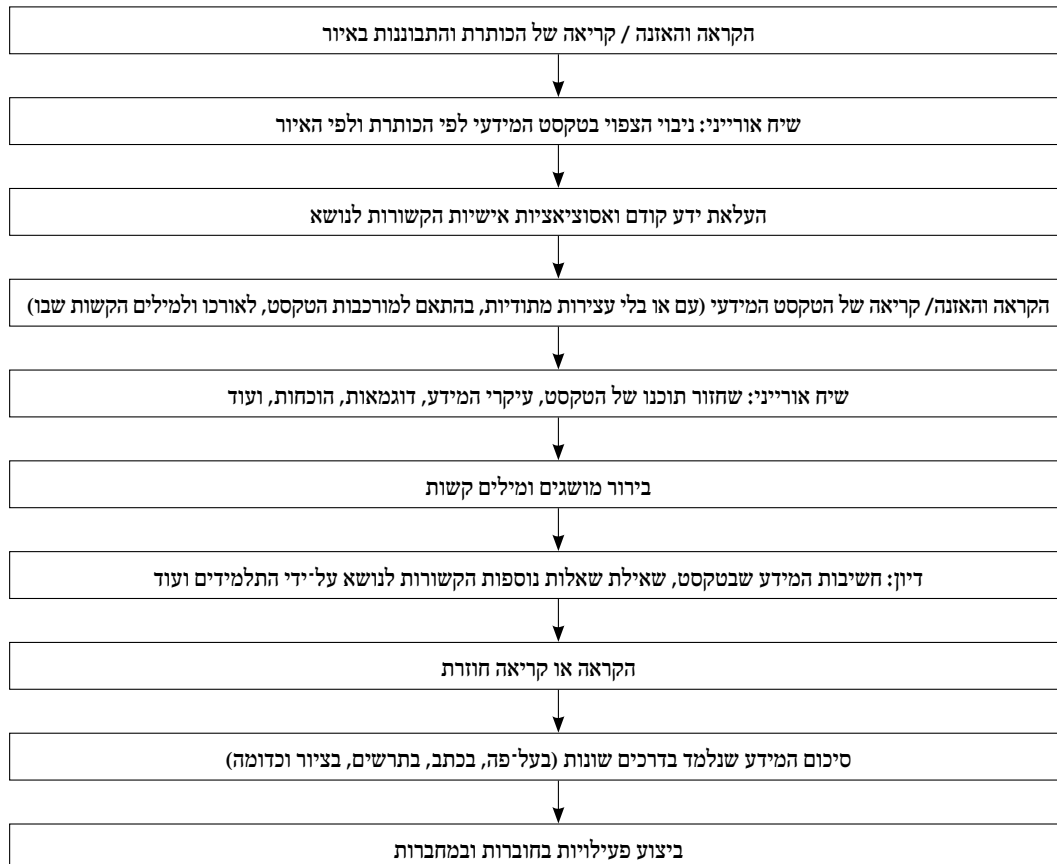
6. מצאו בטקסט דוגמאות המבהירות את הכתוב.

7. האם לדעתכם, חשוב לדעת מידע זה? מדוע?

8. שאלו שאלות על הנושא, כך שתלמדו עליו דברים נוספים.

9. סכמו בכתב או בעל־פה, מה למדתם על הנושא.

מודל להוראת טקסט מידעי (מנגנון דידקטי)

טקסט תקשורתי - עולם השיח של התקשורת הבין-אישית ותקשורת ההמונים מוכר לתלמידים לפני בואם לבית הספר. מאחר שעולם זה חשוב לחייהם, יש לחזק את הכישורים שכבר רכשו בהקשר אליו, ולהפגישם עם טקסטים תקשורתיים דבורים וכתובים. ב"צלילים מספרים" מובאים מכתבים, ברכות, הזמנות, מודעות, דו-שיח ושלטים. טקסטים כאלה משולבים בנושאים הנלמדים. הם מכוונים את התלמידים לכתיבה מסודרת ומונחית ומזמנים מתן ביטוי אישי (חויות, רגשות ועוד).

טקסט מפעיל - טקסטים אלה פונים לתלמידים כדי להפעילם. הם מקבלים הוראות כיצד לעשות דברים מסוימים שלב אחר שלב. איורים מלווים את שלבי העשייה. על המורה לשוחח עם התלמידים על נושא הפעילות ועל מטרתה, להתבונן בהיצג הגרפי של הטקסט ובאיורים, להנחות כיצד לבצע את הנדרש ולעקוב אחר הביצוע. בסופו של התהליך מומלץ לשוחח על דרך עבודתם, על דרכי שיפור ועוד. מומלץ שהתלמידים יחזרו על פעילויות מסוג זה בהקשרים שונים.

ג. 14 אילו ספרים מומלצים לקריאה ומדוע?

המפגש עם הספר השלם מעצים את חוויית הקריאה הרגשית והקוגניטיבית יותר מאשר קריאת יצירה אחת. באמצעות הספר אפשר להגיע לעולמות רחוקים, לקשור בין עולמה של היצירה לעולמות מציאותיים, לרבות לחוויות מהנסיון הפרטי. הספר מאפשר לתלמידים להבין טוב יותר את עצמם ואת זולתם, מפתח את הדמיון ואת המחשבה ותורם לחיים בהווה ולעיצוב האישיות בעתיד. התלמידים מוצאים לעתים פורקן ללחצים והזדמנות להפלגה לדמיון באמצעות הספרים. נוסף על כך, הספר הוא כלי להנחלת התרבות והמחשבה. הוא מחזק את בניית הזהות האישית ואת ההשתייכות לקהילה, לחברה ולעם ומאפשר גישה לעולמות אחרים ורחוקים. קריאת ספרים תורמת גם להתפתחות אוריינית ולכישורים לשוניים, ואכן, נמצא קשר בין כמות הקריאה לבין הישגים לימודיים.

קריאת ספרים היא בראש וראשונה פעילות אינדוידואלית המעשירה את התלמידים, מעניקה להם חוויות אסתטיות ורגשיות, מעמיקה לעתים קרובות את רגשותיהם, משפרת את לשונם, מרחיבה את עולם הידע שלהם, ומעל הכול אמורה לגרום להם הנאה. לפיכך חשוב לזמן להם ספרים קנוניים בעלי ערך, העשויים לעניין את בני גילם, ויש בהם איורים איכותיים ומאירי עיניים. מתברר, שהקריאה מחדדת גם את הזיכרון: ילדים שקראו את "הארי פוטר" ידעו להשיב על כל שאלה שנגעה לספר, וילדים שרק צפו בסרט נכשלו בבחינה. עם זאת, תיתכן גם הקראת ספרים על-ידי המורה, דבר המחזק את הבנת הנשמע של התלמידים וגורם להם הנאה. נוסף על ההנאה, אפשר לנצל את קריאת הספרים לפעילויות כיתתיות, בהנחה שתלמידים רבים או כל הכיתה יקראו אותו ספר. על המורים לבחור מתוך הפעילויות המוצעות להלן את אלה שלא תפגענה, לדעתם, בהנאה של התלמידים מקריאת הספר. חלק מהפעילויות יכולות להיערך בשלב טרום הקריאה. הפעילויות מזמנות שיחה בכיתה, החלפת דעות והתרשמויות, דיון בדמויות, דיון בערכים וברעיונות המשתמעם מהספר וכדומה.

תנאים הכרחיים לקריאת ספרים בכיתה

1. אווירה נעימה המעודדת קריאה והמזמנת חוויה ספרותית,
2. בחירת ספרים מעניינים ומתאימים לגיל,
3. עותקים רבים בכיתה, כך שכל ילד וילדה יוכלו לעיין בספר שקוראים,
4. גיוון המסגרת שבה קוראים: שילוב בין קריאה במליאה, קריאה בקבוצות וקריאה פרטנית.

המלצות לפעילויות כיתתיות בעקבות ספר קריאה

1. שיחה מונחית על-ידי המורה על הספר שקראו: שם הספר, איך נראית כריכתו, שם המחבר או המחברת, תוכן הספר, רעיונות עיקריים, דמויות, לקחים, דעות על הספר ועוד. שיחה זו תיערך בשלושה שלבים: טרום הקריאה, במהלך הקריאה ובעקבות הקריאה.
2. קריאה קולית של קטעים מהספר: תלמידים יבחרו קטעים מהספר, יתכוננו להקראתם בכיתה וינמקו את בחירתם.
3. התבוננות באיורים המלווים את הכתוב בספר: התלמידים ישוחחו על הקשר בין האיורים למסופר ויביעו דעה מנומקת עליהם.
4. דיון בכיתה על היחסים בין הדמויות שבספר: אפשר לשוחח על היחסים בין הדמויות הראשית לבין דמויות נוספות, לדוגמה, היחסים בין רחלה "משגעת פילים" לבין הוריה.

5. המחזה של קטעים מהספר.
6. השוואה בין הספר שקראו לבין ספרים אחרים, לדוגמה, השוואה בין "גומות החן של זוהר" לבין "המטפס הקטן והפרח הזוהר".
7. כתיבה בעקבות הספר: המשך סיפור המעשה, המלצה או אי-המלצה על הספר, אפיון הדמויות ועוד.
8. דיונים על התנהגויות ועל ערכים חברתיים ומוסריים המשתמעים מהספר: יחס לאחר, יחס לארץ ולעם, צדק חברתי, שוויון בין המינים ועוד.
9. שיתוף הורים: שיחה עם ההורים על תפקידם בעידוד הקריאה של ילדיהם, המלצה להורים לקרוא את הספר ועוד.

ספרי קריאה מומלצים והצעות לפעילויות (עמוד 164 בחוברת ד')

(הספרים הם מתוך הרשימה של משרד החינוך)

1. האריה שאהב תות

האריה שאהב תות נכתב על-ידי תרצה אתר (1941 - 1977) ואויר על-ידי דני קרמן. הספר יצא בהוצאת הקיבוץ המאוחד בשנת 2003.

תרצה אתר הייתה משוררת ישראלית, שרבים משיריה מולחנים. היתה גם סופרת, זמרת ומתרגמת. בספר מחזרו זה מסופר על אריה שאהב רק תות, וסירב לאכול כל דבר אחר שאמו הציעה לו. פעם אחת ראה חבורת ילדים מטיילת ביער. הילדים נבהלו ממנו, ברחו, ותיקי האוכל שלהם נפלו. בתיקי האוכל שלהם היו הרבה תותים. האריה אכל ואכל כמות גדולה של תותים עד שהתות היה לו לזרא. מאז אינו רוצה יותר תות ואוכל את מה שאמו מציעה לו. לעומתו, הילדים שאיבדו את תיק האוכל שלהם ביקשו רק תות.

פעילויות לפני הקריאה:

1. קראו את שם הספר, ושערו על מה יסופר בספר.
2. התבוננו באיור שעל כריכת הספר. מה רואים בו? האם הוא מתאים לשם הספר? מדוע?
3. האם לדעתכם, הספר מצחיק או עצוב? הסבירו את תשובתכם.

בעת הקריאה:

שימו לב לחרוזים שבסיפור.

סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:

1. מדוע הפסיק האריה לאהוב תות?
2. לפי הספר, מי עוד, פרט לאריה, אוהב תות? מנין לכם?
3. האם הביטוי תפסת מרובה לא תפסת מתאים לספר?
4. האם קרה לכם דבר דומה עם מאכל? ספרו על כך.
5. מה הצחיק אתכם בספר?
6. בחרו איור בספר, וספרו לפיו סיפור משלכם.

2. המפוזר מכפר אז"ר

המפוזר מכפר אז"ר הוא ספר ילדים שכתבה ואיירה לאה גולדברג. הספר יצא בהוצאת עם עובד. כפר אז"ר (על-שם הסופר אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ') הוא מושב המהווה כיום חלק מהעיר רמת גן. בספר, הכתוב בחרוזים, מסופר על אדם מבולבל שעושה דברים בצורה מבולבלת, כגון "קם בבוקר המפוזר ויושב על המיטה ושואל: ישנתי כבר או שכבתי זה עתה?" "במברשת נעליים מצחצח הוא שניים." המפוזר רוצה לנסוע לירושלים, דבר הנשמע פשוט, אולם בסופו של דבר הוא נשאר בתל אביב, כי הוא נמצא בקרון שעומד.

לאה גולדברג (1911-1970) הייתה משוררת וסופרת מפורסמת למבוגרים ולילדים, כלת פרס ישראל לספרות לשנת 1970.

פעילויות לפני הקריאה:

1. קראו את שם הספר, ושערו על מה יסופר בספר.
2. האם לדעתכם, הספר מצחיק או עצוב? הסבירו את תשובתכם.

סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:

1. אילו דברים מצחיקים עושה המפוזר מכפר אז"ר? ספרו על כך.
2. מה הצחיק אתכם ביותר בסיפור?
3. מה אפשר ללמוד על המפוזר מכפר אז"ר?
4. חברו סוף לסיפור.
5. איזה משפט חוזר בספר? למה?
6. אילו חרוזים בולטים בספר?
7. רשמו מילים שאינן מוכרות לכם, המופיעות בספר, והסבירו אותן.
8. האם הספר מצא חן בעיניכם? מדוע?

3. עלילות פֶּרְדִּינַנְד פֶּדְהַצוֹר בקיצור

עלילות פֶּרְדִּינַנְד פֶּדְהַצוֹר בקיצור הוא ספר ילדים שכתב אפרים סידון ואייר יוסי אבולעפיה. הספר יצא לאור בהוצאת כתר. הספר מלמד בצורה משעשעת על מגבלות הכוח של השלטון: גם מלך אהוב אינו יכול להתמיד בהטלת גזרות על עמו, משום שגישה זו תביא להדחתו.

הספר עוסק במלך זקן, נבון וחכם שנקרא בקיצור פֶּרְדִּינַנְד פֶּדְהַצוֹר, שהיה אהוב מאוד על עמו. במסיבת מלכים אמר בן מלך ידוע, שהעם אוהב את המלך רק משום שהמלך מבצע את כל מה שהעם רוצה. פרדיננד רצה להוכיח שבן המלך טועה, ולכן הוציא צווים שונים קשים לעם, כגון ציווה ללכת רק על רגל אחת, אסר על הגייתן של אותיות א', ד', י', מ', ו' ועוד. העם מחה, ובסופו של דבר תפס את המלך ושלח אותו בארגז הרחק. מאז העם חי בשלווה ובשקט, בלי מלך נחמד ואהוב, אך גם בלי חשש משיגעונות של מלך טיפש.

אפרים סידון (נולד ב 1946). הוא סופר למבוגרים ולילדים, תסריטאי וסטיריקן.

פעילויות לפני הקריאה:

1. התבוננו באיור שעל כריכת הספר. מה רואים בו?
2. על מה יסופר, לדעתכם, בספר?

סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:

1. מהן הפעולות שהמלך עשה לטובת העם, ומה עשה לרעת העם?
2. מה גרם למלך לשנות את התנהגותו לעמו?
3. מדוע העבירו את המלך בסוף הספר לאי רחוק?
4. המלך עשה כל מה שחפץ. מה הסכנה בכך?
5. אילו חוקים היה צריך המלך לחוקק, לו רצה לעזור לעם?

4. חתול תעלול

חתול תעלול הוא ספר ילדים מאת דוקטור סוס, שיצא לאור בהוצאת כתר. הספר תורגם מאנגלית על ידי לאה נאור. הספר מתאר את הופעתו של החתול תעלול בביתם של שני ילדים צעירים ביום גשום, בעת שאמם נמצאת מחוץ לבית. החתול מביא עמו שתי דמויות ומנסה לשעשע את הילדים. חיית המחמד של הילדים - דג זהב - מתנגדת לשהותו של החתול בבית, אך הילדים לא נשמעים לה. החתול גורם למהומה גדולה בבית, ולבסוף הוא מסדר את הבית ונעלם רגע לפני הגעת האם. דוקטור סוס (Dr. Seuss) הוא שם העט של תאודור סוס גייזל (1904 - 1991), סופר ומאייר אמריקאי הידוע בעיקר בשל ספרי הילדים שכתב ואייר.

פעילויות לפני הקריאה:

1. מה פירוש שם הספר חתול תעלול?
2. האם האיור שעל כריכת הספר מתאים לכותרת?
3. על מה יסופר, לדעתכם, בספר?
4. עיינו באיורים שבספר, ונסו לספר את המסופר בו לפיהם.

סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:

1. מהם התעלולים שעשה החתול?
2. איך הגיבו הילדים לתעלולים?
3. מה אומר הדג שבצנצנת? מדוע?
4. איזה תעלול מצא חן בעיניכם יותר מהאחרים?
5. איך מסתיים הסיפור?
6. האם הייתם מספרים להוריכם על מה שקרה עם החתול?
7. האם לדעתכם, הסיפור מצחיק או עצוב?

5. לילה חשוך אחד

לילה חשוך אחד נכתב ואויר על ידי אורה איל ויצא לאור בהוצאת ספריית הפועלים. הספר עוסק בפחדו של ילדים באמצעות חזרות, חריזות ואיורים בשחור לבן. אמצעים אלה ממחישים את הצל של הבגדים הנראים בחושך כמו חיה מפחידה. חנה בננה שוכבת לישון, ובכל פעם הצל שמטילים בגדיה, לובש דמות אחרת (כגון פיל, מפלצת). היא זורקת את בגדיה בכל ערב למקום אחר. כשהיא מתעוררת בבוקר, היא לא מוצאת את הבגדים, והילדים הקוראים מוזמנים להזכיר לה היכן הם. אורה איל (1946 - 2011) הייתה סופרת ומאיירת ישראלית, שהתפרסמה בעיקר בזכות איוריה לספרי ילדים מוכרים.

פעילויות לפני הקריאה:

1. קראו את שם הספר, והתבוננו באיור שעל הכריכה. על מה יסופר, לדעתכם?
 2. מה אתם מרגישים בחושך בלילה?
- ##### סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:
1. על מה מסופר בספר?
 2. מה עושה חנה-בננה לפני שהיא נרדמת?
 3. מה עושה חנה-בננה כשהיא רואה את המפלצת?
 4. כיצד נגמר הספר?
 5. האם קרה לכם מקרה הדומה לזה שקרה לחנה-בננה?

6. גומות החן של זוהר

גומות הגן של זוהר נכתב על ידי הסופר מאיר שלו ויצא בהוצאת כתר ספרים. הספר אויר בידי יוסי אבולעפיה. זוהר היא ילדה רגילה שנראית כמו כל הילדים, אבל ברגע שראתה את גומות החן של חברתה, רצתה שגם לה יהיו גומות חן. היא ניסתה להשיג גומות בדרכים שונות: לקנות גומות במכולת, לעשות פרצוף שיעשה לה גומות, לצייר לה על הפנים גומות ועוד. לבסוף נרגעה והבינה שלא יהיו לה אף פעם גומות חן.

מאיר שלו (נולד ב 1948) הוא סופר ידוע שכותב ספרים למבוגרים ולילדים וזכה בפרסים שונים.

פעילויות לפני הקריאה:

1. קראו את שם הספר, והתבוננו באיור שעל הכריכה. האם הם מתאימים זה לזה?

2. שערנו מה יסופר על גומות החן של זוהר.

סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:

1. בחרו קטע מן הספר, והמחזו אותו.

2. האם זוהר ויתרה לגמרי על גומות החן?

3. מה מצחק בספר?

4. אילו דברים אפשר לשנות בחיים, ואילו דברים אי-אפשר לשנות?

5. אילו הייתם פוגשים את זוהר, מה הייתם אומרים לה?

7. המטפס הקטן והפרח הזוהר

המטפס הקטן והפרח הזוהר נכתב ואויר על ידי פאול קור ויצא בהוצאת דביר. המאפיין הבולט בספרי הילדים של קור הוא שילוב בין הטקסט שכתב לבין החזות הצבעונית.

זה סיפור על מטפס הרים שחמד פרח זוהר הנמצא על ראש ההר. הוא רצה שהפרח יהיה רק שלו, טיפס אל ראש ההר, ולמרות אזהרות היעלים קטף את הפרח. ככל שירד למטה, איבד הפרח מזוהרו, וכשהגיע אל העמק, היה בידי פרח נבול ועלוב. לפי עצת היעל, טיפס חזרה והחזיר את הפרח לראש ההר, ואז הפרח חזר לזוהר. מאז הוא נהנה מאורו הקסום של הפרח עם יתר בני האדם. הספר מלמד את הקוראים, שלא כל מה שיפה או רצוי הוא שלהם.

פאול קור (קורנובסקי) (1926 - 2001) היה צייר, מעצב גרפי, סופר ילדים ומאייר ישראלי.

פעילויות לפני הקריאה:

1. שערנו מהו תוכן הספר, רק לפי הציור שעל הכריכה.

2. דפדפו בספר, התבוננו בציורים, וספרו לפיהם את סיפור המעשה.

3. מה המיוחד בציורים שבספר? האם הם מוצאים חן בעיניכם? מדוע?

סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:

1. מה עשה המטפס כדי להשיג את הפרח?

2. מה תפקיד היעל בספר? (מנסה להחזירו לדרך הנכונה.)

3. מה לומדים מהספר? (לא כל דבר שרוצים אפשר להשיג. יש דברים שצריך להשאיר לטובת הכלל. לא כל מה שנוצץ נוצץ בכל מקום.)

4. מה הקשר בין הביטוי "צא לנוף ואל תקטוף" לבין הספר?

5. האם קרה שלא הצלחתם להשיג את מה שרציתם מאוד? ספרו על כך.

6. האם הספר מצא חן בעיניכם? מדוע?

8. משגעת פילים

משגעת הפילים נכתב על-ידי אורי אורלב, אויר על ידי אורה איתן ויצא בהוצאת כתר-לי. כשרחלה רוצה להיות ילדה רעה, היא עושה דברים בכוונה, ויש לה רק תשובה אחת: "לא! אני לא יודעת, אני לא רוצה: לא רוצה לרדת מהשולחן! לא רוצה לבוא, לא יודעת להגיד שלום לאורחים". כשההורים שלה מתרגזים, הם אומרים שהיא משגעת פילים, שהיא עולה על העצבים ומרתיחה את הראש. כשרחלה שוכבת במיטה, היא מתארת לעצמה איך פילים עומדים על הראש, איך העצבים מתנפחים, ואיך אבא יוצא מצלחות. כשסוף-סוף היא מחליטה לא להיות רעה, היא הופכת להיות טובה ויודעת שההורים לא ימסרו אותה אף פעם לאנשים אחרים.

אורי אורלב (נולד ב-1931) הוא סופר ומתרגם ישראלי שכותב בעיקר ספרות ילדים ונוער.

פעילויות לפני הקריאה:

1. למה הכוונה בביטוי **משגעת פילים**?
(זהו כינוי לאדם שעשוי להטריד ולהוציא משלוותם גם אנשים רגועים וקשוחים מאוד. הפילים נוחים לאילוף מפני שהם בעלי מזג נוח יחסית, ועל כן הם כלולים בביטוי זה.)
2. שערך על מה יסופר בספר.
3. האם שמעתם את הביטוי **משגעת פילים**? באיזה מקרה?

סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:

1. מדוע נאמר לילדה שהיא משגעת פילים?
2. איך הרגישה הילדה כשאמרו לה שהיא משגעת פילים?
3. האם הילדה שלטה בהתנהגותה?
4. מה המסקנה של הילדה בסוף הספר?
5. האם לדעתכם, המסקנה של רחלה נכונה? הסבירו את תשובתכם.
6. האם הסיפור יכול להיות אמיתי? מדוע?
7. האם מה שקרה לרחלה מוכר לכם מניסיונכם?

9. האי של יאשקה

האי של יאשקה נכתב ואויר על-ידי יוסי אבולעפיה ויצא לאור בהוצאת עם עובד. הספר משעשע ומלא הומור. העלילה מעניינת, ודמותו של יאשקה מרתקת. אודי מצא צב מכני מקולקל והביא אותו לתמר. תמר אמרה: "את זה רק יאשקה יכול לתקן." ליאשקה יש חצר מלאה בגרוטאות והוא מומחה לתיקונים. יאשקה מצא בורג ישן בתוך הצב, בורג שחסר לו כדי להשלים המצאה סודית שטרם עליה שנים רבות. ההמצאה היא מטוס שיאשקה רוצה מאוד להגיע בעזרתו לאי חלומותיו. לבסוף הוא אינו מגיע לאי ועושה פיקניק עם שני הילדים על אי שאיננו קיים.

יוסי אבולעפיה (נולד ב-1944) הוא סופר ומאייר של ספרי ילדים, וכן גרפיקאי, קריקטוריסט, במאי ותסריטאי של סרטי אנימציה.

פעילויות לפני הקריאה:

1. התבוננו באיור שעל כריכת הספר. מה רואים בו?
(דמות מיוחדת, בעלת שפם גדול, ניצבת במרכז האיור, חפצים שונים נמצאים בסביבת הבית, מיקום הבית ועוד.)
2. מה, לדעתכם, אפשר לעשות בחפצים הנמצאים בחצר?

סוגיות לדיון ולכתיבה לאחר הקריאה:

1. מה היה החלום של יאשקה? האם הוא הצליח להגשימו?
2. האם גם לכם יש חלומות? ספרו עליהם.
3. איך אפשר להמשיך את המסופר בספר?
4. בחרו איור בספר, וספרו לפיו סיפור משלכם.

ד. הצעות לדרכי הוראת "צלילים מספרים" א'

מפה לאזן

שבוע ראשון / שלומית כהן אסיף עמוד 7

שיר זה פותח את שנת הלימודים, משום שהוא מבטא את חוויית הכניסה לבית הספר. מבחינת המבנה אפשר להבחין כי בשיר שני חלקים: בחלקו הגדול באים לידי ביטוי החששות של הילד או הילדה מפני הצפוי בבית הספר, ובשתי השורות האחרונות מבוטא הרצון שלהם להגנה על ידי מישהו קרוב. החששות בשבוע הראשון בבית הספר הם טבעיים בשל המעבר ממסגרת מצומצמת של גן הילדים למבנה גדול שבו ילדים גדולים ומבוגרים רבים. הילד או הילדה חוששים שיתבלבלו בין שמות המורה והגננת, שיאבדו את תיק האוכל, שייכנסו לכיתה שאינה כיתתם, שידחפו על ידי ילדים גדולים ועוד. נוכחותה של האחות וידה עשויים לתמוך ולסייע לילד או לילדה להתגבר על החששות. שתי מילים חוזרות בשיר פעמים רבות יחסית: **הלוואי** ולא. המילה **הלוואי** חוזרת בשיר **שבע** פעמים, והמילה **לא** חוזרת בשיר **שמונה** פעמים. שתייהן מביעות מצד אחד חשש מן הצפוי, ומהצד האחר - תקווה ומשאלה שהחששות לא יתקיימו. הצירוף **הלוואי שלא אתבלבל** - המופיע שתי פעמים - מחזק את שני ההיבטים הנ"ל. במילה **הלוואי** יש נימה אופטימית ובמילה **לא** - נימה פסימית.

החזרות על המילים והופעת החששות מבית הספר ברצף בזה אחר זה מסייעים לזרימתו של השיר, ומעידים על כך שהשיר נאמר בשטף ובהתרגשות.

השיר כתוב בגוף ראשון ועל ידי כך עשוי לעורר הזדהות אצל התלמידים. לשון השיר מתאימה ללשונו הדבורה של ילד בגיל זה.

לפני הקראת השיר

- איך הרגשתם כשנכנסתם לשער בית הספר? על מה חשבתם? למה ציפיתם? (אפשר לבקש מהתלמידים לעצום עיניים לפני שיענו. חשוב לקבל כל רגש שיועלה ולתת חיזוקים חיוביים.)
- התבוננו באיור. מהו הקשר בינו ובין הצפוי בשיר?

הקראת השיר

לאחר הקראת השיר

- ממה הילד חושש בשבוע הראשון?
- מדוע המילה **הלוואי** חוזרת בשיר פעמים רבות?
- האם הרגשתם ביום הראשון כמו הילד או הילדה שבשיר? שוחחו על כך.
- מה יעזור לדובר או לדוברת להרגיש רגועים?
- ממה אתם עדיין חוששים? מה יעזור לכם להתגבר על החששות?

סעיף 1

השיר מתאים גם לדובר בן וגם לדוברת בת. התלמידים יאזינו שוב לשיר, לפני שהם עונים על השאלה, וינסו להוכיח, שהשיר מתאים גם לדובר וגם לדוברת.

סעיף 2

מומלץ לנצל פעילות זו לדיון, בו אמור להתפתח שיח שיעזור אמפתיה אצל התלמידים. התלמידים ישוחחו על הרגשתם של הילדים בשיר בשבוע הראשון בבית הספר וייתחושו להרגשתם שלהם. באמצעות שיח זה התלמידים עשויים לעבד את חששותיהם בסיטואציה הנדונה ולהמשיג את רגשותיהם.

* ההצעות הדידקטיות המופיעות בפרק זה הן בגדר דוגמאות מומלצות בלבד. באפשרות המורה לשנותן או להחליפן על פי שיקול דעת.

מספרי העמודים המצוינים מכאן ואילך במהלך המד"ל הם מספרי העמודים בחוברות הלימוד.

סעיף 4

יש לשוחח בקצרה על החששות מבית הספר לפני תחילת שנת הלימודים, ולאחר מכן על האמצעים שסייעו להם להתגבר על החששות (שיחות עם חברים, עם הורים, עם אחים, היכרות אישית עם המורה, היכרות עם חברים חדשים ועוד).

קמץ, פתח, חטף-פתח, שווא

פיתוח מודעות לצלילים

משחק הצלילים

זהו אחד המשחקים המתאימים ביותר להפעלה כבר ביום הראשון לשנת הלימודים, ובאמצעותו אפשר להכיר את ילדי הכיתה. המטרה: פיתוח מודעות לצלילים.

על המורה להניח על השולחן שלושה פריטים, כגון עיפרון, מחברת ופרח.

הילדים אומרים את שמות הפריטים שעל השולחן.

המורה: נחשו איזה פריט על השולחן מתחיל בצליל מ.

הילדים: מחברת.

המורה: ע.

הילדים: עפרון.

המורה: פ.

הילדים: פרח.

ולהפך. המורה: פרח.

הילדים: פ.

המורה: מחברת.

הילדים: מ.

המורה: עיפרון.

הילדים: ע.

לאחר מכן אפשר להחליף את הפריטים ולהעלות את מספרם משלושה לארבעה, לחמישה וכן הלאה.

אחר-כך משחקים את המשחק לפי שמות הילדים.

המורה: יקומו הילדים אשר שמם מתחיל ב-מ.

על המורה לחלק לכל ילד וילדה כרטיס בצורת אוהל, שמשני צדיו כתוב שמם, והם מניחים אותו בקצה השולחן.

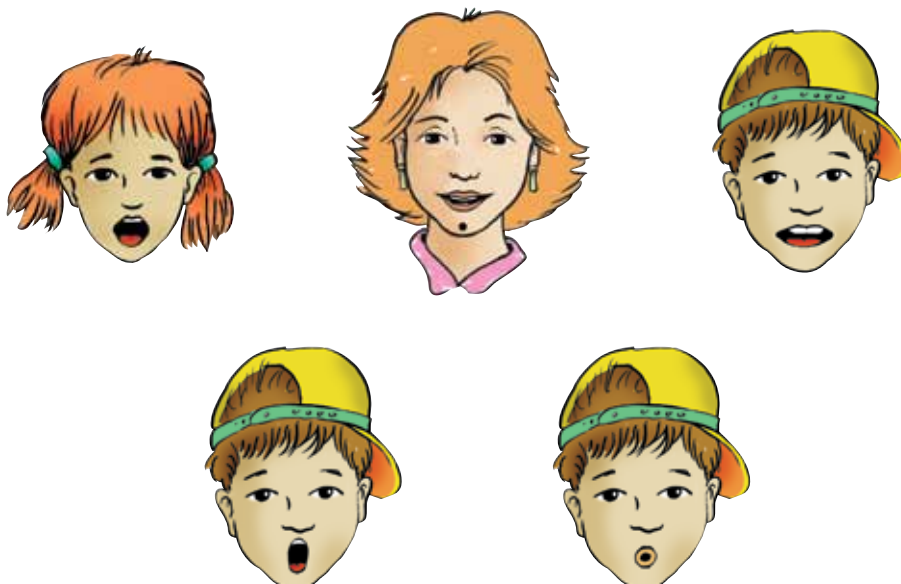
המורה: יקומו הילדים ששם מתחיל ב-א.

על המורה לחלק לכל הילדים כרטיסים של שמם, וכך הלאה.

גל
גל

פיתוח מודעות לתנועות

רצוי שהעיסוק בנושא זה יתחיל בימים הראשונים של הלימודים. על המורה להשמיע קולות שונים (פרט לעיצור עם שווא) ולומר, שכאשר אנו מבטאים צליל או קול, אנו עושים תנועות בפה.

לאחר מכן יש להפנות את תשומת לב התלמידים לכך שיש צלילים, שאנו מבטאים בלי לעשות כל תנועה בפה: הפה נשאר ישר ולפעמים גם סגור.

בהמשך מציגים את התמונה של הדמות (x x x) מתוך האבזורים למורה.
המורה: "הסתכלו על הפה של הילדה. היא פותחת פה גדול ורחב. הבה נפתח גם אנו פה גדול ורחב.
הסימנים — ד — אומרים לנו איזו תנועה לעשות בפה. הם מורים לנו לפתוח פה גדול ורחב.
משום כך אנו קוראים לסימנים אלה תנועות. התנועות מכוונות את תנועת הפה.
התנועה A (— ד —) רומזת לנו לפתוח פה גדול ורחב.

הסתכלו על הפה של הילד (מציגים את הדמות לתנועה x x מתוך האבזורים למורה).
הפה הוא בלא תנועה, כמעט סגור, כי אין לו תנועה שתכוון אותו. גם אם הוא "בוכה" (:), זה לא יעזור לו. הפה יישאר בלא תנועה.

משחק

התלמידים פותחים פה גדול ורחב.	—	מניפים כרטיס
התלמידים אינם פותחים פה גדול ורחב.		מניפים כרטיס ריק
התלמידים פותחים פה גדול ורחב.	—:	מניפים כרטיס
התלמידים פותחים פה גדול ורחב.	ד	מניפים כרטיס
התלמידים אינם פותחים פה גדול ורחב.	:	מניפים כרטיס

יחידה 1 - ך ך ך ך עמוד 13

הקדמה - סיפור: טיול ברכבת

"לפני ששני עלתה לכיתה א', החליטו ההורים לקחת אותה לטיול ברכבת."
 על המורה להוציא תמונת רכבת מהאבזורים למורה, כשהצילילים מוסתרים. אפשר להביא צעצוע רכבת.
 על המורה להראות את תמונת הרכבת (או את הצעצוע) ולשוחח עם התלמידים על ניסיונותיהם, על חוויותיהם ועל ידע שיש להם על הרכבת.
 "מה הצליל הראשון של רכבת?" (ך ך)
 "בהמשך הנסיעה רם התחיל להשמיע קולות: 'ך ך ך ר'."
 שני שמחה ואמרה לאימא: 'רם רוצה לומר רכבת'.
 אימא צחקה ואמרה: 'אלה הם רק מלמולי תינוקות...'
 רם שמח, שני שמחה והמשפחה שרה: 'ך ך רכבת'.
 על המורה לתלות את תמונת הרכבת מעל הלוח ולגלות את הצלילים.
 על המורה לשאול: "מה כתוב פה?" (ך ך)
 על המורה להוציא שני כרטיסים ך ך ולשחק עם הילדים בכרטיסים.
 בכל פעם יש להרים את אחד הכרטיסים, והילדים קוראים בקול את הצלילים ך ך.
 על המורה להוציא כרטיס נוסף ר .
 על המורה לשאול: "מה כתוב בכרטיס?"
 יש לשער שהילדים ימשיכו להגיד ך .
 המורה: "האם זה באמת ך ?
 מישהו 'ברח' כאן. מי ברח?" (הסימן)
 "האם אפשר לבטא ך בלי הסימן?" (לא)
 "האם מותר כעת לפתוח פה גדול ורחב?" (לא)
 "אם כן, הבה נראה איזה קול יצא מהפה שלנו בלי לפתוח פה גדול ורחב!" (ר)
 המורה והילדים יבטאו את הריש ללא תנועה.
 על המורה להמשיך לומר: "האות ר לא אהבה את הצליל שלה. היא קינאה בחברתה ך ואמרה שהרבה יותר קל ונעים לבטא ך מאשר ר. היא התחילה לבכות. ך הנה ה'דמעות' שלה" (יש להצביע על השווא).
 "האם הדמעות עזרו לה?"
 "הריש ה'בוכה' היא כמו ריש בלי תנועה. הפה לא עושה תנועה, לכן ך = ר."
 על המורה להוציא כרטיסים ולחשוף גם את תמונת הצלילים הנוספים שבתחתית תמונת הרכבת ך = ר, ולקרוא עם הילדים: רכבת ך ך ך .
 חשוב להפנות את תשומת לב התלמידים לתמונות שני הילדים המופיעים, אחד עם פה פתוח ואחד עם פה סגור (בצד הימני של העמוד).

סעיף 2

לאחר השיחה, על המורה להקנות לילדים את הכתיבה הנכונה של האות ריש. הלמידה נעשית ללא ציוד וללא החוברת.
 על המורה להדגיש לילדים שריש הוא שמה הפרטי של האות, אבל לא אומרים אותו בשעת הקריאה.
 על המורה לצייר שני קווים ולומר: "את הקו העליון אנו מכנים 'גג' ואת הקו התחתון 'רצפה'." על המורה להדגים את כתיבת האות ריש, לכתוב ולדבר: "מתחילים לכתוב מה'גג'. 'גג' הריש על 'תקרת' השורה. לאחר מכן מורידים 'קיר' עד ה'רצפה' של השורה."

מספר ילדים מדגימים לפי תור את כתיבת האות ריש בשורה מסורטטת על הלוח. על המורה להנחות את התלמידים לעקוב אחר הכותבים על הלוח: האם כתבו בכיוון הנכון? במלוא השורה? רק לאחר בדיקה מותר לתלמידים להוציא את החוברות מהתיק ולהתחיל לכתוב. על המורה לעבור בין התלמידים ולוודא שהם כותבים נכון.

המשימה האחרונה מיועדת לאמירה בעל־פה. התלמידים יציעו מילים נוספות המתחילות ב-ר, ועל־ידי כך יפנימו טוב יותר את הצליל הפותח.

סעיף 3 - מילים שמתחילות ב-ר

המורה: "הסתכלו בתמונות. עלינו להקיף את התמונות שמתחילות ב-ר. את מי נקיף?"

רגלים? - כן

הר? - לא

רמזור? - כן

בלון? - לא, וכן הלאה.

סעיף 5 - כתיבת צליל זהה

על המורה לכתוב על הלוח r ולשאול: "מה ההבדל? (אין הבדל, לשניהם אותו צליל) $r = r$, לכן מכנים אותם צלילים זהים."

על המורה לכתוב על הלוח r ולשאול: "מה ההבדל?"

על המורה לומר: "ר בדמעות ו-ר בלי סימן הם אותו הדבר, לכן הם זהים."

סעיף 6 - זיהוי מילים המתחילות ב-ר

על המורה להסביר לתלמידים מה צריך לכתוב בשורות הקצרות שליד התמונות ולשאול:

- מה הצליל הראשון של רעשן? r

- מי זוכר איך כותבים r ?

- מה התמונה הבאה? (רכבת). על המורה להמשיך ולעבור לתמונות.

סיכום

1. שם האות: ריש.

2. הצליל: ר. גם כשהוא "בוכה" (r), הצליל אינו משתנה.

3. אם נוסף לאות ריש a (r, a), היא תהיה ra .

משפחה

נושא המשפחה מופיע מכאן ואילך בטקסטים אחדים, גם בציר הפונטי וגם בציר הטקסטואלי. זהו מפגש ראשוני עם נושא זה שיורחב בהמשך, כאשר התלמידים יוכלו לקרוא בעצמם יצירות ספרותיות איכותיות. הם ייפגשו כאן עם הורים ועם הצורך לכבדם, עם תינוקות ועם המשפחה כולה. בהקשר לכך, רצוי להציע לתלמידים להביא לכיתה ספרים שיש בהם סיפורים ושירים המוכרים להם על משפחות.

מפה לאִזן

פתחו את השער / קדיה מולדובסקי עמוד 16

זהו שיר המתאר את המשפחה כשרשרת זהב. הוא מזכיר את המשחק "שער של זהב": זוג ילדים משלב ידיים בגובה, ובו עוברים הילדים האחרים. רוב הילדים מכירים שיר־משחק זה כך:

"בנו גשר, בנו גשר,

בנו גשר מזהב,

כולם עוברים, כולם עוברים

ואחרון נשאר."

מבנה השיר: בשיר שלושה בתים. כל בית פותח בשתי שורות ארוכות וזהות. השורות הבאות בכל בית הן קצרות, יש בהן מילה אחת, ולאחריהן, בסוף הבית, השורות בנויות משתי מילים. השורות הארוכות מתייחסות לשער הנפתח לרווחה, והשורות הקצרות מתייחסות לעוברים דרכו. המבנה הזה מזכיר שרשרת המורכבת מחוליות. כל דמות מופיעה בשורה נפרדת. מורגשת התפתחות בשיר: בבית הראשון עוברת בשער המשפחה הגרעינית, בבית השני - המורחבת, ובבית השלישי - המטעמים המתוקים המיועדים להן.

בחירת המילים בשיר היא משמעותית. רוב המילים מציינות, כאמור, את בני המשפחה, והמילים חתן וכלה מרמזות לחגיגה משפחתית. פרטי הכיבוד בבית השלישי הם השלמה לחגיגה. באופן זה מובלטת החוויה המשפחתית בשיר. חזרות אחדות בשיר: פתחו ופתחוהו - שמונה פעמים. באופן זה מודגש היותו של השער רחב במיוחד; ו"ו החיבור - אחת עשרה פעמים. עלידי כך מודגש הקשר בין חלקי השרשרת, כלומר בין העוברים בשער. קצב השיר יוצר תחושה של תנועה בשער בשל משחק ותורם להנאה מהשיר.

לפני הקראת השיר

- כפתיחה מומלץ להשמיע בכיתה את פתחו את השער מפיו של עוזי חיטמן. ראו אתר https://www.youtube.com/watch?v=o_bQSD4dwY

במהלך ההקראה

- מקריאים את השיר כולו ואחר כך כל בית בנפרד.
- מומלץ לברר עם התלמידים מי הם בני המשפחה, המופיעים בשרשרת בכל אחד משני הבתים הראשונים, ומי הם העוברים בשער בבית השלישי.

לאחר הקראת השיר

יש לשוחח על השאלות שכאן:

- אילו רגשות התעוררו אצלכם לאחר ההאזנה לשיר?
- מי הן הדמויות המופיעות בכל בית בשיר? מה המשותף לדמויות בבית הראשון לעומת הדמויות בבית השני?
- מהי שרשרת הזהב בשיר? מדוע היא יקרה כל כך? (זהב הוא מתכת יקרה ושרשרת זהב החוליות מחוברות חזק זו לזו. כך במשפחה: בני המשפחה יקרים זה לזה וקשורים זה לזה.)
- מה חשיבות הקשר הבין-דורי? שוחחו על הרגשתכם לקראת אירוע משפחתי.
- ציירו במחברת ציור המתאים לשיר, או ציירו את המשפחה שלכם.

רצוי לסיים את השיעור בקריאה נוספת של השיר.

יחידה 2 - מִמֶּמֶם עמוד 18

הקדמה - סיפור: מלמולי תינוקות

הילדים יהיו מודעים למלמולי תינוקות ויתייחסו אליהם כאל שלבים בהתפתחות הדיבור. "למחרת הביאה שני מפתח. רם שיחק במפתח. המפתח השמיע צלצול. רם חייך, ושני אמרה לו: 'רם, תגיד מפתח'. רם אמר: מִמֶּמֶם".

על המורה להראות את תמונת המפתח ולפנות לכיתה:
"מהו הצליל הראשון של מפתח?"

על המורה להראות את הכרטיסים מִמֶּמֶם, והתלמידים מאתרים את מִמֶּמֶם בלוח ההברות הקטן. על המורה להמשיך לשאול: "כיצד נבטא מִמֶּמֶם בלי הסימן a (ֶ)?"
האם נפתח פה גדול ורחב?"

התלמידים מבינים שבלי התנועה a לא נפתח פה גדול ורחב.
על המורה להמשיך: "איזה צליל יצא מהפה שלנו, אם נרצה לומר מִמֶּמֶם בלי לפתוח פה גדול ורחב?"
המורה והילדים מגלים להשמיע צליל מִמֶּמֶם, כשהפה הוא ללא תנועה וסגור.

על המורה להוסיף ולומר: "גם ה'דמעות' של מ לא יכלו לשנות את הצליל, לכן: מ = מ."
 התלמידים מאתרים מ בלוח ההברות הקטן, ועל המורה לומר:
 "האגדה על האותיות היא שהאות מם קצת מפונקת, והיא אינה אוהבת להיות האחרונה במילה. לכן באה המם הסופית וניצבה במקומה.
 לכן מ = מ = מ."
 רם המשיך למלמל, שימו לב מה הוא ממלמל.
 על המורה לכתוב על הלוח, והתלמידים קוראים צליל-צליל: מ מ מ מ מ מ מ מ מ מ.
 "שני התבלבלה וחשבה: אולי בכל זאת זה היה מלמול תינוקי? ורק במקרה הוא ממלמל פעם ר, פעם מ, פעם ר ופעם מ?"

סעיף 1 - כרטיסי צלילים

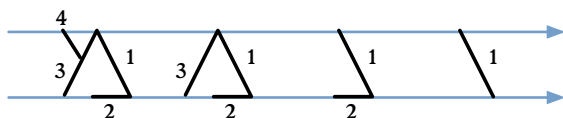
משחקים בכרטיסי הצלילים החדשים והקודמים.
 על המורה להציג בכל פעם כרטיס שבו הצליל הנלמד, והילדים קוראים.
 לאחר מכן על המורה להציג את הכרטיסים שכבר נלמדו.

כרטיסי מילים

על המורה להציג לתלמידים שני כרטיסים: ר מ. קוראים כל כרטיס לחוד מספר פעמים.
 על המורה לחבר בין שני הכרטיסים (להחזיק אותם קרוב זה לזה), והתלמידים קוראים את הכרטיסים ביחד (לפעמים בעזרת המורה):
 ר מ. לאחר מכן מומלץ לדבר על משמעותה של המלה רם (גבוה, שם של ילד), לחבר משפט שתהיה בו המילה במשמעות זו ולציין מהו ההפך של המילה. באותה דרך יש לשוחח על שתי המשמעויות של המלה מר (טעם מר, אדון). אפשר להזכיר גם טעמים אחרים (מלוח, חמוץ).

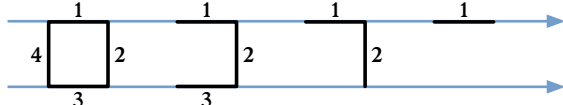
סעיף 2 - כתיבת האותיות מם ומם סופית

כך כותבים מם:

1. קיר באלכסון מה"גג" ל"רצפה";
2. ממשיכים "רצפה" על "רצפת" השורה;
3. מורידים מלמעלה "קיר" אלכסון שני בלי לנגוע ב"רצפה";
4. מוסיפים קו קטן כמו דגל.

כך כותבים מם סופית:

1. "גג" על "גג" השורה;
2. "קיר" ימני (מלמעלה למטה);
3. "רצפה" על "רצפת" השורה;
4. "קיר" שמאלי (מלמעלה למטה).

יש לבדוק את הכתיבה של כל אחד ואחת מהתלמידים בנפרד הן בכתיבת המם והן בכתיבת המם הסופית.
 קודם כול אומרים בעל-פה, ואחר כך כותבים.

סעיף 3

המורה: "גם התינוק שבתמונה משמיע מלמולים. הבה נקרא אילו קולות הוא משמיע, הבה נראה אילו מלמולים משמיע התינוק."
 על המורה לכתוב, והילדים קוראים:
 - "מה שם התינוק?" (רם)
 - "היכן כתוב שם התינוק?"
 - "אם רואים את סימן שתי הנקודות (:), סימן שמכאן מתחיל משהו לדבר."
 - "מי מדבר כעת?"
 "הבה נקרא אילו מלמולים הוא משמיע."

לפני הקריאה בחוברת יש לקרוא קריאת הכנה מכל הלוח, וכך נעשה הדבר:
 על המורה לכתוב אט־אט על הלוח, והילדים קוראים בקול את הנכתב. רק לאחר מכן קוראים מתוך החוברת.
 בדרך זו נוהגים רק במשך השבוע הראשון ללמידה. אפשרות נוספת היא להקריין את הסיפור באמצעות המחשב.

סעיף 8

פעילות זו חשוב שתיעשה בשלבים.

1. התלמידים ייתנו שמות לכל אחד מהעצמים שבתמונות.
2. התלמידים ימצאו מה משותף לשלושה עצמים, וייתנו לו שם (פעולת הכללה).
3. התלמידים יצינו איזה פריט יוצא דופן (פעולת הבחנה).

סעיף 10

רצוי שהתלמידים יקיפו את התמונות בצבעים המופיעים בהוראה (אדום, כחול).

סיכום

1. שם האות: מם;
2. צליל האות: מ. גם כשהיא בוכה (מ), הצליל אינו משתנה;
3. אם נוסיף לאות ששמה מם את התנועה a (ֶ), היא תהיה מֶ;
4. המם הסופית מופיעה רק כאות האחרונה במילה.

מבדק יומי

לפני שנפרדים מהכיתה, יש לבדוק כל ילד וילדה על כל הצלילים שנלמדו. הם נמצאים בטבלה בסוף חוברת א'.

יחידה 3 - הֶ הָ הַ עמוד 23

הקדמה - סיפור: יום הולדת בהר

"את יום הולדתו השישי חגג רם מחוץ לבית. הוא הזמין את כל ילדי כיתתו לטיול במשאית הגדולה של אביו. כל הילדים באו לטיול, ישבו במשאית, שרו ובירכו את רם לכבוד יום הולדתו. המשאית נסעה ונסעה. הילדים שרו, צחקו, שיחקו במשחקי חברה וזללו ממתקים. ככה נסעו ונסעו עד אשר הגיעו ל..."

על המורה להראות לתלמידים תמונה של הר.

"מהו הצליל הראשון של המילה 'הר'?" (ה)

כאן על המורה להדגיש את הנשיפה, להראות לילדים את כרטיסי ההברקה הֶ הָ הַ ולומר להם, ששלושת הכרטיסים מבטאים אותו צליל. כל הילדים קוראים במקלה את הכתוב על הכרטיסים, פעם בקול ופעם בלחש. על המורה לציין שה-a עם שתי הנקודות (ֶ) מתחברת רק לאותיות מסוימות.

התלמידים מאתרים את הֶ בלוח ההברות הקטן, ועל המורה להמשיך בסיפור:

"הילדים ירדו מהמשאית והחלו לעלות על ההר. הם עלו ועלו... היה זה יום חם, וקשה היה לעלות. הילדים הזיעו, נשמו בכבדות ורצו לחזור הביתה. אך בדיוק ברגע זה הודיע אביו של רם, כי הפתעה מיוחדת במינה מחכה למי שיתגבר ויעלה לראש ההר. הילדים השתדלו להתגבר, התאמצו מאוד והמשיכו לטפס. הם טיפסו בקושי ונשמו בכבדות: הֶ הָ הַ."

על המורה להניף שוב את הכרטיסים בזה אחר זה, לפנות אל התלמידים ולומר:

"בואו נרגיש גם אנחנו, כאילו אנו מטפסים על הר ביום חם."

הילדים מרימים ידיים ורגליים, כאילו הם מטפסים על הר, נושפים עם המורה: "הֶ הָ הַ". בזמן הנשיפות על המורה להניף את הכרטיסים הֶ הָ הַ, והילדים מבטאים את הצלילים בצורת אנחות, כעייפים מן העלייה על ההר.

על המורה להמשיך בסיפור:

"מה שמחו הילדים בהגיעם סוף־סוף אל ראש ההר וראו מה נתגלה לעיניהם: גן חיות קטן, חבוי בין הסלעים, ובו שוכנות חיות מיוחדות במינן, שמעולם לא ראו כמותן, חיות, אשר רק בסיפורים קוראים עליהן. החיות הוציאו קולות שמחה לקראת הילדים ונהמו בקול צחוק: הָ הָ הָ."

על המורה להניף שוב את הכרטיסים, והילדים קוראים את הצלילים הנ"ל בקולות צחוק ושמחה, בניגוד לקולות האנחה שהשמיעו קודם לכן.

על המורה לפנות לתלמידים:

"כיצד נבטא את הצליל הָ, אם לא נכתוב מתחתיו את התנועה a (ְ)?"

"האם מותר לפתוח פה גדול ורחב?" (לא)

"באיזה מצב יישאר הפה?" (ישר)

"הנוכל להוציא קול?" (לא)

"הבה ננסה...."

"את האות הא בלי תנועה לא הוגים. אנו קוראים לה אות נחה."

על המורה להמשיך:

"למדנו כבר הרבה צלילים. עכשיו אפשר לצרף מילים. הנה המילה הראשונה: רָמָה. הילדים חוזרים על המילה. חשוב שהתלמידים יקראו כל הברה (אות ותנועה) בנפרד, ורק אחר־כך יצרפו את ההברות (צלילים) למילה.

על המורה להסביר: "אנו הוגים רָ, את הצליל השני הוגים מָ, ואת השלישי לא הוגים, כי היא אות נחה, אבל בכתיבה אסור לשכוח אותה."

על המורה להראות את הכרטיס ה ולומר:

"עכשיו נסו אתם לבנות מילים."

על המורה למסור את כרטיסי הכיתה לאחד הילדים, ולהורות להרכיב מילים לעיני כל הילדים. אפשר לתת את הכרטיסים לילדים נוספים.

הילדים מנסים, ועל המורה לרשום את הצעותיהם על הלוח: מָה רָמָה מָרה. הילדים מתבקשים לעבוד בזוגות ולבנות את המילים מָה רָמָה זו ליד זו.

על המורה להדגיש שוב ושוב:

"האותיות בתוך המילה קרובות זו לזו, אך בין המילים חייב להיות רווח ניכר." בשלב זה עוברים לשחק במשחק הרווחים.

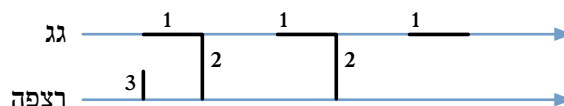
סעיף 2 - כתיבת האות הא

על המורה להדגים על הלוח:

1. "גג" על "גג" השורה;

2. "קיר";

3. "קיר שבור".

סיפור: רמה

המורה: "עכשיו נקרא סיפור קצר, שאנשים משוחחים זה עם זה.

אם תסתכלו על התמונות, תוכלו לדעת מי הם המשוחחים בסיפור (תינוקת, אימא ואבא).

איפה, לדעתכם, כתוב שם התינוקת?" (למעלה).

על המורה לשאול: "מי זוכר על מה רומזות לנו שתי הנקודות לאחר המילה?" (מישהו עומד לדבר, לספר).

"הבה נראה כמה פעמים מופיע הסימן."

על המורה להראות את הסימן? ולשאול: "מה זה?" יש להסביר שזה סימן שאלה. "לאחר שאנו שואלים שאלה, מופיע הסימן." (אפשר להדגים בכיתה).

”כמה פעמים מופיע סימן השאלה בסיפור?”

לאחר מכן קוראים את הסיפור.

לאחר הקריאה רצוי להמחזיז את הסיפור: להזמין שלושה ילדים אל הלוח, ועל כל אחד לקרוא תפקיד.

אחר־כך הקבוצות יהיו קריינים, וכל קבוצה תקרא יחד את התפקיד שלה, ללא הזכרת שמות הדמויות בסיפור: למשל, קבוצה א' בתפקיד רמה, קבוצה ב' בתפקיד אימא וקבוצה ג' בתפקיד אבא. בקטע ההמחזה יש להדגיש את סימני הפיסוק, ובעיקר את סימן השאלה.

ה"א הידיעה

זו הפעם הראשונה שהתלמידים נתקלים בחוקיות לשונית. תשומת לב התלמידים לחוקיות כזו חשובה, בין היתר, לרכישת כתיב נכון.

בהקשר לה"א הידיעה מומלץ להקפיד ששילבים אלה ייכללו בתהליך ההוראה:

1. תחילה מדגימים את התופעה הלשונית,
 2. מדגישים את מאפיין התופעה,
 3. התלמידים מביאים דוגמאות רלוונטיות לה"א הידיעה,
 4. התלמידים מנסחים את החוק הלשוני בהנחיית המורה. להלן הצעה לפעילות נוספת.
- משחק: ילדה אחת תגיד שם של עצם, וילד יגיד את המילה עם ה"א הידיעה. חשוב לחזור על השימוש בה"א הידיעה בעל־פה בהזדמנויות נוספות.
- על המורה לומר: "אני מכירה את הילד, את הספר" וכד'.
- על המורה לומר: "אני מכירה את..."
- הילדים עונים: "הילד".

סעיף 6

אפשר לשחק עם הילדים במשחק הצירוף.

על המורה לכתוב בצד אחד של הלוח את ההברה (או ההברות) הראשונה, ובצד השני של הלוח את הצליל הסוגר (ר, ס). הילדים מנסים ליצור בעצמם מילים.

דרך נוספת ליצור מילים היא באמצעות כרטיסיות.

מומלץ להסביר לתלמידים בהקשר זה, שצלילים מצטרפים למילה, וכל מילה אפשר לפרק לצלילים. בסעיף זה את הצלילים ך - ם אפשר לצרף למילה רם, ואת המילה רם אפשר לפרק לצלילים ך - ם.

מפה לאִזן

אלף בית / נעמי שמר עמוד 27

זהו שיר בחרוזים שנכתב על־ידי נעמי שמר. השיר יצא בשנת 1974 באלבום מיוחד שהקדישה לשירי ילדים. השיר מסייע לילדים לקלוט את שמות האותיות.

בשיר מוצגות האותיות בשפה העברית בסדר עולה. לכל אות מוצמדת מילה המתחילה באותה אות, ולעתים לשתי אותיות מוצמד צמד מילים. רוב המילים הן מוחשיות (אוהל, בית) וחלקן מופשטות (טוב, יופי).

מבנה השיר: השיר מורכב משישה בתים. בבתים א' ו־ב' מוצגות ארבע אותיות בכל בית (תחילת הלמידה), בבתים ד' ו־ה' מוצגות שש אותיות בכל בית, ובבית האחרון מוצגות שתי אותיות בלבד (סיום הלמידה). אחרי כל שני בתים מופיע פזמון.

בשיר חזרות: בסופי הבתים ובפזמון מופיעות חזרות על שמות האותיות שנלמדו. בפזמון בולטות החזרות על המילים **אלף בית** (המדגישות את הנושא).

בשיר חריזה מסורגת.

בבית האחרון מופיעות המילים **שלום, תודה ועבודה** - הדגשת סיום הלמידה של בני השש ובני השבע בנושא זה.

לפני ההקראה

- כפתיחה מומלץ להשמיע בכיתה את השיר בליווי מוסיקה.
ראו אתר <https://www.youtube.com/watch?v=XtDIFvN05oc>

במהלך ההקראה

- חשוב לפרש מילים קשות המופיעות בשיר.

לאחר ההקראה

- התלמידים יקיפו במעגל את האות הראשונה בכל מילה מודגשת ויאמרו את שמה.
- רצוי להשמיע את השיר פעמים אחדות ולנסות לשיר אותו עם התלמידים.
- חשוב לשוחח על נקודות אלו:
- מה הרגשתם לאחר ששמעתם את השיר?
- באיזו דרך מציגה המשוררת את אותיות האלף-בית?
- מה דעתכם על הדרך שבה המשוררת בחרה ללמד את שמות האותיות? מדוע חשוב לדעת לקרוא?
- בחרו אות אחת, כתבו אותה במחברת, והוסיפו איור, שהאות הפותחת שלו זהה לאות שבחרתם.

סעיף 8 - שמות האותיות

מקובל לכתוב שם של כל אות בגרשיים, כגון רי"ש. אולם כאשר התלמידים אמורים לקרוא את שם האות, הגרשיים אינם מופיעים כדי לא להקשות עליהם.

לאחר שתיים או שלוש יחידות לימוד, על המורה לתלות מעל הלוח לוח בצורת סרט (נמצא בתיק הלוחות), שעליו כתובות אותיות האלף-בית.

כל בוקר המורה והתלמידים קוראים יחד את שמות האותיות, כשעל המורה להצביע על האות הנקראת.

קריאה זאת היא קריאה ורבליית, כלומר הילדים עדיין אינם חייבים לזהות, להכיר או לזכור את האותיות שקוראים כל בוקר.

מטרת הקריאה היא ששמות האותיות וצליליהן לא יהיו זרים לילדים ויישמעו מוכרים בבוא שעת הלמידה.

כעבור שבוע צורת הקריאה משתנה: במקום לקרוא כל אות בשמה בלבד: אלף, בית, גימל וכד', קוראים כל אות בשמה ומבליטים את הקשר שבין האות לבין הצליל שלה, כגון אלף - היד על הפה (סימן שהאות נחה), בית - ב, גימל - ג וכן הלאה.

רצוי לשיר עם התלמידים את השיר של נעמי שמר "אלף בית" בהקשר לעיסוק בשמות האותיות.

סיכום

1. שם האות: הא.
2. הצליל: אין לה צליל, ה היא אות נחה.
3. אם נוסיף לה את התנועה a, היא תהיה הָ הַ.

הכתבת צלילים

המורה: "כתבו הָ ואת הצליל הזהה לו."

התלמידים כותבים הָ הָ.

המורה: "כתבו מְ ואת הצליל הזהה לו."

התלמידים כותבים מְ מְ.

מבדק יומי

המבדק הוא על כל הצלילים שנלמדו עד עתה. המבדק נמצא בעמוד האחרון של הספר.

יחידה 4 - פֿ פֿ פֿ פֿ עמוד 30

האות בית שייכת לקבוצת האותיות הדגושות והרפות: פֿ פֿ פֿ פֿ פֿ. בעת הקניית אותיות אלה נדרשת מן המורה תשומת לב מיוחדת. יש לעזור בתלמידים את המודעות להבדלים שבין הגיית שני סוגי האותיות ולהשתמש לשם כך באסוציאציות ובסימני

זכירה. תלמידים שלא הודרכו לכך בעוד מועד, כלומר בראשית למידת הקריאה, עלולים להתקשות בהבחנה בין האותיות הדגושות לרפות, וקשיים אלה עלולים להפריע בהבנת הנקרא. ביחידה זו העיסוק הוא ב־ב הדגושה, ויש להסביר לתלמידים את החשיבות להימצאות הנקודה כחלק מהאות.

הקדמה - סיפור: בית המשפחה

כאן מוצעת שיחה על הנושא "בית". על המורה לפתוח בשאלות:

- "מי גר בבית פרטי?"

- "מי גר בבית דירות?"

- "איפה בונים בתים פרטיים?"

- "מה הם ההבדלים בין מגורים בבית פרטי למגורים בבית משותף?"

השיחה מסתיימת בסיפור קצר שעל המורה לספר על הבית החדש של רם - בית שנבנה בכפר.

על המורה להראות את תמונת הבית ולשאול: "מהו הצליל הראשון של בית?" (פֶּ)

התלמידים מאתרים את פֶּ ואת פֶּ בלוח ההברות הקטן. על המורה להניף את הכרטיסים.

על המורה לכתוב את האות ב על הלוח ולומר: "הנקודה בתוך האות בית מזכירה לי חלון של בית. במה עוד דומה הפֶּית לבֶּית?"

1. בצורה המרובעת, 2. בשם, 3 בגג, ברצפה ובקיר.

על המורה להוסיף:

"ההדגשה של ה'בית' עליידי נקודה באה כדי להזכיר לנו שיש להבדיל בין ה'פֶּית' לבין ה'בֶּית'."

סעיף 2 - כתיבת האות בית

על המורה להסביר:

1. ה"גג" של הבית על ה"גג" של השורה;

2. "קיר";

3. "רצפת" הבית על "רצפת" השורה ויוצאת קצת מעבר ל"קיר".

סעיף 3

פעילות זו כיתר הפעילויות מתבצעת קודם כול בעל־פה (הסבר על הלוח ללא כלי כתיבה). על המורה לקרוא עם הילדים, ולאחר מכן התלמידים מבצעים את הפעילות באופן עצמאי.

סעיף 4 - חזרה על הצלילים שנלמדו

סעיף 5

חשוב שהתלמידים יקראו בתחילה את המילים המופיעות במחסן המילים, ולאחר מכן יחפשו כל מילה בנפרד בתוך התפזורת. לאחר שמצאו מילה מסוימת, חשוב שיעבירו עליה קו.

סעיף 6

חשוב שהתלמידים יגידו בעזרת המורה את שמות העצמים שבתמונות המיועדות לגזירה ולהדבקה.

סעיף 7

ראו הערה ביחידה 3, סעיף 6.

סעיף 8

חשוב לעבוד בשלבים אחדים:

א. התלמידים יגידו מה מצויר בכל תמונה,

ב. יזהו את התמונות שהצליל הפותח שלהן הוא פֶּ, ויסמנו ✓ לידן,

ג. התלמידים יסמנו בעיפרון את הדרך מהילדים לבמה דרך כל התמונות המתחילות ב- פֶּ.

סיכום

- א. שם האות: בית;
ב. הצליל: ב. גם כשהיא "בוכה" (ב), הצליל אינו משתנה;
ג. אם נוסיף לבית את התנועה a (א) היא תהיה בּ.

יחידה 5 - נָנָנָ עמוד 34

הקדמה - סיפור: הנעל של אבא

שיחת ההכנה תעסוק בראשית הדיבור או בחשיבות השינה לאדם ולבעלי החיים (כגורם לבריאות, לצלילות הדעת ולשלווה).
הסיפור של המורה:
"שמעו מה קרה לאביו של רם, כאשר בא לחופשה קצרה משירות מילואים בצבא.
אבא לא ישן מספיק בצבא. הוא עבד קשה מאוד ובא הביתה לחופשה קצרה מאוד, עייף ומאובק. לאחר שנשק לאשתו ולילדיו, התרחץ, שיחק מעט עם רם ועם אחותו, דיבר קצת עם אימא ושכב לישון, כדי שיוכל לקום למחרת השכם בבוקר ולחזור לצבא בכוחות מחודשים. למחרת השכים קום, התלבש, אך כאשר רצה לנעול את נעליו, השתומם בראותו רק נעל אחת. 'לאן ברחה הנעל השנייה?' קרא בקול והחל לחפשה. אימא ורם עזרו לו."
על המורה לפנות בשאלה: "מדוע הלכה הנעל לאיבוד?" (העייפות גרמה לשכחה ולפיזור).
על המורה להמשיך בסיפור:
"לפתע נשמע קול דקיק ממיטתה של רמה הקטנה: נָנָ. כולם הפנו מבטם אליה ואל אצבעה המושטת לעבר הדלת. שם, מאחורי הדלת, עמדה בודדה הנעל האבודה."
על המורה לפנות לתלמידים:
"רוצים לראותה? הנה התמונה" (מראה תמונה).
"מהו הצליל הראשון של נעל?" (נ)
אפשר גם להביא נעל לכיתה ולהציגה לפני הילדים, ולשאול אותם מהו הצליל הפותח.
התלמידים מאתרים את נָ ואת נָ בלוח ההברות הקטן.
המורה:
"מה יקרה לאות ששמה 'נון', אם לא נכתוב מתחתית a?"
"באיזה מצב יישאר הפה?" (ישר ללא תנועה ולא סגור)
"איזה צליל יצא מהפה, כאשר נרצה לומר נָ בלי לפתוח פה גדול ורחב?" (נ)
"גם הנון, כמו המם, איננה אוהבת להיות האחרונה במילה. לפיכך באה הנון סופית וניצבת במקומה.
לכן: נָ = נָ."

סעיף 1

חשוב לשוחח עם התלמידים על משמעות המילים "נם" ו"נהם".

סעיף 2 - כתיבת האות נון

- על המורה להסביר:
1. "גג" קטנטן על ה"גג" של השורה;
2. "קיר" עד ה"רצפה";
3. "רצפה" קטנטנה על ה"רצפה" של השורה;
4. לנון הסופית אין "רצפה", יש לה "קיר" ארוך החוצה את הקו התחתון של השורה.

סעיף 3

הפעילות מתבצעת קודם כול בעליפה ואחר־כך בכתב באופן עצמאי.
התלמידים ישימו לב שהקווים מרן ומרמה יגיעו לאותו מקום (מיטה).

סעיף 4

הילדים מתמודדים עם מטלה זו באופן עצמאי. לאחר מכן על המורה לכתוב על הלוח את המילים, והילדים בודקים את תשובותיהם.

סעיף 6

סעיף זה אמור לחזק את הקשר בין התמונות ובין הצלילים הפותחים. דבר זה חשוב בעיקר לתלמידים חלשים. יש לשים לב שהתמונות המופיעות בשורה העליונה הן תומכי זיכרון לצלילים הרלוונטיים.

סיכום

א. שם האות: נון;

ב. הצליל: נ. גם אם היא "בוכה" (נ), הצליל אינו משתנה;

ג. אם נוסף לנן את התנועה a (_), היא תהיה נַ.

מבדק יומי

המבדק הוא על כל הצלילים שנלמדו עד עתה. המבדק נמצא בעמוד האחרון של החוברת.

יחידה 6 - שֵׁ שֵׁ שֵׁ עמוד 38

הקדמה - סיפור: השעון של רמה

על המורה להראות תמונת שעון ולומר:

"זהו השעון המעורר של רמה. מהו הצליל הראשון של המילה שעון?" (שֵׁ)

"מה כתוב מתחת לתמונה?" (שֵׁ)

התלמידים מאתרים את שֵׁ ואת שֵׁ בלוח ההברות הקטן.

המורה:

"נמחק את ה-a. האם נפתח עכשיו פה גדול ורחב?" (לא)

"איזה קול יצא לנו מהפה?" (ש)

"אם השין 'תבכה' שֵׁ, זה יעזור?" (לא)

"לכן ש = שֵׁ!"

"הצליל שֵׁ הוא הצליל הראשון של המספר שמונה." (מראה תמונה)

"אילו מילים נוספות אתם מכירים, שמתחילות ב-שֵׁ או ב-שֵׁ?"

על המורה להתחיל בסיפור:

"האם אתם יודעים מתי קיבלה רמה את שעונה? היה זה שבוע לאחר שהיא התחילה ללמוד בבית הספר. רמה דאגה שמא לא תקום

בזמן, וכל הלילה לא ישנה מרוב דאגה והתרגשות. רק לפנות בוקר נרדמה סוף-סוף, וכשניסו הוריה להעירה, לא הצליחו, כי הייתה

עייפה מאוד. דבר זה קרה פעמים אחדות, ואיש לא הבין מה קרה לרמה: דווקא מאז שהיתה לתלמידה, אין היא מסוגלת להתעורר

בבוקר! רק סבא הבין את הסיבה האמתית. ערב אחד בא סבא ובידו חבילה, מתנה לרמה. 'מה פתאום?' קראה רמה, 'פתחי ותביני,'

ענה סבא. רמה פתחה את החבילה, ומה גילתה?"

התלמידים מנחשים: שעון.

"אמר סבא:

'מעתה אין לך מה לדאוג. את יכולה לישון במנוחה, והשעון הזה יעיר אותך בזמן.'

אותו לילה לא דאגה רמה. היא נרדמה מיד, ובבוקר היא התעוררה עוד לפני צלצולו של השעון."

סעיף 2 - כתיבת האות שין

היות שהאות שין איננה דומה לשין שבכתב, אין צורך להקדיש מאמצים מיוחדים בהוראת הכתיבה של האות. יש רק להדגיש שנקודת ההתחלה היא למעלה.

סיפור: רן ורמה

חשוב לעבוד בשלבים אחדים.

א. התלמידים יתייחסו לאיור המלווה את הסיפור.

ב. על המורה להקריא את המילים "רן שר" ולשאול את התלמידים, מה תפקיד הנקודתיים הבאות אחריהן.

ג. המורה והתלמידים יקראו את דבריו של רן ויתייחסו לנקודה המופיעה בסופם ולתפקידה (מסמנת סוף משפט).

ד. יש לחזור על תהליך זה גם אחרי המילים "רמה שרה".

ה. רצוי לחזור על קריאת סיפור זה בתפקידים.

ו. אפשר לשוחח עם התלמידים על הצורך לשמור על השקט כשהורים ישנים.

ז. התלמידים ישימו לב ששתי שאלות מלוות את הסיפור. על המורה להבהיר מהו הסימן המופיע בסיומן.

ח. התלמידים יענו בעל־פה על השאלות, יסמנו בסיפור את התשובות, ולאחר מכן יכתבו תשובה מלאה לכל שאלה.

"כבר את אביך ואת אמך..." מומלץ לומר לתלמידים שזו מצוות יסוד ביהדות, המופיעה בעשרת הדברות. על הילדים לדאוג להורים ולטפל בהם בעת זקנה.

פעילויות לתלמידים:

- מדוע מצוות כיבוד אב ואם חשובה מאוד?
- הביאו דוגמאות של מקרים שבהם כיבדתם את הורכם.

סעיף 4

ראו הערה ביחידה 4, סעיף 8.

סעיף 5

על המורה להסביר לתלמידים שהמילים, כביכול, התבלבלו. יש להפנותם לצליל הפותח ולתרגל בעל־פה את התשובות לשתי המילים הראשונות. דרך נוספת היא שימוש בכרטיסיות למציאת המילים בסעיף זה.

מפה לאֵזן

הצחוק הגדול / יהודה עמיחי עמוד 41

הצחוק מטבעו הוא מרפה מתיחות, משחרר ואף מדבק. בני המשפחה בשירו של יהודה עמיחי מדביקים זה את זה בצחוקם, צוחקים יחד, והאוירה שמחה ומלכדת.

מבנה השיר: השיר נפתח באמירה ואחר־כך בשאלה. אין תשובה לשאלה שנשאל דדי, "מדוע אתה צוחק?". לאחר מכן יש התייחסות לאבא ולאימא, ומתברר שאין סיבה מפורשת לצחוק שלהם. במחצית השנייה של השיר שוב משתלט הצחוק, אף־על־פי ש"אין שום דבר מצחיק". השיר מסתיים בשורות שבהן מתחזקת המסקנה, שהצחוק נמשך ללא סיבה. כלומר אין הכרח בסיבה מפורשת לצחוק, אלא הצחוק מבטא דרך התנהגות, אווירה קלילה ונעימה וקבלה.

חזרות: השורש צ-ח-ק חוזר בשיר שמונה פעמים (צוחק, צוחקים, צחוק, מצחיק), ובכך מובלט הנושא העיקרי. המילה די חוזרת ארבע פעמים ומדגישה את ניסיונות השווא של המשפחה להפסיק לצחוק.

לאחר קריאת הכותרת והתבוננות באיור

- ממה צוחקים?
- מה הכוונה, לדעתכם, במילים הצחוק הגדול?
- האם נכון לומר שהצחוק טוב לבריאות? מדוע?

לאחר ההקראה הראשונה של השיר

מומלץ לשוחח עם התלמידים על החוויה שבשיר, כך שייתנו ביטוי לרגשותיהם.

- מה אתם מרגישים כשאתם צוחקים?
- איזו אווירה בשיר? (שמחה? עצב? כעס?)
- האם צוחקים במשפחתכם? (כידוע, יש מצבים במשפחה שבהם הצחוק אינו שכיח. חשוב להתייחס גם למצבים מסוג זה, אם יועלו על ידי התלמידים.)
- באילו הזדמנויות? (אפשר לקבל גם התייחסות לגורמים המביאים לצחוק ולגורמים המקשים על צחוק.)

לאחר ההקראה השנייה

- איזו מילה חוזרת פעמים רבות בשיר? מדוע?
- האם יש בשיר חרוזים? הביאו דוגמאות.
- ספרו על מקרה שבו צחקתם צחוק גדול עם המשפחה שלכם. (אפשר לתאר מקרה כזה בציור.)
- שימו לב למקרים של צחוק במשפחה בשלושת הימים הקרובים. ספרו על כך בכיתה.

יחידה 7 - ג ג ג ג עמוד 43

הקדמה - סיפור: הגלגל של גדי

"לכבוד החג קיבל גדי מתנות. סבא הביא לו גלגל גדול. האם אתם רוצים לראות את הגלגל? הנה הוא לפניכם!" על המורה להראות תמונת גלגל ולהמשיך בשאלות:

"מהו הצליל הראשון של גלגל?" (ג).

התלמידים מאתרים את הצלילים ג ג ג ג בלוח ההברות הקטן.

"נמחק את ה-a. האם נפתח עכשיו פה גדול ורחב?" (לא)

"איזה קול נשמיע?" (ג ג)

המורה:

"מדודתו קיבל גדי גלידה גדולה. מהו הצליל הראשון של גלידה?" (ג)

המשך הסיפור מפי המורה:

"אבא של גדי התקין את הגלגל בחצר, כדי שגדי הקטן יוכל לטפס עליו, לשבת עליו, ובעיקר לשחק בחול הנקי, שאבא שפך בחור

האמצעי של הגלגל. גדי שמח כל-כך, עד שכל הזמן השמיע קריאות..."

על המורה להניף כרטיסי ג ג ג ג, והכיתה קוראת אותם.

סעיף 2 - כתיבת האות גימל

הסבר של המורה:

1. "גג" קטן על "גג" השורה;

2. "קיר" יורד מצד ימין;

3. ואלכסון קטן מן ה"קיר" אל ה"רצפה".

סעיף 3 - מעונות בעלי חיים

חשוב לחזור על פעילות זו מספר פעמים כדי שהילדים ידעו לשייך את שמות המעונות לבעלי החיים.

סעיף 4

על המורה להדגים על הלוח פעילות זו. הילדים מבצעים את הפעילות באופן עצמאי ואחר-כך קוראים את המילים בקול. על המורה לכתוב על הלוח את המילים השלמות.

זכר - נקבה

כאמור, חשוב להיעזר בחוקי הלשון, בין השאר, כדי לחזק כתיב נכון. בהקשר לזכר ולנקבה מומלץ להקפיד על השלבים שכאן.

1. על המורה להדגים את התופעה הלשונית.
2. על המורה להדגיש את מאפיין התופעה.
3. התלמידים יזהו את התופעה בטקסטים אחדים.
4. התלמידים יכתבו מילים משלהם, המתאימות לתופעה.
5. התלמידים ינסחו את החוק הלשוני בהנחיית המורה.

דוגמה לדרך הוראת סוגיית הזכר והנקבה:

התלמידים יכולים להגיע בעצמם לאופן ההטיה של צורת נקבה בזמן עבר. המורה: "רן ורמה עשו פעולות דומות. השלימו את המשפטים: רן שר, ורמה...; רן כתב, ורמה...; רן קרא, ורמה..."
התלמידים יוסיפו דוגמאות של משפטים כאלה.
על המורה לכתוב על הלוח את הפעלים בצורת זכר, והתלמידים יאמרו ויכתבו את צורת הנקבה.

רן	רמה
גר	גרה
שר	שרה
שמר	_____
נשם	_____

המורה: "מה ההבדל בין צורת הפועל במין זכר לבין הצורה במין נקבה?" יש לעיין בחוברת בעמ' 45 ולהגדיר את הכלל.
לאחר מכן יבצעו התלמידים את סעיפים 5 ו-6.
בהמשך אפשר להציע מדי פעם לתלמידים לסמן בסיפורים שהם קוראים, פעלים בזכר ובנקבה ולהפוך אותם מזכר לנקבה ולהפך.

אפשרות נוספת:

אפשר להסביר לתלמידים את המושגים "זכר" ו"נקבה": זכר - כינוי לבן, נקבה - כינוי לבת. התלמידים יביאו דוגמאות אחדות לפעלים בזמן עבר ביחיד בזכר ובנקבה, כגון שמר-שמרה, נשם-נשמה. על המורה לכתוב על הלוח דוגמה אחת לפחות בהבלטת השוני בניקוד והוספת ה"א בנקבה.

דוגמאות לפעילויות נוספות:

1. אחד התלמידים אומר משפט בצורת זכר, וחברו הופך את המשפט לצורת נקבה ולהפך.
2. משתמשים בכרטיסיות של מילים בזכר ובנקבה, והילדים ממיינים אותם לשני טורים. אפשר לערוך פעילות זו על הלוח, ואפשר להיעזר בתמונות של בן ובת.
3. בידי המורה שני מקלות אנכיים ויציבים, ובתחתית של כל אחד מהם תמונה של בן ותמונה של בת. כל ילד מקבל כרטיס עם חור, והוא צריך להשחיל על המקל המתאים את הכרטיס שבידו.
4. משחק פנטומימה: נבחרת ילדה. היא עושה תנועות שמעידות על פעולה מסוימת, כגון קפיצה, ריקוד, דילוג, כתיבה. המורה: "מה עשתה הילדה?" התלמידים עונים: "הילדה קפצה." על התלמידים לשנות את הפועל לצורת זכר. אחר־כך בוחרים ילד, ופועלים באותה צורה.
5. לוקחים שני חישוקים ובמרכזם תמונה של בן או של בת. המורה, תלמיד או תלמידה מקריאים בקול פעלים בצורת עבר זכר או נקבה, והילדים קופצים לחישוק המתאים.

סעיף 6

יש להבהיר שה"א נחה בסוף מילה מעידה בדרך כלל על נקבה.
על המורה לכתוב על הלוח את שמות הילדים: רן ורמה. רן הוא ילד, ורמה היא ילדה.

על המורה לומר: "היום רמה שרה בכיתה." על המורה לכתוב את המילה "שרה" מתחת ל"רמה".
על המורה לשאול: "ומה עשה רן?" ולכתוב את התשובה מתחת ל"רן".
ממשיכים בדרך זו.

סעיף 7

אפשר לשחק במשחק הצירוף: התלמידים יצרפו הברות נוספות לסיומת הנתונות, לדוגמה: גמ - ר שמ - ר
ב - ר, ג - ר, ש - ר מ - ר ועוד.

סיכום

- א. שם האות: גימל;
ב. הצליל: ג. גם אם היא "בוכה" (ג), הצליל אינו משתנה;
ג. אם נוסף לגימל a (א), היא תהיה ג.

מבדק יומי: הצלילים שנלמדו.

יחידה 8 - ל ל ל ל עמוד 47

הקדמה - סיפור: שרים ב- ל ל ל

שיחת ההכנה לשיעור צריכה להתייחס למושג "חנוכת בית".

הסיפור ששומעים הילדים מפי המורה:

"כבר הראיתי לכם את תמונת הבית החדש של רם. אבא של רם הוא שבנה את הבית. זמן רב נמשכה מלאכת הבנייה. לאחר מאמצים רבים ועבודה קשה נשלמה סוף סוף המלאכה, והבית עמד יפה. אור השמש הבהיק. משעברה משפחתו של רם לביתם החדש, היו כולם שמחים ומאושרים. ההורים של רם, וגם רם עצמו, רצו שכל קרוביהם וידידיהם יראו את ביתם החדש והיפה."

המורה: "מה עושים במקרה כזה?" (עורכים מסיבה)

"נכון, כשנכנסים לבית חדש, עורכים מסיבה."

למסיבה, שנערכת לכבוד הכניסה לבית החדש, קוראים 'חנוכת בית'."

המשך הסיפור מפי המורה:

"ובני המשפחה התכוננו לחנוכת הבית: אפו, בישלו, סידרו את החצר וכדומה." מניפים את כרטיס המילה "פָּמָה". הילדים קוראים את המילה ומגלים את משמעותה.

על המורה להמשיך ולשאול:

"לשם מה הבמה?" (להצגה, להופעה...)

"ואכן, רם ואחותו הקטנה הכינו הצגה לכבוד המסיבה. רם הכין דקלום. רמה הכינה שיר, אך היא שכחה את מילותיו. מה עשתה?

קמה ואמרה: 'רמה לא תשיר שיר. הלשון של רמה תשיר'. וכך הוציאה את הלשון."

על המורה להראות תמונה של לשון ולשאול:

"מהו הצליל הראשון של לשון?" (ל).

התלמידים מאתרים את ל ואת ל בלוח ההברות הקטן.

המורה:

"איך שרה הלשון?" (ל ל ל ל)

"גם האות עצמה ארוכה כמו לשון."

"הבה נשיר כולנו בלשונות שלנו."

המורה והילדים שרים שירים מוכרים בהוצאת לשון.

"איך נבטא את ל בלי a?" (ל)

סעיף 2 - כתיבת האות למד

1. "גג" על "גג" השורה;

2. "קיר" אלכסוני במקצת:

3. ו"מקלון" כעין "דגלון" מעל ה"גג".

סיפור: גל בנה במה

מביטים בתמונה. המורה:

"מה אתם רואים בתמונה?"

קראו את הכותרת, ותארו מה מסופר בתמונה.

ספרו סיפור לפי הכותרת והתמונה."

קוראים את הסיפור.

המורה:

”כמה ילדים משתתפים בסיפור?

מי הם?

מה שרה רמה?

איך אנחנו יודעים שרמה שרה? (לפי הנקודתיים)

מי עוד שר? (גל)

סיכום

1. שם האות: למד.

2. הצליל: ל. גם אם הוא "בוכה", הצליל אינו משתנה.

3. אם נוסיף לאות למד את התנועה a (), היא תהיה ל ל.

מבדק יומי

הצלילים שנלמדו, וכן מבדק מסכם.

הכתבת צ'ליים

לֵל לֵל לֵל בֵּב נִנְן.

יחידה 9 - א א א א עמוד 52

הקדמה - סיפור: אבא במילואים

“בכל פעם שאבא של דנה יצא למילואים, דנה הייתה עצובה מאוד. קשה היה לה להיות בבית, כשאבא לא היה. ובכל פעם שאימא הסבירה לה, שלמילואים מוכרחים ללכת, הייתה דנה בוכה ואומרת: ‘בסדר, לא אכפת לי, מילואים, אבל שייקח גם אותי למילואים.’ אימא הייתה צוחקת ומלטפת את דנה ומבטיחה לה, שבקרוב אבא יחזור... דנה הייתה סופרת את הימים... בכל אחד מהימים שעברו, היא ציירה פרח באלבום. היא ידעה, שכאשר תגמור לצייר שלושים פרחים, אבא יחזור. לכמה ימי מילואים יצא אבא?” (שלושים) “ובינתיים הייתה דנה מסתכלת בתמונות של אבא, מלטפת את הבגדים שלו התלויים בארון, מסדרת את כלי העבודה שלו בארון הכלים. כך אהבה דנה לעסוק בכל הדברים השייכים לאבא. בכל פעם, לאחר משחק ממושך עם הילדים בשכונה, הייתה חוזרת הביתה בריצה, בתקווה שאבא הקדים לבוא או קיצר את המילואים או הגיע לחופשה קצרה. כך התרגלה דנה להתפרץ הביתה בשאלה תמידית: ‘אבא בא?’” (על המורה להציג את הכרטיס).

”ערב אחד התפרצה דנה לבית ושאלה כדרכה: ‘אבא בא?’ (להציג בכרטיס)

והנה נשמע לפתע קול מפינת החדר (יש לעבות את הקול):

אבא בא, אבא בא! יש להציג את הכרטיס ולקרוא עם הילדים.

המורה: "ילדתי החמודה."

המורה פונה בשאלות לתלמידים:
 "מה, לדעתכם, עשתה דנה?" (הילדים מביעים את דעתם).
 "כיצד אתם נפגשים עם אבא, לאחר שהוא חוזר מהמילואים?" (הילדים מספרים).
 על המורה להציג את הכרטיסים א א א , והתלמידים מאתרים את א בלוח ההברות הקטן וקוראים במקלה את הכתוב בתחתית התמונה: א א א.
 על המורה להעתיק את הכתוב על הלוח, ולאחר מכן למחוק את ה- a שמתחת לאלף ולומר לילדים:
 "האם גם עכשיו נוכל לקרוא זאת א?"
 "מה חסר כאן?" (a)
 "מה תפקידה של a?" (לכוון את תנועת הפה. היא כאילו אומרת לנו לפתוח פה גדול ורחב).
 "איזה צליל יצא לנו מהפה, כאשר נרצה לומר א בלי לפתוח פה גדול ורחב? האם נוכל להוציא קול? הבה ננסה... מסקנה: את האות אלף ללא תנועה אין הוגים, אין אומרים, אין שומעים. אנו קוראים לה אות נחה. איזו אות נחה אחרת אתם מכירים?" (ה)
 "אלף דומה להא, כי..."
 1. שתיהן יכולות להיות נחות;
 2. שתיהן אותיות גרוניות, כלומר מבטאים אותן דרך הגרון (הבה ננסה להגות אותן);
 3. אפשר לנקד אותן גם בחטף-פתח: אָ אֵ אִ.
 אלף שונה מהא, כי...
 בשעת הגיית האות הא אנו נושפים, ואילו בשעת הגיית האות אלף אין אנו נושפים.
 על המורה להדגיש ולומר:
 "האלף היא האות הראשונה באותיות האלף-בית.
 הכיתה הראשונה בבית הספר נקראת על שם האות הראשונה: כיתה א'."
 על המורה להמשיך את הסיפור:
 "באותו ערב חיברה דנה שיר קצר על אבא."

סעיף 2

האלף איננה דומה לאלף בכתב, לכן יש רק להזכיר לילדים שנקודת ההתחלה היא למעלה, ומתחילים לכתוב אותה בקו אלכסוני. אין צורך להזמין קבוצות ילדים ללוח.

סיפור: אבא בא

שאלות של המורה:
 "אילו תמונות אתם רואים בסיפור?" (אימא, מכונית, בית)
 "כמה שאלות שואלים בסיפור?" (שלוש)
 המורה והילדים קוראים.
 שאלות של המורה: "כמה דמויות משתתפות בסיפור?" (שתי דמויות: גל ואימא)
 "למה אבא נס?"
 "מי שואל שאלות בסיפור? מדוע?"
 על המורה לומר: "המחבר לא כתב שם לסיפור. הציעו לו שמות. אפשר להשתמש בשם מתוך הסיפור."

סעיף 3

יש לשוחח על מה שנראה בתמונות, ולאחר מכן ימצאו התלמידים את המשפט המתאים בסיפור.

סעיף 4

סעיף זה נועד להעשיר את אוצר המילים. על המורה להבהיר מה ההבדל בין אגם לנהר לפני מתן התשובה.

סעיף 5

יש להתבונן בתמונות, למצוא את התמונות שהצליל הראשון שלהם הוא אָ אָ, ולצבוע אותן.

סעיף 7

תרגיל זה חשוב במיוחד לתלמידים חלשים, הוא חוזר ומקשר בין תומכי הזיכרון לבין הצלילים הפותחים.

סעיף 8 - מבדק ראשון

מבדק זה חשוב לערוך עם כל ילד וילדה בנפרד.

על הילדים לקרוא את הצלילים, ועל המורה לרשום את אופן הקריאה:

1. האם יש שליטה בכל הצלילים?
 2. האם הקריאה חופשית או מהססת?
 3. מה עוזר לילד או לילדה לזכור את הצלילים? (התמונה או הצליל הפותח נָ נָ נָ)
- אם אין שליטה בקריאת הצלילים, יש לחזור על הצלילים שיש בהם קושי, באמצעות משחק הקובייה או באמצעות משחק "מכבי אש" (המופיע במדריך זה).

משחק לפיתוח ההבחנה השמיעתית וליכולת אנליזה של צליל:

המורה: רְ;

תלמיד: ריש a.

המורה: מְ;

תלמיד: מם בלי תנועה או מם בשווא.

בשלב זה אפשר לומר כי ל"דמעות" קוראים שווא.

מורה: שְ;

תלמידה: שין a.

המורה: שְ;

תלמידה: בית בשווא או בית בלי תנועה.

סעיף 9

סעיף זה הוא חלק מהמבדק, ועל כל ילד וילדה לבצע אותו בנפרד.

על המורה לכתוב על הלוח:

רן _____ בגן.

שָמֵר/שָמְרָה

המורה והילדים קוראים:

"רן שמרה בגן." (לא)

"מה עשה רן?"

"רן שמר בגן."

ולכן מקיפים את המילה "שמר" ומעתיקים אותה במקום המתאים.

סעיף 10

סעיף 10 מתאים לשמש חלק מהמבדק של תלמידים חזקים ותרגיל בהנחיית המורה לתלמידים חלשים בדרך זו:

מתרגלים בעליפה את הפעילות לפני שהתלמידים מבצעים אותה.

יש לשים לב שה' ו-א' אמורות להיות נחות בסוף מילה.

מספר המילים המרבי הוא כ-16, אך התלמידים אינם אמורים למצוא את כולן.

האות א', בשונה מאותיות אחרות, מופיעה גם בקמץ (כמו: נאה) וגם בפתח (כמו: אבא).

רשימת מילים אפשריות לכתובה: רמה, מרה, נאה, שנה, שלה, שגה, נמה, מנה, שרה.

סיכום

1. שם האות: אלף;
2. הצליל: אין צליל;
3. אם נוסיף לאלף a (____), נשמע רק את ה-a, כלומר את התנועה.

בעלי חיים

הנושא השני בחוברת זו הוא בעלי חיים. בציר הטקסטואלי עוברים התלמידים ממידע כללי על סביבות מגורים אל מידע על חיות המוכרות להם מסביבתם הקרובה (נמלים, נדל, ארנב, צב ותרנגול). זאת על ידי האזנה להקראת המורה. קטעי מידע אלה מרחיבים את ידע התלמידים בהקשר לטקסטים קצרים אחדים המופיעים בציר הפונטי, ומיועדים לקריאה על ידי התלמידים. דוגמאות: טקסט על הנמלה, בו מסופר על ילד שראה נמלה (ציר פונטי), ואחריו טקסט מידעי על עבודת נמלים (ציר טקסטואלי), הכוונה למעקב אחר נמלים (אחת הפעילויות) ושיחה על הפסוק "לך אל הנמלה עצל, ראה דרכיה וחכם".

מפה לאיזון

סביבת המגורים הטבעית של בעלי החיים עמוד 58

טקסט קצר זה הוא הראשון מבין טקסטים העוסקים בבעלי החיים, ובמרכזו התייחסות לסביבתם. זהו הטקסט המידעי הראשון שהתלמידים פוגשים ב"צלילים מספרים".

הכנה לקטע

- רצוי לשוחח על סביבת מגורים ועל ההבדלים שבין המדבר, היער והים.

לאחר ההקראה

- "מה פירוש הביטוי מקום מחיה?" (התלמידים ישוחחו על כך ויביאו דוגמאות נוספות של סביבות מגורים ושל בעלי חיים חיים בהם.)

מומלץ לשוחח על סוג הטקסט:

- האם זה שיר?
 - האם זה סיפור?
 - מה מיוחד בטקסט זה?
 - מדוע הוא נחשב לטקסט מידעי?
 - היכן אפשר למצוא טקסטים מסוג זה?
- מומלץ להציע לתלמידים להביא לשיעור הבא ספרים ושירים על בעלי חיים.

יחידה 10 - ח ח ח ח ח ח ח ח עמוד 59

הקדמה - סיפור: החתול

במהלך הסיפור של המורה יש להציג בכרטיסייה את שמות הילדים.
"באחד השבילים, בדרך לבית הספר, מצאו שני האחים חנו וגל חתול קטנטן רועד ומיילל. האחים ידעו שההורים לא יסכימו לגדל את החתול בבית, לכן החליטו להסתיר אותו במחסן שבחצר. הטיפול בו חייב סודיות מלאה. גם המזון הובא לו בסתר. התכונה המרובה והלחשושים התכופים עוררו את סקרנותה של אחותם הקטנה, חנה, והיא החלה לארוב לשני אחיה המסתודדים. חנה גילתה את הסוד."

(באפשרות כל מורה לשנות את הסיפור ולסיימו כיד הדמיון הטובה.)

המורה:

"האם אתם רוצים לראות את החתול, כפי שהוא נראה עכשיו?" (המורה מראה תמונת חתול.)

"מהו הצליל הראשון של חתול?" (ח)

המורה מראה לוח של הברות מתאימות.

הילדים קוראים ח ח ח ומאתרים ח בלוח ההברות הקטן ואת ח בלוח השוואים.

"איך צחקה חנה כשגילתה את הסוד?" (חָ חָ חָ)
 על המורה להניף את הכרטיסים.
 "מה אמרו ההורים כשנתגלה להם הכול?" (שוב יש להניף את הכרטיסים חָ חָ חָ).
 "ואם נמחק את ה-a שמתחת לאות חית, איזה צליל נקבל?" (ח)
 "גם האות חית גרונית, כלומר מבטאים אותה דרך הגרון. לכן גם אותה מנקדים לפעמים בחטף־פתח (ֿ).".

סעיף 2 - כתיבת האות חית

האות חית נועדה ל"פורענות" מבחינת כיווני הכתיבה. היא דומה מאוד לחית בכתב, לכן חשוב להקפיד בהסבר על כיוון הכתיבה. כשמזמינים ילדים ללוח, יש לוודא שהם הפנימו את הנלמד.
 יש להראות שהחית היא צירוף של ריש וקו:
 1. "גג" על "גג" השורה;
 2. "קיר" יורד מצד ימין;
 3. ו"קיר" יורד מצד שמאל.

סיפור: הנחש

המורה: "מה אתם רואים בתמונות?" (נחש, חתול)
 "על מי מסופר הפעם?"
 "מה שם הסיפור?"
 קוראים את הסיפור.
 המורה: "מה ראה שחר?"
 "מה אמר שחר לאבא?"
 "לאן בא הנחש?"
 חשוב לשים לב למילות השאלה מה ולאן. מומלץ למורה לומר שמילת השאלה לאן דורשת תשובה המתייחסת למקום. הערה: עדיין מוקדם להבחין בין שווא נע לשווא נח. כשאנו שומעים: "לאבא", אנו שואלים "מה זה?", ואז נשמע תיקון: "ל' אבא".

סעיף 3

המורה: "מי משתתף בסיפור?" (נקיף במעגל את המשתתפים בסיפור: נחש, שחר, אבא, חתול).

סיכום

1. שם האות: חית;
2. הצליל: ח;
3. אם נוסיף לחית a (ֿ), היא תהיה חָ חָ חָ.

יחידה 11 - כָּ כֶּ כִּי עמוד 63

הקדמה - סיפור: בכיתה

"בכיתה של חנן נהגו לשחק בכרטיסי צלילים. הילדים היו מתחרים ביניהם, מי יזכה במספר גדול יותר של צלילים, או מי יצליח לחבר יותר מילים. פעם אחת, כאשר חנן וחיים שיחקו ליד שולחנם, מצאו בתוך ערמת הכרטיסים כרטיס חדש.
 התלמידים רואים כרטיס: כ.
 "חנן לא הצליח לזהות את הצליל וחשש שיפסיד את תורו, לכן מיהר והפך את הכרטיס כך שקיבל צורת ח, וקרא בקול גדול: 'ח, זהו הצליל של האות חית!'
 'לא נכון!' צעק חברו חיים, 'זאת הייתה חית הפוכה ולא זקופה!' והם הלכו לשאול את המורה איזו אות זו.
 על הלוח הוצגו שני הכרטיסים כ, כ, והילדים שמעו את הסבר המורה: 'לאות השנייה (השוכבת) קוראים כף, ובהגייה היא דומה לחית. אם אתם שוכחים לפעמים את הצליל של האות כף, תוכלו להפוך אותה ולהעמיד אותה זקוף. כך היא מזכירה לנו את האות חית, ויהיה לכם קל להיזכר גם בהגייה של האות כף.

מזל קראה: 'אבל אצלנו במשפחה מבחינים בין הגיית החית להגיית ה-כ!'
 'נכון', אמרה המורה. 'היהודים שבאו מארצות המזרח מבטאים את החית נכון ומדויק, ואילו האחרים מבטאים אותה באופן לא מדויק. לכן מי שיודע לבטא את החית נכון, כדאי שימשיך כך. למי שביטא נכון, לא יהיו שגיאות כתיב, כי הוא תמיד ישמע אם המילה כתובה בחית או בכף.'
 שימו לב: גם הכף איננה מופיעה בסוף מילה, ולכן באה הכף הסופית וניצבת שם. יש ך סופית בשווא ויש כף סופית בקמץ. הכף אינה מופיעה אף פעם בראש מילה, כי היא אות רפה, ולכן אינה מלווה בתמונה. כל צליל של ך בראש מילה נכתב תמיד ב-ח'. לדוגמה, חלום, חתול".

הערה: היות שזוהי יחידת הלימוד היחידה ב"צלילים מספרים" א' שאינה כוללת תמונה להמחשת הצליל, כדאי לבקש מהילדים לצבוע את הכף שבתוך המילים המופיעות בכרטיסי ההברקה ובטקסט.

סעיף 2 - כתיבת האות כף

האות כף בנויה מריש ומ"רצפה" ארוכה, והיא דומה לכף שבכתב. לכן יש להקפיד ולבדוק כל ילד ליד הלוח המורה:

1. "גג" על "גג" השורה;
2. "קיר" יורד מצד ימין;
3. ו"רצפה" על "רצפת" השורה.

כתיבת כף סופית

המורה:

1. "גג" על "גג" השורה;
2. "קיר" ארוך מצד ימין היורד דרך ה"רצפה".

סיפור: הנמלה

אפשר לפתוח את השיחה על הסיפור בהתבוננות בציור הילד הבוכה לפני שקוראים את הסיפור.
 אפשר לפתח שיחה בנושא: מדוע בכה חנן?
 תשובות הילדים עשויות לשקף את הנעשה בנפשם ואת הקשיים הסמויים שלהם, כמו הצורך בחברה (אפילו הנמלה היא בבחינת חברה) או בכי בעקבות עקיצה של הנמלה ועוד.
 אפשר להבהיר לתלמידים שהנמלה נחשבת לחכמה, משום שהיא אוגרת מזון לחורף.
 המורה: "המחבר לא נתן שם לסיפור. מה אתם מציעים?"
 אפשר להציע לתלמידים לחפש שם שמופיע בסיפור.

סעיף 4

"מתי משתמשים ב-ך ו-ך?" (רק בסוף מילה)
 "מתי ב-כ?" (באמצע מילה)

יש לקרוא את המשפטים עם הילדים בעל־פה לפני השלמתם בכתיבה, ורצוי שהילדים יאמרו את שם האות.

סעיף 5

השם שחר הוא שם של בן בחוברת זו.
 חשוב להסביר לתלמידים שעליהם לקרוא כל משפט חסר, לחפש את המילה החסרה ולהשלים את המשפט במילה מתוך מחסן המלים. לאחר מכן יכתבו את המלה ויעבירו קו עליה במחסן.
 אפשרית פעילות נוספת: על המורה לכתוב על הלוח את אחד המשפטים החסרים, והתלמידים יציעו מילים מתאימות נוספות להשלמתו.
 תלמידים חלשים יסתפקו בהשלמת שלושה משפטים בלבד.

סעיף 6

הילדים יאמרו את האותיות ח חית, כ כף, ך כף סופית.

הילדים יקראו את המילים, יאמרו בכל מילה האם מופיעה בה האות חית, כף או כף סופית, יצבעו אותה (דוגמה: בכה כותבים ב-כ, ברח כותבים ב-ח), ואחר כך יעתיקו את המילה למקום המתאים.

סיכום

1. שם האות: כף;
2. הצליל: כ;
3. אם נוסף ל-כ a (ח), היא תהיה כֶּכּ.

מפה לאֵזן

עבודת נמלים עמוד 67

הטקסט מחולק לשלוש פסקאות. רצוי לשוחח אחרי כל חלק על המידע המופיע בו. באופן זה נקדם למידה מכל אחד מחלקי הטקסט. מומלץ להקריא שתי שורות וחצי (עד השאלה **האם ניחשתם נכון**). לא מומלץ להקריא את כותרת הטקסט בשלב זה. התלמידים ינסו לנחש במי מדובר בקטע, לאחר הניחוש ישוחחו על תכונות הנמלה ועל אורח חייה, המוכר להם. רק לאחר מכן יאזינו התלמידים להמשך הטקסט עד למילה **המלכה**. בשלב זה ישוחחו התלמידים על חלוקת התפקידים בקן ועל מבנה הקן ויתבוננו בתמונה המלווה. לאחר מכן יאזינו לקריאת הטקסט עד סופו. על המורה להבהיר לתלמידים, כיצד הנמלים דואגות למזונן ומהו מבנה גופן. התלמידים יציירו נמלה לאחר שיחה על מבנה גופה.

התלמידים יספרו על שיירות של נמלים שראו. מומלץ לעודד את התלמידים לעקוב אחרי נמלים ולשים לב למשא שהן נושאות. רצוי לעודד את התלמידים לצייר במחברת ציורים מתאימים לתוכן הטקסט.

שיחה על הפסוק "לך אל הנמלה עצל, ראה דרכיה וחכם" תהיה בחלק האחרון של השיעור:

- מה משמעותו של פסוק זה?
 - האם הנאמר בפסוק זה נכון, לדעתכם?
 - האם אפשר להחכים מן הנמלה? הביאו נימוקים ונסו לשכנע את חבריכם.
- מומלץ להסביר לתלמידים שכדי לשכנע רצוי להביא **טענות** (כלומר אמירות שאפשר להתווכח על נכונותן) ו**נימוקים**.

מומלץ להראות לתלמידים את הסרטון על עבודת נמלים:

<https://www.youtube.com/watch?v=OfZrQzQaRmU>

לאחר מכן רצוי לשוחח על תוכן הסרטון: מה למדנו מהסרטון? האם הוא קשור לתוכן הטקסט שקראנו? מהם ההבדלים בין צפייה בסרטון לבין קריאה על הנושא?

יחידה 12 - דָּ דָּ דָּ עמוד 68

הקדמה - סיפור: אוכלים דג בחג

שיחת ההכנה צריכה להיות קצרה ולעסוק במנהגי החג של ראש השנה.

הסיפור שהכיתה שומעת מפי המורה:

"לאחר שדן ודנה חזרו מטויל בשדה, הם נכנסו הביתה וראו שאימא וסבתא יושבות במטבח ועורכות את התפריט לסעודת החג

ההולך וקר. איזה חג?" (ראש השנה)

"מה, לדעתכם, היה בתפריט? מה אוכלים בסעודה חגיגית?" (הילדים מפרטים).

"מדבריתם מבינים שכמעט בכל סעודה חגיגית המנה הראשונה היא דג."

המשך הסיפור:

"סבתא נזכרה שבימי ילדותה, כאשר המקררים לא היו משוכללים, הייתה אימא שלה קונה את הדג ימים אחדים לפני החג ומכניסה אותו לאמבטיה מלאה במים. ילדי המשפחה אהבו מאוד להסתכל בדג השט במים."

המורה:

"האם אתם רוצים לראות איך הדג נראה?" על המורה להראות את תמונת הדג.

"מהו הצליל הראשון של דג?" (ד) התלמידים מאתרים את ד' בלוח ההברות הקטן.

"את הדג אפשר לשים בדלי. מהו הצליל הראשון של דלי?" (ד) התלמידים מאתרים את ד' בלוח ההברות הקטן.

סעיף 2 - כתיבת האות דלת

1. "גג" על "גג" השורה;
2. "קיר" המשאיר שוליים ל"גג" (כמו זנב קטן של דג).

סיפור: הנדל

רצוי להוסיף לתלמידים מידע על הנדל. הנדל הוא בעל מבנה גוף דק ומוארך. הוא בעל רגליים רבות (בין 30 ל-40). הנדלים פעילים רק בעונה הלחה ובשעות החשכה. בתקופת הקיץ הם מתחבאים מתחת לאבנים, במחילות בקרקע ומתחת לקליפות עצים. הם אוכלים חרקים ותולעים, ונשיכתם מכאיבה לאדם. רצוי להסביר לתלמידים את ההבדל בין המלים חשש וחרד.

סעיף 5

- חשוב שפעילות זו תבוצע על ידי התלמידים בשלושה שלבים:
1. יקראו את המילים המופיעות בשורה מסוימת;
 2. ימצאו מה משותף לשלוש מבין המילים המופיעות בשורה, ויתנו לו שם (פעילות הכללה);
 3. יציינו איזו מילה אינה שייכת לקבוצה, כלומר יוצאת דופן (פעולת הבחנה).

סעיף 6

- בעת הצורך אפשר לעזור לתלמידים כך:
1. ה"א שותקת מופיעה בסוף מילה,
 2. שערו מהו הצליל הראשון של המילה.

סיכום

1. שם האות: דלת;
2. הצליל: ד; גם כשהיא "בוכה" (ך), הצליל אינו משתנה.
3. אם נוסיף לדלת a (ך), היא תהיה ך ך ך.

מפה לאִזֵן

הנדל עמוד 72

לפני ההקראה יתבוננו התלמידים בתמונת הנדל המלווה את הקטע, ויתארו אותו. התלמידים יספרו מה ידוע להם על הנדל ואם נתקלו בו. על המורה להקריא פעמיים את קטע המידע ולשאול את התלמידים מה פירושי המילים האלה: פרק, מחילה, עונה לחה.

לאחר ההקראה

- מה למדתם מהטקסט על הנדל?
- אילו שאלות נוספות יש לכם על הנדל?
- היכן אפשר למצוא תשובות על שאלותיכם?

יחידה 13 - ס ס ס ש ש ש עמוד 73

הבחנה בין ס ל-ש

על המורה להציג שני חפצים: סל ושק - ולשאול: "מהו הצליל הראשון של המילה 'סל'?" (ס)
התלמידים מאתרים את ס ואת ס בלוח ההברות הקטן.

"מהו הצליל הראשון של המילה 'שק'?" (ש').
 התלמידים מאתרים את ש' ואת ש' בלוח ההברות הקטן.
 על המורה להסביר שלסמך ולשין אותו צליל. ההבדל בין שתי האותיות הוא בשמות שלהן.
 שם האות הראשונה של המילה 'סל' הוא סמך, ושם האות הראשונה של המילה 'שק' הוא שין.
 המורה: "אם נמחק את ה-a מתחת לסמך ולשין, איזה צליל נקבל?" (ס ש')
 הערה: חשוב להדגיש את שמות האותיות הנ"ל כדי למנוע בלבול. חשוב שהתלמידים יבינו, שיש מילים שכותבים בסמך ויש מילים שכותבים בשין, אף-על-פי ששתי אותיות אלה מציינות צלילים זהים.
 על המורה להמשיך:
 "הנקודה מעל השין היא תמיד בצד שמאל. זהו סימן הזכירה. הצליל של השין, כשהיא לא מנוקדת, הוא ש' (בדיוק כמו הצליל הראשון של שמאל). לעומת זאת האות שין מופיעה בחבורות א' ו-ב' ללא נקודה כלל, אבל בספרים שונים רשמים נקודה מצד ימין."

סעיף 2 - כתיבת האות סמך

סמך דומה לאות סמך בכתב, לכן יש להקפיד על כתיבה נכונה של האות ולבדוק כל ילד ליד הלוח. עלידי כך יימנע ההרגל לכתוב את הסמך בכיוון הפוך, כלומר כמו אפס.
 1. "גג" על "גג" השורה;
 2. מה "גג" מומשיכים במעגל עד תחילתו של ה"גג".

סיפור: הסל

רצוי להתייחס עם התלמידים לכותרת ולאיוור, לקרוא את הקטע בהפסקות ולשאול מדי פעם שאלות, כגון: מה סבא ישים בסל? מה עוד אוכל הארנב? מדוע שמחו הילדים?

סעיף 3

התלמידים יקראו את המשפט החסר הראשון, ימצאו בטקסט את המשפט המלא ויכתבו את המילים החסרות. כך ימשיכו בכל המשפטים. לאחר מכן יקראו את הסעיף כולו ויבדקו אם תשובותיהם מדויקות.

סעיף 5

ייתכנו תשובות אחדות לכל משפט. יש לקבל כל תשובה שהיא נכונה.
 רצוי שהתלמידים ירשמו ספרות מעל המילים לפי הסדר הנכון ואחרי-כך יעתיקו את המשפט.

סעיף 8- הבחנה בין ש' ו-ל

הילדים יאמרו את שמות האותיות שין, שין וסמך, לאחר מכן יקראו את המילים שבמחסן ויאמרו בקול איזו אות מופיעה בכל מילה. דוגמה: במילה סלח האות סמך, ובמילה שק האות שין.
 רק לאחר ביצוע שלבים אלה יעתיקו כל מילה למקום המתאים לה.

סיכום

- שם האות הראשונה: סמך. שם האות השנייה: שין;
- הצליל: ס ש'. גם כשהן "בוכות" (ס ש'), הצליל אינו משתנה.
- אם נוסף לסמך את התנועה a (_), היא תהיה ס ס.
- אם נוסף לשין את התנועה a (_), היא תהיה ש ש'.

מפה לאֵזן

איך לגדל ארנב? עמוד 78

הכנה להקראה

התלמידים ינסו לענות על השאלה בכותרת קטע המידע: איך לגדל ארנב?
 במידת האפשר יספרו התלמידים על ניסיונם בעניין זה.

הקראת הטקסט

רצוי לקרוא טקסט זה בעצירות מתודיות אחרי כל פסקה ולשאול שאלות, כגון: אילו תכונות יש לארנב? איך מטפלים בארנב? ועוד.

לאחר הקראת הטקסט

יש לוודא שכל הילדים יודעים את פירושי המילים: **חיית מחמד** (חיית בית שמטפחים ומשתעשעים איתה), **חומרי חיטוי**, **מצעים**, **חציר**.

■ שאלות תוכן: מהן תכונות הארנבים? מה הם אוכלים? וכדומה.

■ יש הטוענים, שלא רצוי לגדל ארנב. מה דעתכם על כך? נמקו את תשובתכם.

מומלץ להסביר שכדי לשכנע יש להביא **טענות** (כלומר אמירות שאפשר להתווכח על נכונותן) ו**נימוקים**.

מפה לאזן

הארנב והצב / אזופוס עמוד 79

סיפור זה קשור בנושא לטקסט המידע על הארנב, שקדם לו. כאן מוצג הארנב בדרך סיפורית מנקודת מבט שונה מזו של הטקסט הקודם.

הסיפור **הארנב והצב** מתאר מפגש בין שתי דמויות מנוגדות. הוא עוסק בתחרות ריצה בין ארנב לבין צב. בניגוד לכל הציפיות - הצב מנצח, משום שהארנב שהיה בטוח בניצחונו, זלזל בצב, שכב ונמנם, ובינתיים הצב התקדם והגיע למטרה.

אפשר להבחין בסיפור זה בהצגת המטרה על-ידי הארנב, בשיחה בין הארנב לבין הצב, בסיפור האירוע ובתוצאות. **השינוי** בהתפתחות העלילה מתרחש באמצע הסיפור (פיסקה רביעית), כשהארנב משתדל על הדשא ומפגין על ידי כך בוז לצב. חשוב לשים לב ללקח החברתי המשתמע מסיפור זה (התמדה חשובה לא פחות מכושר, אין לזלזל בזולת גם אם אנחנו יודעים שהוא חלש מאתנו, יש להתייחס ברצינות לכל תחרות, יש חיוב ושלילה בכל תחרות ועוד). **לשון** הסיפור דורשת לעיתים בחלקה הבהרה לתלמידים.

סיפור זה הוא משל. ייתכן שאפיון סיפור כמשל והגדרת המשל כסוגה קשים לתלמידי כיתה א'. עם זאת, בעזרת תיווך של המורה התלמידים מסוגלים בדרך כלל להפיק לקחים לגבי חיי בני אדם מסיפור העוסק בתכונות ובהתנהגות של בעלי חיים. לכן לפני הפקת הלקחים יש לשוחח על תוכן הסיפור, על תכונות הדמויות ועל דרכי התנהגותן. המגמה היא להעביר מסר חינוכי או לקח מוסרי בצורה סיפורית או שירית המאפיינת משל.

כבר במאה ה-6 לפני הספירה הופיעו ביוון העתיקה ממשלי משלים, והידוע מביניהם הוא אזופוס שכתב משל זה.

לפני ההקראה

לאחר קריאת הכותרת יספרו התלמידים על תכונות מוכרות להם של צב ושל ארנב. אפשר להציג תמונות של צב ושל ארנב. יש לשוחח על תכונות הארנב והצב בהבלטת איטיות הצב לעומת מהירות התנועה של הארנב. יש לשוחח על השאלה, למי מביניהם יש סיכוי רב יותר לנצח בתחרות ריצה. התלמידים יתבוננו באיור וישערו על מה יסופר בסיפור.

הקראת הסיפור

הקריאה תלווה בהסבר מילים קשות, כגון התפארות, מסלול, אות זינוק, השתדל, טווח ראייה. רצוי להקריא את הסיפור כך שכל דמות תושמע באינטונציה אחרת: מספר, ארנב, צב. דבר זה עשוי לסייע להבנת ההתרחשויות והמסר שבסיפור.

בזמן ההקראה רצוי לעצור לאחר המשפט "נתחיל בתחרות?" (שורה 8) ולשאול: "מה לדעתכם יקרה בהמשך?"

אחרי ההקראה

- מה הרגיש, לדעתכם, הארנב בתחילת הסיפור, ומה הרגיש בסופו?
- מה הרגיש, לדעתכם, הצב בתחילת הסיפור, ומה הרגיש בסופו?
- ספרו את הסיפור במילים שלכם.
- האם מה שקרה בסוף הסיפור מתאים להשערותכם לפני הקריאה? נמקו.
- מה אפשר ללמוד מהתנהגות כל אחת מהדמויות על אופייה ועל גישתה לתחרות?
- מדוע הצב נוהג כפי שהוא נוהג? מדוע הארנב נוהג כפי שהוא נוהג?

- איזה אדם מייצג הארנב ואיזה אדם מייצג הצב? שוחחו על כך.
 - מהי דעתכם על כל אחת מהדמויות?
 - מהו הלקח מסיפור זה? (התמדה חשובה לא פחות מכושר, אין לזלזל בזולת גם אם אנחנו יודעים שהוא חלש מאתנו, יש להתייחס ברצינות לכל תחרות, וכדומה).
- אפשר להמחזיז את הסיפור.
- אפשר לשוחח בעקבות הסיפור על תחרויות בחיינו ובחיי בית הספר (החיוב והשלילה שבהן, סוגי תחרויות ועוד).

יחידה 14 - ק ק ק ק עמוד 81

הקדמה - סיפור: קמים בבוקר

שיחת ההכנה היא בנושא סתיו.

המורה: "בסתיו חלים שינויים. מה הם?" (נעשה קריר יותר, עלי העצים מתחילים לנשור, ציפורים נודדות לארצות חמות יותר, ועוד).

יש לכוון את התלמידים להגיע לשינוי שהיום מתקצר והלילה מתארך.

המורה: "כיצד?"

הסבר של המורה: "השמש מאחרת לזרוח בבוקר וממהרת לשקוע בערב. תראו מה זה עשה לילדי משפחת כהן."

הסיפור של המורה: "במשפחת כהן ארבעה ילדים. הנה שמותיהם."

על המורה להניף כרטיסים: שָׁרָה דָּנָה גֵּל חַנָּה.

"אף פעם לא היה צורך להעיר אותם בבוקר. הם תמיד התעוררו מוקדם, כי היו רגישים לקולות הציפורים ולאור השמש. בבוקר סתווי אחד איחרה השמש לזרוח, והילדים המשיכו לישון. אבא, שרגיל היה לשמוע אותם בשעה זו, הציץ לחדר וראה שכולם ישנים. היחידה שהתעוררה הייתה..."

על המורה להניף את הכרטיס: שָׁרָה.

"מדוע, לדעתכם, המשיכו האחרים לישון?" (הילדים משיבים).

"את מי הם לא שמעו?" (את הציפורים)

"מדוע?" (השמש איחרה לזרוח, לכן לא העירה את הציפורים ולא את הילדים).

"מהו הצליל הראשון של המילה 'קם'?" (ק)

"אילו מילים נוספות שהצליל הראשון שלהם הוא ק, אתם מכירים?"

על המורה להראות תמונת קלמר וקפיץ.

התלמידים מאתרים את ק ואת ק בלוח ההברות הקטן.

סעיף 2 - כתיבת האות קוף

- הקוף בדפוס דומה לקוף בכתב (ריש ורגל ארוכה), לכן יש להקפיד על דרך הכתיבה ולבדוק ליד הלוח.
1. "גג" הקוף על "גג" השורה;
 2. "קיר" מה"גג" ועד ל"רצפה";
 3. "רגל" ארוכה ממרכז הריש יורדת וחוצה את ה"רצפה".

סיפור: גמל באגם

לפני קריאת הסיפור יש לשאול:

"על מה הסיפור, לדעתכם, לפי האיור והכותרת?"

לאחר קריאת הסיפור יש להמשיך ולשאול:

"מי משתתף בסיפור?"

"מדוע, לדעתכם, צחק אבא?"

חשוב להשיב על השאלה בעל-פה: מה מצחיק בסיפור?

סיכום

1. שם האות: קוף;
2. הצליל: ק. גם כשהיא "בוכה" (ק), הצליל אינו משתנה;
3. אם נוסיף לקוף a (ַ), היא תהיה קָ.

יחידה 15 פ פ פ - עמוד 85

הקדמה - סיפור: כף למרק

"בארוחת הצהריים הגישה אימא מרק שעועית. קראה דנה: 'אימא, שכחת לתת לי כפית כדי לאכול את המרק!' צחק גד: 'חה, חה, חה, מרק אוכלים בכפית?' נעלבה דנה ואמרה: 'אז במה?' ענה גד: 'בכף.' 'כף?' שאלה דנה, 'הרי כף זוהי שם של אות.' 'נכון', ענתה אימא, 'כף היא שם של אות, וכף היא גם כלי אוכל שבעזרתה אוכלים מרק או דייסה.' דנה העירה: 'הכף, שבה אנו אוכלים, דומה קצת לאות כף. חסרה לה רק הידית.' 'והשעועית הקטנה הנמצאת בכף שלך מזכירה את הנקודה שבתוך הכף', צחק גד. 'נכון', אמרה אימא, 'בלי הנקודה (כלומר ה"אוכל") הכף איננה כף, אלא כף!'" על המורה לסכם את ההבדל בין כף לבין כף: "ובכן, סימן הזכירה לאות כף היא הנקודה (ה"אוכל") שבתוכה. אילו מילים אתם מכירים, שמתחילות ב-כ?"

סעיף 2 - כתיבת האות כף

כמו כף, ריש עם "רצפה".

סיפור: הכלבה

על המורה לשאול לאחר קריאת הסיפור המלא: "מה הרגיש דן כשראה את הכלבה?" "איך אנחנו יודעים שדן הרגיש שמחה?" (הוא נשק) "למי הוא נשק?" (לאבא ולכלבה)

סעיף 4

רצוי שהתלמידים יקראו את הסיפור פעם נוספת לפני מתן התשובות לסעיף 4. לאחר מכן ימספרו את התמונות בהתאם לסיפור, יגזרו את המשפטים וידביקו אותם.

סעיף 5 - הבחנה בין פ ל-ק

לפני שהילדים מתחילים לעבוד, יש להזכיר להם שיש מילים שנכתבות ב-פ, ויש מילים שנכתבות ב-ק. לפני העבודה יש לקרוא את המילים מהמחסן. ילד יקרא את המילים שיש בהן כף, וילדה תקרא את המילים שיש בהן קוף.

סעיף 6

לאחר שהתלמידים מבחינים בין אותיות הומופוניות, הם נפגשים כאן לראשונה בתופעה של מילים הומופוניות, כלומר: מילים הנשמעות בצורה זהה, אך נכתבות בצורה שונה, לכן משמעויותיהן שונות. דוגמאות: קמה-כמה; קרע-כרע. בתחילת הסעיף התלמידים מאתרים את התופעה, לאחר מכן יש לקרוא בקול את ההסבר המופיע במסגרת, ולהבהיר אותו לתלמידים. התלמידים ישבצו מילים הומופוניות במשפטים הנתונים ויחברו בעצמם משפטים מתאימים.

סעיף 7

תרגיל זה חשוב להבחנה בין כף רפה לכף דגושה. התרגיל מתאים במיוחד לתלמידים חלשים.

סעיף 8

פעילות זו מתאימה בעיקר לתלמידים חלשים.

סיכום

1. שם האות: כף;
2. הצליל פ. גם כשהוא "בוכה" (פ), הצליל אינו משתנה;
3. אם נוסיף לכף a (א), היא תהיה פּ.

יחידה 16 - ע ע ע - עמוד 90

הקדמה - סיפור: עין

"כשדן היה קטן, בטרם הלך לבית הספר, ניסה דודו ללמד אותו את שמות האותיות האלף־בית. כשדודו ראה שדן מתקשה בכך, החליטו לחפש סימנים, שבעזרתם יהיה לדן קל לזכור את האותיות. הם בדקו כל אות ואות, ואלה הסימנים שקבעו:

אלף - מזכירה לנו את כיתה אלף;
בית - מזכירה לנו בֵּית;
דָּלָת - מזכירה לנו דָּלָת;
כָּף - מזכירה לנו כף, שהיא כלי שאוכלים בו;
למד - מזכירה לנו לומד;
עין - מזכירה לנו עין.

ואמנם, סימנים אלה עזרו לדן להיזכר בשם אות ששכח.

פעם אחת, כאשר אמר דן את שמות האותיות לפי סדר, לא זכר את שם האות עין. כשראה דודו שאין לדן סיכויים להיזכר בעצמו, התחיל לשפשף את עיניו. כך הבין את הסימן וקרא: 'עין, עין!'

אימא נבהלה ובאה במרוצה מהמטבח.

מאז, בכל פעם שדן אמר את שמות האותיות והגיע לאות עין, הוא נגע בעינו וכך הצחיק את כל בני המשפחה.

הבה נתבונן בעין שבתמונה.

על המורה להראות תמונה של עין ולשאול:

"מהו הצליל הראשון של עין?" (ע)

"מה כתוב בתחתית התמונה?" (ע ע ע)

"בעזרת מה אנו הוגים את ע?" (בעזרת הגרון)

"אילו אותיות אחרות אתם מכירים שנהגות בעזרת הגרון?"

"הבה ננסה: א, ה, ע, ת."

סיכום המורה:

"את האותיות א ה ח ע הוגים דרך הגרון. לכן קוראים להן אותיות גרוניות. התנועה נמצאת רק באותיות הגרוניות. את א ואת ה קשה להגות בלי תנועה; לכן הן נקראות אותיות נחות. האות ע איננה נחה. אנו שומעים אותה במקצת גם כשאיננה מנוקדת."

סעיף 2 - כתיבת האות עין

כתיבת האות עין איננה דומה לעין שבכתב, לכן אין צורך להקפיד ולבדוק את כיווני הכתיבה.

1. "קיר";
2. "רצפה";
3. ועוד "קיר" אלכסוני באמצע ה"רצפה".

סיפור: העכבר

לאחר קריאת הסיפור חשוב לשוחח על השאלות האלה:

- מדוע ברח העכבר?
 - האם סער נהג נכון? מדוע?
 - האם ראיתם עכבר? ספרו על כך.
- יש להבהיר את השימוש בסימן קריאה.

סעיף 5 - הבחנה בין אות נחה (א, ה) לבין אות שאינה נחה (ע)

המורה:

"יש מילים שמסתיימות באות שלא מבטאים אותה."

על המורה להראות כרטיסים שכתובות עליהם המילים: ענה, עדה, קנה, במה, שעה, בנה, ולשאל: "איזו אות לא מבטאים?" (ה)

"לאות ה (בסוף מילה) קוראים אות נחה כי היא לא מדברת.

בואו נקרא מילים נוספות."

על המורה להציג כרטיסים שכתובות עליהם המילים אבא, אסא, סבא, בא, קרא .

"איזו אות לא מבטאים?" (א)

על המורה להציג כרטיסים שעליהם מילים המסתיימות באות עין.

על המורה לקרוא את המילה ולהדגיש את האות ע ולשאל:

"האם האות עין בסוף מילה היא נחה?"

האות עין בסוף מילה אינה נחה, ויש אנשים שמבטאים אותה בהדגשה.

רצוי להבהיר לתלמידים את פירוש המילה רקע.

סעיף 6

מספר המילים האפשריות גדול ממספר הקווים לכתיבתן. אפשר להסתפק ב- 10-15 מילים.

סעיף 7 - מבדק שני

יש לערוך מבדק זה לכל ילד בנפרד, כשם שנערך המבדק הראשון.

סיפור: הכלבה והבשר

סיפור זה והפעילויות הנלוות לו הם בחזקת מבדק, לכן הם כוללים מיומנויות שונות שנלמדו עד כה. במבדק יהיו שאלות פתוחות, מיומנויות זכר ונקבה, סידור מילים במשפט וכתיבת מילים.

סעיף 9

יש אפשרויות אחדות של סידור נכון של המילים בכל משפט. צריך לקבל את כולן.

יחידה 17 - ת ת ת - עמוד 97

הקדמה - סיפור: תרנגול קורא בקול

שיחת הכנה

"אתם זוכרים את ילדי משפחת כהן שאיחרו לקום?"

"מדוע הם איחרו לקום?" (כי השמש איחרה לזרוח).

"גם הציפורים והעופות האחרים איחרו להתעורר באותו בוקר. מי מעיר בבוקר את הציפורים ואת התרנגולים?" (השמש)

מי קורא בקול רם בבוקר?

יש להראות תמונה של תרנגול ולומר: "הנה התרנגול! מהו הצליל הראשון של תרנגול?" (ת)

על המורה לכתוב ת ת על הלוח ולשאל:

"איך נבטא את ת אם נמחק את ה-a?" (ת)
 "גם אם היא 'תבכה', לא ישתנה הצליל, ת = ת.
 ת הוא צליל ראשון של 'תמונה'. האם יש עוד מילים שמתחילות בצליל ת או ת?"
 התלמידים מציינים מילים נוספות כאלה.

סעיף 2 - כתיבת האות תו

האות תו, בדומה לאות חית, נועדה ל"פורענות" מבחינת כיווני הכתיבה. גם היא דומה מאוד לתו שבכתב, לכן חשוב להקפיד בהסבר דרך הכתיבה ובבדיקת כל תלמיד ותלמידה. אך בעיקר יש להדגיש שהתו בנויה מריש ומנון (קודם כול הריש ואחר כך הנון).

1. "גג" על "גג" השורה;
2. "קיר" ימני;
3. "קיר" שמאלי;
4. ה"קיר" השמאלי מסתיים ב"רצפה" קטנה.

סיפור: סבא

לפני קריאת הסיפור אפשר להתחיל בדרך זו:
 "תמר אהבה מאוד את סבא שלה. סבא שלה גר בכפר. תמר התגעגעה מאוד לסבא. סבא נהג לבוא לתמר לקראת החגים, ותמר ציפתה לבואו בקוצר רוח. סבא נהג להביא לה (על המורה להניף כרטיס מתנה). תמר שמחה על המתנה, אך יותר מכול שמחה על בואו של סבא. את זאת נוכל לראות בסיפור שנקרא בספר. קראו וחשבו: איך הצליחה תמר לומר לסבא שלה שהיא אוהבת אותו מאוד?"
 לאחר קריאת הסיפור אפשר להשיב על השאלה ולחשוב על המסר: הילדה מעדיפה פגישה עם סבא על מתנה!

סעיף 4

בסעיף זה יש חזרה על מילים שונות, והוא מתאים בעיקר לתלמידים חלשים.

סיכום

1. שם האות: תו.
2. הצליל: ת.
3. אם נוסיף לה a, היא תהיה ת.

מפה לאין

למה לתרגול יש כרובול אדומה? / מירי ברוך (עיבוד) עמוד 100

זהו סיפור אטיולוגי, כלומר סיפור שמטרתו להסביר תופעת טבע או תופעה חברתית, מנהגים וכדומה. בסיפור זה יש תשובה דמיונית לשאלה המוצגת בכותרת. בעלי החיים היו בטוחים שבלעדי קריאת התרגול, השמש לא תזרח. הם היו בחרדה לאחר שאמר להם התרגול, שלא יקרא ביום המחרת. בסופו של הסיפור, התרגול מתבייש שאימו היה איום סרק, וכרובולו הסמיקה מרוב בושה.

תיאורי תכונותיו והתנהגותו של התרגול: ראש מורם, נפוח מגאוה, גאוותן, 'מלך היום' בעיני עצמו, רצה יותר כבוד ועוד. תיאורים אלה מבליטים את השינוי שחל בתרגול מימי הגאוותנות אל תחושת הבושה בסוף הסיפור. עניינים אחדים בולטים בסיפור זה: מילות פתיחה מיוחדות ("לפני שנים רבות"), האנשת בעלי חיים, סוף טוב, אירוע מרכזי בעייתי והתנהגות שראויה לגנאי של דמות מרכזית.

לפני הקראת הסיפור

יש להתייחס לכותרת ולאזור הנלווה לסיפור ולנסות לענות על השאלה שבכותרת.
 יש לשאול מה ידוע לתלמידים על התרגול.

הקראת הסיפור

מאחר שהסיפור ארוך במיוחד, רצוי לבצע עצירות מתודיות שיכללו סיכום מה שנקרא, ניבוי ההמשך, פירושי מילים וכדומה. רצוי שהאינטונציה בזמן ההקראה תותאם לדמויות: למספר, לתרגול ולילד.

לאחר הקראת הסיפור

- מה הרגיש התרגול בתחילת הסיפור, ומה הרגיש בסופו?
 - על מה מסופר בסיפור? מומלץ שתלמידים אחדים ימשיכו זה אחר זה את התוכן.
 - מהן תכונותיו של התרגול? כיצד הוא מתנהג? (רצוי לקרוא מחדש בהדגשה מילים רלוונטיות או משפטים אחדים)
 - מדוע התרגול מתגאה? היש סיבה לגאוותו? נמקן.
 - מדוע בעלי החיים כיבדו את התרגול?
 - מה הרגישו בעלי החיים ומה עשו כששמעו את האיום מפי התרגול?
 - מי גרם לבעלי החיים להשתחרר מהאיום? כיצד?
 - מדוע, לדעתכם, התרגול התבייש בסוף הסיפור?
 - מה ניתן ללמוד מסיפור זה? (לא להיות גאוותן, לא להוליך שולל, לא להיסחף אחר כל הבטחה).
 - האם נתקלתם במקרה של איום שלא מתממש? ספרו על כך.
- פעילויות יצירתיות:
- התחלקו לקבוצות. כל קבוצה תצייר קטע מהעלילה שבסיפור. לאחר מכן יחברו את הציורים לסיפור השלם.
 - המחזו את הסיפור.
- התלמידים יבצעו את הפעילויות שבחוברת וישוחחו על הלקח מסיפור זה.

יחידה 18 - ט ט ט - עמוד 103

הקדמה - סיפור: הטנק של דן

"דן, אחיה הגדול של תמר, משרת בצבא. הוא חייל בחיל השריון, והוא נהג טנק. דן אוהב מאוד את הטנק שלו. הוא מרבה לטפל בו, לשמן את חלקיו הרבים ולנקות אותו מאבק. הוא גם מרבה לספר עליו להוריו ולאחותו הקטנה. יום אחד ביקשה תמר הקטנה לראות את הטנק. אחיה הסביר לה שאת הטנק אי אפשר להביא הביתה. הטנק איננו מכונית."

שאלה: "איפה נמצאים הטנקים?" (במחנות הצבא)

המשך הסיפור: "מה עשה דן? ישב וצייר את הטנק והשאיר את הציור מתנה לאחותו תמר. אראה לכם את הציור."

אפשר להראות את תמונת הטנק ולהמשיך:

"מהו הצליל הראשון של המילה 'טנק'?" (ט)

התלמידים מאתרים ט בלוח ההברות הקטן.

"ואם נמחק את ה-a?" (ט)

"מהו הצליל הראשון של המילה טרקטור?"

"לאות זו קוראים טית. הצליל של הטית הוא ט. גם אם האות ט 'תבכה', לא ישתנה הצליל. לצליל של איזו אות דומה הצליל של האות טית?" (ת)

"הבה נבטא את הצליל של האות טית ואת הצליל של האות תיו." (ט ת)

"יש מילים שנכתבות בטית ויש מילים שנכתבות בתיו."

מאתרים בלוחות את ט ואת ט, וקוראים במקלה את כל הצלילים שנלמדו. משחקים בכרטיסי הברקה ובכרטיסים שנלמדו ביום הקודם. ממיינים את הכרטיסים לפי זכר ונקבה.

סעיף 2 - כתיבת האות ט

יש לפעול לפי התיאור שבחוברת.

סיפור: הממתק

הכנה לקראת הקטע הנתון: על המורה להניף כרטיסים בזה אחר זה ולשאול את השאלות המתאימות.

טל

"מה שם הילד בסיפור?"

ממתק

"מה אהב הילד?"

בגן

ממתק

שתל

"הבה נראה מה עשה טל כדי שיהיו לו הרבה ממתקים."

משחקים בכרטיסי הברקה, ורק אחר־כך פותחים חוברות. קוראים בלחש, ביחידות וביחד, ועונים על השאלה: מדוע הממתק לא גדל?

סעיף 4

1. קיימות אפשרויות אחדות לסידור המשפטים. יש לקבל כל תשובה הגיונית.
2. רצוי שהתלמידים ירשמו ספרות מעל המלים לפי הסדר הנכון, ואחר־כך יעתיקו את המשפט הנכון.

סעיף 6

רצוי לומר לתלמידים שלכל תמונה מתאימים שני משפטים.

סעיף 7 - הבחנה בין ט ל-ת

על המורה לערבב כרטיסים על שולחן. אחר־כך יש להזמין ילדים לגשת לשולחן המורה, למיין את הכרטיסים לשתי קבוצות ולהצמידם ללוח מגנטי. על הממיינים מוטל לקרוא בקול את שם האות טית ואת שם האות תיו. למשל, שטה כותבים בטית; תלה כותבים בתיו. המטרה היא להקנות את שמות האותיות טית ותיו ולבססן.

ט	ת
מטר	תמר
טס	תלה
מחט	מתנה
טסה	קנתה
טל	ענת
שט	את

סתיו

מכאן ואילך יקראו התלמידים חומר על הסתיו ויכירו את מאפייניו: מזג אוויר, נשירת עלים, נחיליאל, שלדג, צב וחצב. מומלץ לשלב שירים מולחנים וסרטונים על הסתיו, על הנחיליאל ועל השלדג. אפשר למצוא אותם במרשתת (אינטרנט).
מידע על הסתיו: הסתיו הוא אחד מארבע עונות השנה, הוא מציין את המעבר בין הקיץ לחורף, לכן מכונה "עונת מעבר". בסתיו יורדים הגשמים הראשונים, אך ייתכנו ימים שרביים בצד ימים גשומים. רוחות, שלכת, פריחת חצבים, חלזונות, נחיליאלים וציפורים נודדות אחרות - כל אלה אופייניים לסתיו. החגים ראש השנה, יום הכיפורים וסוכות חלים בסתיו.

מפה לאֵזן

החליל הנפלא / לזין קיפנים עמוד 107

הסיפור מלא דמיון, פעילות והאנשה של הסתיו, של הרוח ושל העננים. סיפור המעשה מתייחס למעבר מהקיץ לסתיו ולמחזוריות שבתהליך היווצרות הגשם: יובש, רוח, עננים, גשם. חשיבות רבה יש בסיפור לחליל בהצלחת מעבר זה: רק לאחר שהרוח חילל בחליל, עוברים משדות יבשים לעננים רוקדים, לירידת גשם ולשמחה של כל העולם.

השפעת המוזיקה באמצעות החליל בולטת בסיפור זה. היא מביאה שינוי, תנועה, שמחה וריקודים. היא גורמת לבוא העננים ובכך להורדת הגשם, שהוא מקור החיים.

השורש ח-ל-ל מופיע בסיפור תשע פעמים (חלל, חלל וחליל), מה שמבליט את מקומה המרכזי של מנגינת החליל. בסיפור בולטים **דיבור ישיר**, המעיד על הצורך בפעולה דחופה, וחזרות על מילים המבטאות נקודות מרכזיות (לחלל בחליל, לרקוד). כן מופיעים בשיר סימני פיסוק רבים יחסית, ביניהם כאלה האופייניים לדיבור ישיר: נקודתיים ומרכאות. בסיפור של קיפניס מדובר, למעשה, **בחליל רועים**. הכוונה לחלילית המקובלת כיום. החליל של היום הוא חליל צד. רצוי לספר לתלמידים, שהחליל תופס מקום נכבד בספרות הילדים (לדוגמה, החלילן מהמלך). ידוע שרועים חיללו בו כדי לאסוף את עדריהם. מנעד הצלילים של החליל מגוון - מצלילים נמוכים עד לגבוהים. החליל הוא כלי נשיפה חלול (מכאן שמו). כאשר נושפים בכלי נשיפה, האויר הננשף בכלי יוצר בו רטט, וכך נוצר הצליל.

לפני ההקראה של הסיפור

רצוי להשמיע קטע של נגינה בחליל ולשאול את התלמידים, מה הרגישו כשהאזינו לנגינה.

רצוי לשוחח על נקודות אלה:

- משמעותה של הכותרת,
- השערה על מה יסופר בסיפור (רצוי להתבונן באיור).
- ידע קודם על החליל.

ההקראה של הסיפור

בעת ההקראה השנייה אפשר להפעיל את הילדים בצורה זו:

כאשר, לדעתכם, **עצוב במקצת** לרוח - הניחו את כפות ידיכם על הכתפיים;

כאשר, לדעתכם, **עצוב מאוד** לרוח - הניחו את כפות ידיכם על הראש;

כאשר, לדעתכם, **שמח במקצת** לרוח - הרימו במקצת את ידיכם;

כאשר, לדעתכם, **שמח מאוד** לרוח - הרימו את ידיכם לגובה.

לאחר הקראת הסיפור

שיחה:

- מה הרגיש הסתו כשראה שהשדות יבשים?
 - מה עשה הסתו כדי לשנות את המצב?
 - מה האווירה בתחילת הסיפור (עצב, אכזבה) ומה האווירה בסופו (שמחה, ריקוד, נגינה)? הביאו דוגמאות מהסיפור.
 - מה הסיבה לשינוי באווירה?
 - מה לומדים מהסיפור על הסתו?
 - מדוע **כל העולם התחיל לרקוד** בסוף הסיפור?
 - אילו מאפיינים של סתו מופיעים בסיפור?
 - מה אתם מרגישים כשבא הסתו?
- יש לבצע את הפעילויות 1-3.
- יש לשוחח על פעילויות 4-5 לפני מתן התשובות בכתב.

יחידה 19 - וְיָוִן בְּבָבֶל - עמוד 109

הקדמה - סיפור: ורדים בצבע ורוד

"היום נכיר ילדה חדשה. היא ילדה שמחה ועליזה, ולכן היא אוהבת לצייר בצבעים שמחים ועליזים.

אילו צבעים, לדעתכם, הם עליזים ושמחים?" (הילדים משיבים).

"מכל הצבעים היא אוהבת ביותר צבע אחד מסוים."

על המורה להראות תמונה של כתם ורוד ולשאול:

"איזה צבע?" (ורוד)

"מהו הצליל הראשון של ורוד?" (ו)

"אם נמחק את התנועה a, איזה צליל נהגה?" (ו)
 "ן הוא גם הצליל הראשון של שם של פרחים יפים. אילו פרחים?"
 רצוי להראות תמונה של ורדים ולהמשיך בסיפור:
 "ואכן, הילדה אוהבת מאוד צבע ורוד. את כל ציוריה היא צובעת בוורוד: את העצים, את הפרחים ואת השמים. כל בגדיה, גרביה ונעליה הם בצבע ורוד. המצחיק ביותר הוא ששמה של הילדה הוא... " על המורה להניף כרטיס וְרָדָה .
 "יש אות נוספת שהוגים אותה כמו ון וְהִיא האות בְּ בְּ בְּ.
 בכל פעם כשתראו את הבית בלי 'חלון' (בלי נקודה שבפנים), תזכרו שאין בֵּית בלי חלון, ולכן הוגים אותה כמו וו, שהיא האות הראשונה של ורוד".
 הערה: ביחידה זו אנו מסבירים לילדים שהצלילים ון בְּ דומים, אבל ורוד לא כותבים ב-בית אלא ב-וו. ב' רפה אינה מופיעה אף פעם בראש מילה, ולכן היא אינה מלווה בתמונה שהיא תומך וזכרון. כל הצלילים של ון ב בתחילת מילה נכתב תמיד ב-ו'. לדוגמה, ון, ורדה.

סעיף 2 - כתיבת האות ון

את האות ון נקנה בכתב. נוותר על ה"גג" הקטן ונכתוב רק "קיר" המתחיל מלמעלה, מ"גג" השורה.
 יש להסביר איך כותבים את האות וו:
 "קיר" המתחיל מ"גג" השורה ויורד כלפי מטה עד "רצפת" השורה.

סיפור: הסתיו בא

על המורה לומר: היום נקרא (להניף כרטיסים):

על וְרָדָה , על נָדָב ועל מֶתָן ועל סֶבְתָּא .

התלמידים קוראים את הכתוב בכרטיסים ומשחקים קצת.
 המורה: מה הם ראו בשמים?
 ורדה ראתה עֵנָן- גִּמְל
 נדב ראה עֵנָן-דָּג.
 מה הם ראו בשמים?
 מה ההבדל בין ברק לרעם?
 איך ידעה סבתא שבא הסתיו?
 אילו סימנים נוספים יש לסתיו?

ו' החיבור

אפשר שהשליבים הרשומים לעיל בהקשר להקניית חוקי לשון יכללו בשיעור גם בהקשר זה. עם זאת, אפשר כמובן לנקוט גם בדרכים אחרות.
 אפשרות א:
 כפתיחה לנושא ו' החיבור אפשר להתחיל בסיפור קצר ללא ו' החיבור. המורה: אתמול קניתי לחם חלב. אחר כך אכלתי בננה אגס. הלכתי ברחוב ראיתי כלב חתול אוכלים מתוך קערה אחת.
 האם הסיפור נאמר בצורה מדויקת? מה חסר בסיפור?
 פתחו את החוברת בעמ' 111, קראו את המשפטים שבמסגרת. מהו הנושא? מתי משתמשים בו' החיבור?
 המורה מסכמת: פירושה של ו' החיבור הוא גם, ועוד, והיא מנוקדת בדרך כלל בשווא.
 התלמידים יסיפו בעל-פה דוגמאות של שימושים בו' החיבור ויבצעו את סעיף 5. לאחר מכן, רצוי שיכתבו משפטים אחדים במחברת, ויסמנו את ו' החיבור בטקסטים בהמשך.
 אפשרות ב:

רצוי לתרגל בעל-פה, בנוסף לתרגיל זה, שימושים בו' החיבור. ון החיבור מחברת שתי מילים (לדוגמה, אימא ואבא, בית וגנה) או שני משפטים (לדוגמה, ענת שיחקה בכדור, ובעוז שיחק בגולות). התלמידים יסיפו חלקי משפט בעזרת ו' החיבור למשפטים נתונים, כמו: 1. דן שט בסירה - דן שט בסירה וגלש בגלשן. 2. דן אכל פירות - דן ודנה אכלו פירות ולחמניות.

איך מנקדים? כותבים על הלוח.
אבל קשה לבטא ן בתחילת מילה, ולכן אנחנו אומרים ן.

סעיף 6 - הבחנה בין ב ל-ב

סעיף 8

יש לשוחח על השימוש בפועל חבשה לעומת הפועל לבשה.

יחידה 20 - צ צ צ צ - עמוד 113

הקדמה - סיפור: הצב של עדה

"לעדה מלאו שש שנים. מסיבת יום ההולדת שלה נקבעה למוצאי שבת, אך ביום חמישי בא אליה חברה דני, וקופסה בידו. 'מזל טוב, עדה, הבאתי לך מתנה!' אמר דני. 'תודה רבה,' ענתה עדה, 'אך מדוע מיהרת להביא את המתנה? הרי המסיבה בשבת!' 'פתחי וראי,' אמר דני. פתחה עדה את הקופסה ונדהמה. האם אתם רוצים לראות מה היה בקופסה?" על המורה להוציא תמונה של צב ולשאול: "מהו הצליל הראשון של צב?" (צ צ) התלמידים מאתרים צ בלוח ההברות הקטן. המורה: "אם נמחק את ה-a, איזה צליל נקבל?" (צ) "שימו לב: צ הוא גם הצליל הראשון של..." על המורה להראות תמונה של צפרדע ולהמשיך: "גם הצדי אינה נוהגת לעמוד בסוף המילה. הצדי הסופית היא שניצבת שם." על המורה לכתוב על הלוח צדי סופית - ץ. האות צדי איננה דומה לצדי בכתב. לכן לא נקפיד לבדוק את כיווני הכתיבה, אך נדגיש שאין להתחיל מלמטה אף אות.

סעיף 2 - כתיבת האות צדי

1. קו באלכסון מה"ג" אל ה"רצפה";
2. "רצפה" על "רצפת" השורה;
3. וקו קטן אלכסוני היוצא מאמצע ה"קיר".

כתיבת צדי סופית

1. "קיר" באלכסון היורד וחוצה את "רצפת" השורה;
2. קו קטן אלכסוני היוצא מאמצע ה"קיר" עד ה"ג".

סיפור: הצב

רצוי להוסיף לתלמידים מידע על צבים: צבים הם זוחלים החיים במים מתוקים, בים וביבשה. קיימים מינים רבים של צבים. לצבים שריון נוקשה על גבם ועל גחונם. שריון הגב ושריון הגחון מחוברים זה לזה, ושריון מצויים פתחים לראש, לרגליים ולזנב. בעת סכנה חלק מהצבים מסוגלים להכניס את ראשם ואת רגליהם לתוך השריון כדי להתגונן. מזונם של הצבים הוא לרוב צמחי. הצבים ידועים בתוחלת חייהם הארוכה, לעתים אף מאות שנים.

סעיף 6 - הפכים

רצוי שבכיתה יהיה מרכז למידה "הפכים", ובמהלך השנה יוסיפו אליו הפכים נוספים. פעילויות מגוונות שונות (כגון משחקים, חידות) ייערכו במליאה בכיתה. אפשר לעסוק בנושא בדרך זו: "רם בא הביתה וצחק בקול חזק, וכעבור מספר דקות הוא בכה מאוד. אימא התפלאה ואמרה: 'רם, אתה צוחק או בוכה?'"

לאחר מכן יש לרשום על הלוח את המילים **צחק ובכה**, ולשאול את התלמידים מה ההבדל ביניהן. בהנחיית המורה יגיעו התלמידים לכך שהפכים הם מילים שמשמעויותיהן מנוגדות. התלמידים יאמרו הפכים נוספים, יבצעו את סעיפים 6 ו-7 ויכתבו במחברת משפטים נוספים. אפשר להציע לתלמידים לחבר משחק של הפכים, כמו משחק לוטו, משחק זיכרון ועוד.

סעיף 8 - ה"א הידיעה

על המורה לכתוב על הלוח או להקרין ולקרוא בקול את משפט הדוגמה שבמסגרת בהבלטת ה"א הידיעה. המורה: מדוע הוסיפו למילה **עכבר** את האות ה"א? מתי מוסיפים בראש מילה את האות ה"א? בהנחיית המורה יגיעו התלמידים לכך שה"א הידיעה מציינת משהו מסוים, שהוא מוכר או שהוזכר קודם לכן. לאחר מכן יבצעו התלמידים את סעיפים 8 - 10. רצוי שהתלמידים יכתבו במחברת משפטים שתהיה בהם ה"א הידיעה, ויקיפו בהמשך בסיפורים נוספים את ה"א הידיעה. אפשר לפתוח את הנושא בדרך זו: ה"א הידיעה מורה על משהו מסוים. אפשר לומר: 'אני מבקשת את הספר הגדול והאדום', ואפשר לומר: 'אני מבקשת ספר גדול ואדום'. מה ההבדל? כשיש ה"א הידיעה אנחנו מתכוונים למשהו מסוים."

סעיף 11 - מבדק שלישי

המבדק יערך כשם שנערך המבדק הראשון.

סעיף 12 - מילים הומופוניות

מילים הומופוניות הן, כידוע, מילים הנשמעות בצורה זהה, אך נכתבות בצורה שונה, ולכן משמעויותיהן שונות. דוגמה: קרה - קרא. יש להסביר זאת שוב לתלמידים. התלמידים אמורים לזהות בחלק הראשון של הפעילות זוגות של מילים הומופוניות בכל זוג של משפטים המופיע באותה שורה. לאחר מכן יזהו את המילים בתוך המשפטים הנתונים. מומלץ שהתלמידים יביאו דוגמאות נוספות ויכתבו אותן במחברת.

יחידה 21 - פֶּפֶפֶפֶף - עמוד 119

הקדמה - סיפור: כולם אוהבים פלאפל

"ביום האם החליטו הילדים לתת לאימא יום חופשה, יום מנוחה. 'ומי יבשל ויעשה את כל העבודות?' שאלה אימא. 'אנחנו', קראו הילדים, ומיד התארגנו לעבודה. 'מה נבשל?' שאלו ההילדים. אמרה חנה: 'אני אכין סלט'. 'ואני אכין עוגה', קרא שחר. אסף הבטיח ללכת לחנות, לערוך קניות ולהביא מאכל האהוב על כולם, שישלים את התפריט. הלך והביא... נחשו: מה הביא?"

על המורה להראות תמונת פֶּלֶאפֶל ולשאול:

"מהו הצליל הראשון של המילה פלאפל?" (פ)

יש להראות את הכרטיסים המתאימים.

"ואם נמחק את ה-a, איזה צליל נהגה?" (פ פ)

"שימו לב: כאשר האות פא עומדת בסוף המילה, ניצבת במקומה פא סופית. הצליל פֶּ והצליל פֶּ אינם מופיעים אף פעם בראש מילה (בדומה לצליל כֶּ ולצליל כֶּ). במלה פלאפל הדבר שונה, כי זו אינה מילה עברית." יש לכתוב על הלוח פא סופית: פ.

סעיף 2 - כתיבת פא ופא סופית

כתיבת האות פא

1. "גג" על "גג" השורה;
2. "קיר";
3. "רצפה" על "רצפת" השורה;
4. תוספת של "אף".

כתיבת פא סופית

1. "גג" על "גג" השורה;
2. "קיר" ארוך יוצא דרך "רצפת" השורה;
3. "אף".

הפא הסופית דומה לפא הרגילה מלבד ה"רצפה". לפא הסופית אין רצפה, וה"קיר" שלה ארוך ויוצא דרך ה"רצפה". יש להקפיד ולבדוק כל תלמיד ותלמידה בכיווני הכתיבה של הפא הרגילה.

סיפור: הדף בכף

המורה: "היום נלמד על הילד ששמו אָסֶף.
אתם יודעים מה הוא עשה? הוא כָּתַב על דף.
הוא רצה לכתוב סיפור קטן, אך לפתע הדף עָף.
מה אתם חושבים, אסף ויתר? לא, הוא רָדַף ורדף אחר הדף. מה אתם חושבים, האם הצליח לתפוס את הדף?
הבה נראה..."
על המורה להעמיד במסדרה סדרת כרטיסים **רָדַף וְחָטַף**
הִדָּף בָּכַף
יש להוסיף גם את הכרטיס **אָף** כמילה שעשויה להקשות.

סעיף 4 - חזרה על הצלילים שנלמדו

התלמידים מבצעים את הפעילות באופן עצמאי.
על המורה לכתוב את המילים על הלוח, והילדים בודקים אם כתבו נכון.

סעיף 6

בעת הצורך אפשר לעזור לתלמידים:
ה"א שותקת מופיעה בסוף מילה.
על המורה לציין את הצליל הראשון של המילה.

מפה לאֵזֶן

האם הגיע הסתיו / עודד בורלא עמוד 123

באמצעות שיחות בין בעלי חיים (נחליאלים, לטאה, פרפר) מפגיש עודד בורלא את הקוראים הצעירים עם סימני הסתיו (שלכת, חצב ועוד). התמונות העולות מן השיחות הן בעלות חיות והומור. שימוש בחושים (ציוץ ציפורים, ריח של סתיו, מראות של עלים נושרים ועוד) וכן משחקי מילים (רפרפת, פרפרת, פרפר, פרפראות) מעשירים את הקוראים וגורמים להם הנאה.
אפשר להבחין בסיפור בפתחה, בדו־שיח בין המשתתפים המרכזיים, בשיחות עם בעלי חיים נוספים ובמסקנה שהגיע הסתיו.
במהלך הסיפור מופיעות עובדות הקשורות לסתיו, והן משולבות בדמיון הסופר.
האנשה - הסופר מייחס תכונות אנושיות לנחליאלי ולנחליאלית, לפרפר וללטאה.
בסיפור מופיעים **משפטי שאלה וסימני שאלה** (כ־12), ויש להבליטם בעת הקראת הסיפור.
לשון - הסיומת ית במילה נחליאלית מציינת נקבה.

הזכרת הפרפר, הלטאה והחצב מחזקת את המסקנה שהסתיו הגיע, מנקודות ראות שונות: הפרפר רואה מלמעלה, הלטאה מרגישה מה נעשה למטה, והחצב חש את מה שנעשה מתחת לקרקע וצומח מלמטה למעלה.

לפני הקראת הסיפור

התלמידים יספרו על מה שידוע להם על הסתיו, וינסו לענות על השאלה שבכותרת.

הקראת הסיפור

מומלץ להקריא סיפור זה פעמיים. בעת ההקראה הראשונה אפשר לעצור לשם פירוש מילים קשות (כמו: רפרוף) ולהתרשם מההתלבטויות של הנחליאלים, של הפרפר ושל הלטאה.

לאחר ההקראה הראשונה רצוי שהמורה תשאל את התלמידים, מה הם מרגישים לאחר שהאזינו לסיפור זה.

בעת ההקראה השנייה

1. רצוי לעצור את ההקראה בהתאם למבנה הסיפור ולשוחח על תוכנו של כל חלק: בפתיחה - הנחליאלי והנחליאלית מתעופפים מעל שלולית ללא מים ומתווכחים ביניהם אם הגיע הסתיו; בהמשך - הנחליאלית פונה לפרפר הצהוב וללטאה בבקשה לעזור להם לענות על השאלה; בסופו של הסיפור - הלטאה מוכיחה שאכן, הסתיו הגיע, כי החצב פורח, העלים יבשים ועוד.
2. חשוב להפנות את תשומת לב התלמידים למראות (שלולית יבשה, עלים נושרים ועוד), לריחות (ריח אדמה יבשה, קוצים יבשים ועוד) לקולות (ציוף בכיני ועוד) ולתנועות (רפרוף כנפיים ועוד). התלמידים יביאו דוגמאות מהסיפור לכל אחד מהם.

לאחר הקראת הסיפור

- כיצד הנחליאלית הגיעה למסקנה שבא הסתיו?
 - את מי שאלה הנחליאלית על בוא הסתיו?
 - מדוע בחרה הנחליאלית לשאול דווקא את הפרפר, את הלטאה ואת החצב? (כל אחד רואה מנקודת ראות אחרת).
 - האם אתם מרגישים בסיפור אווירה של סתיו? הסבירו.
 - מה ניתן ללמוד מהסיפור?
- התלמידים יבצעו את הפעילויות.
- אפשר להמחזיז את הסיפור עם התלמידים ולהציע להם לצייר ציור מתאים במחברת.

יחידה 22 - י י י - עמוד 126

הקדמה - סיפור: ירון מזהה יד

"ירון הקטן הוא תינוק. יום־יום הוא לומד להכיר מילה חדשה, איבר חדש או שיר. כששאלו אותו: 'ירון, איפה האף?' היה מראה על אפו ואומר: 'אף'. כששאלו אותו: 'ירון, איפה העיניים?' היה מצביע על עיניו ואומר: 'עין!'

יום אחד הפתיע ירון את כולם. הוא לקח את ידה של אמא וקרא בקול: 'אימא, יד! יד!' כולם פרצו בצחוק גדול. גם ירון צחק: 'יד'. אתם רוצים לראות את תמונת היד?"

רצוי להראות תמונה של יד ולשאול:

"מהו הצליל הראשון של יד?" (י)

התלמידים מאתרים את ? בלוח ההברות הקטן.

המורה: "אם נמחק את התנועה a, איזה צליל נהגה?" (י - בלי להניע את הפה)

התלמידים מאתרים את ? בלוח ההברות הקטן.

את האותיות וו ויוד אפשר לתרגל ולכתוב ללא "גג", אלא להתחיל מיד בצורת הכתב.

סיפור: בסתיו

רצוי להוסיף לתלמידים מידע על הנחליאלי: הנחליאלי הוא ציפור שיר דקת־גו ודקת־מקור. נוצות זנבה נעות ללא הרף. הנחליאלי מתעופף בקלילות. השם העברי "נחליאלי" ניתן על־ידי מנדלי מוכר ספרים בספרו "תולדות הטבע" משנת 1886, זאת מכיוון שהוא מקנן על גדות נחלים.

רצוי לשוחח עם התלמידים על השם "שלדג" ולהסביר שהוא מורכב משתי מילים - "שלה" ו"דג". השם הוצע על־ידי חיים נחמן ביאליק.

התלמידים יחפשו את המשותף לשתיים מהמילים בכל שורה, ייתנו להן שם כולל וינמקו מדוע המילה שנותרת יוצאת דופן.

יחידה 23 - ז ז ז - עמוד 130

הקדמה - סיפור: ילדה זרה

"מרי לא נולדה בארץ. היא באה מחוץ לארץ. בימים הראשונים בארץ היה קשה מאוד לה ולהוריה, כי הם היו קצת שונים מהאחרים: הם לא דיברו עברית, והלבוש שלהם היה שונה מהלבוש המקובל בארץ. מרי לבשה שמלות שלא דמו כלל לשמלות של הילדות האחרות בכיתה; גם השמות של בני המשפחה לא היו שמות עבריים, ומרי נאלצה להתרגל לשמה העברי 'מרים'. אך הקושי הגדול של מרים היה שלא יכלה להביע את מה שרצתה לומר. אמנם היא למדה עברית באולפן, אך היה לה עדיין קשה לדבר ולהביע את עצמה. הילדים היו לועגים לה בשל כך וקראו לה 'תוכי'. מדוע קראו לה תוכי?" (הילדים מעלים השערות שונות). המשך הסיפור:

"בעיקר נעלבה מרים כשהילדים צחקו מאביה.

לאבא של מרים היה זקן שחור ויפה. מרים הייתה גאה באביה היפה, אך הילדים קראו לו בצחוק 'הרצל'. אמנם הרצל היה אדם גדול וחשוב, אבל מרים לא רצתה שיקראו לאביה בשם שאינו שלו.

מדוע, לדעתכם, כינו הילדים את אביה של מרים בשם הרצל?" (בשל הזקן)

"האם אתם רוצים לראות את הזקן של אביה של מרים?"

רצוי להוציא תמונת זקן ולהראות לילדים.

"מה הוא הצליל הראשון של זקן?" (ז)

התלמידים מאתרים ז בלוח ההברות הקטן.

"ואם נמחק את ה-a, איזה צליל נקבל?" (ז)

"מה מתחיל ב-ז?"

חשוב להראות תמונה של זבוב ולהמשיך לספר:

"כך סבלה מרים יום אחרי יום, עד שקרתה התקרית שעליה נקרא בספר."

על המורה לכתוב על הלוח את קטע הקריאה שבעמוד 131, והילדים עוקבים אחרי הקריאה ומלווים אותה בקריאה חרישית. לאחר שהסתיימה ההקראה, יש לשאול:

"מה בעצם התרחש?"

הילדים עונים, ורק לאחר מכן מוציאים את החוברות וקוראים בהן את הקטע.

סיפור: הילדה החדשה

לאחר קריאת הסיפור הילדה הזרה ישוחחו על תוכן סיפור זה. רצוי לשאול: איך צריך לקבל לכיתה ילדים חדשים? מהם הקשיים של תלמידים חדשים? וכדומה.

סעיף 4

לפני מתן תשובה לסעיף זה, התלמידים יקראו את המילים, ימיינו אותן בעל-פה וינמקו את אופן המיון.

סעיף 6

מאחר שאין בסעיף זה מחסן מילים, יש לבדוק אם התלמידים כותבים נכון.

יחידה 24 - פ פ פ - עמוד 134

הקדמה - סיפור: פז פגש פרה בכפר

"פז אהב מאוד לבקר את סבא וסבתא שלו הגרים במושב. בכל חופשה היה בא לשהות אתם. פז היה מסביר לחבריו בכיתה שסבא שלו הוא איכר, כלומר עובד בחקלאות. סבא עובד בשדה ובמטעים, וסבתא עובדת בלול, ברפת ובגן הירק. הם גרים בכפר. פעם אחת, כשהגיע פז לכפר, ראה שסבא מחכה לו בכניסה, וחיוך רחב על פניו.

'מה אתה צוחק, סבא?' שאל פז.
 'אני שמח לראות אותך,' ענה סבא והמשיך לחייך.
 הם הלכו יחד וקרבו לחצר של סבא.
 'סבא, אני מרגיש שאתה מסתיר ממני משהו,' אמר פז.
 'נכון,' אמר סבא, 'יש לי הפתעה.'
 'ממי?' קפץ פז, 'מהר, ספר לי!'
 סבא משך את פז לעבר הרפת. הם נכנסו לרפת, וקולות של מו"מו קיבלו את פניהם.
 סבא הוביל את פז עד קצה הרפת וקרא: 'הנה ההפתעה!'
 פז נשא את עיניו: פרה יפהפייה ניצבה לפניו, צבע עורה שחור, מנוקד בכתמים לבנים.
 'זוהי הפרה החדשה שלנו, נא להכיר!' צחק סבא.
 כעת כדאי להראות לילדים תמונה של פרה ולשאול:
 "מהו הצליל הראשון של פרה?" (פ)
 התלמידים מאתרים פ בלוח ההברות הקטן.
 המורה: "אם נמחק את ה-a, מה נקבל?" (פ)
 התלמידים מאתרים פ בלוח ההברות הקטן.
 המורה: "מה מתחיל בצליל פ?" (פרחים, פסנתר ועוד)
 כדאי להראות תמונה של פסנתר.
 על המורה להסביר שכדי שנוכח את הצליל פ, נזכור שהמילה פרה מתחילה באות פ, והנקודה היא העין של הפרה.
 מאתרים את פ ואת פ בלוחות, וקוראים במקלה את כל הצלילים שנלמדו.

סעיף 2 - הבחנה בין אות דגושה לבין אות רפה

פ היא פ - פרה - בלי עין.
 ב היא ב - בית - בלי חלון.
 כ היא כ - כף - בלי אוכל.

סיפור: הפרה

על המורה לומר: "מיד נקרא על הילד ששמו..." יש להניף את הכרטיס, וקוראים פז.
 המורה: "פז עזב את העיר ונסע למקום ששם התושבים חיים מעבודת אדמה וממשק חי. למקום כזה קוראים "להניף כרטיס" כפר.
 "ואת מי, לדעתכם, פגש לראשונה בכפר?" (פרה)
 "הבה נקרא מה קרה לפז בכפר."

סעיף 3

חשוב שהתלמידים יקראו שוב את הסיפור, לפני שהם עונים על שאלה זו. לאחר מכן יכתבו מספרים מתאימים ליד כל משפט, יעתיקו את המשפטים במקומות המתאימים ויבדקו שוב את מה שכתבו.

מבדק מסכם

המבדק ייערך כשם שנערך המבדק הראשון. יש לקרוא שוב את סעיף ב.4. אבחון ומבדקים המופיע במדריך זה.

פעילויות מסכמות עמוד 138

בפעילויות אלה יש חזרות מכוונות על פעילויות שונות שנעשו במהלך החוברת לצורך חיזוק. על המורה לבחור על-פי שיקול דעת את הפעילויות החשובות לכל הכיתה, ואת המתאימות לתלמידים ברמות השונות. פעילויות אלה יכולות לשמש כמבדקים.

סדר מילים לפי הא"ב

סעיף 1 ו-2

בפעילויות אלה לומדים את סדר הא"ב. רצוי לחזור על פעילויות כאלה במילים מנושאים שונים: בעלי חיים, ירקות, חפצים ועוד.

מילים ותמונות

המילה תמר בתרגיל זה מתייחסת לעץ התמר המצויר.

מיון

קטגוריות המיון הן בעלי חיים, מאכלים ובעלי מקצוע. חשוב שהתלמידים יגיעו לניסוח הקטגוריות לפני שהם מתחילים למלא את הטבלה. התלמידים יתבוננו בציורים שבראשי הטורים ויגיעו לנושא של כל אחד מהם: בעלי חיים, מאכלים, בעלי מקצוע.

אותיות דגושות ורפות

חשוב לקרוא את החלק העליון של העמוד פעמים אחדות. אפשר להרחיב את הפעילות על ידי הצגת מילים נוספות הכוללות אותיות דגושות ורפות.

סיפור: לאסף ירד דם

התלמידים ישימו לב לתופעה של ת' בקמץ בסוף מלה (נפלת).

סעיף 1

- קיימות אפשרויות אחדות לסידור המשפטים. יש לקבל כל תשובה הגיונית.
- רצוי שהתלמידים ירשמו מספרים מעל המילים לפי הסדר הנכון, ואחר כך יעתיקו את המשפט.

אותיות הכתב עמוד 151

המעבר לאותיות כתב קשה לתלמידים שונים. לכן חשוב מאוד לקרוא במד"ל זה את סעיף ג. 9. - כיצד להקנות אותיות כתב - ולפעול במדויק לפי ההוראות הכתובות בחוברת. נוסף על כך, יש לבצע את המבדק לבדיקת אותיות הכתב עם כל תלמיד ותלמידה ולבצע במידת הצורך מבדקים נוספים במהלך הוראת הנושא.

משחקים עמוד 182

הניסיון מראה בבירור שמשחקים עוזרים מאוד לרכישת הקריאה. המוטיווציה של הילדים לנושא זה, העניין שהמשחקים מעוררים, והשמחה המלווה את הפעלתם תורמים רבות לתהליך הלמידה. בסופה של חוברת א' מופיעים משחקים אחדים הקשורים לתנועות קמץ, פתח, חטף פתח ושווא. משחקים אלה מהנים ומעוררים חשיבה. מומלץ לשלב את המשחקים במהלך הלמידה ולשחק בכל אחד מהם פעמים אחדות. בעיקר חשוב המשחק התאמת צליל פותח לתמונה. משחק זה אפשר לשחק כבר בתחילת השנה.

בתרגיל זה מופיעים תומכי זיכרון לצלילים הראשונים. התלמידים ישימו לב לכך שהתמונות המופיעות ליד צלילי החיריק הן תומכי זיכרון, כלומר התמונה מהווה אסוציאציה חזותית לצליל, לדוגמה: כ- כיסא, ז- זיקית וכדומה. חשוב שהתלמידים יתרגלו את קריאת הצלילים ואת קישורם לתומכי הזיכרון:

- קוראים את שם התמונה והוגים את הצליל הראשון שלה, כגון כסא - כ וכדומה;
 - קודם כול קוראים את הצליל ואחר כך את שם התמונה, כגון כ-סא;
 - יחידים מוזמנים לפני הכיתה ונשאלים: צליל ראשון של גיר מהו? (כל תלמיד ותלמידה נשאלים שלוש שאלות שונות);
 - לאחר סיום השאלות על כל התמונות, חל שינוי במשחק: הפעם תלמיד או תלמידה נשאלים: מי מתחיל ב-ה, ב-ן, ב-א? ושוב מתחלפים התלמידים עד לסיום השאלות על כל התמונות.
- יש לחזור על המשחק הזה מספר פעמים, כי הוא משמש תומך זיכרון חזותי לכתיבת הצליל הפותח בהמשך.
- התלמידים יוסיפו מילים שהצלילים הפותחים שלהן זהים לאלה שבחוברת.
- לאחר משחק התמונות ימצאו הילדים את הצליל הראשון (הפותח).

הצעות נוספות לפעילויות:

- על המורה לומר צליל פותח מסוים בחיריק, והתלמידים יוסיפו מילים הפותחות באותו הצליל.
- אפשר להשתמש במשחק הלוטו בעמוד 11. יש לגזור את כרטיסי הצלילים הפותחים בעמוד 10. התלמידים ימצאו את בני זוגם: צליל ותמונה (תומך זיכרון). התלמידים ידביקו כל צליל פותח לצד התמונה המתאימה.
- משחק פנטומימה - ילדים יופיעו לפני הכיתה בזה אחר זה. כל אחד מהם יציג ללא מילים מילה הפותחת בחיריק. הילדים האחרים ימצאו למה הכוונה.

טבלה

יש לקרוא את הטבלה. אפשר לקרוא במאוזן או במאונך, כך שעל ילד או ילדה לקרוא שורה אחת, ועל המורה לומר צליל, והילדים יצביעו על מיקומו. יש להסביר לתלמידים שחיריק שאחריו יוד וחיריק בלי יוד הם צלילים זהים, לדוגמה, ג-ג. הסברים על משחקים המתאימים לטבלה מופיעים במדריך זה בסעיף ב.7.

הצמדת החיריק לאותיות האלף-בית

כדי להפנים את התנועה i () נוסף אותה בהתחלה למחצית ממספר אותיות ה-א"ב (כולל הדגושות והרפות), ונקרא בקול. כך נתרגל באנליזה ובסינתזה של ההברה, ונתאמן בשמות האותיות, לאחר מכן נעבור למחצית השנייה של אותיות הא"ב. יש להדגיש את ה- i ().

מוסיפים רק לאחר הוראת המורה: "הוסיפו i ()", ולא מיד עם כתיבת האות.

תלמידים שהספיקו להפנים את כל אותיות הכתב שבסוף חלק א' של החוברת לתלמידים, יוכלו לעשות תרגיל זה באותיות כתב.

משחק פונטי

יש להראות לילדים את התמונה של הילד הבוכה.

כדאי להראות את שתי הדמעות על הלחי שלו. "איזו תנועה יש לפה?" (הפה ישר ללא תנועה).

"הוסיפו את הסימן ל- x (x x)".

עבשו כדאי להראות את התמונה של אימא והגומה בסנטרה.

כדאי גם להראות באצבע על הסנטר ולשאול: "איזה קול אנו שומעים?" (x). איזה סימן נוסף ל- x? (x).

עכשו על המורה להראות את התמונה של הילדה הפותחת פה גדול.

"איזה קול משמיעה הילדה? כתבו את הסימן המתאים ל- x." (x x x)

סיכום:

- קריאת הצלילים מלוח החיריק;
- קריאה אופקית של כל הצלילים בגבולות החיריק ומהלוח המורחב שבאביזרים למורה.

כדי להקל על ילדים חלשים לבצע פעילות זו, רצוי להפנות אותם מדי פעם לתומכי הזיכרון שבראש הדף. אפשר לבקש מהתלמידים להוסיף מילים המתחילות ב"י" וב"א".

שרים ומנגנים

הנושא שרים ומנגנים נפתח בשירו של חיים נחמן ביאליק. בהמשך יקראו התלמידים שיר לאימא, שיר על משפחה מנגנת ושרה וכן קטע על סוגי כלי נגינה.

מפה לאון

מקהלת נוגנים / חיים נחמן ביאליק עמוד 17

זהו שיר ילדים המתאר שלישיית נוגנים: יוסי, פסי ומשה. הם נמצאים ברחוב ובחתונה ומנגנים בכינור, בחצוצרה ובתוף. אל שלושת הנגנים מצטרפים אנשים רבים, ובאווירה שמחה הם מנגנים ומוחאים כפיים. זהו שיר עם חריזה מסורגת, הכולל שני בתים, ויש לו לחן עממי (במרחשת).

לפני ההקראה

יש לשוחח על כותרת השיר: מה פירושה? מה ההבדל בינה לבין מקהלה? איזו מילה מזכירה המילה "נוגנים"?

הקראת השיר

יש להקריא את השיר בהבלטת החריזה והמקצב.

לאחר ההקראה

מומלץ לשאול את התלמידים מה הרגישו בעת ההאזנה לשיר, כדי לאפשר להם לבטא את הרגשת העליות השכיחה בעת ההאזנה. אפשר להשמיע את השיר ולשיר אותו בכיתה. אפשר להאזין לשיר בביצוע של דפנה ואורי (באתר <https://www.youtube.com/watch?v=URWHDJFSP5>).

חשוב להסביר מילים: המה, טף, במחולות.

אפשר לשאול את התלמידים מדוע, לדעתם, בחר המשורר בשלושת כלים אלה.

רצוי לשוחח על האווירה בשיר, על תפקידה של תזמורת.

יש להתייחס למבנה השיר (שני בתים) ולהבדל התוכני שביניהם, וכן לחרוזים בשיר.

פעילות 3

התלמידים ישימו לב שלכלי הנגינה יש שימוש מגוון: גרימת הנאה למאזינים, צלצול בית ספר, צעידה של חיילים, מתן מקצב לריקודים ועוד.

מפה לאון

סוגי כלי נגינה עמוד 18

לפני ההקראה

רצוי להביא לכיתה כלי נגינה שהם בהישג יד, ולשאול, מה המשותף ומה השונה ביניהם. אילו סוגים של כלי נגינה התלמידים מכירים?

ילדים המנגנים בכלי כלשהו יספרו על חוויותיהם, ואם אפשר, יביאו את הכלי לכיתה.

במהלך ההקראה

חשוב להסביר לתלמידים מילים קשות: הקשה, מיתרים, נשיפה, מופק ועוד.

רצוי לעצור אחרי כל סוג של כלי ולהבהיר את תכונתו. התלמידים יביאו דוגמאות של כלים נוספים השייכים לאותו סוג.

לאחר ההקראה

יש לשוחח על סוגים נוספים של כלי נגינה, שאינם נזכרים בקטע.
התלמידים ייזכרו בשירים ובסיפורים על כלי נגינה המוכרים להם, לדוגמה: הפסנתר. הפסנתרן (המנגן בפסנתר) לוחץ על קלידים, הקלידים גורמים להפעלת מערכת מנופים, שבסופה פטיש המקיש על מיתר.

יחידה 3 עמוד 19

שיר: שיר לאימא

הכנה לקריאה

"היום נקרא על שני אחים ואחות. ואלה שמותיהם:

שירה ירין עמי." (משחקים בכרטיסים)

המורה: "כל ילד חיבר שיר לאימא. הבה נקרא את השיר של שירה... של ירין... ושל עמי..."
על המורה להניף כרטיסים.

קוראים את המחזה בקבוצות ואחר-כך ביחידים.

"איזה שיר מוצא חן בעיניכם יותר?"

כתיבה במחברת (של 14 שורות): כל הילדים מעתיקים מדפוס לכתב את השיר שמצא חן בעיניהם ביותר, כשהם מקפידים על כללי הכתיבה, כגון כיוונים נכונים, התייחסות לשורה (ל"גג" ול"רצפה"), קרבה בין האותיות במילה ורווח גדול בין מילה למילה. תלמידים חזקים יכולים להוסיף שורה לשיר.

יחידה 4 עמוד 20

סיפור: המשפחה צהלה

הכנה לקריאה

"היום נכיר שלושה ילדים חדשים. את..."

(מניפים כרטיס) נילי.

ואת... (מניפים כרטיס) אָמִיר ואת... נִיב

אימא קנתה חֶלֶלִיל. מה עשתה בו נילי? (מניפים כרטיס) נָנְנָה.

מי עזר לה? (מניפים כרטיסים) אָמִיר ו- נִיב.

הבה נקרא בספר ונראה כיצד עשו זאת." (משחקים בכרטיסים).

התלמידים ישימו לב לכך שיש קשר בין שם כלי הנגינה (חליל) לבין פעולת הנגינה בו (בחליל מחללים, בתוף מתופפים, בחצוצרה מְחַצְצִים).

סעיף 4

המטרה של סעיף זה היא להרחיב את אוצר המילים. חשוב שהמורה והתלמידים ישתמשו במילה **צהלה** בהזדמנויות נוספות.

סעיף 5

רצוי להסביר לתלמידים את פירוש המילה **מגבעת**: כובע של גברים בעל שוליים רחבים.

סעיף 1

חשוב להסביר לתלמידים מהו משפט שלם. משפט - מבע שיש בו רעיון שלם, ובמילים אחרות, מעין סיפור שלם. לדוגמה, הילדה הקטנה שטה בסירה לעומת הילדה הקטנה. בסוף משפט מסמנים נקודה. רצוי להדגים בעל־פה לתלמידים משפטים שלמים וחלקי משפטים לפני שניגשים לתרגיל.

בשעת העתקת המשפט על המורה לחזור ולהדגיש את הצורך ברווח גדול בין המילים ובקרבה הרבה שבין האותיות בתוך המילה. יש להסתובב בין התלמידים ולוודא שכולם פועלים על־פי העקרונות האלה.

סיפור: הדייג והחסידה

הכנה לקריאה

התלמידים יקראו את הכותרת ויתבוננו באיור המלווה.

"היום נספר על חֲסִידָה ועל דֵּיג .

שערו מה קרה ביניהם.

הדיג דג דָּגִים .

החסידה תַּפְסָה דג.

מה הרגיש הדייג?"

לאחר מכן יקראו התלמידים לראשונה את הסיפור כולו, ורק אחר־כך יעברו להשלמת הקטע במילים החסרות.

יחיד רבים - סיומת ים

כידוע, סיומות הרבים הן שתיים: ים / ות . בשלב זה עוסקים בסיומת ים. רצוי לצבוע את סיומת הרבים ים. יש אפשרויות אחדות לפתוח נושא זה.

1. אפשר להציג שתי קבוצות של חפצים: פריט אחד ולעומתו מספר פריטים.

2. אפשר להתבונן באיור שבעמוד 25.

3. אפשר לספר סיפור שיש בו דוגמאות ליחיד ולרבים.

4. אפשר לכתוב על הלוח מילה ביחיד ומילה ברבים.

שאלה מלווה: מה ההבדל בין שתי הקבוצות? מה ההבדל באופן הכתיבה של המילים בכל קבוצה? אחר־כך יביאו התלמידים דוגמאות משלהם ליחיד ולרבים. בהמשך ימצאו דוגמאות ליחיד ולרבים בסיפורים שיקראו.

גינה

בנושא זה נקרא על מזיקים, על בעלי חיים ועל צמחים בגינה, על עבודות בגינה ועל דחליל. התלמידים יכירו את הפסוק: "הזורעים בדמעה - ברינה יקצורו". מומלץ לשוחח עם התלמידים על פסוק זה ולהבהירו.

מפה לאִין

מכתב מסבא לנכדו ניב עמוד 26

הכנה לעיסוק בכתיבת מכתב

אפשר לכתוב על הלוח את המילה מכתב ולשאול את התלמידים אילו מילים היא מזכירה (כתובת, כתיבה, כתב).

שאלות לשיחה:

- לשם מה כותבים מכתבים?
- אילו סוגים של מכתבים אתם מכירים?
- איך קוראים למי שמביא מכתבים מהדואר? (דוור)

הקראת המכתב

לאחר ההקראה

יש לברר מה תוכנו של המכתב.

יש להבהיר את פירושי המילים: **מוען ונמען**. מיהו המוען ומיהו הנמען במכתב?
יש לפרש את המילים הקשות המופיעות במכתב: **עשבים שוטים, צמח מוגן**.

דרך נוספת לעיסוק במכתב

אפשר לפתוח נושא זה עלידי הצגת מכתב. רצוי להראות מעטפה שבצד אחד שלה כתובה כתובת המוען, ובצד השני כתובה כתובת הנמען. בתוך המעטפה יופיע המכתב המצולם מספר הלימוד. מומלץ לשאול: מי כתב את המכתב? למי הוא מיועד? מה כתוב בו? איך נדע את כל הפרטים האלו?
לאחר מכן יש לפתוח את המכתב ולקרוא את תוכן המכתב. אפשר לעצור לאחר הפתיחה (שלום ניב) ולשאול למי מיועד המכתב. לאחר קריאת המכתב יש לדון עם התלמידים על הקשר בין המכתב לבין נושא היחידה.
לאחר ביצוע הפעילויות בחוברת מומלץ לשוחח עם התלמידים על חשיבות המכתבים, על השימושים בהם, על סוגיהם, על החשיבות הרבה שהייתה להם בעבר, על דרך שליחתם ועל השינויים שחלו בעניין זה כיום.
אפשר לסמן בחוברת את המוען ואת הנמען.
אפשר להציע לתלמידים לכתוב מכתב לחבר או לחברה או להורים.

יחידה 6 עמוד 28

סעיף 1

יש להפנות את תשומת לב התלמידים שההגייה של **ת** ושל **ט** היא זהה, רק השימושים שונים. הצירוף **ת** מופיע בין היתר בסיומת של גוף ראשון ("אני") בעבר.
מומלץ לתרגל בעל-פה עם התלמידים פעלים שיש להם סיומת **ת**. כל התלמידים יספרו על מה שעשו אתמול. נוסף על כך, אפשר להציע לתלמידים לסמן את הסיומת **ת** בסיפורים בהמשך.

סיפור: הסתוונית

הכנה לקריאה

מידע על הסתוונית: המין הנפוץ ביותר של הסתוונית בישראל הוא סתוונית היורה. אפשר לראות אותה באזורים שונים בארץ. צורת הפרח כמשפך קטן, ולו שישה עלי כותרת המסודרים בשתי שכבות. צבעי עלי הכותרת שונים: סגול בהיר, ורוד ולבן. עלי הסתוונית, הפקעת שלה והזרעים שלה הם רעילים. לשורשים ולזרעים מיוחסות סגולות רפואיות. באביב נותרת הפקעת שנוצרה בחורף, ולצדה ניצן של הפקעת של השנה הבאה. במשך החורף יגדל הניצן, ואילו הפקעת הישנה תצטמק, וכך התהליך חוזר על עצמו. כל מיני הסתוונית הם צמחים מוגנים על-פי חוק בישראל.
אפשר לפתוח בדרך זו: "אחר הגשם הראשון צמחה ה- **סתוונית**. היא שמעה את ה- **טיף טיף** הראשון ומיד צצה. מדוע? כי יש לה **פקעת** באדמה." (המילים המודגשות מציינות שיש להרים כרטיסים).
הפקעת היא מחסן מזון, הנותן לה כוח לגדול מהר, ולכן היא אומרת: אני פרח בן.
צמחתי מיד אחר הגשם. (משחקים בכרטיסים).
חשוב להבהיר את משמעות המילים **פקעת, צמח בר, סתוונית**.

סעיף 6

רצוי להסביר לתלמידים מהי טירה: ארמון מבוצר.
אפשר להראות לתלמידים את הסרטון על סתוונית היורה:
<https://www.youtube.com/watch?v=9mlLwyKinU4>
לאחר הצפייה, רצוי לשוחח על מראה הסתוונית, ועל התרומה של הסרטון לטקסט. כמו כן יש לשאול את התלמידים האם הם ראו סתווניות, והיכן.

יחידה 7 עמוד 32

סעיף 1

תשובות אחדות אפשריות לחלק מן הפריטים. אפשר לקבל את כולן. לדוגמה, יגאל ייסע לים, יגאל ייסע לאימא.
התלמידים ישימו לב ש-י' משמשת בין השאר לסימון גוף שלישי זכר בעתיד; ת' משמשת בין היתר לפתיחת גוף שלישי נקבה בעתיד. מומלץ לתרגל עם התלמידים בעל-פה פעלים שיש בהם הצלילים האלה. מומלץ לצבוע צלילים אלה.

סיפור: אחר הגשמים

הכנה לקריאה

"היום נשמע את הסיפור של הילדה ששמה עירית."
וכך סיפרה: כאשר טילתי בגן, מצאתי חילזון.
בִּיתִי נתתי לו אוכל.
יגאל אמר, שכל ה- קיץ החילזון ישן.
הבה נקרא מה עוד סיפרו הילדים."
(משחקים בכרטיסים).

מידע על החילזון: החילזון הוא רכיכה. גוף החילזון מורכב מראש, שיש בו שני זוגות של מחושים, מרגל שרירית המאפשרת לו לזחול ומקונכייה קשיחה העוטפת את גופו ומגנה עליו מפני טורפים. רוב חלזונות היבשה אוכלים צמחים ופועלים רק בשעות הלילה. בעונות החמות של השנה, כאשר הסכנה להתייבשות גבוהה, נכנס החילזון לתרדמת קיץ.
רצוי לצפות בסרטון על חילזון: <https://www.youtube.com/watch?v=ih8aO7pct30>.

סעיף 3

רצוי לצבוע את סיומת הרבים ים.

יחידה 8 עמוד 35

סיפור: הגינה

רצוי להבהיר לתלמידים את ההבדלים בין זריעה לבין שתילה.

סעיף 4

בסעיף זה יכירו התלמידים את הסיומת של מילים זוגיות בנקבה (שן-שיניים). רצוי לצבוע את הסיומת.
התלמידים ישימו לב להבדל שבין המילים שבסעיף 1 למילים שבסעיף 4. בסעיף 1 הסיומת היא סיומת רבים, ואילו בסעיף 4 הסיומת היא סיומת זוגית. רצוי שהתלמידים יביאו דוגמאות נוספות של פריטים זוגיים.

סעיף 5

רצוי להרגיל את התלמידים לנמק בניסוח בהיר את הסיבה לבחירתם בכל אחד מיוצאי הדופן.
לעתים אפשר למצוא יותר מנימוק אחד ליוצא דופן מסוים. לדוגמה, המילה עירית יוצאת דופן גם בשל היותה נקבה וגם בשל הצליל הפותח שלה.

סעיף 2

סעיף זה בא לאמן את התלמידים במילוי הוראות בצורה מדויקת. חשוב שהתלמידים יקראו היטב את ההוראות לפני ביצוען.

יחידה 10 עמודים 40 - 43

סיפור: הנקר

חשוב להראות לתלמידים תמונה של נקר ולהוסיף מידע על נקר: מקור שמו הוא תכונתו לנקר בעץ. הנקר מצוי בישראל. חלקי הגוף העליונים שחורים-מבריקים, והחלקים התחתונים לבנבנים-צהבהבים. אצל הצעירים המצח אדום, ועל החזה כתם אדמדם. מקורו של הנקר ארוך בצבע שחור-אפור. מקור המזון העיקרי של הנקר הוא חרקים וזחלים. תחילה הנקר מאתר מחילה של חרק בנקישות על גזע העץ, וחוצב בעץ במקורו כדי לפרוץ לתוכה. לאחר מכן הוא משתמש בלשונו הארוכה כדי לגשש אחר טרפו ולשלוף אותו. לנקר יש בלוטות רוק מיוחדות המסייעות לתפיסת חרקים על-ידי הלשון.
רצוי לצפות בסרטון על הנקר (<https://www.youtube.com/watch?v=1EXOahqslGk>).

סיפור: המזיקים

חשוב לשים לב לקשר בין המילה מזיקים למילה נזק. המזיקים הם בעלי חיים הגורמים נזק לגינה.

מידע על חרקים, על עשבים רכים ועל ריסוס

חרקים - מספר המינים של חרקים הוא רב מאוד. בגופם שלושה חלקים - ראש, חזה, בטן ושלושה זוגות של רגליים. ישנם חרקים הניזונים מגידולים חקלאיים וגורמים נזק כלכלי רב לאדם.

עשבים שוטים (עשבים רעים) - צמחים אלה גדלים פרא ומהר ומפריעים לצמחי התרבות. הגננים והחקלאים טורחים לעקור את העשבים השוטים.

הדברה וריסוס - הרחקה של דברים המזיקים לחקלאות, כגון צמחים, חיידקים, חרקים ועוד. ההדברה נעשית בדרך כלל באמצעות מרססים ולעתים על-ידי מטוסים.

מפה לאין

מכתב מניב לסבא עמוד 44

כהכנה לקריאת המכתב

התלמידים יתבוננו בכתוב. המורה: מהו סוג הטקסט שאנו עומדים לקרוא? היכן כתוב שם הכותב? למי המכתב מיועד? למה יש מילים מודגשות במכתב? וכדומה.

זהו מכתב תשובה של ניב לסבו.

"התבוננו באיור ובפסוק הבולט, ושערו מהו תוכן המכתב."

בהקשר זה יש להסביר את הפסוק "הזורעים בדמעה ברינה יקצורו".

הקראת המכתב

לאחר ההקראה

המלצות לשיחה:

- איזו חוויה עבר הילד הכותב את המכתב? יש לאפשר לתלמידים לספר על חוויות דומות שהיו להם.
- מה מועד כתיבת המכתב (עבר או הווה)? התלמידים יוכיחו זאת לפי סיומת תי השכיחה בקטע: ניכשתי, ריססתי, עדרתי, זרעתי ועוד. אפשר לצבוע את הסיומת תי במכתב.
- האם האיור מתאים לתוכן המכתב? מדוע?
- מהו תוכנו של המכתב?
- אילו פעולות הקשורות לגינה, נזכרות במכתב?

- לשם מה דרוש דחליל בגינה?
- אפשר לבקש להקיף מילים הקשורות לגינה, המופיעות במכתב.
- אפשר לבקש לצבוע מילים שיש בהן חיריק.

סעיף 5:

כתיבת מכתב היא פעילות מורכבת בשלב זה. לפני ביצוע המטלה רצוי לשוחח שוב על מאפייני המכתב ועל תוכן המכתב. רצוי לחזור ולהתבונן שוב במכתב בחוברת הלימוד ולהתייחס לכתוב במסגרת. אפשר לבצע פעילות זו בזוגות, לכתוב את המכתב על דף, להכניסו למעטפה ולשלוח אותו.

יחידה 11 עמוד 46

סיפור: הנבטים

מידע על נבטים: נבט הוא צמח צעיר שיצא מהזרע או מהגרעין בתחילת צמיחתו. לנבט שלושה חלקים: השורשון (השורש העוברי), הנצרון (הגבעול העוברי) ופסיגים (העלים של הנבט). מהנבט מתפתח הצמח.

סעיף 3:

לפני כתיבת התשובה רצוי להיעזר בציורים המלווים את הסעיף ולהסביר לתלמידים מהי **שידה**: ארון נמוך בעל מגירות.

סעיף 7:

רצוי להסביר לתלמידים מהי **טירה** (ארמון מבוצר) ומהי **שידה** (ארון נמוך בעל מגירות). אפשר לשוחח עם התלמידים על מקומות מגורים שונים, מן הפשוטים עד המפוארים: אוהל, צריף.... טירה.

יחידה 12 עמוד 49

סעיף 1:

רצוי שהתלמידים ינסו ליצור תפוזרות בכוחות עצמם בהקשר לנושא שיבחרו.

סעיף 2:

רצוי להסביר לתלמידים מה ההבדל בין **ביתן** לבין **בניין**. ביתן – מבנה קטן המיועד בדרך כלל לתקופה קצרה.

סיפור: הזיקית

מידע על הזיקית: הזיקית היא לטאה המסוגלת לשנות את צבע עורה לצורך הסוואה ולצורך התאמה לסביבה. זיקית מאוימת או פוחדת תהיה שחורה או בצבע חום כהה, ובמצב נינוח היא תהיה ירוקה. לזיקית לשון ארוכה ועיניים המסוגלות לנוע לכיוונים שונים ולהקנות לה שדה ראייה רחב. בדרך כלל הזיקיות שוכנות על עצים או על שיחים. הזיקית ניזונה בעיקר מחרקים וכן מעלים ומצמחים מיוחדים.

שבת

ביחידה זו עוסקים התלמידים באווירת **השבת** ובמנהגיה: מצוות הדלקת נרות, ארוחה משפחתית חגיגית ולבוש חגיגי. נוסף על כך, בולט בנושא זה מעמדה המיוחד של השבת וערכיה וההכנה לקראתה. התלמידים יאזינו לסיפורים על שבת מהתלמוד ומההאגדה ויכירו את הביטוי מהמשנה: **מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת**. רצוי להציע לתלמידים ספרי קריאה ושירים על השבת.

לאחר התבוננות בתמונה המופיעה בעמוד 53 ולאחר ביצוע הפעילות המוצעת בעמוד זה, רצוי לשוחח עם התלמידים על מילים דומות למילה **שבת**, כמו: שבתון, שובת, שביתה ועוד. התלמידים ימצאו מהו הקשר בין המילים וייתחו למנוחה - מנוחת השבת - הנרמזת בהן. אפשר לבקש מהתלמידים לספר או לכתוב על השבת במסגרת משפחתם.

מידע על השבת: **שַׁבָּת** היא יום מנוחה וקדושה שבועי לעם ישראל. היא חלה ביום השביעי של כל שבוע. תחילת השבת היא בסופו של יום שישי, מעט לפני שקיעת החמה, וסופה ביום המחרת, עם צאת הכוכבים (מוצאי שבת). לפי התורה, ביום זה הסתיימה בריאת העולם, והבורא **שַׁבָּת** מכל מלאכתו, ומכאן שם היום הזה - **שַׁבָּת**. שמירת שבת היא אחת המצוות המרכזיות ביהדות.

סיפור: פרחים לשבת

שאלה 3:

התלמידים יקראו בתשומת לב את שתי האפשרויות לתשובה, לפני שהם מסמנים את התשובה.

סעיף 4

רצוי להנחות תלמידים מתקשים בסידור המילים במשפט: ננקודת מוצא, יש לחפש את הדמות הפעילה בכל אחד מהמשפטים.

סיפור: מדוע נעים בשבת?

כהכנה לקריאה אפשר לשוחח על הסיבות לכך שבדרך כלל מחכים לשבת.

סיפור: לקראת שבת

לאחר קריאת הסיפור יש לקרוא לתלמידים את האמרה "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת". חשוב לשוחח על משמעות האמרה ועל הקשר בינה לבין הסיפור. לאחר מכן יבינו התלמידים (בהנחיית המורה) את המשמעות הרחבה של אמרה זו: מי שעובד ודואג לעתיד לבוא, ייהנה מפרי עמלו.

מפה לאֵזן

יוסף מוקיר שבת עמוד 58

הסיפור **יוסף מוקיר שבת** מופיע במקור בארמית, ותרגומו לעברית מופיע בספר האגדה. הסיפור בארמית מופיע בגמרא (מסכת שבת קיט עא), וגרסאות שונות שלו מופיעות בספרי מדרשים ובמקראות. **מדרשים** הם אוסף של דברי פרשנות לדברים הכתובים במקרא. המדרשים מביאים את דברי המקרא לא לפי פשוטם אלא בדרך של דברי דרשה, משל ואגדה. מקורו של המונח נובע ממשמעות של "דרש" כ"חיפש". בתקופת בית שני התרחב המונח וקיבל משמעות של לימוד וחינוך לקהל הרחב. "יוסף מוקיר שבת" הוא סיפור יהודי ידוע, והמסר העיקרי בו הוא השכר המגיע משמים לאלו המכבדים את השבת בכל מאודם ואף מעבר ליכולתם. יוסף היה עני מרוד והקפיד לכבד את השבת על כל מצוותיה. לכן זכה בעושר רב. על רקע חשיבותה של שמירת השבת מתוארים יחסים בין עני לעשיר, בין מעסיק לעובד, וכן מובלטים ערכים חיוביים, כמו צניעות, הסתפקות במועט, חריצות וכבוד לשבת.

עניינים אחרים בולטים בסיפור זה: דמות חיובית לעומת דמות שלילית, רצף עלילתי, פתיחה כללית, סוף טוב, שילוב של דמיון ומציאות.

לפני הקראת הטקסט

יש לבקש מהתלמידים לשער

- מה פירוש המלה **מוקיר** בכותרת הסיפור?
- על מה יסופר בטקסט, על-פי הכותרת והאיור?

לאחר הקראת הטקסט

אפשר לשוחח עם התלמידים על דברים אלה:

- מי הן הדמויות המופיעות בסיפור, ומה אתם מרגישים כלפי כל אחת מהן?
- כיצד נהג יוסף במשך ששת ימות השבוע, וכיצד נהג לקראת השבת?

- מה ניתן ללמוד על יוסף מהתנהגות זו?
- מהם ההבדלים בין יוסף לבין הסוחר?
- מה דעתכם על הדרך שבה ניסה הסוחר לשמור על רכושו?
- מדוע כינו את יוסף "יוסף מוקיר שבת"?
- מהי חשיבותה של השבת?

הערות לפעילויות:

פעילות 1 ו-2 מראות אם התלמידים הבינו את פרטי הסיפור.
פעילות 3 מראה אם התלמידים הבינו את הרעיון של הסיפור.
פעילות 4: התלמידים יסיקו מסקנה מתוך הסיפור. חשוב לשוחח עם התלמידים על כל אחת מההוראות המתייחסות לדרכי ההתנהגות הנכונה בעת שיחה. דבר זה עשוי לחזק בתלמידים את תרבות הדיבור שלהם. רצוי לחזור על עניין זה מדי פעם, כך שהתלמידים יפנימו את ההוראות. מומלץ לשאול שאלות אחדות, כגון: מהי, לדעתכם, התנהגות נאותה בעת שיחה? כיצד צריך להתנהג מי שדובר? כיצד צריך להתנהג מי שמאזין? על מה חשוב להקפיד? ועוד.
כסיכום לשיחה רצוי לקרוא עם התלמידים את ההוראות בעמוד 60. אפשר לתלות את ההוראות בכיתה ולהסב את תשומת לב התלמידים לכתוב בעת כל שיחה.

סיפור: שמלה לשבת

סיפור זה מזכיר את הסיפור "חנה'לה ושמלת השבת". אפשר להקריא לתלמידים סיפור זה או לספרו ולשוחח על הדמיון ועל השוני בין שני הסיפורים. חשוב לשוחח עם התלמידים על הנאה מנתינה. בשיחה יגיעו התלמידים לכך שבעת נתינה עושים מעשה טוב, וזה מה שגורם הרגשת סיפוק לנותן.

סיפור: שני הטבחית

במידת הצורך רצוי להסביר מהי פשטידה. הסיפור מלווה בשאלות המחייבות תשובות בכתב ובקביעת "נכון" או "לא נכון" לגבי אותם פריטים. תלמידים חלשים יכולים להסתפק בפעילות 1.

סעיף 5

סעיף זה מחייב כתיבה חופשית של התלמידים. מומלץ להקפיד שהכתיבה תיעשה בדרך הנכונה (כיוון, גודל ועוד).

סעיף 6

רצוי שהתלמידים יקראו כל מילה בנפרד וירשמו אותה בקבוצה שאלה היא שייכת. רק אחר־כך יעברו למילה נוספת.

מפה לאֵין

תבלין של שבת עמוד 66

זוהי אגדה, הלקוחה מספר האגדה. מקורה של אגדה זו הוא תלמוד בבלי, מסכת שבת קיט, ע"א. האגדה מתארת רב חשוב שהכין סעודה לקיסר הרומי (מלך רומא) אנטונינוס. הרב הגיש לו בשבת תבשילים קרים, לאחר מכן ביום חול הגיש הרב לקיסר תבשילים חמים. אנטונינוס אמר שהתבשילים הקרים היו לו טעימים יותר מהחמים. הרב ענה שחסר היה בתבשילים החמים הללו תבלין, וכי התבלין היה שבת.

שתי הדמויות המופיעות באגדה זו - רבי יהודה הנשיא והקיסר הרומי אנטונינוס - הן דמויות ידועות: רבי יהודה הנשיא, המכונה רבנו, ערך את התורה שבעל־פה; הקיסר אנטונינוס התעניין במנהגי היהודים ונפגש לעתים עם רבי יהודה הנשיא.
לשון - לשון המדרש קשה, משום שהמילים בה אינן שגורות בשפה של היום (כגון תבל). נוסף על כך, היא מאופיינת בסיומות של ין לציון רבים (כגון תבשילין ולא תבשילים). מומלץ לעסוק עם התלמידים בהסברי מילים בעזרת המבנה המורפולוגי וההקשר שלהן.

לפני ההקראה

מה משמעותה של הכותרת?

מומלץ לספר את תוכן האגדה בשפה פשוטה ולהסביר מילים קשות.

לאחר ההקראה

מומלץ לנהל שיחה עם התלמידים על ההרגשה המיוחדת שמעניקה השבת. רעיון זה בא לידי ביטוי בכך שלמאכלים הקרים היה טעם משובח, בעיני הקיסר, משום שניתנו בשבת. אפשר להדגיש שרק לעם ישראל יש שבת. כיצד בביתכם מתכוננים לקראת השבת, וכיצד חוגגים את סעודת השבת?

מבדק מסכם לחיריק עמוד 70

חשוב לקרוא מחדש את סעיף ב.4 אבחון ומבדקים במדריך זה.

1. הכתבת צלילים בגבולות החיריק.

המורה:

כתבו פִּי.

כתבו מִ ואת הצליל הזהה.

כתבו נִ ואת הצליל הזהה.

2. משחק פונוטי בגבולות החיריק.

המורה: פִּי.

התלמידים: סמך i.

המורה: שִׁי.

התלמידים: שִׁין שווא או שִׁין בלא תנועה.

המורה: גִּי.

התלמידים: גִּימל a.

המורה: מִי.

התלמידים: מִי i.

3. א. קריאת הצלילים מלוח החיריק (נמצא גם בחוברת לתלמידים, עמוד 13);

ב. קריאה אופקית בגבולות החיריק מהלוח המורחב (נמצא גם בחוברת לתלמידים, עמוד 71).

משחקים

הניסיון מראה בבירור, שמשחקים עוזרים מאוד לרכישת הקריאה. המוטיווציה של הילדים לנושא זה, העניין שהמשחקים מעוררים, והשמחה המלווה את הפעלתם, תורמים רבות לתהליך הלמידה. בסופה של חוברת ב' מופיעים משחקים אחדים הקשורים לחיריק: משחק לוטו/זיכרון, דומינו יחיד/רבים ושלישיות. במשחקים מופיעות חזרות על צלילים שנלמדו קודם לכן. משחקים אלה מהנים ומעוררים חשיבה. מומלץ לשלב את המשחקים במהלך הלמידה ולשחק בכל אחד מהם פעמים אחדות.

הקדמה

א. גם בשלב זה ממשיכים בהכתבות הצלילים ובמשחקים הפונטיים כפי שנעשה בשלב החיריק, אך הפעם תשולב גם תנועת החולם. דוגמה להכתבת צלילים:

המורה: כתבו זו ואת הצליל הזהה.

התלמידים כותבים זו, ז.

המורה: כתבו ח.

התלמידים כותבים ח.

המורה: כתבו ט ואת הצליל הזהה.

התלמידים כותבים ט, ט.

המורה: כתבו י ואת הצליל הזהה.

התלמידים כותבים י, י.

דוגמה למשחק פונטי:

המורה: פ. התלמידים: פּ, פּ.

המורה: לו. התלמידים: למד, o.

המורה: מ. התלמידים: מם, i.

המורה: נ. התלמידים: נון שווא או נון בלא תנועה.

ב. כדי להבטיח הצלחה מלאה בהקניית הקריאה יש לבחון יום־יום כל ילד וילדה בטבלה הנמצאת בסוף החוברת. על התלמידים לקרוא בצורה אופקית שתי שורות צמודות.

ג. קיימים ספרונים מדורגים המבוססים על תנועות, ביניהם ספרונים הכוללים את כל התנועות. התלמידים יכולים לקרוא ספרונים כאלה בשלב אחד נמוך יותר מהשלב שהם נמצאים בו.

ד. גם בשלב זה פותחים את השיעור בקריאת שתי טבלאות:

1. טבלת החולם (נמצאת גם בחוברת לתלמידים, עמוד 79);

2. הטבלה המורחבת (נמצאת גם בסוף החוברת לתלמידים, עמוד 133) - קריאה אופקית בגבולות החולם.

לאחר חיזוק האסוציאציה תולים את לוח החולם ואת התמונה של הילד שמצביע לאור.

המשחקים של החולם

כל הפעולות נעשות כפי שנרכשו בלמידת החיריק.

התלמידים קוראים את התנועות המוכרות בצליליהן.

היום נלמד את התנועה

התלמידים ישימו לב לכך שהתמונות המופיעות ליד צלילי החולם הן תומכי זיכרון, כלומר התמונה מהווה אסוציאציה חזותית לצליל. לדוגמה, צו- צוללת, קו-קוף וכדומה.

הצעות לפעילויות

1. על המורה לומר צליל פותח של חולם, והתלמידים יוסיפו מילים הפותחות באותו הצליל.
2. אפשר להשתמש במשחק הלוטו בעמ' 77. יש לגזור את הכרטיסים של הצלילים הפותחים בעמ' 76. התלמידים ימצאו את בני זוגם: צליל ותמונה (תומך זיכרון). התלמידים ידביקו כל צליל פותח לצד התמונה המתאימה.
3. משחק פנטומימה - ילדים יופיעו לפני הכיתה בזה אחר זה. על כל אחד מהם להציג ללא מילים מילה הפותחת בחולם. הילדים האחרים ימצאו למה הייתה הכוונה.

סעיפים 1, 2

רצוי לכוון את התלמידים להתבונן בתמונות שבחלקו העליון של העמוד לצורך זיהוי צלילים פותחים. באופן זה יתרגלו חולם, ולא צלילים אחרים אפשריים.

סעיף 4

התלמידים ישימו לב שהיוצא דופן בכל שורה שונה מהאחרים בצליל, אך זהה להם באות הראשונה.

יחידה 2 עמוד 82

כדי להקל על ילדים חלשים לבצע פעילות זו, רצוי להפנות אותם מדי פעם לתומכי הזיכרון שבראש הדף. אפשר לבקש מהתלמידים להוסיף מילים המתחילות ב- חו, ב-כו וב-הו. יש לבדוק אם התלמידים יודעים שתכול פירושו תכלת. תופעת ההומופוניות מופיעה כאן בצלילים חו וכו. יש להזכיר לתלמידים את התופעה: צלילים הנשמעים זהים, אך נכתבים בצורה שונה.

סעיף 1

לפני הצביעה רצוי להפנות את תשומת לב התלמידים לתופעת המשקל (התבנית) הזוהה של המילים המבטאות צלילים: כתם, שחור, ירק, ורד ועוד. מומלץ לקרוא בקול את הכתוב על השלט שבאיור, ולשאול מה הקשר בין שלט זה לבין הנראה באיור.

סעיף 2

לפני כתיבת המילים רצוי שהתלמידים ישימו את התמונות (חול, חוף, חור, חומה, מכונת), וישימו לב לצליל החולם המופיע בכל אחד מהם. לאחר הכתיבה יצבעו התלמידים צליל זה בכל מילה.

יחידה 3 עמוד 83

יחיד ורבים - סיומת ות

כידוע, סיומות הרבים הן שתיים: ים / ות. בשלב זה נעסוק בסיומת ות, שהוא מציין בדרך כלל סיומת של רבים ממין נקבה, לדוגמה, מנה - מנות. רצוי לצבוע את סיומת הרבות ות. כפתיחה לעיסוק בסיומות רבים, רצוי להציע לתלמידים לכתוב מילים ביחיד וברבים, והם יגיעו למסקנה שיש שתי צורות לסיומת רבים.

רצוי לשאול את התלמידים, איזו מילה יוצאת דופן ברשימת המילים שבסעיף 3. כאן יזכרו התלמידים בסיומת הרבים ים.

הולדת תינוק

סיפורים אחדים המופיעים כאן קשורים לנושא הולדת תינוק. נקרא בהם על ההתרגשות, על הנסיעה לבקר את אימא, על ההכנות ועל תגובותיו של האח או של האחיות כלפי התינוק.

סיפור: תינוק חדש

הכנה לקריאה

- על מה יסופר בסיפור תינוק חדש?
- מה שמות האחים של התינוק?
- (להניף כרטיסים)

חֹבֵב	נָגֵה	חֹבֵב
-------	-------	-------

לאחר הקריאה

- מה כתבה נוגה בברכה, לדעתכם?
- רצוי להציע לתלמידים חזקים לכתוב ברכה לכבוד הולדת תינוק חדש.
- אפשר להקיף בסיפור את הדמויות הכלולות במשפחה, לפני שעונים על השאלה.
- רצוי שתלמידים יספרו את חוויותיהם לאחר שנולד במשפחתם תינוק חדש.

סעיף 5

בסעיף זה מתרגלים התלמידים גם את המין (זכר/נקבה) וגם את המספר (יחיד/רבים).

סיפור: נוסעים לאימא

הכנה לקריאה

על המורה להניף כרטיסיות:

נוסעת	תינוק
-------	-------

לאחר הקריאה

- רצוי לשוחח על השאלות האלה:
- איזו אווירה יש במכונית?
- מדוע הילדים מתרגשים לקראת הפגישה עם אימא?
- למה הם מצפים?

סעיף 6

כדי להעשיר את אוצר המילים של התלמידים, רצוי לעסוק במשמעות המילה **מצפים**. רצוי למצוא מילים קרובות למילה זו (צפייה, לצפות) ולנסות לשבץ את המילים **משחקים** ו**מחכים** בשורה 5 שבסיפור. התלמידים יגיעו בעצמם לפירוש הנכון של המילה.

יחידה 4 עמוד 87

סעיף 1, 2

בשל הדמיון בצליל בין או ועו (בהגיית השכיח), חשוב לומר לתלמידים לחזור ולהתבונן בכתוב הנכון של המילים המופיעות במחסן המילים.

סיפור: שם לתינוק

הכנה לקריאה

המורה: "הבה נראה אילו שמות הציעו במשפחה לתינוק החדש."

אָרִי	אָהָד	אָמָנון
-------	-------	---------

"מאיזו מילה בא השם אָרִי?" (אָרִי)

אפשר לשאול: "למה בחרו ההורים בשם שלכם?"

מפה לאִזוֹן

רק שלי / ריבה דותן עמוד 91

עיקרו של השיר מופיע כבר בכותרת וחוזר בשתי השורות האחרונות. השיר עוסק בתחושותיה של ילדה לאחר שנולד לה אח קטן. מצד אחד, הילדה שמחה ומכנה אותו בכינויים חמים ושמיחים (הקטן, התינוק, חמוד, מתוק, אח קטן), ומצד אחר, היא מתקשה להתמודד עם תשומת הלב שהתינוק מקבל מההורים. היא מוכנה לתת לאחיה את כל מה שנמצא ברשותה וגם את עצמה כדי לחזור ולקבל שוב את ההתייחסות של ההורים. ילדים רבים מתמודדים בסיטואציה דומה לזו של הילדה שבשיר. חשוב לתת לגיטימציה לתחושותיהם ולחוויותיהם של התלמידים במצב זה, ועל כן מומלץ לשוחח אתם על כך. בשיר שני בתים בעלי אורך שונה. כל שתי שורות מתחרזות. בשני הבתים יש פנייה ישירה לאח הקטן. בבית הראשון יש פירוט של מה שהיא מוכנה לתת, ובבית השני מודגשת הבקשה של הילדה מאחיה. מצלול - הצליל לי מופיע בבית השני ארבע פעמים, והמילים רק שלי מופיעות בסוף בשורות קצרות במיוחד כדי לחזק ולהבליט את בקשתה של הילדה.

לפני הקראת השיר

התלמידים יקראו את הכותרת, יתבוננו באיור וישערו במה יעסוק השיר.

הקראת השיר

לאחר הקראת השיר

- אילו רגשות מתעוררים כששומעים את השיר?
- מה מסופר בשיר? (מה הילדה מוכנה לתת לאחיה? מה היא אינה מוכנה לתת לו?)
- איזה צליל חוזר בבית האחרון? מדוע?
- מדוע הילדה מוכנה לתת לאחיה דברים רבים?
- האם הרגשתם כמו הילדה בשיר, כשנולדו לכם אח צעיר או אחות צעירה?
- איך התנהגתם כשנולדו לכם אח צעיר או אחות צעירה?
- הציעו לילדה כיצד להתמודד עם הולדת אח או אחות.

יחידה 5 עמוד 93

בריאות השניים

נושא זה מעסיק ילדים רבים בכיתה א', מאחר שחלק משניהם מתחלפות בגיל זה.

מידע על שניים: שן היא איבר בפה, המשמש לחיתוך וללעיסה של המזון. במהלך החיים אנו מחליפים שתי סדרות של שניים: שני חלב ושניים קבועות. שני החלב בוקעות בדרך כלל החל מגיל 6 חודשים ונושרות עד גיל 12-13 בערך. בגיל שנתיים וחצי יש לילדים 20 שני חלב, 10 שניים בכל לסת. שני החלב נושרות על-פי סדר מסוים, והשניים הקבועות בוקעות במקומן. שניים שלא טופלו כראוי בגיל צעיר, עלולות להגיע למצב של עששת וריקבון בגיל מבוגר. בעששת יש לטפל ברגע שמגלים אותה.

סיפור: השניים

הכנה לקריאה

המורה: "היום נקרא על אח ואחות. מי יקרא את שמותיהם?"
יש להניף כרטיסים.

ב'עז

דבורה

"הבה נקרא ונראה מה יסופר עליהם."

סעיף 4

חשוב להתייחס לסימני הפיסוק (נקודות, סימן שאלה ונקודה) לפני שמשלימים את המשפטים.

יחידה 6 עמוד 96

סעיף 1 - סימן שאלה

חשוב לתרגל עם התלמידים בעל-פה משפטים שיש לסמן נקודה בסופם לעומת משפטים שהם שאלות, ויש לסמן סימן שאלה בסופם. יש להדגים בעל-פה משפטים משני הסוגים, והתלמידים יביאו דוגמאות לכל סוג.

סיפור: בעז והרופאה

הכנה לקריאה

יש להניף את הכרטיסים:

נקיט

רקבון

רופאה

כואבות

על המורה להציג את הכרטיסים ולבקש מהתלמידים לחבר לפיהם סיפור קצר בעל-פה כהמשך לסיפור המופיע ביחידה הקודמת.
רצוי שהתלמידים יספרו מניסיונם על כאבי שניים, על ביקור אצל רופא שניים וכדומה.
מומלץ להסביר לתלמידים את חשיבות המעקב אחרי בריאות השניים על-ידי רופא שניים. אפשר לספר לתלמידים על דרכי טיפול חדישות בשניים.

יחידה 7 עמוד 100

הצלילים תו וטו הם צלילים הומופוניים. חשוב שהתלמידים ישימו לב לכתוב, ויצינו מילים שמופיעים בהן צלילים אלה.

סעיף 1

התלמידים מתאמנים בהוספת תואר לשם ממין זכר לעומת הוספת תואר לשם ממין נקבה. רצוי שהתלמידים יוסיפו תארים לשמות שבמסגרת ולשמות אחרים. אפשר לנצל זאת למשחקים, כמו: מי אני? מה אני? כמו-כן אפשר להוסיף תארים למשפטים שונים.

סיפור: שניים בריאות

הכנה לקריאה

יש להתבונן באיור ובכותרת ולשער במה יעסוק הסיפור.
על המורה להניף את הכרטיסים:

לשטף

תודה

טובים

ממתקים

הצעות לתלמידים

- א. אפשר לבנות משפטים באמצעות המילים.
- ב. אפשר לספר סיפור קצר באמצעות המילים.
- ג. אפשר לתת לסיפור את השם: הָבָה נשמור על שניים בריאות.

לאחר הקריאה

- מדוע נועה רצה לשטוף שניים?
- האם השם שניים בריאות מתאים לסיפור? מדוע?
- הציעו שם אחר לסיפור.

בהקשר להוראת השכנוע חשוב להסביר לתלמידים שכדי לשכנע רצוי להביא טענות (כלומר אמירות שאפשר להתווכח על נכונותן) ונימוקים. לדוגמה, טענה: חשוב לצחצח שניים לפני השינה. נימוק: כי... מומלץ לחבר עם התלמידים כללים לשמירה על בריאות השניים.

יחידה 8 עמוד 102

יש להסביר לתלמידים: שו נשמעת כמו ש, כמו: דו=ד, אבל ש (שין בחולם חסר) נראית כמו ש (שין). לכן צריך לקבוע לפי המילה או המשפט שבו השין מופיעה, אם הכוונה ל-ש או ל-ש. דוגמה: שָׁרַשׁ (שין עם נקודה מימין) ושׁוֹרֶף (שין עם נקודה משמאל).

סעיף 2

רצוי שהתלמידים יוסיפו הפכים משלהם ויתרגלו נושא זה לעתים קרובות.

סעיף 3

בחפוש אחר המילים המסתתרות חשוב לחפש את הצליל הסוגר (אות לא מנוקדת, ה"א שותקת, ך).

צבעים

בנושא הצבעים יקראו התלמידים על עולמנו הצבעוני, על אהבת הצבעים בסביבתנו ועל הצבעים ברמזורים ויכינו סביבון צבעוני.

מפה לאֵזן

הכול צבעוני עמוד 103

לפני ההקראה

לאחר שיקראו את הכותרת ויתבוננו בדרך ההיצג של הטקסט, ישערו התלמידים במה יעסוק הטקסט.

במהלך ההקראה

רצוי להקריא כל חלק בנפרד, להסבירו ולשאול: מה למדתם על צבעים?

לאחר ההקראה

התלמידים יצינו מהו המידע שעניין אותם ביותר, ומה הם יכולים להוסיף על הכתוב. התלמידים ישאלו שאלות נוספות על הנושא, המעניינות אותם.

יחידה 9 עמוד 104

סעיפים 1, 2

מומלץ להפנות את תשומת לב התלמידים לשימוש בצורת רבים ממין זכר (סעיף 1) לעומת השימוש במין נקבה (סעיף 2).

סיפור: הצבעים והשירים

התלמידים ינסו לכתוב במחברת שירים על צבעים בעקבות אלה הנזכרים בסיפור.

מפה לאֵן

מכל הצבעים / עודד בורלא עמוד 106

בשיר זה בולטת אהבת הצבעים, ומודגשת צבעוניותו של העולם. ילדה מעידה, שהיא אוהבת צבעים בדירוג מסוים: כחול, אדום, צהוב וירוק. כל צבע מעורר אסוציאציה של עצמים בצבע זה. הצבעים לקוחים מתחומים שונים: טבע, חיי יום-יום, צומח וחי. הילדה מייחסת לצבע תכונות ויכולת השפעה על הרגשות של המתבונן בהם. השיר כולל ארבעה בתים בעלי חריזה. כל בית מוקדש לצבע אחר ולעצמים הקשורים בו. בכל בית מופיעות תכונות הצבע שמדובר בו (יפה, חזק), הסבר מדוע הוא מיוחד בעיני הילדה ("יכולה לצייר בו כמעט את הכול"), וההרגשה שהוא מעורר בה (נעים, עדין). לאחר תיאור תכונות הצבע מופיעה בכל בית רשימת הדברים שצבעה הילדה.

לפני ההקראה

התלמידים יתבוננו באיורים ויגידו, מהם הפריטים הנראים בכל איור בהקשר לכל צבע.

אחרי ההקראה

- מהי חשיבותם של הצבעים לפי השיר?
- אילו תחושות מעוררים הצבעים בילדה?
- באיזה סדר אתם מדרגים את הצבעים האהובים עליכם?
- אילו תחושות מעוררים בכם צבעים מסוימים?
- מהו מבנה השיר?
- מה ניתן ללמוד משיר זה?

התלמידים יזכירו פריטים נוספים הקשורים לכל אחד מהצבעים.

רצוי להסביר את המלה **בבונג**: צמח ריחני ממשפחת המורכבים, שמפיקים ממנו חומרים לתעשיות שונות, ותפרחותיו משמשות לרפואה עממית.

אפשר לצאת מחדר הכיתה ולהתבונן בצבעים ובגווניהם השונים הנראים בסביבה.

יחידה 10 עמוד 109

מפה לאֵן

סביבון צבעוני עמוד 110

התלמידים נפגשים כאן לראשונה עם **טקסט מפעיל**. זהו טקסט שמטרתו להביא את הקורא לידי פעולה. טקסט כזה מתמקד בהוראות כיצד לפעול, ויש בו פעלים רבים יחסית בצורת ציווי. הטקסט כולל בדרך כלל נושא או בעיה, דרכי ביצוע, אמצעים, הנמקות ואזהרות. המשפטים קצרים ומנוסחים בסעיפים. בטקסט שלפנינו לומדים הילדים איך להכין סביבון צבעוני.

לפני ההקראה

הילדים יתבוננו בטקסט ובאיור ויתייחסו למבנה המיוחד של הטקסט.

רצוי לשוחח על מהותו של **טקסט מפעיל**, על הצורך להקפיד על מילוי ההוראות שבו ועל דרכים אפשריות לבנות סביבון.

במהלך ההקראה

יש לעצור לאחר קריאת כל הוראה ולברר כיצד לבצע אותה.

מומלץ לסמן את מילות ההוראה בטקסט.

לאחר ההקראה

יש להסביר לתלמידים מדוע צריך להקפיד על מילוי מדויק של הוראות בטקסט מפעיל. אפשר לבצע את המשימה בזוגות או באופן פרטני. יש לעקוב אחר ביצוע ההוראות שלב אחר שלב ולתקן בעת הצורך. התלמידים ישחקו בסביבונים וייתנו הוראות זה לזה כיצד לשחק. יש לשוחח עם התלמידים על מצבים שבהם משתמשים בטקסט מסוג זה: הוראות למשחק, מתכונים ועוד.

סיפור: על רמזור

מידע על רמזורים: רמזורים הם מערכת אורות צבעוניים המוצבת בצמתים, ותפקידם הוא לווסת את התנועה בצומת. הרמזור הוא סוג של תמרור. מקור המילה רמזור הוא רמז + אור. ישנם גם רמזורים להולכי רגל. משך הזמן בו דולק הרמזור הירוק המיועד להולכי רגל, צריך לאפשר חצייה לאדם ההולך לאט, ולאפשר לו להגיע לפחות עד לאי התנועה או עד למדרכה הקרובים.

לאחר הקריאה

רצוי לשוחח עם התלמידים על השאלה לאיזה רמזור יונתן מתכוון, כשהוא מציין שני צבעים בלבד. רצוי להסביר לתלמידים את פירוש המלים חיש-חיש ולשוחח על תפקידי הרמזורים ועל הצורך להישמע להם. התלמידים יספרו על ניסיונם בחציית כביש מרומזר.

סיפור: שלומית העצמאית

הכנה לקריאה

משחקים בכרטיסי הברקה.

סוף	עצמאית	בעצמה	חֲכָה	אחר-כך	מִהֲרָה
-----	--------	-------	-------	--------	---------

לאחר הקריאה

- אילו סוגי רמזורים קיימים?
- מדוע נקרא הסיפור שלומית העצמאית?
- על אילו כללים שמרה שלומית?
- האם אתם מתחשבים ברמזורים כשאתם עוברים את הכביש? ספרו על כך.
- כיצד אתם חוצים כביש שאין בו רמזורים?
- מה היה קורה אילו לא היו בכלל רמזורים?

מפה לאֵין

האיש הירוק והאיש האדום / רבקה אליצור עמוד 113

באמצעות האנשה של הרמזור מוצגים בשיר כללים לחציית כביש. האיש האדום מצווה, כועס וחד משמעי, ואילו האיש הירוק מחייך, חביב ומציע לעבור את הכביש. הכתוב בשיר עשוי להשפיע על התנהגותם של ילדים בעת חציית כביש. השיר כולל שלושה חלקים השונים זה מזה. העימוד של החלק הראשון צר וארוך ומזכיר אדם העומד דום. חלק זה רצוף פעלים ופקודות הבאות זו אחר זו. המשפטים קצרים, מילות ציווי וסימני קריאה שכיחים בחלק זה. הצבע האדום חוזר לאורך כל הבית הראשון: האיש האדום, מתאדם ומאדים. הילד הדובר בשיר מתייחס לרמזור כאל בן אדם ומקבל את הוראותיו. בחלק השני האווירה נעימה, המשפטים ארוכים יותר מאשר בחלק הראשון, ההוראות נאמרות בנעימות וללא ציוויים. האיש הירוק שונה לגמרי באופיו מהאיש האדום. בחלק השלישי הילד הדובר בשיר מעיד על אהבתו לשתי הדמויות שברמזור, ועל כך שאינו מבין איך שניהם נחבאים יחד באותו רמזור.

לפני ההקראה

- קראו את הכותרת, התבוננו באיור, ושערו במה יעסוק השיר.

אחרי ההקראה

- האם חשוב לקרוא שיר זה? הסבירו את תשובתכם, והביאו דוגמאות מניסיונכם.
 - אילו כללים למעבר כביש מופיעים בשיר?
 - אילו אנשים מופיעים בשיר, ומה תפקידו של כל אחד מהם?
 - איזה צבע חוזר בבית הראשון? הקיפו את המילים המזכירות אותו.
 - מהו מבנה השיר? (מספר חלקים, אורך שורות)
 - מדוע אוהב הילד את שני האנשים הנזכרים בשיר?
 - את מי משני האנשים שבשיר אתם אוהבים ומדוע?
 - כמה פעמים מופיע סימן קריאה בבית הראשון? מדוע?
 - מה אתם לומדים מהשיר?
- אפשר להמחזיז את השיר.

יחידה 11 עמוד 116

סעיף 1

על המורה לשאול מהם עופות, והתלמידים יביאו דוגמאות.
מידע על עופות: העופות מכוסים בנוצות, תכונה המייחדת אותם מכל יתר בעלי החיים בימינו. הגפיים הקדמיות שלהם הפכו לכנפיים המאפשרות למרביתם לעופף באוויר. יש מיני עופות שהכנפיים שלהם מנוונות חלקית, והם אינם מסוגלים לעופף.

סעיף 2

כדי למנוע טעויות מומלץ לשים את התמונות לפני הכתיבה.

סיפור: ביער

משחקים בכרטיסי הברקה.

עָרְשׁוֹ	עוֹפּוֹת	תָּרָאִי	עוֹרְבִים	יוֹנִים	גּוֹזֵל	יָעַר
----------	----------	----------	-----------	---------	---------	-------

מידע על היער: יער הוא שטח שבו יש צפיפות גבוהה של עצים. יערות נפוצים בכל יבשות כדור הארץ, מלבד באנטרקטיקה. יערות מכילים בדרך כלל מספר גדול של עצים הצומחים בגבהים שונים, וצמחייה נמוכה בקרקעית היער.

לאחר הקריאה

- מה אפשר ללמוד מן הסיפור על היער?
- מהי התכונה הבולטת של רונית?

פעילויות מסכמות עמוד 119

בפעילויות אלה יש חזרות מכוונות על פעילויות שונות שנעשו במהלך החוברת לצורך חיזוק התלמידים. על המורה לבחור פעילויות חשובות לכל הכיתה, ופעילויות לתלמידים ברמות השונות. פעילויות אלה יכולות לשמש כמבדקים. בפעילויות המסכמות את נושא החולם מופיעים טקסטים על נושאים מגוונים: דרכי רכיבה על אופניים, מידע על תנין, דרך הטיפול בדגים באקווריון, הכנה למסיבה ומבדק מסכם. רצוי לשוחח על הנושאים הללו בסיום של כל קטע קריאה ולהקפיד על ביצוע הסעיפים השונים בצורה נכונה.

שאלות לשיחה לאחר הקריאה של כל טקסט

האופניים: כיצד צריך לנהוג בעת רכיבה על אופניים?
התנין: מה למדנו על התנין?

האקווריון: איך צריך לטפל בדגים באקווריון? חשוב להסביר את משמעות הביטוי "סוף מעשה במחשבה תחילה": כדי להצליח יש לתכנן דברים מראש. התלמידים יביאו דוגמאות להוכחת נכונותו של ביטוי זה.

מבדק מסכם לחולם עמוד 131

חשוב לקרוא מחדש את סעיף ב.4 אבחון ומבדקים במדריך זה.

1. הכתבת צלילים בגבולות החולם.

המורה:

כתבו סו.

כתבו מ ואת הצליל הזהה.

כתבו נ ואת הצליל הזהה.

2. משחק פונטי בגבולות החולם.

המורה: סו.

התלמידים: סמך o.

המורה: ש.

התלמידים: שין שווא או שין בלא תנועה.

המורה: ג.

התלמידים: גימל a.

המורה: מ.

התלמידים: מם i.

3. א. קריאת הצלילים מלוח החולם (נמצא גם בחוברת לתלמידים);

ב. קריאה אופקית בגבולות החולם מהלוח המורחב (נמצא גם בחוברת לתלמידים).

משחקים

הניסיון מראה בבירור, שמשחקים עוזרים מאוד לרכישת הקריאה. המוטיווציה של הילדים לנושא זה, העניין שהמשחקים מעוררים, והשמחה המלווה את הפעלתם, תורמים רבות לתהליך הלמידה. בסופה של חוברת ב' מופיעים משחקים אחדים הקשורים לחולם: משחק לוטו/זיכרון, דומינו זכר/נקבה ושלישיות. במשחקים מופיעות חזרות על צלילים שנלמדו קודם לכן. משחקים אלה מהנים ומעוררים חשיבה. מומלץ לשלב את המשחקים במהלך הלמידה ולשחק בכל אחד מהם פעמים אחדות.

סעיף 1

אפשר לשחק עם הילדים בעזרת כרטיסים שעל כל אחד מהם כתוב אחד הצלילים. התלמידים ינסו ליצור מילים בעזרת הכרטיסים ובעזרת תומכי הזיכרון שבראש הדף.

סעיף 2

יש להדגיש, כי בדרך כלל היוד אחרי הצירה (..) אינה נשמעת.

חורף

בנושא החורף נקרא על תופעות אופייניות לעונה זו ועל רגשות הקשורים בה: ברקים ורעמים, גשם חזק, בגדי חורף וכדומה.

בפתיחת הנושא רצוי לשוחח על שאלות אחדות:

מהם מאפייני החורף? מה החשיבות של עונת החורף? מתי מגיע החורף? האם אתם אוהבים את החורף? מדוע? ועוד.

מפה לאזן

תפילת הגשם

בתפילה זו היהודים מבקשים מאלוהים להוריד גשמי ברכה, כדי שהאדמה תהיה פורייה. התפילה מופיעה בסידור. הסידור הוא ספר המרכז בתוכו את התפילות המיועדות לימי החול ולשבת.

ברקים ורעמים / יהונתן גפן עמוד 18

השיר **ברקים ורעמים** מבטא את החשש של ילדים רבים מרעמים ומברקים, ובעיקר מהחזקים שבהם. חששות אלה הם טבעיים ומשותפים לילדים רבים וגם למבוגרים. הרעמים נתפסים על-ידי הילד כמפחידים בדרך כלל וכנחמדים לעתים רחוקות. בשונה משירים רבים המדברים על התועלת שבגשם, שיר זה עוסק בהרגשות שמעוררים הברקים והרעמים בילדים, ועל כן הוא **משמעותי** לילדים. המשפט "לעתים רחוקות אתה פוגש רעם נחמד", המופיע לפני ארבע השורות האחרונות, יוצא דופן בנימתו החיובית לגבי הרעם, ומראה שהילד מנסה להתגבר על חששותיו. דבר זה עשוי לסייע לתלמידים להשתחרר מפחדים מרעמים ולתת להם לגיטימציה להבעת תחושותיהם בעקבות שמיעת רעמים.

ארבע השורות הראשונות וארבע השורות האחרונות זהות ומהוות מסגרת לשיר. חזרות - בשיר חזרות המילים **רעמים, ברקים, רעם, ברק**. חזרות אלה מבליטות את הנושא שהוא **המהותי** בשיר, מחיות את הסיטואציה, ומושאיהן כמעט נשמעים ונראים לקורא (קולות, צלילים ומראות).

לפני הקראת השיר

יש לקרוא את הכותרת ולשוחח על ברקים ורעמים: מי מופיע ראשון, מה ידוע עליהם, חוויות מניסיונם של הילדים ועוד.

חשוב לדון בשאלה: מדוע המילים **ברקים ורעמים** מופיעות לעתים קרובות יחד?

אפשר להוסיף לתלמידים מידע בנושא זה:

ברק ורעם הם תופעה אקלימית. הברק נראה כפרץ אור עז, ואתו נוצר הרעם, המגיע אל הצופים זמן מה לאחר הברק, כתוצאה מההבדל הגדול שבין מהירות האור למהירות הקול.

הקראת השיר

יש להקריא את השיר בהדגשת המילים **ברקים ורעמים**, והתלמידים יתפופו על השולחן כאשר נשמעת המלה **רעמים**.

לאחר הקראת השיר

חשוב להרחיב את השיחה על השאלה המופיעה בחוברת לתלמיד אחרי השיר (איך מרגישים הילד או הילדה כשהם שומעים רעם? מדוע?), במטרה לתת לתלמידים לגיטימציה להבעת רגשות שונים.

התלמידים יספרו על תחושותיהם בעת ראיית ברק ושמיעת רעם.

התלמידים ישירו את השיר או יאזינו לו באתר <https://www.youtube.com/watch?v=QGDCdkr4Pe0>.

התלמידים יצבעו בשיר את המילים ברק וברקים בצבע שיבחרו ואת המילים רעם ורעמים בצבע אחר.

- אילו סוגי רעמים נזכרים בשיר?
 - איך מרגיש הילד בשיר כשהוא שומע רעם או רואה ברק? (מפחידים, לא־נעים לשמוע)
 - מתי במיוחד לא נעים לילד לשמוע רעמים? מדוע?
 - האם הייתם מתארים את הרעמים כמו שמתאר הילד בשיר? הסבירו.
 - כיצד אפשר להתגבר על החששות מהרעמים?
- התלמידים יציירו ציור מתאים לשיר.

יחידה 3 עמוד 20

סיפור: כובע מצמר

כרטיסי הברקה:

חֶרֶף	אֵיתָן	צֶמֶר	מִסְרָגוֹת
-------	--------	-------	------------

קריאת הסיפור

- מנין לוקחים צמר לסריגה?
- הרחבת אוצר המילים: יש להסביר לתלמידים את פירוש המילה מסיר בהקשר זה (מוריד), ואת משמעות הביטוי יקר ללבי. אפשר להציע לתלמידים לספר על דברים שהם יקרים ללבם ועל מתנות מסבתא.

סעיף 1

רצוי להציג בהקשר זה שימושים לשוניים הקשורים בבגדים: גורב גרב, חובשת כובע, נועלת נעל.

יחידה 4 עמוד 22

סעיף 1

התלמידים ישימו לב לשימושי הלשון הקשורים לבגדים, ועל המורה לתרגל אתם שימושים אלה בהזדמנויות נוספות.

סעיף 3

רצוי לקרוא את המילים שבמחסן לפני שמתחילים לעסוק בתפזורת, כדי שהסימונים בתפזורת ייעשו לאחר מחשבה. אפשר להציע לתלמידים ליצור תפזורת בנושא החורף.

סעיף 4

רצוי להביא את התלמידים לידי ניסוח הדרך שבה צריך לבצע פעילות זו: למצוא את המשותף לשלושה פריטים, ורק אחר־כך לציין את היוצא־דופן.

יחידה 5 עמוד 24

יש להפנות את תשומת לב התלמידים לכך שהצלילים ח ו-כ (אותיות הומופוניות) זהים בהיגוי המקובל. דבר זה חשוב ללימוד כתיב נכון.

סעיף 2

אפשר לשאול: לפי מה יודעים במשפטים אלה אם מדובר בזכר או בנקבה?

סיפור: גרביים בגשם

רצוי להפנות את תשומת לב הכיתה לכך שהמילה גרב היא בצורת זכר. אפשר להציע לתלמידים לספר מניסיונם חוויות על הירטבות בגשם.

סעיף 4

שתי שאלות אלה מחייבות תשובות שאינן כתובות במפורש בטקסט. רצוי לשוחח עם התלמידים על שאלות אלה, לפני שהם ניגשים לכתובה.

סעיף 6

אפשר לשוחח על מה שרואים בתמונות, לפני שמתחילים לכתוב.

מפה לאון

הצמר עמוד 27

בקטע מידע זה התלמידים ילמדו מהו צמר, מאין הוא מגיע, מה חשיבותו לבעלי חיים ולאדם, מתי גוזזים אותו ואיך מטפלים בו.

לפני ההקראה

אפשר לבקש מהילדים להביא חבילות צמר לכיתה.

יש להציג את הנושא ולבקש מהתלמידים להתבונן באיור. התלמידים יגידו על מה, לדעתם, מדובר בקטע, ויספרו מה הם יודעים על צמר.

יש לשאול מאין מגיע הצמר, ולהסביר מהו צאן.

במהלך ההקראה

בשל אורכו של הקטע מומלץ לקרוא אותו ולעצור עצירה מתודית בסוף כל פסקה, ולשוחח על המידע שנמסר בפסקה זו.

לאחר ההקראה

יש להסביר מילים קשות: צמר גס, גוזזים, גז.

שאלות לתלמידים:

- מתי גוזזים את הצמר, ומדוע דווקא אז?
- לאילו בעלי חיים יש צמר?
- מה מכינים מחוטי צמר?
- אילו כיסויים נוספים יש לבעלי חיים?

מומלץ להראות את הסרטון שבאתר <https://www.youtube.com/watch?v=Yvlyu1cG-Rc>.

בהקשר לפעילות 4 רצוי להסביר לתלמידים שכדי לשכנע רצוי להביא טענות (כלומר אמירות שאפשר להתווכח על נכונותן) ונימוקים. לדוגמה, טענה: הגז חשוב גם לבני אדם וגם לכבשים; נימוק... אפשר למצוא את הנימוקים בטקסט.

יחידה 6 עמוד 29

סעיף 2

1. רצוי להבהיר לתלמידים שפרווה, נוצות וצמר שונים זה מזה, אך שלושתם מגינים על חיות מפני הקור. נוצות יש רק לעופות, וצמר – לכבשים ולעזים.

2. מומלץ להפנות את תשומת לב התלמידים, לכך שהמילה צמר חוזרת פעמיים.

סעיף 3

לאחר שיתבוננו בציורים, יש לשים לב לכך שבפריט הראשון ובפריט השלישי מקיפים במעגל אחד את כל בגדי החורף ובמעגל אחר את כל בגדי הקיץ.

סעיף 1

ההבחנה בין השין לבין השין נעשית באמצעות המילה שמאל המתחילה בצליל ש'. ואכן, הנקודה המאפיינת את השין נמצאת בצד שמאל (בצד היד שהרוב אינם כותבים בה), ואילו הנקודה המאפיינת את השין נמצאת בצד ימין (בצד היד שהרוב כותבים בה). המיון בעל־פה נעשה כהכנה למיון בכתב, ומטרתו לחזק את שמות האותיות שין ושין. התלמידים קוראים בקול: שמש - כותבים בשין, כבש - כותבים בשין.

סעיף 4

רצוי להבהיר לתלמידים בעזרת דוגמאות, מהן מילים נרדפות: מילים שיש להן פירוש זהה או דומה, ואפשר להחליפן זו בזו. דוגמאות: הירח מאיר בלילה, הלבנה מאירה בלילה; כל המושבה צהלה, כל המושבה שמחה; שמש - חמה; כעס - התרגז. רצוי לשותף את התלמידים בעניין זה. הם יכולים לתת דוגמאות נוספות של מילים נרדפות, להדגים מילים נרדפות בתוך משפטים, לחבר משחק זיכרון של מילים נרדפות, להשלים זוגות של מילים נרדפות (ילד אחד אומר מילה שיש לה מילה נרדפת וילד אחר אומר את הנרדפת).

סעיף 5

יש לשים לב שהמילים המופיעות בתפוזרת הן המילים הנרדפות למילים שבמחסן המילים.

סיפור: בגדי חורף

לפני הקריאה

רצוי לשוחח על מה שרואים בתמונה ועל הקשר בין התמונה לבין הכותרת.

במהלך הקריאה

רצוי להסביר לתלמידים את המילה טווים: עושים חוטים מצמר.

לאחר הקריאה

מומלץ לשוחח עם התלמידים על התהליך: מהגז עד הבגד.

סיפור: החילוץ

יש לומר לתלמידים שיורה הוא כינוי לגשם הראשון, ומלקוש - לגשם האחרון.

מידע על החילוץ: החילוץ הוא רכיבה. גוף החילוץ מורכב מראש, שיש בו שני זוגות של מחושים, מרגל שרירית המאפשרת לו לזחול, ומקונכייה קשיחה העוטפת את גופו ומגנה עליו מפני טורפים. רוב חלזונות היבשה אוכלים צמחים ופועלים רק בשעות הלילה. בעונות החמות של השנה, כאשר הסכנה להתייבשות גבוהה, נכנס החילוץ לתרדמת קיץ. יש חלזונות מסוגים שונים, ולכן התמונות שונות.

לאחר הקריאה

■ מהם חלקי הגוף של החילוץ?

■ מתי הוא מתעורר?

התלמידים ישאלו שאלות נוספות על החילוץ, המעניינות אותם.

רצוי להציע לתלמידים לעקוב אחרי חלזונות בחצר או בשדה.

סעיף 10

רצוי להסביר לתלמידים את תופעת המילים ההומוגרפיות.

מילים הומוגרפיות: מילים הנכתבות בצורה זהה ונשמעות בצורה שונה. רצוי שהתלמידים ייחשפו לתופעה זו ויביאו דוגמאות משלהם.

מאמצים כלב

הנושא **מאמצים כלב** קרוב ללבם של התלמידים. רבים מהם מוצאים כלבים ורוצים לאמץ אותם, בידעם שהכלב הוא ידידו של האדם. התהליך דומה: הילד מביא את הכלב הביתה, גורם להתלבטות של ההורים ומתחייב למלא תנאים מסוימים הקשורים לטיפול בכלב. כל זה מופיע בחומר על נושא זה. נוסף על כך, מצויים כאן טקסט מידעי על כלב, מודעה וכן שיר על ילד שרוצה מאוד כלב. רצוי להביא לכיתה סיפורים ושירים על כלבים.

סיפור: עופר מצא כלב

משחקים בכרטיסי הברקה.

עֹפֶר	הִבֵּאתִי	אֵינָה	כָּלֵב	מִסְפֵּן	רוֹעֵד	הֵיכָן	הִרְמָתִי	תִּהְיֶה	בּוֹכָה
-------	-----------	--------	--------	----------	--------	--------	-----------	----------	---------

לאחר הקריאה אפשר לארגן קריאה בשילוב המחזה שבה משתתפים מספר, עופר ואימא. אפשר לחזור על קריאה ועל המחזה מספר פעמים ולהחליף כל פעם את הילדים המשתתפים. אפשר לחלק את התפקידים הללו לקבוצות של ילדים. התשובה המצופה לשאלה, מדוע הכלב הוא ידידו של האדם, היא תכונותיו של הכלב, כגון נאמנות, חכמה, מסירות וחיבה. התלמידים יספרו על כלבים שמצאו, על טיפול בכלבים בבתיים ועל התנהגות של כלבים.

סעיף 3 - שאלות שאלות

מטרת תרגיל זה היא לתרגל **שאלות שאלות**. יש להסביר כיצד שואלים שאלה, להדגים מילות שאלה אחדות, והתלמידים יוסיפו דוגמאות למילים כאלו ולשאלות. לאחר מכן יבצעו את הפעילות. יש שש תמונות ושש מילות שאלה. רצוי לתרגל עם התלמידים שאלות בעזרת מילות השאלה הנתונות, לפני שהם כותבים את תשובותיהם. חשוב לכוון אותם לשאול יותר משאלה אחת לכל תמונה. התשובות אינן אמורות להינתן בהכרח בתמונות.

סיפור: התנאים של אימא

שיחת פתיחה

- מהו תנאי? (תנאי הוא דבר שיש לעשות כדי לקיים דבר מה.)
- כמה תנאים הציבה אימא לעופר?
- שימוש בכרטיסיות - משחקים בכרטיסי הברקה.

תְּנָאִים	בְּתֵנָאִי	שֶׁתִּטְפֵּל	תִּחְנֶנּוּ	נִקְיוֹן	לְהַפְּנֵם	תִּבְשֶׁק	תִּחְשֹׁב
-----------	------------	--------------	-------------	----------	------------	-----------	-----------

קריאת הטקסט על ידי הילדים
על כל ילד לקרוא תנאי אחד.

שיחה לאחר הקריאה

- מדוע עופר הסכים לכל התנאים?
- אילו תנאים לגידול כלב יש בביתכם?

סיפור: גולי - בן בית

לפני הקריאה

- למה הכוונה בביטוי בן-בית?
 - מה פירוש המלה לרבוץ? (לשכב זמן ממושך, להשתרע)
- שימוש בכרטיסיות - משחקים בכרטיסי הברקה.

מְתֵלֵב

בְּמִחְבֹּאִים

הִתְחַמֵּם

הִתְרַגֵּל

אחרי הקריאה

- מדוע מכנים את הכלב נבחן?
- אילו דברים הכלב ידע לעשות?
- מה אהב עופר לעשות עם גולי?

שייכות

בשפה העברית אפשר לקצר ולומר מילה אחת במקום שתי מילים, לדוגמה: כלבו - הכלב שלו, כלביו - הכלבים שלו. רצוי לתרגל את נושא השייכות בהקשרים שונים. תלמידה תאמר שתי מילים, כמו: אימא שלו, ותלמידה אחרת תאמר במילה אחת - אמו, ולהפך. התלמידים יזהו בסיפורים ובשירים מילים בשייכות.

מפה לאֵזן

כלב בריא עמוד 45

הניסיון מראה שילדים נהנים מאוד מקטע קריאה זה. הם מתייחסים ברצינות למידע הכלול בו, ונמנעים מלתת ממתקים לכלבים. הם מופתעים מכך שממתק הוא בבחינת רעל לכלבים. מומלץ שילדים יספרו על ניסיונם בעניין זה ויוסיפו פרטים רלוונטיים הידועים להם.

מודעה: היכן הכלב?

לאחר שהתלמידים יתבוננו במודעה, יש להתייחס לשאלות שכאן.

- מהי מודעה? (מסירת ידיעות לפרסום)
- מתי משתמשים במודעה?
- היכן מופיעות מודעות שונות?
- לשם מה דרושות מודעות?
- אילו מילים מזכירה המילה מודעה? (לדעת, ידע, לדעת, להודיע ועוד)

התלמידים יביאו מודעות מעיתונים וייתחו למבנה שלהן (ציון הנושא, שם הכותב, פרטי מידע, מקום, שעה וכדומה).

מפה לאֵזן

הו כמה שרציתי כלב / יהונתן גפן עמוד 47

הילד הדובר בשיר רוצה מאוד שיהיה לו כלב. בכל אחד מבתי השיר חוזרת משאלתו זו. מן השיר משתמע שהילד נתקל בהתנגדות מצד הוריו, והוא מוכן להסתפק גם ב"כלב מסכן וקטן" או "אפילו טיפש ושעיר". בסופו של דבר, הילד נוחל אכזבה רבה, כי אביו הביא לו חתול.

השיר נכתב בצורת זמן עבר, לאחר שהילד קיבל חתול במקום כלב.

מבנה - השיר כולל ארבעה בתים הפותחים בשורה זהה: "הו כמה שרציתי כלב!". בשורה השנייה בכל בית מופיע בסוגריים ביטוי למחשבות המלוות את הילד. ואכן, במשפחות רבות גידול כלב או חיית מחמד אחרת הוא נושא המעורר ויכוחים עם ההורים. הדים לכך מצויים בשיר.

בעזרת אמצעים אחדים מובלטת אכזבתו של הילד מכך שקיבל חתול: חזרות הבאות לשכנע את הקוראים שהמשאלה לכלב חזקה, המילים הן ואפילו מרמזות על אכזבה, וגם ההקשרים שבהם מופיעה המילה כלב מחזקים את התחושה לגבי הרצון העז לכלב. קריאתו החוזרת של הילד למילוי משאלתו מעוררת בקוראים תחושה שבקשתו תתקבל, אך בשורה האחרונה מופיעה תפנית מפתיעה.

לפני ההקראה

- קראו את כותרת השיר, ושערו במה יעסוק השיר.

לאחר ההקראה

- איך הרגשתם לאחר ההאזנה לשיר?
- איזו שורה חוזרת בשיר פעמים אחדות? מדוע?
- איזו מילה רומזת לכך, שהוריו של הילד התנגדו לקחת כלב? (אפילו)
- איזה כלב רצה הילד במיוחד?
- הדובר בשיר רוצה מאוד כלב. לפי מה יודעים זאת?
- בסיום השיר מתברר לקוראים, שהאב הביא לילד חתול קטן. מדוע, לדעתכם, הביא האב חתול דווקא?
- כיצד, לדעתכם, חש הילד כשקיבל את החתול?
- כיצד הייתם מציעים לילד להתגבר על אכזבתו?
- האם אתם אוהבים חתול או מעדיפים כלב? מדוע?
- מהן ההרגשות שכלב מעורר בילד? (ידידות, ביטחון ועוד)
- מהן ההרגשות שכלב מעורר בך?
- האם קרה לכם מקרה דומה למה שקרה לילד בשיר? כתבו או ספרו.

אפשר להקרין את הסרטון מהאתר <https://www.youtube.com/watch?v=WKceBTMwpKQ>.

פעילויות מסכמות עמוד 49

סיפור: הגוזל המסכן

לאחר הקריאה

- מהן תכונותיו של תומר?
 - מה אפשר ללמוד על גוזל הדרור?
 - האם מצאתם פעם חיה וטיפלתם בה? ספרו או כתבו על כך במחברת.
- אפשר לצפות בסרטון על הדרור באתר <https://www.youtube.com/watch?v=I21GizPLC4Q>.

סעיף 2

רשימת מילים המתאימות לתמונה: פרפר, ציפור, גזע, עלים, פירות, כנף, ראש, מקור, זר, ראש, פרח, גבעול, עלים, מכנסיים, דשא, חבל, שורשים.

יגאל, מה תעשה כשתגדל? / ע' הלל עמוד 52

השיר בנוי בצורת שאלות ותשובות המתייחסות למה שיעשו הילדים בעתיד. הילדים, פרט לאיתן, משיבים לעניין. איתן נרתע, כנראה, מן המילה גדול ומראיית עצמו בעתיד הרחוק. השיר מחורז, רצוף שאלות קצרות, קצבי ומזכיר תהליך של "פינג-פונג" בשיחה. בולטת הפנייה לילדים בזה אחר זה במילה ואתה או ואת, וכן בולטים סימני שאלה וסימני קריאה, המציינים תשובות מוחלטות. בשיר מופיעים מקצועות מגוונים, המזמנים שיחה בכיתה על סוגי מקצועות, על טיבם, על הכישורים הדרושים להם, על השינויים הצפויים בבחירת מקצוע וכדומה.

לפני הקריאה

רצוי לקרוא את הכותרת, להתבונן באיור ולשער מה רוצים כל ילדה או ילד לעשות כאשר יגדלו.

התלמידים יתבוננו בשיר ויבחינו בחרוזים ובמבנה של שאלות ותשובות.

קריאת השיר

רצוי לקרוא את השיר בתפקידים, אחד שואל ואחר עונה.

לאחר הקריאה

- חשבו מה מצחיק בתשובה של איתן, ומה הייתם אומרים לו.
 - אילו מקצועות מופיעים בשיר?
 - אילו כישורים דרושים לכל בעל מקצוע שמופיע בשיר?
 - מי מהילדים שבשיר בחר מקצוע המוצא חן בעיניך? מדוע?
 - שוחחו עם ההורים: האם שאיפה למקצוע בגיל צעיר מתממשת בדרך כלל? הדגימו.
- אפשר להציע לילדים לכתוב במחברת שיר דומה על תלמידי הכיתה.

סעיף 1

ייתכן שיינתנו תשובות שונות: שיפנקו אותו, שלא יצטרך לעבוד ועוד. צריך לקבל כל מה שהגיוני.

סיפור: דולב הנגר

אפשר להסביר לתלמידים מהו נגר, ולשוחח על עבודתו.
אפשר לדבר על בעלי מקצוע שונים, כגון ספרן, ירקן, טייח, חייט.

סעיף 1

בעמודת פעולות שבטבלה, הכוונה היא ללקח, הביא ובנה.

סיפור: יונתן הסקרן

לפני הקריאה

- מה פירוש המילה סקרן? (סקרנות היא תכונה של בני אדם ושל בעלי חיים מסוימים, המניעה אותם ללמוד דברים שונים).
- למה חשוב לשאול שאלות?

סעיף 1

התלמידים נדרשים לשער מה אומרת אימא ליונתן.
ייתכנו השערות שונות, כגון: אתה ילד סקרן, אני שמחה שאתה שואל שאלות רבות, היכן אתה יכול למצוא תשובות לכל השאלות?
אל תשאל כל כך הרבה שאלות, כשתגדל תקרא בספרים ותבין, ועוד. אפשר לקבל כל תשובה הגיונית, ולדון בתשובות.

סעיף 2

שאלה 3

רצוי לקיים שיחה לפני מתן התשובה לשאלה ולדבר על מקורות מידע שונים: הורים, מורים, ספרים, סרטים, מרשתת ועוד.

סעיף 3

המילים המודגשות כאן הן **מילים הומוגרפיות**: האותיות זהות, הניקוד שונה, ולכן המשמעויות שונות. חשוב שהתלמידים ישימו לב לניקוד ויקראו קריאה מדויקת.

מבדק מסכם - פעילויות לחזרה עמוד 60

חשוב לעיין מחדש בסעיף 4. **אבחון ומבדקים** במדריך זה.

1. הכתבת צלילים בגבולות הצירה/סגול.

המורה:

כתבו ס.

כתבו מ ואת הצליל הזהה.

כתבו ך ואת הצליל הזהה.

2. משחק פונטי בגבולות הצירה/סגול.

המורה: ס.

התלמידים: סמך e.

המורה: ש.

התלמידים: שין שווא או שין בלא תנועה.

המורה: ג.

התלמידים: גימל a.

המורה: מ.

התלמידים: מם i.

3. א. קריאת הצלילים מלוח הצירה-סגול (נמצא גם בחוברת לתלמידים, עמוד 13);

ב. קריאה אופקית בגבולות הצירה-סגול מהלוח המורחב (נמצא גם בחוברת לתלמידים, עמוד 61).

שאלות על הסיפור: במה שיחקו הילדים? איפה התחבא הילד? מה שמו? איפה חיפשה אותו הילדה? מה שמה?

משחקים

הניסיון מראה בבידור שמשחקים עוזרים מאוד לרכישת הקריאה. המוטיווציה של הילדים לנושא זה, העניין שהמשחקים מעוררים, והשמחה המלווה את הפעלתם, תורמים רבות לתהליך הלמידה. בסופה של חוברת ג' מופיעים משחקים אחדים הקשורים לצירה-סגול: משחק לוטו/זיכרון, דומינו זכר/נקבה ושלישיות. במשחקים מופיעות חזרות על צלילים שנלמדו קודם לכן. משחקים אלה מהנים ומעוררים חשיבה. מומלץ לשלב את המשחקים במהלך הלמידה ולשחק בכל אחד מהם פעמים אחדות.

2.1 שורוק, קובוץ

הקדמה

זה השלב האחרון בהקניית הקריאה. דווקא בשלב זה יש להתעכב ולהתייחס בעיקר לאסוציאציות של השורוק והקובוץ. אם לא נדגיש זאת, עשויים התלמידים לבלבל בין השורוק לבין החולם. נוסף על כך, זהו זמן רגיש, ולכן הוא המתאים ביותר למניעת ליקויי קריאה.

לקריאה כללית בספרי ילדים צריך להיות מעבר קל. יש לבחור את הספר בזהירות: הוא צריך להיות כתוב באותיות ברורות ומנוקדות, בשפה קלה בעלת משפטים פשוטים, והסיפורים בו חייבים להיות קצרים. המעבר לספרים מורכבים יותר צריך להיעשות בהדרגה. "קפיצת דרך" לא מתוכננת עשויה להרחיק את הילדים מאהבת הקריאה.

יחידה 1 - תנועות וצלילים פותחים עמוד 62

התלמידים ישימו לב לכך שהתמונות המופיעות ליד צלילי השורוק/קובוץ הן תומכי זיכרון, כלומר התמונה מהווה אסוציאציה חזותית לצליל. לדוגמה, לו- לוח, סו-סוס וכדומה.

הצעות לפעילויות

- על המורה לומר צליל פותח מסוים בשורוק/קובוץ, והתלמידים יוסיפו מילים הפותחות באותו הצליל.
- אפשר להשתמש במשחק הלוטו בעמוד 67. יש לגזור את כרטיסי הצלילים הפותחים בעמוד 66. התלמידים ימצאו את בני זוגם: צליל ותמונה (תומך זיכרון). התלמידים ידביקו כל צליל פותח לצד התמונה המתאימה.
- משחק פנטומימה** - ילדים יופיעו לפני הכיתה בזה אחר זה. יש להציג ללא מילים מילה הפותחת בקובוץ/שורוק. הילדים האחרים ימצאו למה הכוונה.

גם הפעם יש לפתוח כל שיעור בקריאת שתי הטבלאות התלויות על הקיר:

1. טבלת השורוק/קובוץ (נמצאת גם בחוברת לתלמידים בעמוד 69);
2. הטבלה המורחבת שבה קוראים את כל ההברות בצורה אופקית (נמצאת גם בחוברת לתלמידים בעמוד 119).

ממשיכים בהכתבות הצלילים ובמשחק הפונטי, אך הפעם הם כוללים את כל התנועות.

המורה: כתבו זו	התלמידים כותבים זז.
המורה: כתבו ח	התלמידים כותבים חח.
המורה: כתבו טו	התלמידים כותבים טוט.
המורה: כתבו י	התלמידים כותבים יי.
המורה: כתבו ל	התלמידים כותבים לל.
המורה: כתבו ס	התלמידים כותבים סס.

המשחק הפונטי

המורה: פ,	התלמידים: פא i.
המורה: צו,	התלמידים: צדי u.
המורה: ק,	התלמידים: קוף e.
המורה: ר,	התלמידים: ריש a.
המורה: תו,	התלמידים: תו o.
המורה: ב,	התלמידים: בית שווא.

יש להמשיך לבחון כל ילד וילדה בנפרד בעזרת הטבלה הנמצאת בסוף החוברת. התלמידים צריכים לקרוא בצורה אופקית שתי שורות צמודות.

התלמידים קוראים את הצלילים בתנועות המוכרות.

– – – – – היום נלמד את התנועה ו

לאחר חיזוק האסוציאציה של השורוק והקובוץ אפשר לתלות את לוח התנועות ואת תמונת הילד או הילדה המתאימים.

יחידה 2 עמוד 72

יום הולדת

בנושא זה נקרא על מתנות ועל מסיבות לכבוד יום הולדת, נכיר את הסוגות הזמנה וברכה, ונקרא שיר המתאים לאימרת חז"ל: "איזהו הגיבור? הכובש את יצרו".

הזמנה ליום הולדת

המילה הזמנה שייכת למשפחת המילים בעלת השורש ז-מ-נ (דוגמאות: להזמין, הזמנתי, זימון). כשכותבים הזמנה, יש להקפיד על מרכיבים אלה: כותרת (מהו הנושא), האירוע (למה מזמינים?), בעל האירוע (מי מזמין?), מקום האירוע (לאן מזמינים?), מועד האירוע (למתי מזמינים? תאריך, יום ושעה) וחתימה. בדרך כלל מצוינת מהות האירוע בהתחלה, הסגנון ענייני, קצר, בהיר ותקשורתי. אפשר לבקש מהתלמידים שיוכירו אירועים שכותבים להם הזמנות: ימי הולדת, בריתות, חגיגות בר-מצווה, חתונות, אספות, תערוכות ועוד.

ברכה ליום הולדת

כשכותבים ברכה, יש להקפיד על מרכיבים אלה: למי כותבים את הברכה, מי כותב, לכבוד מה מברכים, במה מברכים. אפשר לבקש מהתלמידים להזכיר אירועים שכותבים להם ברכות: ימי הולדת, בריתות, חגיגות בר-מצווה, חתונות ועוד.

סיפור: מסיבת הפתעה

משחקים בכרטיסי הברקה.

קישור

הסתתרו

אורי

עוגה

יום הולדת

אפשר להפנות את תשומת לב התלמידים למבנה הטקסט:

1. משפט כללי המסתיים בנקודתיים (משפט שני) ומדבר על ההכנות לקראת מסיבת יום ההולדת, ואחר־כך פירוט ההכנות (חמש השורות הבאות);
2. תיאור מסיבת יום ההולדת.

רצוי להדגיש שהשיר כולל פעלים רבים בשל הפעילות הרבה המתוארות בו.

סעיף 3

רצוי לשוחח עם התלמידים על חוויותיהם ביום הולדתם, לפני שהם מתחילים לכתוב. אחר־כך יעברו לכתבה במחברת, אם המקום בחוברת אינו מספיק.

סעיף 5

לפני הכתיבה רצוי לשוחח עם התלמידים על המרכיבים שיש לציין בהזמנה, כגון: מועד, מקום, מי מוזמן, מי מזמין ולמה מזמינים. אפשר להרחיב משימה זו ולהציע לתלמידים לכתוב על כרטיסיות או במחברת הזמנות לאירועים שיבחרו. רצוי לעודד לקשט הזמנות אלה. התלמידים יכולים להיעזר בדוגמה שבעמוד 72.

יחידה 3 עמוד 77

סיפור: מתנות

רצוי שהתלמידים יחברו בעל־פה חידות הדומות לחידה שבסיפור.

סעיף 6

רצוי לתרגל עם התלמידים בעל־פה את ההטיות, לפני שהם מתחילים בכתיבה. לדוגמה, הילד **אכל** בננה, הילדים **אכלו** בננות. מומלץ שהתלמידים יעבירו את כל המשפט לצורת רבים.

מתנות יום הולדת / חגית בנזימן עמוד 81

כידוע, ילדים מצפים בכל יום הולדת למתנות. התנהגות מנומסת ביום ההולדת תופסת מקום חשוב בשיר. האם מנחה את בנה כיצד להתנהג בנימוס ודואגת שאף ילד לא ייפגע. הילד הדובר בשיר מתרגש לקראת יום ההולדת שלו ומשתדל לבצע את ההנחיות שקיבל מאמו: להיות מנומס, לומר יופי שבאת, לשתף את כולם ועוד. אף־על־פי שקשה לו ליישם את ההנחיות של אמו, כשדן לא מביא לו מתנה, הוא מצליח להתגבר על עצמו ולומר לדן בשקט שיביא את המתנה מחר, בלי ששאל "מה הבאת?". בשיר יש שלושה בתים מחוזרים. בבית הראשון באות לידי ביטוי ההנחיות של האם, ואילו בבית השני ובבית השלישי – ההתנהגות של הילד במהלך יום ההולדת. בשתי השורות האחרונות אומר הילד דבר אחד ומתכוון לדבר אחר.

לפני הקריאה

התבוננו באיור. האם הוא מתאים לשיר?

לאחר הקריאה

שיחה:

- כיצד הרגיש הילד בשיר? כיצד אתם הייתם מרגישים במקומו?
- מה מסופר בשיר? (מה אמא אמרה לילד ביום ההולדת? איך התנהג הילד כשבאו הילדים? מה אמר לדן?)
- האם יש בשיר רמזים לכך שהילד התנהג בנימוס כשבאו הילדים? (חיסה למטה, שם את המתנות בצד)
- האם קרה לכם מקרה דומה למקרה שקרה לילד בשיר? ספרו על כך.

■ מה אפשר ללמוד מהשיר?

רצוי שהתלמידים יסמנו חרוזים בשיר.

חשוב לכתוב על הלוח את האמרה: "איזהו גיבור? - הכובש את יצרו". יש לשוחח על משמעותה. התלמידים יביאו דוגמאות שונות של מימוש אמרה זו.

יחידה 4 עמוד 83

מפה לאזן

ייחודו של יוצר - לוי קיפניס עמוד 84

קצרה היריעה לכתוב את שמות אלפי היצירות של לוי קיפניס. מידע עליו אפשר למצוא במדריך זה בסעיף ג.11, וכמובן, מומלץ למצוא עליו חומר נוסף במרשתת. סיפורים ושירים נוספים נמצאים ב"צלילים מספרים" א' ו-ג' וב"חבריי הצלילים". עם זאת, להלן רשימת ספרים ושירים אחדים שכתב לוי קיפניס. **ספרים:** אליעזר והגזר, נרקיס מלך הביצה, המטרייה הגדולה של אבא, אגוז של זהב, האפרוח שהלך לחפש אם אחרת. **שירים:** שנה טובה (שנה הלכה שנה באה), לביבות (קמח מן השק), חנוכה חנוכה, נר לי, מי זה הדליק, הבה נרימה, אני פורים, חד גדיא. ספר המרכז את כל היצירות שלו בנושא חגים ועונות השנה: המצוינים של לוי קיפניס / יבנה. בתכנית הטלוויזיה "חדש בעיניים" מספרים על לוי קיפניס: <https://www.youtube.com/watch?v=CyF21IgNtTo>.

אביב

בנושא זה נקרא על מאפייני האביב, על טיולים, על פרחים ועל עצים. עונת האביב היא אחת מארבע עונות השנה. היא מציינת את המעבר מקיץ לחורף, ולכן מכונה עונת מעבר. באביב פורחים רבים (דוגמאות: פרג, חרצית, חרדל, חמצץ, צבעוני ועוד), נשמעים קולות של ציפורים ושל חרקים ומריחים ריחות משכרים.

העצים והאביב / לוי קיפניס עמוד 85

כידוע, האביב הוא תופעת טבע, אחת מעונות השנה וגם מושג מטפורי. הוא מסמל התחדשות, שינויים, צמיחה ופריחה: פרחים, אור, ריחות ועוד. לכן יש ביטוי בסיפור. בסיפור זה העצים מבקשים מהאביב לשחרר אותם מן החורף. האביב עושה כבקשתם: קרני השמש מגיעות, והעצים פורחים. תכונותיו של האביב באות לידי ביטוי בסיפור: קרני שמש חמות ומלטפות, אווירה נעימה, ריחות נעימים ופריחה. בסיפור קיימת האנשה של העצים ושל האביב. התקשורת ביניהם היא באמצעות מכתבים: מכתב בקשה ומכתב תשובה. בסיפור **שלושה חלקים:** חורף, טרום אביב ואביב. בחלק הראשון - בקשה של העצים ותיאור החורף, בחלק השני - מסר קצר מהאביב, ובחלק השלישי - ההתרחשויות באביב. בהתאם לתוכן, המילים בהתחלה מביעות רעד מקור (בחלק א'), ולבסוף מופיעות מילים המעידות על הרגשות שמחה (בחלק ג'). מעניין להשוות סיפור זה למשל יותם (שופטים פרק ט'). שניהם מתחילים באותן המילים "הלוח הלכו", ובשניהם העצים מבקשים הגנה, אבל בעוד שבמשל יותם האטד שרף את העצים, כאן האביב נותן את חסותו לעצים, והם מתחילים לפרוח.

לפני ההקראה

יש לקרוא את הכותרת ולשוחח על הקשר בין האביב לבין העצים.

יש להסתכל בתצלומים ולשער במה יעסוק הסיפור.

הקראת הסיפור

מומלץ לקרוא בעצירות מתודיות ולברר את פירושי המילים בכל עצירה.

לאחר הקראת הסיפור

התלמידים ישימו לב לדרך התקשורת באמצעות מכתבים בין העצים לבין האביב (מכתב בקשה ומכתב תשובה) וכן לאופן שבו המכתבים כתובים (פנייה, תוכן וחתומה).

- מדוע העצים מבקשים להשתחרר מהחורף?
- האם אתם מרגישים בחורף כמו העצים שבסיפור? שוחחו על כך.
- רצוי לשוחח על החושים הנרמזים בחלק השלישי (ריח, מישוש, וראייה).
- מה מסופר בשיר על האביב?
- מהי האווירה בחלק הראשון ומהי האווירה בחלק השלישי?
- מומלץ לעסוק בקשר בין הפסוק "הניצנים נראו בארץ" לבין הסיפור.
- אפשר לשאול את הילדים אם הם אוהבים את האביב, ולהציע להם לצייר ציור מתאים.

יחידה 5 עמוד 88

סיפור: טיול בשדה

לפני הקריאה

קראו את הכותרת, ושערו אילו מראות, ריחות וקולות אפשר לשמוע בשדה באביב. מהו סביון, ומה ידוע לכם עליו? כיצד הוא מתרבה?

לאחר הקריאה

ספרו על חוויות שלכם מטילים בשדות.

סעיף 2

רצוי להקפיד שהתלמידים ימלאו את ההוראות במדויק, לדוגמה: יקיפו באדום את העץ ללא הפרחים שלרגליו (הוראה 4).

סעיף 5:

התלמידים חוזרים בסעיף זה על אותיות דגושות ורפות. מומלץ לחזור על סוגיה זו בעל־פה לפני ביצוע הפעילות.

סיפור: מקור החסידה

מקור החסידה הוא צמח נפוץ בישראל וברחבי העולם. בארץ יש מינים רבים של צמח זה. שמו העברי של הצמח נובע מצורת מצעית הפרי המוארכת והמחודדת, שהיא למעשה עמוד העלי שהתארך, המזכירה מקור של חסידה.

לפני הקריאה

קראו את הכותרת, ושערו כמה יעסוק הסיפור.

רצוי להביא צמח של מקור החסידה לכיתה, להציגו ולשוחח עליו. אפשר לשאול מה שמו של הצמח, ומה מקור השם.

לאחר הקריאה

מה למדתם על מקור החסידה מן הסיפור?

יחידה 6 עמוד 94

ביחידה זו התלמידים יקראו טקסט מידעי על עצי פרי ועצי נוי, לאחר מכן יקראו סיפור על טיול שרואים בו עצים, ולבסוף קוראים על שיחה שמתרחשת לאחר הטיול. בהקשר לטקסטים אלה חשוב לבסס מושגים הקשורים בעצים: נוף העץ, שורשים, עצי נוי. רצוי להתניח גם לפרות מותרים ואסורים לאכילה. אפשר להביא תמונות של עצים שונים ולהתייחס להבדלים במראה שלהם.

קטע מידע: עצי פרי ועצי נוי

מידע על עצים:

עץ הוא צמח רב־שנתי, בעל גזע מרכזי אשר ממנו צומחים ענפים. בדרך כלל גובהו יותר משניים־שלושה מטרים. הביטוי "פרי עץ הדר" נזכר בתורה בספר ויקרא, פרק כ"ג, פסוק 40. לפי מסורת חז"ל, הכוונה בביטוי זה היא לאתרוג בלבד, כנראה, משום שפרי האתרוג מהודר במיוחד. כיום מקובל להתייחס לביטוי "פרות הדר" כשם כללי לפרות של עצים אחדים השייכים לאותה משפחה: תפוז, אשכולית, לימון, פומלית, פומלה, קלמנטינה ועוד. מוצאם של פרות ההדר מהודו ומסין. אפשר להסב את תשומת לב הילדים לכך שזהו טקסט מידעי, ולרענן את זיכרונם במאפיינים של טקסט כזה באמצעות השאלה:

- במה שונה הטקסט הזה מסיפור? (אין דמויות, אין ציון של מקום או זמן וכדומה.)

סיפור: לאחר הטיול

רצוי להבהיר לתלמידים שנוף העץ מתייחס לחלקו העליון של העץ בלבד.

פרח בתוך פרח / לוי קיפניס עמוד 99

כניסתו של פרפר לתוך פרח הצבעוני נמצאת במרכז הסיפור. ילדה מתפעלת מסיטואציה זו. הפרפר מתנשא ואומר שהוא היפה מכולם, אבל למעשה, הוא זקוק לפרח כדי שיהיה לו בית וחום ויכול להתקיים בעזרת הצוף. החום והקבלה הם משמעותו של בית אמיתי גם בחברה האנושית.

הסיפור קצר יחסית, מתמקד בעיקר, ויש בו רצף זמני (יום, ערב, לילה ובוקר) ורצף תוכני של התרחשויות הבאות בזו אחר זו. הסיפור עשוי להפנות את תשומת לבם של התלמידים ליחסים ההדדיים הקיימים בין פרחים לבין בעלי חיים: הצוף הנמצא בפרחים מסויימים, מושך בעלי חיים הניזונים ממנו; בעלי החיים באים במגע עם גרגרי האבקה שבפרח ומעבירים אותם ממקום למקום. נוסף על כך, חשוב להתייחס בהקשר זה לעזרה הדדית וליחסי גומלין, הצריכים להיות קיימים בחברה האנושית.

לפני הקריאה

עיינו בכוותרת הסיפור. האם יכול להיות דבר כזה?
התבוננו באיור. איזה מידע מוסיף האיור לכותרת?
על מה, לדעתכם, יסופר בסיפור?

אחרי הקריאה

- מה, לדעתכם, מרגיש הפרפר כלפי הפרח, ומה מרגיש הפרח כלפי הפרפר?
 - כיצד מתואר הפרפר בסיפור?
 - מה קרה בסיפור? (היעזרו במילים: יום, לפנות ערב, ערב, לילה ובוקר).
 - מה אפשר ללמוד מהסיפור על פרח הצבעוני?
 - האם ראיתם צבעונים ופרחים אחרים, הנפתחים בבוקר ונסגרים בערב? ספרו עליהם.
 - במה, לדעתכם, הפרח מסייע לפרפר, ובמה הפרפר מסייע לפרח? (עזרה הדדית)
 - למה מתכוונת הילדה כשהיא אומרת "פרח בתוך פרח"?
 - מה אפשר ללמוד מהסיפור? (עזרה הדדית ויחסי גומלין)
 - ציירו ציור המתאים לסיפור, וכתבו שם מתאים לו.
- אפשר לקרוא בקול: "בערב נסגר הפרח, והפרפר השובב לא יכול לצאת. הוא נבהל ופחד מאוד..." ולבקש מהילדים להמשיך את הסיפור.

יחידה 7 עמוד 102

מאלף עד תיו

בנושא מאלף עד תיו עוברים מסיכום של שמות התנועות להתייחסות להנאה שברכישת הקריאה. זאת באמצעות שירים וסיפורים, הזמנה לחגיגה וקטע מידע על האופן שבו מייצרים ספר. "מי שאינו יודע לקרוא - הוא כאילו עיוור", אומרת סבתא לילדה בסימו של הנושא.

שמות התנועות

- חשוב שהתלמידים יקראו את שמות התנועות ויחזרו עליהם בדרך של משחקים:
1. תלמיד אומר שם של אות ושם של תנועה, ותלמיד אחר מבטא את הצליל שהתקבל;
 2. תלמידה אומרת "ריש בפתח, כף בסגול, בית בסגול והאות תיו" - איזו מילה התקבלה?
 3. התלמידים יחפשו בטקסטים אותיות ותנועות על-פי בקשת המורה.

סעיף 4

פתח גנוב הוא תנועה שבאה להקל את ההגייה. היא נמצאת בסוף מילה מתחת לאותיות ח, ע, ה (אותיות גרוניות), כאשר אין לפנייה תנועת A (קמץ או פתח), לדוגמה: שְׁמַח לעומת שְׁמַח. כאשר יש פתח גנוב, קוראים את הצליל ה/ח/ע כשלפניו "מוגנבת" תנועת A. למשל, שְׁמַח = שְׁמַח(אָ).

יש להסביר מהו פתח גנוב ולהראות דוגמאות אחדות. התלמידים יזהו פתח גנוב במילים נתונות או בטקסט, ולאחר מכן יכתבו במחברת דוגמאות של מילים שיש בהן פתח גנוב. חשוב לתרגל בעליפה סיומות של פתח גנוב.

יחידה 8 עמוד 105

מתחילים לקרוא / תרצה אתר עמוד 105

בשיר מתוארת חווית רכישת הקריאה בחי היום-יום, כשהצורות הופכות לאותיות ואחר-כך למילים, למשפטים ולשלמויות רחבות. החלק הראשון כולל שורות קצרות - בדרך כלל מילה בשורה - ומרמז על תחילת התהליך של רכישת הקריאה. בעת הליכה ברחוב ובטיול הילדים מתחילים לקרוא שלטים, ו"פתאום המילים מתחילות לגשת יד ביד". המילה **פתאום**, המופיעה שתי פעמים, מצביעה על כך שהליכה זו שונה מהליכות קודמות ומדגישה את חווית הקריאה הראשונה ואת ההתרגשות המלווה את רכישתה. בצירוף יד ביד יש האנשה ורמיזה לכך, ששתי מילים מצטרפות זו לזו וכביכול צועדות יד ביד. החלק השני מחורז ובו מפורטים מושאי הקריאה ברחוב (כגון חנות, מאפייה) ומובעת תחושת הקירבה לכתוב. **לפתע פתאום**, כלומר באופן בלתי צפוי, הופכות הצורות לאותיות, למילים ולמשפטים. השורות בחלק השני ארוכות יותר מאשר בחלק הראשון, כאילו מרמזות על היחידות הגדולות יותר שקוראים התלמידים. הדבר בולט בעיקר בארבע השורות הראשונות של חלק זה, שכל אחת מהן ארוכה יותר מקודמתה. המסר של השיר הוא חשיבות הקריאה והכתיבה: באמצעותן אנו מכירים עולם, רוכשים משמעויות, חוויות והנאה, והעולם נעשה קרוב וידוע.

לפני הקריאה

קריאת הכותרת ושיחה: מה ידעתם על האותיות ועל התנועות לפני כיתה א' איך הרגשתם כשהתחלתם לקרוא?

לאחר הקריאה

רצוי לשוחח על הנושאים האלה:

- מה הרגשתם כשקראתם שיר זה? האם הרגשתם כמו שכתוב בשיר? ספרו.
- מהו תוכן השיר? (הולכים ברחוב ולטייל ורואים שלטים. מצרפים אותיות למילים ולמשפטים)
- מדוע המילה **פתאום** מופיעה שתי פעמים?
- הקשר בין שם השיר לתוכנו;
- החוויה של קריאת שלטים ברחוב (בצירוף הדגמות של התלמידים);
- "הכול נעשה מוכר וקרוב" - האם זה נכון?
- משמעות הביטוי **יד ביד** בדרך כלל (ביחד, זה עם זה) ובשיר (המילים מתחברות זו לזו).
- מה ניתן ללמוד מהשיר? (חשיבות הקריאה והכתיבה)

מאלף עד תיו עמוד 108

לאחר הקריאה

- מה הכוונה במשפט "עכשיו נוכל לטייל בעולם"?
- מהם השלבים ברכישת הקריאה לפי השיר?

הזמנה לחגיגה בכיתה

חשוב לשוחח עם התלמידים על דרך הכתיבה של הזמנה.

חשוב שהילדים יתנסו בכתיבת הזמנה במחברת.

כשכותבים הזמנה, יש להקפיד על מרכיבים אלה: כותרת (מהו הנושא), האירוע (למה מזמינים?), בעל האירוע (מי מזמין?), מקום האירוע (לאן מזמינים?), מועד האירוע (למתי מזמינים? תאריך, יום ושעה) וחתימה. בדרך כלל מצוינת מהות האירוע בהתחלה, הסגנון ענייני, קצר, בהיר ותקשורתי.

יחידה 9 עמוד 110

ספרי / י. קצנלסון עמוד 110

המסר של הסיפור הוא חשיבות הספר. הספר הוא בבחינת עולם ומלואו לקורא. בסיפור זה יש האנשה של דג ושל ציפור, ושניהם משוחחים עם הילד. הדג רואה רק את העולם שבים, הציפור רואה רק את מה שנראה מלמעלה, ולעומתם הילד מגלה את כל העולם בעזרת הספר. הדג, הציפור והילד מסתכלים על העולם, וכל אחד רואה דבר אחר. אפשר להגיע עם התלמידים למושג נקודת ראות. אנשים יכולים להסתכל על אותו דבר ובכל זאת לראות דברים שונים. בסיפור מופנית פעמיים לילד השאלה "ואתה מה יודע?", מה שמבליט את חשיבות קריאת הספרים.

לפני הקריאה

- מדוע הכותרת כתובה בגוף ראשון?
- תארו מה רואים בתמונה.

לאחר הקריאה

אפשר לקרוא את הסיפור בתפקידים.

שיחה:

- אילו דמויות מופיעות בסיפור?
- מדוע כל אחת מהדמויות רואה דבר שונה? (כל דמות רואה מנקודת מבט אחרת)
- איזו שאלה חוזרת בסיפור פעמיים? מדוע?
- מה השיב הילד לדג ולציפור? מה דעתכם על תשובה זו?
- מה היית משיב לדג ולציפור במקום הילד?
- מדוע חשוב לקרוא ספרים?
- מה ההבדלים בין קריאת ספרים לבין צפייה בסרטים?
- כיצד הייתם ממשיכים את הסיפור?

קטע מידע: איך מייצרים ספר? עמוד 112

בטקסט מידעי זה מסופר על תהליך היווצרותו של ספר, מן הרעיון שנולד במוחו של סופר דרך עריכתו של הספר, קישוטו, הדפסתו, כריכתו ושיווקו. הטקסט מלווה בתמונות. כל תמונה מתארת שלב אחר בתהליך היווצרות הספר.

לפני הקריאה

התלמידים יתבוננו בתמונות וישערו לפיהן, מהו תהליך היווצרות הספר. תלמידים שביקרו בבית דפוס, יספרו על ביקוריהם.

לאחר הקריאה

- האם יש שלב חשוב יותר מן האחרים בתהליך יצירת הספר? הסבירו את תשובתכם בפירוט.
- נסו לחבר ספרון אישי בעזרת טקסט מידעי זה.

פעילות 4

חשוב שלכל התלמידים יהיו ספרי קריאה משלהם. אפשר לעזור לתלמידים להשלים את הפרטים המבוקשים.

העיוורת / לוי קיפניס עמוד 115

המסר של הסיפור הוא חשיבות הקריאה: באמצעות הקריאה אנו מקיימים תקשורת ורוכשים משמעויות, חוויות והנאה. בנוסף לכך, הנתינה וקבלת השונה הם ערכים הבאים לידי ביטוי בסיפור זה.

אישה זקנה משוחחת עם ילדה ואומרת שהיא מעין עיוורת, רק משום שאינה יודעת לקרוא. ההבחנה בין עיוורון פיזי לבין עיוורון תחושתי מעניינת ומפתיעה את הילדה: הזקנה אומרת שהיא עיוורת, ובכל זאת רואה את הסרט שבראשה של הילדה. הילדה מכבדת את הזקנה השונה ממנה וממלאת את בקשתה.

הסיפור ממוקד בדיבור ישיר בין הילדה לבין האישה הזקנה, שבו מופיעות מרכאות.

לפני הקריאה

מה ידוע לכם על עיוורים?

אחרי הקריאה

- איך הרגשתם או חשבתם לאחר קריאת הסיפור?
- מה מסופר בסיפור?
- לפי מה ידעה נילי שהזקנה אינה באמת עיוורת?
- מה ניתן ללמוד מהסיפור על התכונות של נילי? (נכונות לתת, קבלת אדם שונה)
- הזקנה אמרה: "מי שאינו יודע לקרוא - הוא כאילו עיוור." למה הכוונה?
- האם גם ההפך נכון? האם נכון שעיוור אינו יודע לקרוא? נמקו את תשובתכם.
- האם האירור מתאים למסופר בסיפור? מדוע?
- כיצד הייתם נוהגים במקום נילי?

מבדק מסכם - פעילויות לחזרה עמוד 118

כדאי לקרוא שוב את סעיף 4. אבחון ומבדקים.

1. הכתבת צלילים בגבולות השורוק/קובוץ.

המורה:

כתבו סו.

כתבו ׀ ואת הצליל הזהה.

כתבו ׀ ואת הצליל הזהה.

2. משחק פונטי בגבולות השורוק/קובוץ.

המורה: סו.

התלמידים: סמך u.

המורה: ש.

התלמידים: שין שווא או שין בלא תנועה.

המורה: ג.

התלמידים: גימל a.

המורה: מו.

התלמידים: מם o.

3. א. קריאת הצלילים מלוח השורוק/קובוץ (נמצא גם בחוברת לתלמידים, עמוד 69);

ב. קריאה אופקית בגבולות השורוק/קובוץ מהלוח המורחב (נמצא גם בחוברת לתלמידים, עמוד 119).

משחקים

הניסיון מראה בבירור שמשחקים עוזרים מאוד לרכישת הקריאה. המוטיווציה של הילדים לנושא זה, העניין שהמשחקים מעוררים, והשמחה המלווה את הפעלתם, תורמים רבות לתהליך הלמידה. בסופה של חוברת ג' מופיעים משחקים אחדים הקשורים לשורוק/קובוץ: משחק לוטו/זיכרון, דומינו, יחיד-רבים ושלישיות. במשחקים מופיעות חזרות על צלילים שנלמדו קודם לכן. משחקים אלה מהנים ומעוררים חשיבה. מומלץ לשלב את המשחקים במהלך הלמידה ולשחק בכל אחד מהם פעמים אחדות.

ז. הצעות לדרכי הוראת "חבריי הצלילים"

מאחר שבשלב זה התלמידים אמורים לקרוא באופן עצמאי וחופשי, מוצע בחוברת "חבריי הצלילים" חומר קריאה מגוון, העשוי לדבר אל לבם של התלמידים בכיתה א'.

הפעילויות המוצעות בחוברת זו ובמדריך למורה באות לסייע לתלמידים למצות את המרב מהכתוב. בעת בחירת החומר הכלול בחוברת זו ובעת כתיבת הפעילויות המלוות אותו, עמדו לנגד עינינו דרישות משרד החינוך, הילדים, החומר המתאים להם והמפגש ביניהם בכיתה. יתר על כן, פעלנו לאור הלקחים מההתנסות הארוכה והמגוונת שצברנו בתחום ההוראה. החוברת כוללת מגוון של סוגות: סיפורים, שירים, משלים, יהדות, קטעי מידע, מודעות והפעלות. קטעי הקריאה ב"חבריי הצלילים" ערוכים לפי נושאים. כל נושא פותח בשער משלו. מילים שהן קשות לילדים, לדעתנו, טופלו במיוחד. כן נקטנו טכניקה של מספור השורות בחלק מקטעי הקריאה. מספור זה עשוי להקל על המורה ועל התלמידים. הפעילויות המוצעות לתלמידים הן בדרגות קושי שונות, והן מכוונות לפיתוח הבנה והנאה ספרותית, לעיסוק בחוויות הקרובות לעולמם של התלמידים, לשימוש במיומנויות היסוד של הבנת הנקרא (איתור פרטים, פרשנות, הסקת מסקנות והערכה), ליצירתיות ולתרגול לשוני. בשל מגוון הרמות של התלמידים, ייתכן שטקסטים מסוימים בחוברת זו ייראו למורה קשים מדי או ארוכים מדי. במקרים כאלה אפשר, כמובן, להקריא את הטקסט כולו או חלקו ולסייע לתלמידים בביצוע הפעילויות.

פרט לכך, מומלץ למורה לעיין בתשומת לב בהצעה המפורטת לדרכי הוראת השיר של י. קליבנוב "מהר ארוץ למים". הצעה זו מדגימה דרכי הוראה אפשריות בשלוש רמות בכיתה הטרוגנית, הומוגנית ובעבודה יחידנית.

בחוברת זו כלולים חמישה נושאים רחבים, שהם רלוונטיים לתלמידים בגיל הנדון: אני, אני ומשפחתי, בין חברים, בעלי חיים וחגי ישראל. קיימת זיקה בין נושאים אלה, בכך שהם עוברים מהיחיד אל הכלל בהדרגה. כל נושא פותח בתצלום מאיר עיניים המלווה בהסבר קצר, ובהכנת התלמידים למה שיקראו במסגרת הנושא. פעילויות רלוונטיות מלוות את הפתיחה. בנושא "אני", מופיעות יצירות המדגישות שכל ילד וילדה הם ייחודיים ("והילד הזה הוא אני"), רביי פנים ("תמיד אני"), לעתים בעלי בעיה פיזית ("הילד הכי קטן בכיתה") והרבה פעמים בעלי דמיון ("הילד הרע"). הטקסטים בנושא "אני ומשפחתי" הם מידעיים וספרותיים, ועוברים ממשפחה גרעינית (הורים, אחים) למשפחה מורחבת (סבא, סבתא ודוד).

הנושא "בין חברים" כולל טקסטים על חברות (בעת משחק, בעת ריב ועוד), טקסטים המלמדים על התנהגויות (להשיב אבידה, לא לזלזל בחלשים, לפתור בעיות בדרכי שלום ועוד), וטקסטים המפעילים את התלמידים בפעילויות עם חברים. בנושא "עוד על בעלי חיים" כלולים טקסטים ספרותיים, מידעיים ותקשורתיים הקשורים לבעלי חיים שונים. מטקסטים העוסקים בסוגיות כלליות הקשורות לבעלי חיים (מהירות ודיבור), עוברים אל טקסטים העוסקים בבעלי חיים ייחודיים, המדברים ללב התלמידים (ציפורים, קופים, צבים, שממית). הנושא "חגי ישראל" עוסק בחגים מראש השנה ועד שבועות, ובו יצירות ספרותיות, אמרות חכמים ופסוקים, טקסטים מתחום היהדות והסברים על מהותו של כל חג ועל מנהגיו כלולים בנושא זה.

אני עמוד 7

התלמידים יתבוננו בתמונת השער וישוחחו על מה שרואים בה. הפעילויות המלוות את התמונה אמורות להכין את התלמידים לעיסוק בנושא הראשון **אני** ולהעשיר את השימוש בשמות גוף, בחושים, ברגשות ובתכונות אופי, באמצעות תשובות לשאלות, תפוזות, קישור בין טורים וציור. אפשר להציע לתלמידים להביא לכיתה תצלומים שלהם מההווה ומהעבר, לתלות אותם בכיתה בתוספת דברים שיכתבו על עצמם. נוסף על כך, רצוי שהתלמידים יביאו לכיתה ספרי קריאה ושירים על הנושא **אני**.

סעיף 3

רק שני איברים כתובים בתפוזת מלמעלה למטה: **טבור ויד**. כל היתר כתובים מימין לשמאל.

והילד הזה הוא אני / יהודה אטלס עמוד 10

התחושה המרכזית של הילד הדובר מופיעה כבר בכותרת השיר וחוזרת באותן המילים בסופו. פירוט מסוים של התחושה מופיע במהלך השיר בשורות קצרות, שהן בחלקן מחורזות, ובחזרות על מילים מסוימות. השורות הולכות ומצטמצמות עד לסיום השיר במילה **אני**, מילה יחידה בשורה האחרונה, המדגישה את הייחודיות של הילד. באופן זה ההיצג של השיר מבליט את עיקרו. הדובר בשיר הוא ילד המדגיש את ייחודו. הוא רוצה שכולם, כולל אנשים זרים, יידעו שיש רק ילד אחד כמוהו בעולם. **הוא רוצה שלא יתייחסו אליו כאחד מרבים**. רעיון זה בולט על-ידי חזרות על המילים "הילד הזה הוא אני". ייתכן שילדים רבים יזדהו עם הילד בשיר, משום שלעתים הם חשים שדמותם מיטשטשת בתוך כלל הילדים. אפשר לבקש מהילדים להמשיך את מילות השיר ולבטא בכך את הרגשתם. השיר לקוח מתוך הספר "והילד הזה הוא אני" בהוצאת כתר. הספר זכה בפרס זאב לספרות ילדים. הספר כולל שירי ילדים קצרים, בהם מוצג העולם מנקודת מבטו של ילד. מומלץ להציג בכיתה את הספר, להתבונן באיורים שבו ולשיר שירים מתוכו.

לפני הקריאה

רצוי לשוחח על כותרת השיר, על האיור ועל ההיצג של השיר.

במהלך הקריאה

חשוב לקרוא את השיר פעמים אחדות. מומלץ שבנות תקראנה את השיר בצורת נקבה. רצוי לשיר את השיר או להאזין לו פעמים אחדות. הניסיון מראה ששילוב הלחן בקריאת השיר גורם הנאה רבה לתלמידים ומחזק את המוטיבציה שלהם לקריאתו. רצוי להאזין לשיר ולצפות באתר <https://www.youtube.com/watch?v=t9Py-HdQzZA>.

לאחר הקריאה

- איך מרגיש הילד בשיר? האם אתם מרגישים כמוהו? ספרו על כך.
- מה רוצה הילד בשיר, ומדוע?
- האם אתם רוצים, בדומה לילד בשיר, שכולם יכירו אתכם? מדוע? שוחחו על כך.
- ספרו על תכונות מיוחדות שיש בכם או על תחביבים שלכם.
- אילו מילים חוזרות בשיר ומדוע?
- עיינו בשיר, ומצאו שלושה זוגות של חרזים.
- מה מיוחד בהיצג (במבנה) של השיר? באיזו מילה הוא מסתיים? מדוע?
- מה ניתן ללמוד מהשיר? (צורך ביחס אישי, הכרת הייחודיות של כל ילד ועוד).
- ציירו ציור מתאים לשיר.

פעילות 4

לאחר מילוי הפרטים של כל הילדים על עצמם, אפשר לשוחח על השוני שבין הילדים.

תמיד אני / דתיה בן דור עמוד 12

התחושה המרכזית שהילד הדובר מבטא בשיר מופיעה כבר בכותרת וחוזרת בצורה חזקה בבית האחרון. לשיר ארבעה בתים בעלי תבנית קבועה, ובית חמישי השונה מהם ואף מנוגד להם בתוכנו ובדרך ההיצג שלו. הוא פותח במילה **אבל**, המבטאת ניגוד למה שנאמר קודם לכן. בכל אחד מארבעת הבתים הראשונים שמונה שורות, הכוללות ארבעה ניגודים, **חריזה מסורגת וחזרה בכל שורה על המילה לפעמים**. מילה זו מופיעה 32 פעמים בשיר. המילה **לפעמים** מעידה על משהו שאינו קבוע, והיא מנוגדת למילה **תמיד**, המעידה על קביעות ויציבות וחוזרת שלוש פעמים בבית האחרון. הבית האחרון מהווה מעין סיכום השיר. הוא מבליט את התחושה המרכזית על-ידי חזרות על מילים ועל-ידי דרך היצג מיוחדת: הפחתת מספר המילים בכל שורה עד למילה יחידה בשורה האחרונה - **אני**, המדגישה את ייחודיותו של הדובר. הילד בשיר מספר על הפכים שיש בו: גדול - קטן, גיבור - פחדן ועוד. הוא מספר הרבה על רגשות נעימים ועל רגשות לא-נעימים שהוא חש, (כגון עצוב - שמח), על מצבים מנוגדים שהוא נקלע אליהם (ראשון - אחרון), אבל מדגיש: "אני תמיד נשאר אני". מומלץ להביא לכיתה את הספר "אבל אני תמיד נשאר אני" בהוצאת מודן. בספר איורים מאירי עיניים, ומופיעים בו גם תווי השיר.

לפני הקריאה

התלמידים יקראו את הכותרת, יתבוננו באיורים וישערו במה יעסוק השיר.

מומלץ לכתוב על הלוח את הפתיחה של השיר

"לפעמים אני עצוב

ולפעמים - _____."

התלמידים ישלימו, יעלו ניגודים נוספים וידונו במשמעות המילה **לפעמים** (פעם כך ופעם כך, יום כך ויום כך).

לאחר קריאת השיר

התלמידים ישירו את השיר ויאזינו לו. הניסיון מראה, שהתלמידים נהנים ומתלהבים משילוב הלחן של השיר בעת העיסוק בו. רצוי

להאזין ולצפות באתר <https://www.youtube.com/watch?v=rwSCm-bcVwQ>.

אפשר לקיים שיחה בכיתה:

- מה מרגיש הילד בשיר?
- מה המסקנה של הילד בשיר לגבי עצמו?
- האם אנחנו מרגישים לפעמים רגשות מנוגדים? הביאו דוגמאות (כעוסים - שמחים, אני ראשון במשחק אחד - אני אחרון במשחק אחר). הילדים יגיעו לכך שתמיד, גם במצבים מנוגדים, אנחנו נשארים אנחנו.
- מה ההבדלים בין התחושות המופיעות בכל אחד מהניגודים? (כינור-תופים - צלילים שקטים לעומת צלילים רועמים ועוד).
- במה שונה הבית האחרון מהבתים האחרים? מדוע?
- אילו מילים חוזרות בשיר, ומדוע?
- האם, לדעתכם, הילד בשיר צודק? שוחחו על כך. (שיח דבור מורחב)
- האם נכון, לדעתכם, שילד מסוים הוא תמיד שמח? הסבירו.
- מה ניתן ללמוד מהשיר?

כל ילד וילדה יכתבו שורות אחדות על עצמם בעקבות השיר: לפעמים ולפעמים

מומלץ שכל הילדים יכינו ספרון ויצוירו בו את עצמם במתכונת הספר של דתיה בן דור.

קריאה בתפקידים:

1. אחד קורא שורה אחת מהשיר, ואחר קורא את השורה הבאה המתארת את המצב ההפוך וכך הלאה.
2. ילדות יקראו את השיר בצורת נקבה (לפעמים אני עצובה...).
3. אפשר לקרוא את השיר בצורת זכר ונקבה לסירוגין.

הילד הכי קטן בכיתה / יהונתן גפן עמוד 15

בשיר מתוארות תחושותיו של ילד שהוא הנמוך ביותר בכיתה, והוא סובל מכך מאוד. ראשו מגיע רק עד החגורה של המורה, הוא

בוכה בלילות ומתפלל לאלוהים שיהיה גבוה, ואז הילדים הגבוהים לא יסתירו לו. בסופו של השיר תפילתו מתגשמת.

החוויה המרכזית שמוצאת ביטוי בשיר מופיעה כבר בכותרת. היא חוזרת בסיטואציות שונות (בשיעור, בהפסקה, בעת הצילום), והיא

ביטוי לתסכולו של הדובר מכך שהוא הנמוך ביותר בכיתה.

בשיר חמישה בתים בעלי אורך שונה וחריזה. בארבעת הבתים הראשונים הדובר מתייחס למצבו המתסכל בעבר, ובבית האחרון הוא

מספר על השינוי המשמח שחל בו.

בשיר יש ביטוי לרעיון, שדברים משתנים ומצבים בעייתיים בהווה עשויים להשתנות לטובה בהמשך. כמו־כן יש בשיר לגיטימציה

לבכי, לתפילה לאלוהים ולבקשת עזרה.

לפני הקריאה

התלמידים יקראו את הכותרת, יתבוננו באיורים וישערו במה יעסוק השיר, ומהי ההרגשה של הילד.

לאחר קריאת השיר

מומלץ לשיר אותו בליווי האזנה ללחן פעמים אחדות.

רצוי להאזין לשיר ולצפות באתר <https://www.youtube.com/watch?v=16P2LST6CzA>.

מומלץ לשוחח על הרגשות העולים מהשיר ועל הרגשות של התלמידים בעקבות הקריאה.

יש לשוחח על שתי השאלות המופיעות מתחת לשיר:

- איך הרגיש הדובר בשיר? שוחחו על כך.
- מה הוא מספר על עצמו? שוחחו על כך.
- איזו מילה חוזרת פעמים אחדות בבית הראשון בשיר? מדוע?
- מה ניתן ללמוד מהשיר?

רצוי לשוחח בכיתה על השוני הקיים בין הילדים בכל כיתה: יש מי שמשחק טוב בכדורגל, יש מי שמרכיבה משקפיים, יש שמן ויש נמוכה. בכל כיתה יש ילדים "אחרים", ויש ביניהם שסובלים מכך שלא בצדק. חשוב להגיע למסקנה שצריך לקבל את האחר ולא לצחוק ממנו. השוני איננו אשמה של אף אחד, ולעתים קרובות יש תכונות אחרות שבולטות לטובה. כן יש להתייחס לשינויים לטובה המתרחשים אצל ילדים לאורך השנים.

לאחר מכן יש לענות על ארבע השאלות הראשונות.

שאלה 5 תהיה נושא לשיחה נוספת. הילדים ישיבו עליה בעל־פה ויחשבו אם אכן הם נוהגים כך.

לאחר מתן תשובה על שאלה 6 ימצאו הילדים בשיר חרוז אחד נוסף לפחות.

לאחר ביצוע הפעילויות רצוי לשוחח עם כל הכיתה על שאלה זו: איך אפשר לעזור לילדים שהם שונים מהאחרים? רצוי לעודד את הילדים לספר סיפורים אישיים מחייהם על סיטואציות דומות שקרו להם, על דברים אחרים שגרמו להם סבל ועל שינויים לטובה שהתרחשו בחייהם.

סיפור לפי תמונות: אני מטייל עמוד 17

רצוי להסביר לתלמידים שסיפור צריך לכלול בדרך כלל פתיחה, אמצע וסוף. בתוכם יופיעו תיאורי דמויות, התרחשות (מקום וזמן), בעיה ופתרון, וכן מחשבות, רגשות, כוונות ורצונות. בסיפור חוויה, בשונה מסיפור, אין עלילה, אך יש דמויות, רגשות ומחשבות.

לפני הכתיבה

רצוי לשוחח עם הילדים על הפרטים שרואים בתמונה: הדמויות המצוירות, הבעות הפנים שלהם, מה הם אומרים ועוד. מומלץ להתייחס לשאלות שבמסגרת.

לאחר הכתיבה

תלמידים אחדים יקראו את מה שכתבו, ותלמידים אחרים ייתנו משוב על הכתיבה.

הילד הרע / לאה גולדברג עמוד 18

השיר עוסק בילד המבחין בתוכו בשתי דמויות: ג'ד והילד הרע. ג'ד מנומס ומוותר לחברים, והילד הרע שבתוכו מרגיז ואחראי לכל המעשים הרעים שהוא עושה. הילד הרע הוא מעין דמות דמיונית המשתלטת עליו כשאינו יכול לשלוט בעצמו, כך שהוא עצמו אינו אשם, לדעתו, במעשיו הרעים. המבוגרים רואים אותו דווקא כילד הרע, ואינם מתייחסים למעשיו הטובים. השיר מסתיים בכך שהילד מקווה שבעתיד יצליח להבריח את הילד הרע. למעשה, הילד נמצא במצב של התנגשות בינו ובין החברה, וגם בינו לבין עצמו. הניסיון מראה, שיש ילדים החושבים שמדובר בשני ילדים. לפיכך, צריך להבהיר שמדובר בילד אחד.

אפשר להבחין בשיר בשני חלקים וסיכום: בחלק הראשון (בתים א' ו'ב') מתוארים היחסים בין הילד לבין משפחתו (אבא, אמא, דודה), ובחלק השני (בתים ג' ו'ד') - היחסים בין הילד לבין מבוגרים מחוץ למשפחתו (אמא וסבתא של יוכבד). בשיר מוצגות שתי התפרצויות של ילד רע. הבית האחרון הוא מעין סיכום, שבו ג'ד מביע את רצונו להשתחרר מהילד הרע ומקווה שכך יקרה (כשקצת אגדל).

מן הראוי לשים לב להבחנה בין התנהגות שלילית לבין הקביעה שילד הוא רע. הילד בשיר מדבר על ילד רע שנכנס בו, אף על פי שמדובר בהתנהגות השלילית בלבד.

ביהדות יצר הרע הוא כינוי לנטיותיו השליליות של האדם. בבראשית ח' כ"א כתוב: "יצר לב האדם רע מנעוריו". אפשר להתגבר על יצר הרע. ואכן בספר משלי כ"ד ט"ז כתוב: "פִּי שָׁבַע, יְפֹל צִדִּיק וְקָם", כלומר גם אם צדיק ייפול פעמים רבות, הוא יקום בסופו של דבר.

לפני הקראת השיר

התלמידים יתייחסו לכותרת, יתבוננו באיור וישערו במה יעסוק השיר.

הקראת השיר

רצוי לקרוא את השיר שתי פעמים בשל אורכו ומורכבותו.

לאחר הקראת השיר

אפשר לשוחח על השאלות האלה:

- על כמה ילדים מדובר בשיר? הסבירו.
- על מה מסופר בשיר?
- אילו מעשים טובים ואילו מעשים שאינם טובים עשה גד?
- מהן תגובות הסביבה להתנהגותו הלא טובה?
- מה מרגיש גד כשנוזפים בו בגלל הילד הרע? שוחחו על כך.
- מה אתם מרגישים כשנוזפים בכס?
- כיצד יכול גד לשפר את התנהגותו? הציעו לו הצעות.
- האם שם השיר מתאים לו? הציעו שמות נוספים.
- האם בתוך כל אחד מאתנו נמצא ילד רע? שוחחו על כך.
- האם ילד שמתנהג לא טוב הוא תמיד ילד רע? הסבירו דעתכם.
- כתבו במחברת על מצב דומה שקרה לכם.

מומלץ לצפות בסרטון בכיתה: https://www.youtube.com/watch?v=WJ_XUC2EMyM.

סיפור לפי תמונה: אני חולם עמוד 20

הסיפור פותח בילד החולם שהוא טייס של חללית. חלום מסוג זה אופייני לילדים בגיל זה. החלום מבטא שאיפה חזקה להיות במרחב, להגיע לירח ולכוכבים ולזכות בכך שכולם יהללו אותו ויתפעלו מאומץ לבו.

לפני הכתיבה

רצוי לשוחח עם הילדים על הפרטים שרואים בתמונה: הדמויות המצוירות, הבעות הפנים שלהם, מה הם אומרים ועוד. מומלץ להתייחס לשאלות שבמסגרת.

לאחר הכתיבה

תלמידים אחדים יקראו את מה שכתבו, ותלמידים אחרים ייתנו משוב על הכתיבה.

אני ומשפחתי עמוד 21

דף השער מהווה הכנה לנושא כולו. חשוב לשוחח על מה שרואים בתמונת השער ועל הקשר שלה לנושא. מומלץ להקריא את הכתוב במסגרת ולהסביר מהי משפחה גרעינית ומהי משפחה מורחבת. זוהי הזדמנות לילדים להתייחס לאילן היוחסין של משפחתם. אפשר להציע לילדים להביא תצלומים של משפחתם ולספר על משפחתם: מי במשפחה? כיצד הם מבלים בחוג המשפחה? וכדומה. נוסף על כך, רצוי שהתלמידים יביאו לכיתה ספרי קריאה ושירים על נושא משפחה.

בדיבר החמישי בעשרת הדיברות כתוב: "כְּבֹד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ, כַּאֲשֶׁר צֻוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ-- לֵמַעַן יֵאָרִיכְךָ יְמֶיךָ, וְלִמְעַן יֵיטֵב לָךְ, עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (דברים ה' ט"ו). כלומר על כל אחד לכבד את ההורים, לציית להם, לדאוג להם לעת זקנה, לסעוד אותם בעת הצורך, לא לזלזל בהם ולא לגרום להם צער.

אימא שלי / ל' טולסטוי עמוד 23

זהו סיפור קצר המתמקד בסיטואציה בעייתית מוכרת, שאליה נקלעה ילדה קטנה. לאחר הצגת הסיטואציה בפתיחה מתואר דו־שיח בין הילדה לבין אנשים ברחוב.

סיום הסיפור מפתיע: הוא מסתיים בתהייה של הילדה, ולא בפתרון הבעיה. הרעיון שילד רואה באמו דמות חיובית ביותר זוכה כאן להדגשה.

לפני הקריאה

יש לעיין בכותרת ובאיור ולשער על מה יסופר בסיפור, היכן הוא מתרחש, מי משתתף בו.

לאחר הקריאה

אפשר לקרוא את הסיפור בתפקידים או להמחזו.

שיחה:

- האם הסיפור הפתיע אתכם? מדוע?
- על מה מסופר בסיפור?
- איך, לדעתכם, הרגישה הילדה?
- האם הצלחתם לשער על מה יסופר בסיפור? ספרו על כך.
- האם כתוב שם הילדה? שם האם? מדוע?
- האם האנשים יכלו לעזור לילדה לפי תשובתה? מדוע?
- מה הייתה צריכה הילדה לענות כדי שיצליחו לעזור לה? שוחחו על כך.
- האם קרה לכם מקרה דומה? מה עשיתם? מה הרגשתם? ספרו על כך.
- מה רוצה הסיפור ללמדנו?

שפת אם עמוד 26

זהו טקסט מידע הבנוי משאלות ומתשובות.

לפני הקריאה

שיחה: מה פירוש הביטוי **שפת אם**? מהי שפת האם שלכם ושל ההורים?
קראו את כותרות המשנה. נסו לענות על השאלות שבכותרות אלה.

קריאת הטקסט

הקטע האחרון המתארח למוסיקה, מורכב יותר מן הקטעים האחרים. לכן מומלץ שייקרא עלי ידי המורה.

לאחר הקריאה

שיחה: מדוע יש שפות שונות? מדוע יש דמיון ביניהן?

בפעילות 1 אפשר להוסיף שם של שפת אם נוספת.

בהקשר לפעילות 4 ו-5 יספרו התלמידים על רכישת השפה העברית עלידיהם ועלידי הוריהם.

אפשר לציין בכיתה, שרכישת שפה חדשה בגיל מבוגר קשה בדרך כלל יותר מאשר בתקופת הילדות.

אבא שלי כבאי עמוד 29

טקסט זה הוא מידעי, משום שניתן בו מידע על שרפות, אולם הוא מועבר באמצעות ריאיון. האב מתאר את עבודת הכבאות ואת הצורך להיזהר משרפות. מבנה הטקסט הוא שאלות ותשובות, הבן, הגאה באביו, שואל והאב משיב. רצוי שהתלמידים ישימו לב לסימני השאלה ולמרכאות שבטקסט, המציינות דיבור ישיר, וכן לכללי זהירות - מה מותר ומה אסור בעת שרפה.

לפני הקריאה

1. רצוי לשוחח עם התלמידים על מקצועות שבהם עוסקים הוריהם ועל הסכנה משרפות. התלמידים יספרו מניסיונם בנושא זה.

2. רצוי לקרוא את כותרות המשנה לפני קריאת הטקסט השלם, ולהשיב על השאלות שבכותרות בעל־פה. לדוגמה, למה יש

שרפות? התלמידים ישערו מהן הסיבות לשרפות.

במהלך הקריאה

התלמידים יסמנו בטקסט את הסיבות לשרפות.

אחרי הקריאה

אפשר לקרוא את הטקסט בתפקידים.

שיחה: מה אנחנו לומדים מטקסט זה?

אפשר לכוון תלמידים המתקשים בביצוע הפעילויות השייכות לפסקה מסוימת, לעיין מחדש בטקסט, למצוא את השאלה הרלוונטית ולסמן בטקסט את התשובה המתאימה.

אח יש לי / לוי קיפניס עמוד 32

השיר עוסק במערכת יחסים בין אח לאחות מנקודת מבטה של הילדה. בחלק הראשון הילדה מספרת על ההצקות שאחיה מציק לה, ובחלק השני היא מביעה את רגשותיה בהקשר אליו. בחלק א' ישנם פעלים רבים יחסית והן מעניקים דינמיות לשיר. המלים הוא ואני חוזרות פעמים רבות (שש, שבע פעמים) בפתחת השורות בחלק א', מעידות על מריבות חוזרות ומעניקות קצב אחיד וזרימה לחלק זה. הן מבליטות את הדמויות הראשיות. השיר מחורז ויש בו מעין מסגרת: הוא פותח בכך שהאח שמח ועליו ואוהב להרגיז ומסיים במילה מרגיז. כמו במציאות, לעתים קרובות אחים רבים ואוהבים כאחד. השיר נותן לגיטימציה לרגשות שליליים המתעוררים בין אחים בעת מריבה.

לפני הקריאה

מומלץ לקרוא את הכותרת ולשוחח על יחסים עם אחים. לאחר מכן רצוי להתבונן בכל האיורים ולספר את הסיפור בעזרתן.

במהלך הקריאה

אפשר לקרוא את השיר כולו ובקריאה שנייה לקרוא כל חלק בנפרד. יש להפנות את תשומת לב התלמידים לנקודתיים ולמרכאות המציניות בשיר דיבור ישיר. לאחר מכן מומלץ לקרוא שיר זה בתפקידים או להמחזז, לאחר שהתלמידים יחשבו אילו תפקידים דרושים בשיר.

אחרי הקריאה

- יש לשוחח על הרגשות שבאים לידי ביטוי בשיר ועל הרגשות של התלמידים לאחר הקריאה.
- התלמידים יספרו מה קרה בכל איור וייתחו את הרגשת הילדה.

שיחה:

- כמה חלקים בשיר? במה הם שונים זה מזה?
- אילו מילים חוזרות בשיר? מדוע?
- מה מפתיע בסוף חלק ב'?
- מה ניתן ללמוד מהשיר? שוחחו על כך.
- האם הכתוב בשיר מזכיר משהו שקרה לכם? ספרו על כך.
- האם, לדעתכם, "אח יש לי" הוא שיר או סיפור? מדוע?
- ספרו או כתבו בגוף ראשון את השיר מנקודת מבטו של האח.
- התלמידים יספרו סיפור או יציגו אותו באמצעות האיורים.

פעילות 1

אפשר להקל על התלמידים המתקשים בכתיבה ולבקש מהם למתוח קווים בטקסט בין כל תמונה למשפט המתאים לה.

מי אשם? / פניה ברגשטין עמוד 36

בשיר זה מספרת ילדה על מריבה שפרצה בינה לבין אחותה, והיא רוצה לדעת מי מביניהן אשמה במריבה יותר מהאחרת. בסופו של השיר היא מגיעה למסקנה, שקשה לענות על שאלה זו ולדעת מי התחילה במריבה, ועל כך היא מצטערת ועצובה. בשיר מודגשת הבעיה המרכזית של הילדה על ידי חזרות על מילים רלוונטיות לכך: מי אשם, היא ואני, אני - אחותי. כן מופיעה בשיר ו"ו החיבור עשר פעמים, מה שנותן תחושה של שרשרת אירועים במהלך המריבה: "היא אמרה... - ואני צחקתי", "היא קראה... ואני חול זרקתי" ועוד. נוסף על כך, בולטים בשיר פעלים (פרעה, זרקתי, קרעתי ועוד), הנותנים לקוראים תחושה של התרחשויות בזו אחר זו. בשיר שלושה חלקים: בחלק הראשון הילדה מציגה את השאלות, בחלק השני מסופר סיפור המאורע בגוף ראשון, ובחלק השלישי נאמרת המסקנה, שאי אפשר לברר מי אשמה. השיר ברובו בעל חריזה מסוגלת. מספר השורות בכל חלק אינו זוגי, ולכן אין חריזה סימטרית. השיר בעל קצב מהיר, המושג על ידי חזרות על מילים, ו"ו החיבור ופעלים וסגנון דיבורי. השיר מסתיים ללא תשובה לשאלה שבכותרת.

מאחר שמריבות רבות קיימות בין ילדים, מומלץ לשוחח על כך עם התלמידים ולהסביר שלעתים מסכסוך קל ערך עוברים למריבה רצינית. לפיכך, חשוב להשתדל להימנע ממריבות או לפתור בעיות המוליכות למריבות.

לפני הקריאה

התבוננו באיור, קראו את הכותרת, ושערו על מה ידובר בשיר.

שיחה: האם חשוב לברר מי אשמה בריב? מדוע?

אחרי הקריאה

רצוי לשוחח על נקודות אלה:

- מה מרגישה הילדה בשיר?
- מה הילדה בשיר מספרת לנו? מה היא שואלת?
- אילו מילים חוזרות בשיר? מדוע?
- כמה חלקים יש בשיר? מה מאפיין כל חלק?
- מה, לדעתכם, ניתן ללמוד מהשיר?
- האם אתם מרגישים כמו הילדה שבשיר בעת מריבה? מהן התחושות שלכם בעת מריבה? ספרו על כך.
- מה הייתם מציעים לילדות לעשות כדי לסיים את הריב ביניהן?
- כיצד נוצרת מריבה? (מסכסוך קל־ערך עוברים לעתים למריבה רצינית).
- מהן הסיבות לקושי להשלים?
- מה אפשר לעשות כדי להשלים? הציעו.
- ספרו או כתבו על מריבה שהייתה לכם עם אח או עם אחות וכיצד השלמתם.

לבקר את סבא / מירה מאיר עמוד 39

בכותרת מופיעה החוויה המבוטאת בשיר: אהבתו של הילד הדובר לבקר אצל סבא וסבתא. דבר זה מופיע בפתיחת השיר ובסיומו. במהלך השיר ובסופו מופיעות הסיבות לאהבה זו: חפצים ישנים ומעניינים, ספרים מגוונים, ובעיקר הפנאי שיש לסבא בשביל הילד. מבנה - השיר מחורז ובו שני חלקים: בחלק הראשון תיאור העתיקות שבבית, ובחלק השני פירוט הקשור לספרים, לצילומים ולסיפורים.

חזרות - המילה לא חוזרת בבית האחרון חמש פעמים ומבטאת את העדיפות של ביקור אצל סבא על דברים שילדים אוהבים בדרך כלל (ארטיק, תירס ועוד). המילים בשבילי ותמיד מופיעות כל אחת בשורה נפרדת ומבליטות את הסיבה העיקרית לאהבת הביקור אצל סבא. המילה מצחיק, המופיעה בתחילת השיר, נותנת ביטוי לאופן הסתכלותו של ילד על חפצים שאינם מקובלים כיום.

לפני הקריאה

- מה אתם אוהבים בביקור אצל סבא וסבתא שלכם?
- מה אפשר ללמוד מן האיורים המלווים את השיר?

במהלך הקריאה

יש לקרוא כל חלק בנפרד ולשוחח על תוכנו. רצוי להפנות את תשומת לב התלמידים לחריזה שבשיר.

לאחר הקריאה

- מהי החוויה המבוטאת בשיר?
- מדוע הילד אוהב לבוא לסבא וסבתא?
- האם גם אתם אוהבים לבוא לסבא ולסבתא שלכם? מדוע?
- תארו את הבית של סבא וסבתא של הילד.
- מדוע מכנה הילד את בית סבא מצחיק?
- מדוע חשוב לילד שלסבא שלו יש פנאי בשבילו?
- האם השיר מתאים גם לילד וגם לילדה? מדוע? איך אתם יודעים?
- במה דומה ובמה שונה בית סבא וסבתא שבשיר מביתם של סבא וסבתא שלכם?
- במה שונה ביתכם מבית סבא וסבתא שלכם?
- כתבו במחברת: הדבר האהוב עליי ביותר...

כשהדוד שמחה שר / ע' הלל עמוד 43

זהו סיפור בצורת שיר מתוך הספר "דודי שמחה", הכולל סיפורים שונים על הדוד. בגלל אורכו הוא מחולק לארבעה חלקים, וכל חלק מלווה בפעילויות נפרדות.

הסיפור מתרחש בבית משותף שיש בו שש קומות ומרתף, ובקומות השונות מתגוררים חמישה בעלי מקצועות שונים: סנדלר ששמו חיים, ספר ששמו אפרים, נגר ששמו דן, רופא ואופה ששמו משה. הרופא הוא היחיד ששמו אינו ידוע, ולא נאמר מה הוא עושה במסגרת תפקידו.

בשיר מתוארים היחסים בין הדיירים השונים בבית המשותף. רק בפרק האחרון נחשפת זהותו של הדוד שמחה, הגר בקומה העליונה. הדוד שמחה הוא בעל הומור ושמתח חיים, מה שמוסיף לילד המספר שמחה רבה בחייו.

מבנה - בשיר יש שיוס של אותיות הא"ב הראשונות (א'-ה') לפי סדרן. הוא בנוי בצורת **שאלות** שהן **חידות** לקורא. בשל כך הוא מעין סיפור מתח בעל סוד ("לעת עתה זה סוד"). רק בחלק הרביעי המתח מתפוגג עם גילוי הסוד, וזהו השיא של הסיפור: הסוד הוא הדוד שמחה, בן משפחה אהוב ומיוחד, ששמו מעיד על תכונותיו ועל כך שהוא אהוב ומנעים את חיי השכנים. השיר סיפור כתוב בהומור, בשפה מתנגנת, בלשון יום יומית ובחרוזים.

חריזה - החריזה שבשיר סיפורי זה מעניקה לו קצב, ועם ההומור היא גורמת לתחושה של עליזות. השיר משעשע, קליט ואהוב על ילדים. הקוראים יכול להזדהות עם הדמות, עם חברות, עם יחסי שכנות וכדומה. מומלץ להביא לכיתה את הספר "דודי שמחה" ולקרוא מתוכו שירים נוספים.

לפני הקריאה

חשוב לציין בכיתה שהקידומת '**כש'** מציינת זמן, כלומר, **כאשר** הדוד שמחה שר.

התלמידים ישערו מה קורה כשהדוד שמחה שר.

התלמידים ידפדפו בדפי השיר, יתבוננו באיורים, וישערו במה עוסק השיר.

במהלך הקריאה

מומלץ לקרוא יצירה זו פעמיים: פעם אחת בשלמותה, ובפעם השנייה חלק אחר חלק.

לאחר הקראת פרק א' יש להסביר לתלמידים את ההקבלה בין אותיות לבין ספרות. לדוגמה, קומה ב' היא הקומה השנייה, קומה ג' - שלישית וכדומה.

לאחר הקריאה

- מה האווירה שבשיר? הדגימו.
- מה מסופר בשיר? (כמה קומות בבית? מי גר בבית? מה עושה כל אחד? ועוד)
- מהם היחסים בין השכנים?
- מהו הסוד בשיר? מתי הוא מתגלה?
- מה ניתן ללמוד מהשיר? (יחסי שכנות טובים, שמחה והומור מסייעים לקשרים בין אנשים ועוד)
- מה הרגשתם ומה חשבתם בעת קריאת השיר?
- במה שונה דוד שמחה מדוידים אחרים? שוחחו על כך.
- האם אתם מכירים איש או אישה הדומים לדוד שמחה (עושה שטויות, אוהב לצחוק ולחלום)? ספרו.
- האם הייתם רוצים דוד כמו הדוד שמחה? נמקו את תשובתכם.
- האם השיר מוצא חן בעיניכם? מדוע?
- האם יש לכם קשר מיוחד עם דוד או עם דודה? ספרו על כך.

בין חברים עמוד 50

דף השער מהווה הכנה לנושא כולו. חשוב לשוחח על מה שרואים בתמונת השער ועל הקשר שלה לנושא. מומלץ להקריא את הכתוב במסגרת ולשוחח עליו. נוסף על כך, רצוי שהתלמידים יביאו לכיתה ספרי קריאה ושירים בנושא **בין חברים**.

משחק חדש / שלומית כהן אסיף עמוד 52

השיר פותח בחוויה שלילית שחווה הילד הדובר, והיא העומדת במרכז השיר. לאחר מכן מופיע דיבור ישיר המחיה את הסיטואציה המרכזית. בסיום יש **פרט מפתיע** (הילד מכיר את המשחק), המעצים את תחושת העלבון של הדובר.

הפנייה של הילדים לילד החדש בצורת **נוכח** (אתה), ולא בשמו, מבליטה את יחסם הזר אליו.

חזרה - המילה **משחק** חוזרת שלוש פעמים בשיר בשל הנושא, והמילה **לא** חוזרת גם היא שלוש פעמים ומבליטה את אי-קבלת הילד הדובר על-ידי הילדים.

בסיכום, השיר עוסק בקשייו של ילד חדש שהגיע לשכונה, וסובל מכך שאין משתפים אותו במשחק. הוא מתבייש וחושש לספר לילדים שהוא מכיר את המשחק. תופעה זו שכיחה בין ילדים, ולכן רצוי לדבר אתם על האופן שיש לקלוט ילדים חדשים. באמצעות השיר התלמידים יבינו לרגשותיהם של תלמידים חדשים, יבינו שילדים חדשים עשויים לתרום למשחקיהם, ואף יתבוננו ברגשותיהם שלהם בסיטואציות דומות.

לפני הקריאה

לאחר קריאת הכותרת והתבוננות באיור יש לשאול:

- מה מרגישים הילדים המצוירים?
- מה מביעות פניו של הילד החדש?
- מדוע דמותו גדולה כל כך יחסית לילדים האחרים?

לאחר הקריאה

- מה מספר הילד בשיר?
 - מדוע הילד לא מספר לילדים האחרים שהוא מכיר את המשחק?
 - מה ניתן ללמוד מהשיר?
 - איך מרגיש הילד בשיר?
 - האם קרה לכם מקרה דומה לזה המסופר בשיר? מה הרגשתם? ספרו או כתבו על כך.
 - כיצד, לדעתכם, צריך לקבל ילדים חדשים?
- מומלץ להבליט את האמרה המופיעה בסוף השיר: לתלות אותה בכיתה, להתייחס אליה בהקשרים שונים, להציע לילדים לכתוב סיפור על מקרה דומה וכדומה.

התפייסות / שלומית כהן אסיף עמוד 54

בשיר מסופר על ילד הרוצה להתפייס עם חברו יונתן, מתלבט איך לעשות זאת, ומנסה דרכים שונות. בסופו של דבר מטלפן הילד ליונתן, ומתברר לו שגם יונתן מנסה באותו זמן להתקשר אליו. המילה **אני** חוזרת בשיר שש פעמים, מה שמבליט את רצונו העז של הילד הדובר להתפייס ואת ניסיונותיו לעשות זאת. התלבטויות כאלו קיימות בחיי היום-יום שלנו. מורגשת בשיר העובדה, שהרגשה לא נעימה מלווה את שני הצדדים בעת מריבה, וכשמשלימים - מורגשת אצלם הקלה. הצליל **ס** חוזר גם הוא בשיר (להתפייס, מהסס, היסוס, תפוס), מה שמבליט את ההיסוסים של הילד הדובר. ברוב השורות הארוכות שבשיר מסופר על הדרכים שהילד מנסה לנקוט כדי להתפייס, וברוב השורות הקצרות מתוארות אי-הצלחותיו. השיר נכתב בצורת זמן הווה ובגוף ראשון. השריקה המשותפת לילד הדובר ולחברו מעידה על חברות קרובה שהיתה ביניהם. כשהשיר נכתב, עדיין היו נפוצים מכשירי טלפון של חוגה, ומכאן המילה "חייגתי". מאז שנעלמה כמעט החוגה מהטלפונים, כמעט אין משתמשים במילה זו. מקובל כיום לומר במקום זאת - התקשרתי, טלפנתי.

לפני הקריאה

- קראו את הכותרת, ושערו במה יעסוק הטקסט.
- רצוי להסביר מלים אלה: **התפייסות** ו**היסוס**.
- התבוננו באיור, וספרו לפיו את תוכן השיר.

אחרי הקריאה

- מהי ההרגשה של הילד בתחילת השיר, ומהי הרגשתו בסופו?
- מה קרה, לדעתכם, לפני ההתפייסות?
- יש לקרוא שוב את שתי השורות הראשונות בשיר ולשוחח על השאלה: מדוע קשה לילד למצוא דרך להתפייס?
- יש להמשיך לקרוא שתי שורות נוספות ולשוחח על השאלה: מדוע הילד מקמט את הדף?
- כעת יש לקרוא עד הסוף ולשאול: באיזו דרך בחר הילד להתפייס? מה היו השלבים שלו בתהליך ההתפייסות? ("מחייג שלוש ספרות...", "שוב מרים את השפופרת...", "מחייג ללא היסוס...").
- לאחר מכן אפשר לשוחח על שאלות נוספות:
- מהו הלקח מן השיר? (יש להשתדל שהמסר העיקרי מהשיחה יהיה שחשוב להתפייס ולפתור מחלוקות בדרכי שלום).
- האם קרה לכם מקרה דומה? מה הרגשתם ומה חשבתם? ספרו על כך.

- מדוע קשה לנו להתפייס? שוחחו על כך.
- מה הם החששות שלנו לפני התפייסות?
- איך אתם נוהגים להתפייס? מה אומרים כשרוצים להתפייס? הציעו דרכים שונות.

אפשר להמחיש את השיר.

מומלץ להשמיע את השיר "התפייסות" על-ידי אריק אינשטיין.

https://www.youtube.com/watch?v=_M7wMBVOJR8&list=PL61D509BE1E4B02FB

פעילות 6

ייתכן שתלמידים אחדים ירצו להרחיב בתשובה לשאלה זו, ויספרו על דברים אישיים שקרו להם. במקרים כאלה רצוי להפנות אותם לכתיבה במחברת.

המנחש / יהודה שטינברג עמוד 57

מסופר על ילד שניחש מה חברו יורם אכל לארוחת הבוקר, לפי הכתמים שיש על בגדיו של יורם. המסר מסיפור זה כפול: 1. לפני שאנו יוצאים מהבית, עלינו לבדוק אם בגדינו נקיים; 2. אם רוצים להעיר לחבר או לחברה, יש לעשות זאת בצורה נעימה ויצירתית ללא העלבה. הסיפור פותח במסירת עובדה, המשמשת בסיס לדו־שיח נעים בין שני חברים המשתתפים בסיפור: אורי ויורם. בהמשך נרמז הפתרון לחידת הניחוש על-ידי המעשה של האם ודבריה, בלי שיורם הבין את הפתרון. חידתיות והומור קיימים בסיפור. בהתאם למסופר בולטים סימני פיסוק אחדים: מרכאות, סימני קריאה, נקודותים ושלוש נקודות היוצרות מתח.

לפני הקריאה

יש לקרוא את הכותרת, להתבונן באיור ולשער על מה יסופר בסיפור.

במהלך הקריאה

רצוי לקרוא את החלק הראשון ולהציג את השאלות:

- מנין המנחש ידע מה אכל יורם?
- באיזו דרך אורי העיר ליורם על הכתמים בבגדיו?
- מה דעתכם על הדרך שבחר אורי?
- מה צריך לעשות יורם כדי שחברו לא יוכל לנחש מה אכל?
- איך, לדעתכם, מרגיש יורם?

אחרי קריאת החלק השני יש לשאול:

- מה הרגשתם ומה חשבתם בעת קריאת הסיפור?
 - מה מסופר בסיפור?
 - איך נפתרה הבעיה של יורם? האם הפתרון הפתיע אתכם?
 - מה אפשר ללמוד מהסיפור?
- לאחר מכן יחודו חידות זה לזה.

הגינות והשבת רכוש / ח"נ ביאליק, י"ח רבניצקי עמוד 60

אגדה זו לקוחה מדב"ר ג, כלומר ממדרש רבה לספר דברים ג'. מדרש רבה הוא אחד ממדרשי האגדה המוסרים דרשות ודברי אגדה שנאמרו על-ידי חכמינו ז"ל וקשורים בדרך כלל למקרא.

באגדה זו מסופר על רבי שמעון בן-שטח שהיה גדול בתורה. הוא קנה חמור ומצא על צווארו אבן יקרה. הוא החזיר אותה לבעל החמור, אף על פי שתלמידיו טענו שהיא שייכת לו, כי ניתנה לו על-ידי האלוהים. המסר מהאגדה כפול: 1. אין לקחת אף פעם דבר שאינו שלנו; 2. גם אנשים שאינם יהודים, מהללים את חוקי האלוקים.

לשון האגדה שונה מלשון ימינו (ראו פעילויות).

רצוי לומר לתלמידים ששמו המלא של ביאליק הוא חיים נחמן ביאליק, ושמו המלא של רבניצקי הוא יהושע חנא רבניצקי. אפשר להזכיר לתלמידים כמה מהשירים המוכרים שכתב ביאליק.

לפני הקריאה

- יש לשוחח על משמעות הכותרת: מהי הגינות? מהי השבת רכוש? מה הקשר בין שניהם? על מה יסופר בטקסט?
- חשוב לספר פרטים אחדים על שמעון בן-שטח: ידוע שהוא היה חכם וגדול בתורה, חי בימי אלכסנדר ינאי אחרי תקופת המכבים (כאלף שנה לפני זמננו) והיה נשיא הסנהדרין.

במהלך הקריאה

אפשר לעצור אחרי שניתנת עצת תלמידיו (שורה 3), ולבקש לשער אם הרבי ישמע בעצתם.

לאחר הקריאה

- חשוב לשוחח על תוכן הקטע (מה היה תלוי על צווארו של החמור? מה חשבו תלמידי רבי שמעון בן-שטח? מה עשה?)
- מה חשב הישמעלי בסוף הסיפור?
- חשוב לברר מה הכוונה בדברי תלמידיו של רבי שמעון בן-שטח: "ברכת ה' היא תעשיר" (משלי י' 22). תלמידיו אומרים שה' בירך את שמעון בן-שטח ונתן לו אבן יקרה כדי שיתעשר.
- יש להדגיש את הלקח מהסיפור: אין לקחת דבר שאינו שלך, גם אם הוא יקר ונחוץ לך.
- יש להפנות את תשומת לב התלמידים לשינוי שחל בלשון העברית במשך השנים, לדוגמה, לקחתי - פירושו בלשון האגדה קניתי, ישמעאלי פירושו ערבי. רצוי שהתלמידים יכתבו מחדש את הסיפור במילים של היום.
- האם קרה לכם מקרה דומה? שוחחו על כך או כתבו במחברת.
- חשוב לשוחח על האמרה המופיעה בתחתית הדף ("מה ששנא עליך...") בהקשר לאגדה. אפשר להציע לתלמידים לספר או לכתוב על הרעיון שבאמרה.

פעילות 3

חשוב לעיין שוב בכותרת האגדה ולהתייחס למשמעותה.

ג'וחא שואל קדרה / שלמה אבס עמוד 62

ג'וחא ידוע גם בשם נאסר א- דין. הוא דמות הומוריסטית בסיפורי העם של רוב הארצות המוסלמיות. השם ג'וחא נפוץ גם בקרב יהודי המזרח. דמותו משתנה מסיפור לסיפור: לפעמים הוא תמים ולפעמים הוא ערמומי, לפעמים רמאי ולפעמים נופל בפח וכדומה.

בסיפורי עם מופיעות דמויות דומות לדמות של ג'וחא, כאלה הן הרשלה וחושם. רצוי להביא לכיתה ספרים של סיפורי עם ולשוחח עם הילדים על כך שבסיפורי עם יש הומור ויסודות מציאותיים ודמיוניים כאחד. בדומה לסיפורי עם אחרים, יש כאן פתיחה קצרה המציגה את הדמויות, את הזמן ואת המקום, סוף הומוריסטי, התמקדות באירוע אחד ופעולה החוזרת על עצמה (הולך שוב לשכן). ההומור בסיפור זה מתבטא באי-התאמה בין מה שצפוי (החזרת קדרה), לבין המתרחש בסיפור (קדרה ש"ילדה" קדרה קטנה). הסיפור ג'וחא שואל קדרה הוא מעשייה הומוריסטית, המספרת איך הערים ג'וחא על שכנו ושאל ממנו קדרה: הוא הסביר לשכן שהקדרה ילדה סיר קטן, וכששאל את הקדרה בפעם הבאה, לא החזירה, כי אמר שהיא מתה.

לפני הקריאה

יש לספר לתלמידים על ג'וחא.
יש לפרש את המילים בכותרת.

קריאת הסיפור

לאחר קריאת הסיפור

- האם הסיפור מצחיק או עצוב? הסבירו את תשובתכם.
- מהו תוכן הסיפור? (התלמידים יספרו את רצף האירועים. אפשר שתלמיד אחד יתחיל ואחרים ימשיכו בזה אחר זה.)
- מהן תכונותיו של ג'וחא (לץ, ערמומי), וכיצד הן באות לידי ביטוי בסיפור?
- מהן תכונותיו של השכן? (רוצה טובת הנאה ולכן ממחר לתת לו שוב קדרה.)
- מה דעתכם על התכונות של ג'וחא ושל השכן?
- מה חשבתם על ג'וחא בתחילת הסיפור, ומה בסופו?

- מה אפשר ללמוד מהסיפור?
- האם נכון לומר שהסיפור דמיוני? מדוע?
- האם אתם מכירים סיפורים נוספים על ג'וחא? ספרו אותם.
- כתבו במחברת סוף אחר לסיפור, וציירו ציור מתאים לסיפור.

שני תיישים / שלמה אבס עמוד 64

זהו סיפור עם שעבר מפה לאוזן. ממנו לומדים שלפעמים מריבה מביאה להפסד של שני הצדדים. עדיף לוותר או להתפשר. גאוזה וכוחנות מונעות משני התיישים לעבור את הגשר בזה אחר זה, ולא בבת אחת. משלב הכוחנות המילולית הם מגיעים לשלב של אלימות. בסופו של דבר שניהם מפסידים.

לפני הקריאה

יש לפתח שיחה בכיתה: מה קורה כשאחד אינו מוותר לאחר? מי מרוויח מזה? חשוב לקרוא את הכותרת, להתבונן באיורים. מומלץ להתייחס לכל איור בנפרד. רצוי לעסוק בפירושי המילים שבתחתית העמוד (העשרה לשונית) ולשער במה יעסוק הסיפור.

קריאת הסיפור

אפשר להציע לילדים לסמן מילים בלתי מובנות המופיעות בסיפור. מומלץ לקרוא עד האיור הראשון ולשער מה יקרה בהמשך.

לאחר הקריאה

מומלץ לשוחח עם התלמידים על הרגשתם במהלך הקריאה של הסיפור. התלמידים יספרו את תוכן הסיפור.

יש להסביר את המילים הבלתי מובנות.

יש לשוחח בכיתה על השאלות המופיעות בסוף הסיפור ועל השאלות שכאן.

- מהן התכונות של שני התיישים? (עקשניים ותוקפניים) הדגימו.
- מה דעתכם על תכונות אלה? (מסייעות? מקשות? ...)
- מה ניתן ללמוד מהסיפור? (לפעמים מריבה מביאה להפסד של שני הצדדים. עדיף לוותר או להתפשר)
- כיצד הייתם נוהגים אילו הייתם במקום אחד התיישים? נמקו את תשובתכם.
- האם המתואר בסיפור מזכיר לכם מקרה שקרה לכם? מה הרגשתם? ספרו על כך.
- כתבו במחברת סוף אחר לסיפור או המחזו אותו.

האריה והעכבר / משלי אזופוס עמוד 67

בסיפור "האריה והעכבר" מסופר על אריה שתפס עכבר ושחרר אותו, ועל עכבר זה שהציל מאוחר יותר את האריה. העכבר כרסם את החבל שבו קשרו ציידים את האריה, והאריה השתחרר.

תכונות העכבר והאריה שבסיפור מייצגות תכונות של בני אדם. בתחילת הסיפור העכבר מתגלה כחלש, והאריה מתגלה כחזק. בסוף הסיפור חל שינוי במצבם. במילים אחרות: שתי הדמויות מייצגות מצבים מנוגדים. התחושות המלוות אותן מוכרות לילדים (כגון זלזול ועזרה הדדית).

הלקח החברתי ברור: חלשים עשויים להיות חזקים בנסיבות מסוימות, וחזקים עשויים להיות חלשים באותן נסיבות. סיפור זה הוא משל. הוא מייחס תכונות אנושיות לבעלי חיים, ומגמתו להפיק מהמסופר לקחים מוסריים לגבי חיי בני אדם. כבר במאה ה־6 לפני הספירה הופיעו ביוון העתיקה ממשלי משלים, והידוע מביניהם הוא אזופוס שכתב משל זה.

לפני הקריאה

קראו את הכותרת, והתבוננו באיור. על מה יסופר בסיפור?

אחרי הקריאה

שיחה:

- איך הרגישו העכבר והאריה בתחילת הסיפור, ואיך הרגישו בסופו?
- על מה מסופר בסיפור? (איך התייחס האריה לעכבר בתחילה? מדוע לעג לו? איך התייחס אליו בסוף?)

- מה הבטיח העכבר לאריה? האם קיים את ההבטחה? הסבירו.
- מדוע האריה התנהג כפי שהתנהג? מדוע העכבר התנהג כפי שהתנהג?
- מהן התכונות שמתגלות באריה ומהן התכונות המתגלות בעכבר?
- מה דעתכם על התנהגותם של העכבר ושל האריה? שוחחו על כך.
- מהו הלקח מסיפור זה?
- 1. החלש יכול בנסיבות מסוימות לעזור ואף להיות קרש הצלה לחזק.
- 2. אסור לחזק ללעוג לחלש ממנו, כי הוא עצמו עלול להיות חלש.
- 3. על כל אחד לדעת שלא לעולם חוסן.
- 4. לכל אחד יש משהו שהוא טוב בו במיוחד.
- האם קרה לכם מקרה דומה? ספרו על כך.

קופסה על חוט - הכנת קסם עמוד 70

שני הטקסטים הבאים הם **טקסטים מפעילים** שמטרתם להביא לידי פעולה. בטקסטים כאלה ניתנות הוראות כיצד לפעול, ויש בהם פעלים רבים בצורת ציווי. הטקסטים כוללים בדרך כלל נושא או בעיה, דרכי ביצוע, אמצעים, הנמקות ואזהרות. המשפטים קצרים ומנוסחים בסעיפים.

בטקסט שלפנינו לומדים הילדים כיצד להכין קופסה על חוט העולה ויורדת. התבוננות בציורים המלווים את הטקסט מקלה מאוד את הבנת הוראות הביצוע. חשוב לעבוד בהתאם להוראות שלב אחר שלב במדויק. רצוי לבצע הפעלה זו בזוגות ובעזרה הדדית.

טלפון תוצרת בית / ה' שירז עמוד 71

בטקסט שלפנינו לומדים הילדים איך להכין טלפון פשוט.

רצוי לשוחח בכיתה שיחה מקדימה על תפקידו של הטלפון ועל התפתחותו. לאחר מכן רצוי לקרוא את הטקסט בסדר זה: קריאת הכותרת הראשית, קריאת כותרות המשנה וקריאת הטקסט כולו. חשוב להקפיד שהתלמידים יפעלו בדיוק לפי ההוראות.

בסיום ביצוע שתי ההפעלות חשוב לשוחח על השאלות בחוברת לתלמיד.

נוסף על כך, התלמידים יציעו נושאים נוספים לטקסטים מפעילים (מתכונים, הוראות למשחק ועוד) וינסו לכתוב הוראות להפעלה הקשורות לנושא **בין חברים**.

עוד על בעלי חיים עמוד 72

מפגשים רבים בין התלמידים לבין בעלי חיים מופיעים בנושא זה באמצעות טקסטים ספרותיים, קטעי מידע וטקסט מפעיל. תכונות של בעלי חיים ודרכי התנהגותם באים כאן לידי ביטוי נרחב. התלמידים יקראו על ציפורים, על צבים, על קופים ועוד וכן על קשריהם עם בני אדם ועם סביבתם.

מטקסטים העוסקים בסוגיות כלליות הקשורות לבעלי חיים (מהירות ודיבור), עוברים אל טקסטים העוסקים בבעלי חיים ייחודיים, המדברים ללב התלמידים (ציפורים, קופים, צבים, שממית). טקסטים אלה קשורים זה בזה: טקסט ספרותי המבליט את תרומת הציפורים לטבע, מלווה בטקסט מידעי מעניין המספר על שנת הציפורים מחוץ לקן, ובטקסט מפעיל המזמן לתלמידים התנסות חווייתית הקשורה ביונה, ובדומה לכך, שני טקסטים מידעיים על קופים המשלימים זה את זה. כך לגבי צבים: מטקסט המוסר מידע נרחב על הצב, עוברים לטקסט ספרותי הקשור בצב, שיש לו מוסר השכל (משל). כל אלה מלווים בפעילויות על בעלי חיים על בסיס תמונות או בלעדיהן. בפעילויות אלה כלולה בין היתר תקשורת בין בעלי חיים ובין ילדים (מודעה הקוראת לטיפול בבעלי חיים), ותקשורת (דו שיח) בין אם לבת על בעל חיים מצוי (שממית). זאת ועוד: חלק מהטקסטים על בעלי החיים כוללים שאלות ותשובות גם בכותרות וגם בגוף הכתוב, מה שתורם להעלאת ידע קודם, למוטיווציה, לעניין ולשאלת שאלות על ידי התלמידים.

פעילות 3

רצוי לעודד את הילדים לחבר בכוחות עצמם תפוזרות הקשורות לבעלי חיים.

אלופות החיות עמוד 74

זהו טקסט מידעי המספר על חיות שהן אלופות בריצה, בתעופה, בצלילה באוויר ובשחייה. נוסף על כך, מובא בטקסט מידע על ריצה של בני אדם ועל הבדלים בין ריצות שונות. מידע על חיות אלופות עשוי לעניין את הילדים באופן מיוחד. אפשר לפתוח את העיסוק בטקסט זה בשיחה על תחומים שבהם חיות עשויות להיות אלופות, ולשלב שאלות, כגון: מי, לדעתכם, החיה המהירה ביותר בריצה? וכו'. התבוננות באיורים תסייע לתלמידים להשיב על שאלות כאלו. הבהרה על טיבה של ריצת מרתון מומלצת בהקשר זה.

מידע על דג החרב: שמו של דג החרב ניתן לו עקב מבנה העצמות הארוך והשטוח בקדמת ראשו, התאחות של עצמות הלסת, המצח והאף הדומה לחרב. החרב בשילוב מבנה גופו של הדג משפרים את תנועתו במים. החרב אינה משמשת את הדג לדקירה, אלא משמשת אותו לפרקים לתנועת שיסוף הפוצעת את טרפו ומקלה את לכידתו. כלי נשקו העיקריים של הדג אינם חרבו, אלא מהירותו וזריזותו במים. מעטים הם אויביו הטבעיים, שכן על אלו להדביק אותו ולהתמודד עם גודלו של דג חרב בוגר. לעתים עושה הדג בחרבו שימוש הגנתי, והוא נוגח ברודפיו. פגיעות מדויקת דיין של החרב עשויות להרוג אותם.

פעילות 5

התשובות המצופות הן פעלים, לדוגמה: הולך, רץ. בהתאם לכך התשובה לסעיף ד' עף או מעופף.

כיצד מדברים בעלי חיים? / שי סיון עמוד 79

לפני הקריאה

- האם בעלי חיים יודעים, לדעתכם, לדבר? הסבירו את תשובתכם.
- האם יש לכם בעל חיים בבית? כיצד אתם מתקשרים אותו?

אחרי הקריאה

- מה מפתיע בטקסט זה?
- כתבו שיחה בין בעלי חיים שתבחרו.

שיחה על שממית עמוד 80

דו־שיח הוא שיחה בין שניים. בטקסט זה מתקיימת שיחה בין רותם לבין אמה. רותם שואלת שאלות, והאם עונה ומוסיפה לרותם מידע על השממית. יש להפנות את תשומת לב התלמידים לסימני השאלה בסוף השאלות ולנקודות בסוף המשפטים. בדו־שיח מתחילים לכתוב בשורה חדשה כל פעם שמישהו מדבר. בתחילת השורה כותבים את שם הדובר ומוסיפים נקודתיים.

לפני הקריאה

התלמידים יקראו את הכותרת ויתבוננו בצורתו החיצונית המיוחדת של הטקסט.

במהלך הקריאה

אפשר לקרוא את הטקסט בתפקידים ולהתאים את גון הקול בהתאם לתפקיד.

אחרי הקריאה

- מה אפשר ללמוד על השממית מדברי האם?

האיש אשר לא אהב ציפורים / לזין קיפניס עמוד 82

אהבת הטבע של לזין קיפניס בולטת בסיפור זה.

בסיפור נזכרות **תופעות טבע**: עונות השנה, ציפורים, זחלים ועוד. האדם שפוגע בטבע (הורס קני ציפורים) נענש וגורם לעצמו נזק. בתחילת הסיפור מצוין שהאיש לא אהב ציפורים, אך אהב את גנו. הוא רצה ליהנות מהגן, בלי שחשב שלציפורים יש מקום חשוב בו. בהמשך מתואר מה עשה האיש בשל אי־אהבתו לציפורים, ואחר־כך מפורטות תוצאות המעשה שלו. כשלמד את הלקח, תחושתו הייתה קשה. תחושה זו מתבטאת במילים **הצטער, התחרט והבין**.

לשון הסיפור בהירה, המשפטים קצרים, ומילים שהן חשובות לתוכן, חוזרות פעמים אחדות (**איש, הוא, ציפורים** ועוד).

לפני הקריאה

- קראו את הכותרת והתבוננו באיור. שערו במה יעסוק הסיפור.

- שערו מהן הסיבות שבגללן האיש אינו אוהב ציפורים.
- מה מוסיפות לנו הציפורים?

במהלך הקריאה

התלמידים יקראו כל חלק בנפרד וישערו במה יעסוק החלק הבא.

אחרי הקריאה

- על מה מסופר בסיפור?
- איך התנהג האיש בתחילת הסיפור וכיצד התנהג בסופו?
- מדוע האיש שינה את התנהגותו?
- מה למדתם מהסיפור על ציפורים?
- מה דעתכם על התנהגותו של האיש בסיפור?
- במקום הציפורים, מה הייתם מרגישים?
- אילו שאלות הייתם שואלים את האיש שלא אהב ציפורים?
- אילו פגשתם את האיש, מה הייתם אומרים לו?
- האם אתם מכירים סיפור דומה לסיפור שקראתם? (לדוגמה, הענק וגנו).
- מהו מוסר ההשכל של הסיפור?

בהקשר לטקסט זה חשוב להסביר את משמעות הביטוי "סוף מעשה במחשבה תחילה". המשמעות היא שכדי להצליח יש לתכנן דברים מראש. התלמידים יביאו דוגמאות להוכחת נכונותו של ביטוי זה.

הבה נכין יונה עמוד 85

זהו טקסט מפעיל שמטרתו להביא לידי פעולה. בטקסט כזה ניתנות הוראות כיצד לפעול, והוא כולל פעלים רבים בצורת ציווי. מבנה הטקסט כולל בדרך כלל הצגת בעיה ודרכי ביצוע ולעתים גם הצגת האמצעים, הנמקות ואזהרות. בטקסט הנוכחי לומדים הילדים איך להכין יונה מנייר קרטון. התבוננות בציורים המלווים את הטקסט מקלה מאוד את הבנת הוראות הביצוע. חשוב לעבוד בהתאם להוראות שלב אחר שלב. רצוי לבצע הפעלה זו בזוגות ובעזרה הדדית. אם תבוצע העבודה במדויק, יוכלו הילדים להעמיד את היונה בביתם.

איך ישנים הציפור והקוף אורנג־אוטן עמוד 86

מידע על אורנג־אוטן: האורנג־אוטן הוא סוג של קוף־אדם אינטליגנטי ואקרובטי המאופיין בזרועות ארוכות. הזרועות מסייעות לו להתלות על צמרות העצים ולהתנייד מעץ אחד למשנהו. פרוות האורנג־אוטן אדמדמה עד חומה, ושערותיו ארוכות.

לפני הקריאה

- שערו איפה ישנות הציפורים ואיפה ישן הקוף אורנג־אוטן.
- האם ראיתם אורנג־אוטן? ספרו על כך.

אחרי הקריאה

- מה הפתיע אתכם במידע שבטקסט?
 - מה עוד אתם רוצים לדעת על האורנג־אוטן ועל ציפורים?
- מומלץ לצפות בסרטון על קופי אורנג־אוטן בחי פארק: <https://www.youtube.com/watch?v=0zheG7V-AP0>.

קופים עמוד 88

בטקסט מידעי זה מסופר על קופים: מקומות שבהם הם חיים, מבנה גופם, תכונותיהם ועוד. הטקסט מלווה בתמונות. כל תמונה מתארת חלק מהמידע על הקופים. אפשר להתבונן בתמונות שונות של קופים ולבחון את ההבדלים ביניהם לבין אורנג־אוטן.

לפני הקריאה

התלמידים יתבוננו בתמונות וישערו לפיהן, מהו המידע הנמסר בטקסט. תלמידים שראו קופים בגני חיות, בספארי, בספרים ובסרטים יספרו על כך.

לאחר הקריאה

- מה למדתם מטקסט זה על הקופים?
- אפשר לבקש מהתלמידים לחבר ספרון אישי על הקופים בעזרת טקסט מידעי זה.

צב מרוץ עמוד 93

זהו טקסט מידעי המספר על סוגי צבים, על אורח חייהם, על מזונם ועוד. הוא בנוי מחמישה חלקים. כל חלק מוסר מידע על תחום מסוים הקשור לצבים.

לפני הקריאה

- ספרו מה שידוע לכם על צבים.
- מה אתם רוצים לדעת על צבים? שאלו שאלות.

במהלך הקריאה

רצוי לקרוא כל חלק בנפרד ולאחר מכן לשוחח על השאלה: על מה מדובר בחלק זה?

אחרי הקריאה

- האם הכותרת מתאימה לטקסט? נמקו את תשובתכם.
- הציעו כותרות נוספות לטקסט.
- מה הפתיע אתכם בטקסט זה?
- על אילו שאלות המעניינות אתכם, לא קיבלתם תשובות בטקסט?
- ציירו צב, וכתבו לידו פרט שלמדתם עליו.

הצב והעקרב / עודד בורלא עמוד 95

הסיפור **הצב והעקרב** מתאר מפגש בין שתי דמויות מנוגדות: בין עקרב קטן, צעקן, יהיר ורע לבין צב גדול. הצב אדיש לאיומיו של העקרב בשל ביטחונו בשרינו. רוב הסיפור הוא דו־שיח בין השניים. העקרב מתגרה בצב עד אשר חלה **תפנית**: הצב מאיים על העקרב שישב עליו. בסופו של הסיפור העקרב מבין שאינו יכול להתמודד עם הצב, לכן הוא חוזר לבדו לביתו, והצב נשאר לבדו בביתו.

בסיפור יש שימוש במילים בעלות צליל דומה (עקץ, צבט, עצלתיים: הבלטה חוזרת של צ') הממחישות את קולותיו של העקרב. חזרה על המילים **אבל לא היה שם איש** מבליטה את כשלונם של העקרב. בסיפור **לקח חברתי**: יהירות וגאווה אינן מעידות על כוח ואינן רצויות.

לפני קריאת הסיפור

- יש לבקש מהתלמידים לספר מה ידוע להם על עקרב ועל צב ועל תכונותיהם.
- יש לקרוא את הכותרת, להתבונן באיור ולשער במה יעסוק הסיפור.
- יש לעיין בטקסט ולראות אילו סימני פיסוק חוזרים פעמים אחדות (מרכאות, נקודתיים). רצוי להסביר שסימנים אלה מצביעים על דיבור ישיר, דו־שיח או שיחה, מה שמעיד על כך שהסיפור כולל שיחה.

במהלך הקריאה

התלמידים יסמנו בטקסט את המלים **עקרב** בצבע אחד ו**צב** בצבע אחר. הסיפור ייקרא שוב על־ידי המורה, והתלמידים יבצעו את הפעילויות האלה:

1. יאתרו את האמירות של העקרב;
2. יאתרו את האמירות של הצב;
3. יסמנו את סימני הפיסוק שעוזרים לאתר את האמירות.

לאחר הקריאה

אפשר להמחזיז את הסיפור במשחק תפקידים.
שיחה:

- "פעם היה עקרב. אמנם היה עדיין קטן, אך כבר היה רע מאוד." מה הרגשתם ועל מה חשבתם כשקראתם משפט זה? האם הרגשתם השתנתה במהלך הסיפור? שוחחו על כך.
- מה מסופר על העקרב והצב לפני הפגישה ביניהם?
- מדוע העקרב והצב נוהגים כפי שהם נוהגים?
- מהן תכונותיו של העקרב ומהן תכונותיו של הצב? הדגימו.
- מה דעתכם על התנהגותם של העקרב ושל הצב?
- מה חשבו, לדעתכם, העקרב והצב לאחר הפגישה ביניהם?
- מה ניתן ללמוד מהסיפור? (יהירות וגאווה אינן מעידות על כוח ואינן רצויות)
- איזה אדם מייצג העקרב, ואיזה - הצב?
- האם צעקותיו של העקרב מעידות על כוח או על חולשה? נמקו את תשובתכם.
- על מה מעידות צעקות בדרך כלל? הביאו דוגמאות מניסיונכם.
- האם נתקלתם או שמעתם על מקרה דומה למה שקרה בין העקרב והצב? ספרו על כך או כתבו במחברת.

חגי ישראל עמוד 98

מומלץ לפתוח את נושא חגי ישראל בשיחה על החגים, על תמונת השער ועל השאלות המופיעות אחריה. התלמידים אינם מיומנים עדיין בקריאה ובכתיבה, לפיכך על ראש השנה, על יום הכיפורים ועל סוכות הם ישמעו בעיקר מפי המורה.

ראש השנה עמוד 100

ראש השנה ויום הכיפורים נקראים "ימים נוראים" או "ימי הדין". עשרת הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים נקראים "עשרת ימי תשובה".

חשוב לפתוח את הנושא בשיחה על מהות החג, על מנהגיו, על הידוע לתלמידים אודותיו ועל האופן שבו חוגגים אותו בביתם. חשוב לקרוא את הציטוט מספר במדבר, המופיע בחוברת לתלמיד, ולהתייחס אליו. מומלץ להעשיר את התלמידים במידע זה: **אלול** הוא החודש השנים-עשר בלוח העברי המסיים את השנה המתחילה בחודש תשרי. הוא מכונה "חודש הרחמים והסליחות", מכיוון שהוא מהווה מועד לחשבון נפש על השנה שעברה ולהכנה לקראת ראש השנה ויום הכיפורים. בחודש זה נוהגים להשכים ולהרבות באמירת "סליחות" על-פי מנהג הספרדים. על-פי מנהג האשכנזים - מתחילים לומר סליחות בשבוע בו חל ראש השנה. ראש השנה חל ב-א' ו-ב' של חודש תשרי, הימים הראשונים בשנה העברית. בתורה כתוב: **"וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מִלְאכַת עֲבָדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם"** (במדבר כ"ט א'). מקור המילה **תשרי** בשפה האכדית, ומשמעותה **התחלה**. בתורה מכונה חודש תשרי "החודש השביעי", כי הוא שביעי במניין החודשים המתחיל בחודש ניסן. חודש ניסן מכונה בתורה "החודש הראשון", כי זהו החודש שבו יצאו בני ישראל ממצרים.

ראש השנה מכונה בתורה **יום תרועה** או **זיכרון תרועה** בשל מצוות התקיעה בשופר ומצוות שמיעתה. תרועה היא כינוי לקול שופר. השופר עשוי מקרן של איל, תוקעים בו בראש השנה ותקיעה אחת ביום הכיפורים בסיום תפילת נעילה. מבחינים בשלושה סוגי תקיעות של שופר: תקיעה, שברים ותרועה. **תקיעה** - קול אחד ארוך וממושך; **שברים** - שלושה קולות קצרים; **תרועה** - מספר רב של קולות קצרים ביותר.

בראש השנה נוהגים לאחל "לשנה טובה תכתבו ותחתמו" ולאכול מאכלים סימבוליים המכונים "סימנים" (כגון ראש דג, תפוח בדבש, רימון ועוד). בראש השנה מרבים בתפילות. ביום הראשון של ראש השנה הולכים אחרי הצהריים למקור מים ואומרים בו את תפילת **תשליך**, שהיא בקשה להשלכת העבירות אל "מצולות ים". במקומות שבהם לא היו מקווי מים קרובים נהגו לעלות למקום גבוה שממנו צופים עליהם. מקובל לנער את שולי הבגדים כסמל להתנערות מהעוונות.

מפה לאִזן

בראש השנה / נעמי שמר עמוד 102

התחדשות וצמיחה הן נקודות בולטות בשיר, כיאה לבואה של שנה חדשה. נוסף עליהן בולטות בשיר שמחה ותקווה. השיר מתחלק לשלוש יחידות. בכל יחידה שני בתים ופזמון. כל יחידה וכל פזמון פותחים במילים **בראש השנה בראש השנה**.

ביחידה הראשונה בולטת **חגיגות**: "פרחה שושנה", והופיעה פתאום סירה לבנה. המילה **פתאום** מעידה על כך שהסירה היא הפתעה נעימה למשוררת, והסירה הלבנה והשושנה מרמזות על תקווה לעתיד טוב. ביחידה השנייה מסופר על **שינויים בטבע**: "פרחה עננה", "עלה בשדה חצב". שינויים אלה מצביעים גם הם על תקווה לקראת השנה החדשה. תיאור החצב בשדה "כנר נשמה" מרמז, כנראה, על מציאות קשה שהייתה בעבר, ועל תקווה שלא תשוב. ביחידה השלישית יש תקווה לאחדות לאומית: "פרחה מגינה", והיא מתפשטת בין תושבי העיר. גם כאן מובא צירוף מטפורי המצביע על תקווה ש"יפה ושונה תהא השנה". תקווה זו שזורה גם לאורך השיר וגם בפזמון המלווה כל יחידה. הפזמון מופיע אחרי כל בית, ובו מדובר בתפילה "שיפה ושונה תהא השנה".

לפני הקראת השיר

חשוב לשיר עם התלמידים את השיר או להאזין לו.
רצוי לשאול את התלמידים מהן התקוות והמשאלות שלהם לשנה החדשה.

הקראת השיר

השיר יוקרא על ידי המורה בהדגשת המילים **בראש השנה**.
יש לחזור על הקראת השיר על ידי המורה, והפעם בהשלמות על ידי התלמידים: אמירת המילים "בראש השנה" בפתחת כל בית, השלמת חריזה, חזרה על הפזמון.
אפשר לבקש מהתלמידים למחוא כפיים כששומעים את המילים **בראש השנה**.
אפשר לקרוא כל יחידה בנפרד (עד אחרי הפזמון) ולשוחח על תוכנה.

לאחר ההקראה

אפשר לבקש לצייר ציור מתאים לשיר.
שיחה:

- מה הרגשתם כשהאזנתם לשיר?
- איזו אווירה יש בשיר?
- מדוע המילים **בראש השנה** מופיעות בשיר כל כך הרבה פעמים?
- מהי התקווה המבוטאת בפזמון של השיר?
- מדוע השיר מסתיים במילים "אשר מתחילה לה בשיר"? (אופטימיות, שמחה, מצב רוח טוב ועוד).
- האם השיר מוצא חן בעיניכם? מדוע?

יש לבצע את הפעילויות שבחוברת לתלמיד.
מומלץ שהילדים יכינו איגרות ברכה, ואם אפשר, יביאו לכיתה איגרות ברכה מוכנות.
מומלץ להשמיע שירי ראש השנה.

<https://www.youtube.com/watch?v=1R6chCDvYCg&list=PLKq8m3jvdYq6xlWZhFMCVLmvjNThXdsK>

יום הכיפורים עמוד 104

בפתחת הנושא **יום הכיפורים** מומלץ לשוחח על מהות החג ועל מנהגיו ולהבהיר את הכתוב על החג בחוברת הלימוד. חשוב לקרוא את הציטוט מספר במדבר, המופיע בחוברת לתלמיד, ולהתייחס אליו. רצוי להוסיף את המידע שלהלן.
יום הכיפורים הוא חג מקראי ואחד ממועדי ישראל. יום זה נחשב ביהדות לאחד הימים המקודשים ביותר בלוח השנה העברי. יום הכיפורים חל בעשרה בתשרי, ובמוקד שלו עומדות התשובה והסליחה. ביום זה נוהגים ללבוש בגדים לבנים. ליום הכיפורים מספר איסורים, כמו איסור אכילה ושתייה (צום), איסור מלאכה, איסור נעילת נעלי עור, איסור רחיצה ומספר מצוות, כמו חשבון נפש. יום הכיפורים אמנם מכפר על העבירות שבין אדם למקום, אך על עבירות שבין אדם לחברו אין כפרה עד שיפייס האדם את חברו. אנשים עושים **חשבון נפש** ומבקשים סליחה איש מרעהו לקראת יום הכיפורים. בנוסף, נוהגים לעשות חשבון נפש כללי ומתוודים על כל החטאים. תפילת הווידוי מנוסחת לפי סדר הא"ב.
נוהגים לאכול סעודה מפסקת סמוך לכניסת הצום לפני שקיעת החמה. סעודה זו נקראת **ארוחה מפסקת**, כי היא מפסיקה את האכילה ולאחריה מתחיל הצום. ילדים אמורים לצום מספר שעות, בהתאם ליכולת של הילד.

תפילת כל נדרי היא תפילה הנאמרת עם כניסת יום הכיפורים, כשארון הקודש פתוח, ושני ספרי תורה נישאים בזרועות שניים מן המתפללים בבית הכנסת. התפילה עוסקת בהתרת נדרים. בסוף תפילת נעילה, במוצאי הצום, תוקעים בשופר כהודעה לציבור על סיום הצום.

מפה לאין

איך מבקשים סליחה / אמונה אלון עמוד 105

בקשת סליחה, העומדת במרכזו של יום הכיפורים, אינה קלה לביצוע. הדבר קשה גם אם הפגיעה נעשית ללא כוונה. השיר מספר על אח גדול שהכה את אחיו הקטן ללא כוונה, ולאורך כל השיר הוא מתלבט איך לבקש סליחה מאחיו. הוא עוקב אחר מעשי אחיו שעה אחר שעה, ואינו יכול להשתחרר מכעסו על עצמו על מה שעשה: "הסליחה נבלעה לו עמוק בגרון". בסופו של השיר הוא מצליח לבקש סליחה, רק לאחר שאחיו הנפגע שאל אותו מדוע הוא עצוב. לאחר בקשת הסליחה שני האחים שמחים. הפוגע מרגיש מעין היטהרות ומחליט שלא לפגוע יותר באחיו.

ההתלבטות המרכזית בשיר, שהיא "איך מבקשים סליחה", מופיעה גם בכותרת וגם שלוש פעמים בשיר לצורך הבלטה. בתחילת השיר מופיע הביטוי "בלי כוונה" שלוש פעמים, כנראה כדי להדגיש את העובדה שהרבה פעמים פועלים ללא כוונה, ויש לסלוח על כך. ואכן, לאורך השיר שזורה המילה סליחה פעמים רבות. מוטיב הזמן העובר (שעה, שעתיים, ערב) מלווה את ההתלבטות ומעצים את הקושי של הילד לבקש סליחה.

לפני הקראת השיר

יש לקרוא את כותרת השיר ולהתבונן באיור. התלמידים ינסו לענות על השאלה שבכותרת.

הקראת השיר

לאחר הקראת השיר

רצוי לשוחח על השאלות שכאן.

- מהי ההרגשה של נועם בתחילת השיר, ומהי ההרגשה בסופו?
- כמה זמן עובר מהמעשה שעשה נועם לאלעד ועד שביקש את סליחתו? על מה זה מעיד?
- הכותרת חוזרת בשיר פעמים אחדות. כמה? מדוע?
- איזו מילה חוזרת פעמים רבות בשיר? מדוע? התלמידים ישימו לב למלה סליחה ולמצולל הבולט כאן (סליחה, סולח).
- מהם הקשיים בבקשת סליחה?
- מדוע המילים בלי כוונה חוזרות שלוש פעמים בשיר?
- האם צריך לבקש סליחה גם לאחר שפוגעים ללא כוונה? מדוע?
- מדוע קשה לנחש מי משני האחים יותר שמח לאחר בקשת הסליחה?
- מה ניתן ללמוד מהשיר?
- מה הקשר בין יום הכיפורים לבין בקשת סליחה?
- ספרו על מקרה שבו ביקשתם סליחה ועל ההרגשתכם במקרה זה.

כסיכום לעיסוק בשיר אפשר לשוחח על חשיבות בקשת הסליחה, על תחושת החרטה, ועל הדרכים להתגבר על הקשיים ולבצע את בקשת הסליחה. מאחר שביום הכיפורים אלוקים אינו מכפר על עבירות שבין אדם למקום, ולא על עבירות שבין אדם וחברו, מוטלת האחריות על האדם לבקש סליחה מחברו. לכן מומלץ שכל תלמיד יבקש סליחה מחבר שנפגע ממנו בעליפה או בכתב או בדרך אחרת שיבחר.

שאלה 2

התשובה לשאלה: שני הילדים שמחו, לכן צריך למתוח שני קווים לפרצוף השמח.

יצירות נוספות מומלצות:

"הסיפור על ילד קטן ביום כיפור" מאת רבקה אליצור
"סליחות בפעם הראשונה" מאת לאה נאור

סוכות עמוד 108

בפתיחת הנושא **סוכות** מומלץ לשוחח על מהות החג, על מצוותיו ועל מנהגיו ולהבהיר את הכתוב על החג בחוברת הלימוד. חשוב לקרוא את הציטוט מספר ויקרא, המופיע בחוברת לתלמיד, ולהתייחס אליו. רצוי להוסיף מידע זה: **סִפּוֹת** הוא חג מקראי הנחוג במשך שבעה ימים בין ט"ו לכ"א בתשרי, ובו מצווה כל יהודי לשבת בסוכה ולברך על ארבעת המינים (לולב, הדס, ערבה ואתרוג) בסוכתו. נהוג להזמין לסוכה אורחים רבים. סוכות הוא אחד מבין שלוש הרגלים המופיעים בתנ"ך. כאשר בית המקדש היה קיים, היו בני העם עולים לירושלים בחג הסוכות. לחג הסוכות במקרא שני טעמים: חג חקלאי לציון עונת האסיף, וחג לאומי לציון המאורע ההיסטורי של ישיבת בני ישראל בסוכות בנדודיהם במדבר. סוכות הוא החג היחיד ביהדות שאין לו מאפייני אוכל משלו, אך מקובל להרבות בו באכילת פירות שנשתבחה בהן ארצנו. מומלץ לשוחח על שלבי בניית הסוכה, על מבנה הסוכה, על הסכך ועוד. בהלכה יש דינים לגבי תהליך הבנייה: נהוג להתחיל את בניית הסוכה במוצאי יום הכיפורים, להקפיד על גודל, גובה, מספר דפנות וחומרי בנייה מסוימים, ובעיקר על קירוי הסוכה המכונה **סכך**. יש לבנות את הסוכה תחת כיפת השמים, ולהקפיד שתהיה עמידה בפני רוח ויותר ממחצית שטחה יהיה מוצל. הסכך חייב להיות מחומר צמחי תלש ויש להניחו רק לאחר שדפנות הסוכה ניצבות במקומן.

מפה לאֵזן

שלומית בונה סוכת שלום / נעמי שמר עמוד 110

הסוכה של שלומית קיימת במציאות ובדמיון: היא מוארת וירוקה, והיא גם סוכת פלאים. בשני הבתים הראשונים מדובר בבניית סוכה מציאותית, ובבית השלישי ובבית הרביעי יש בסוכה יסודות דמיוניים: לא צפוף בה, אף על פי שנכנסים אליה הרבה אנשים; כל הנכנסים אליה מכבדים זה את זה וחיים בשלום, כלומר זו סוכת שלום. את המילה **מקום** אפשר להבין כאן גם במשמעות של מקום פיזי וגם במשמעות של סובלנות וקבלה. השכנים (ולא רק בני משפחה וחברים) מהווים מעגל חברתי רחב, והם זוכים למקום בשתי המשמעויות בסוכת הפלאים. **לשון** - החל מהבית השני השיר כתוב בצורת **זמן עתיד**, מה שאולי מחזק את המשאלה לשלום בעתיד, הגלומה בשיר. המשפט "שלומית בונה סוכת שלום" מהווה כותרת לשיר ומופיע בסוף הבית הראשון ובסוף הבית האחרון. באופן זה מודגש הרעיון שהסוכה אינה סתם סוכה, אלא סוכת פלאים המסמלת את השלום. אפשר לראות בכך התייחסות לשאיפותיה של מדינת ישראל לשלום עם שכניה, ואף זיקה למשפט המופיע בתלמוד ירושלמי: "ופרוש עלינו סוכת רחמים ושלום". ואכן, החל מהבית השני השיר כתוב בצורת **זמן עתיד**, מה שאולי מחזק את המשאלה לשלום בעתיד הגלומה בשיר.

לפני הקראת השיר

יש לשוחח עם התלמידים על סוכות וליצור בשיחה רלוונטיות לעולמם האישי (שיח דבור מורחב):
האם לקחתם חלק בבניית סוכה?
רצוי לשוחח על כותרת השיר ולהתבונן באיור.
אפשר לשוחח עם התלמידים על מה יסופר בשיר, ומה המיוחד בסוכה של שלומית.
חשוב לשיר עם התלמידים את השיר או להאזין לו.

הקראת השיר

לאחר ההקראה

רצוי לשוחח על השאלות שכאן.

- איזו אווירה יש בשיר?
- איך הייתם מרגישים בסוכה של שלומית?
- מה מסופר בשיר? האם שיערתם נכון?
- מהם שלבי הקמתה של הסוכה?
- מה אפשר ללמוד על תכונותיה של שלומית? (חרוצה, אחראית, בעלת חזון ועוד)
- אילו מנהגים של סוכות באים לידי ביטוי בשיר?
- מה מציאותי ומה דמיוני בשיר?
- למה הכוונה בביטוי **סוכת שלום** לפי השיר?

■ למה בחרה שלומית לבנות דווקא סוכת שלום?

יצירות נוספות מומלצות לקריאה:

"סוכת שלום" מאת אליצור רבקה

"סכך לסוכה" מאת לוין קיפניס

שירי סוכות מולחנים:

שלומית בונה סוכה - אילנה רובינא והדודאים

https://www.youtube.com/watch?v=zpFGk2nz_-A

נוסף על כך, חשוב להתייחס לשמיני עצרת ולשמחת תורה: קריאת הציטוטים מספר במדבר ומהסידור המופיעים בחוברת לתלמיד והסברם; קריאת קטעי המידע והסברם; שיחות, ביצוע הפעילויות, הכנת דגלים לשמחת תורה והאזנה לשיר.

<https://www.youtube.com/watch?v=P05V1igY2Lc>

חנוכה עמוד 113

בפתיחת הנושא חנוכה מומלץ לשוחח על מהות החג, על מצוותיו, על מנהגיו ועל סיפור החנוכה.

סיפור החנוכה: לפני שנים רבות כבשו היוונים את ארץ ישראל. הם אסרו על היהודים לשמור על מצוות התורה. בעקבות איסור זה מתתיהו החשמונאי ובנו יהודה המכבי הכריזו מרד נגד היוונים. הם אספו יהודים רבים ויצאו להילחם ביוונים. היוונים נכנסו לבית המקדש, טמאו אותו והרסו את כל כדי השמן שהיו בו, אשר בהם היו מדליקים את המנורה. למרות שליוונים היה צבא גדול, ולעומתם לחשמונאים היה צבא קטן יחסית וחלש, נעשה נס, ובסופו של דבר ניצחו היהודים המעטים את היוונים הרבים. ביום כ"ה בכסלו כבשו המכבים את ירושלים וביקשו לחדש את העבודות בבית המקדש ולהדליק את המנורה. הם מצאו בבית המקדש רק פך קטן של שמן טהור, ובו כמות מספקת להדלקת המנורה ליום אחד. אולם אירע נס, והשמן הספיק להדלקת המנורה במשך שמונה ימים. לזכר נס זה חוגגים את חג החנוכה שמונה ימים. למנורה בבית המקדש היו שבעה קנים ולחנוכייה של ימינו - שמונה קנים ולשמן קן יחודי.

מפה לאיזון

חנוכייה לי ייש / שרה גלזמן עמוד 115

בשיר חנוכייה לי ייש מתואר סיפור חג החנוכה: ניצחון המכבים על היוונים, חנוכת בית המקדש ונס פך השמן. כל אחד מבתי השיר מלווה בפיזמון זהה, שבו בולט מצלול לי (לי, שלי). אלה משרים אווירה של שמחה על נס חג החנוכה. המשוררת מביעה גאווה על הניצחון על-ידי שימוש במלים: העם אשר העז, דרור, גיבור, פורק העול.

לפני הקראת השיר

חשוב לשיר עם התלמידים את השיר או להאזין לו.

הבנת השיר מצריכה ידע עולם על סיפור החג. רצוי לספר את סיפור החג לפני קריאת השיר.

הקראת השיר

השיר ייקרא על-ידי המורה בהדגשת המילים חנוכייה לי ייש וחנוכייה שלי אורך נא העלי.

חשוב לבאר מילים בלתי-מוכרות המופיעות בשיר, כגון בלאט, שחה, דרור, זכה, היכל (כינוי לבית המקדש), פך (בשונה מפח אשפה).

לאחר הקראת השיר

רצוי לשוחח על השאלות שכאן.

- איזו חוויה עולה מהשיר?
- מי הם המשוחחים בשיר? (החנוכייה, ילד/ילדה)
- מה מספרת החנוכייה?
- אילו מילים המופיעות בשיר מבטאות גאווה על הניצחון?
- מה לומדים מהשיר על חג החנוכה?

- אילו שורות חוזרות מספר פעמים בשיר? מדוע?
- איזו הרגשה מבוטאת בשיר? הדגימו. (שמחה - אור, צוחקת, שיר)
- למה לחנוכייה יש שמונה קנים?
- האם השיר מצא חן בעיניכם? מדוע?
- רצוי שהתלמידים יספרו על חוויותיהם בחנוכה (שיח דבור מורחב).

יצירות נוספות מומלצות:

"עשה ניסים" מאת חגית בנזימן
 "לכבוד חנוכה" מאת חיים נחמן ביאליק

מומלץ לצפות בסרטון על שירי חנוכה.

<https://www.youtube.com/watch?v=pg3Be6doSCU>

ט"ו בשבט עמוד 117

בפתיחת הנושא חשוב לתאר את מהות היום. ט"ו בשבט נזכר לראשונה במשנה ומופיע בשם "ראש השנה לאילן". יום זה קובע את סיומה של שנה אחת ואת תחילתה של שנה אחרת לגבי הפרי. פירות שהתחילו להבשיל לפני ט"ו בשבט נחשבים לפירות של השנה שעברה, ופירות שהתחילו להבשיל אחרי ט"ו בשבט נחשבים לפירות של השנה החדשה. ט"ו בשבט הוא התאריך שבו מחשבים את היבול השנתי של הפירות, בין היתר, לצורך הפרשת מעשרות. ביום זה מרבים באכילת פירות, ובעיקר באכילת שבעת המינים שבהם נשתבחה ארצנו. יש לעודד את התלמידים לספר או לכתוב על חוויותיהם ועל זיכרונותיהם מט"ו בשבט.

מפה לאין

על אורן והאורן שלו / לאה נאור עמוד 118

הסיפור אורן והאורן שלו קשור לאיכות הסביבה וליכולת של ילדים להשפיע עליה: האם מותר לכוות עץ כדי להתקין עמוד חשמל? הילדים בסיפור עונים בשלילה על שאלה זו. הילד אורן רואה בעץ האורן שנשתל בעת שנולד, חלק מחייו. הוא עקב תמיד אחר העץ ואחרי קני הציפורים שבו. הוא וחבריו חיפשו דרכים שאפשרו לא לפגוע בעץ. בסופו של דבר, הילדים ויתרו על חגיגות יום ההולדת שלהם באותה שנה ותרמו במקומן כסף להעברת עמוד החשמל למקום אחר. דבר זה ראוי להערכה. ערכים של נתינה, אהבת הטבע, אכפתיות וטוב לב (תכונותיו של הילד אורן) בולטים בסיפור. קשר רגשי בין האדם לבין נוף ילדותו בא לידי ביטוי בסיפור. עצמתו של הקשר מתבטא באי-השלמת הילדים עם כריתת עץ האורן. שאלות ערכיות אחדות קשורות בסיפור: באילו תנאים מותר לפגוע באיכות הסביבה? האם היחיד (ולא הרשויות) צריך להיות שותף לקביעה באשר לאיכות הסביבה? מה מקומם של ילדים במאבקים הקשורים לנושא זה?

לפני ההקראה

יש לשוחח על המילים בכותרת: מה ההבדל בין אורן לאורן.

הקראת הסיפור

מאחר שהסיפור ארוך במיוחד, רצוי לבצע עצירות מתודיות שיכללו סיכום מה שנקרא, ניבוי ההמשך, פירושי מילים וכדומה.

לאחר ההקראה

שיחה:

- מה אתם מרגישים לאחר שהאזנתם לסיפור?
- על מה מסופר בסיפור? (מי הדמויות בסיפור? איזו בעיה התעוררה? איך נפתרה הבעיה?)
- מה הרגיש אורן כשרצו לכוות את העץ? מדוע?
- מהן תכונותיו של אורן?
- אילו פעולות עשו אורן וחבריו כדי למנוע את הכריתה?
- כיצד אתם הייתם נוהגים במקום אורן וחבריו?

- מה היו הטענות הצפויות של עובדי חברת החשמל?
 - האם ילדים יכולים להשפיע על החלטות מבוגרים? נמקן את תשובתכם.
 - האם מאבק משותף עדיף על מאבק יחיד? מדוע?
 - מה הקשר בין הסיפור לט"ו בשבט?
- רצוי שהתלמידים יספרו על חוויותיהם בט"ו בשבט (שיח דבור מורחב).

אפשר להמחזיז שיחה בין עובדי חברת החשמל לבין הילדים. מה אומרים הילדים? מה אומרים אנשי חברת החשמל? מה הם הנימוקים של כל צד?

יצירות נוספות מומלצות:

"שקדייה פורחת" מאת שראל דושמן
 "שקדייה" מאת ניר חנה

שירי ט"ו בשבט מולחנים:

<https://www.youtube.com/watch?v=PhtVqHpXFpw>

פורים עמוד 121

בפתיחת העיסוק בחג הפורים, מומלץ לשוחח עם התלמידים על מה שידוע להם על החג, על מצוותיו, על מנהגיו, על חוויותיהם ועל זיכרונותיהם אודותיו. לאחר מכן יש לקרוא עם התלמידים את הקטע על פורים, המופיע בחוברת לתלמיד, להוסיף מידע על החג ולהסביר את הציטוט ממסכת תענית. לאחר מכן אפשר להאזין לשירי החג ולצפות בסרטונים.

מידע על חג הפורים: חג פורים הוא אחד מחגי ישראל, שנחוג ברוב המקומות בי"ד באדר. חג הפורים מבוסס על סיפור מגילת אסתר. בסיפור זה מסופר על היהודים באימפריה הפרסית, שניצלו מרצח המוני. את הרצח זמם המן בהסכמת המלך אחשוורוש. על פי המגילה, החג נקרא כך על שום הפור (גורל) שהטיל המן במטרה לקבוע את היום שבו יבוצע הטבח ביהודים. באותו יום התהפך הגלגל, והיהודים ניצלו.

החג מצטיין בשמחה רבה: אכילה ושתיה, לבישת תחפושות ומסכות, אכילת אוזני המן והרעשה ברעשנים. מצוות החג הן קריאת מגילת אסתר, סעודת פורים, מסירת משלוחי מנות איש לרעהו וכן מתנות לאביונים.

מפה לאֵזן

שתי חברות ומשלוח מנות / רבקה אליצור עמוד 122

בסיפור זה מסופר על ילדה חדשה בארץ, שאין לה חברים וחברות, אין לה אפשרות להתחפש בפורים, והיא עצובה ומרגישה בודדה. בסופו של דבר, היא שמחה בזכות ילדה אחת מכיתה, שהייתה ערה למצוקתה של הילדה החדשה והביאה לביתה משלוח מנות. בזכות הנתינה שתיהן שמחות והיו לחברות. בעוד שבתחילת הסיפור קיים הבדל רב בין הילדה החדשה (מרים) לבין הילדה הוותיקה (הדסה) במצבן החברתי והרגשי, בסוף הסיפור הבדל זה מיטשטש.

בשל אורכו של סיפור זה רצוי להקריאו לתלמידים בעצירות מתודיות.

באמצעות **ניגודים, תיאורים** של שמחת החג והדגשת **תנועות פנים**, ראש וידיים (הרמת גבות, למשל), מחיה הסופרת את הסיטואציות הקיימות בסיפור.

ערכים בולטים הראויים לתשומת לב: התחשבות בזולת וערנות לצרכיו, נכונות לעזור ונתינה מרצון. נושאים אלה ראויים לדיבור בכל כיתה, ובעיקר בכיתות הקולטות עולים חדשים.

לפני ההקראה

רצוי לדבר עם התלמידים על מצוות משלוח מנות בפורים. על פי מצווה זו, על כל אדם לשלוח בפורים לפחות לאדם אחד משלוח מנות, וזאת כדי להרחיב חברות ולקרר לבבות בעם ישראל.

אחרי ההקראה

שיחה:

- בתחילת הסיפור כתוב: "ולמרים - אין תחפושת, מרים אינה מכירה שום ילד ושום ילדה". איך, לדעתכם, הרגישה מרים בהתחלה? איך הרגישה בסוף הסיפור? מה גרם לשינוי בהרגשתה?
 - איך הרגישה הדסה בתחילת הסיפור, ואיך הרגישה בסופו?
 - תארו את דמויותיהן של הדסה ושל מרים.
 - מהם ההבדלים בין שתי הבנות?
 - מהי האווירה בסיפור?
 - מה אפשר ללמוד מן הסיפור? (התחשבות בזולת וערנות לצרכיו, נכונות לעזור ונתינה מרצון)
 - אילו מאפיינים של חג הפורים באים לידי ביטוי בסיפור?
 - האם הסיפור מוצא חן בעיניכם? מדוע?
- רצוי שהתלמידים יספרו על חוויותיהם בפורים (שיח דבור מורחב).
- יש לשוחח על חשיבות הנתינה ועל הסיפוק שהיא נותנת לנו, ועל דרכי קליטה של תלמידים חדשים.
- אפשר לבקש מהתלמידים להמחזיז את הסיפור.

יצירות נוספות מומלצות:

"משלוח מנות" מאת חנה בר

"חג פורים" מאת לוי קיפניס

שירי פורים מולחנים:

מחרוזת שירי פורים - עוזי חיטמן חגי נחמיאס: <https://www.youtube.com/watch?v=iFZzVq1XTv4>.

פסח עמוד 126

כפתחה לנושא אפשר להקריא את הציטוט מספר שמות, לשוחח עליו ולשאול את התלמידים על חוויות הזכורות להם מחג הפסח.

מדוע אנו חוגגים את חג הפסח?

זהו טקסט מידעי המוסר לתלמידים מידע על הסיבה שבגללה חוגגים את חג הפסח, על מועד החג ועל הסיבה לכך שאוכלים מצות. בהמשך יקראו התלמידים מידע על החמץ ועל ההגדה.

איך מכינים מצות? מכינים קמח לקערה, מוסיפים מלח ומים ולשים עד שמתקבל בצק. אם הבצק דביק, מוסיפים קמח. אחר־כך מרדדים את הבצק, מסמנים פסים וחורים בעזרת מזלג, ומכניסים לתנור למשך ארבע דקות. הופכים את המצות ואופים במשך ארבע דקות נוספות. העיסה תעבור משלב לשלב במהירות וללא שיהוי כלל באמצע. יש לסיים את האפייה תוך 18 דקות מתחילת הלישה.

לפני הקריאה

רצוי לשוחח עם התלמידים על הידוע להם על חג הפסח, על מצוותיו ועל מנהגי החג ולהדגיש את שמות החג השונים. התלמידים יספרו איך הם חוגגים בביתם את ליל הסדר.

אחרי הקריאה

אפשר לשוחח על מהותם של עבדים (היעדר זכויות, אין באפשרותם לקבוע את אורח חייהם, כניעה לאדון וכדומה) ועל החשיבות הלאומית של יציאה מעבדות לחירות.

רצוי להבהיר את ההבדל בין הכנת מצות להכנת לחם. (לחם נאפה מבצק שהותפח על־ידי שמרים, ואילו מצה - מבצק שלא תפח בגלל היעדר שמרים).

יש לספר על מנהג הניקיון לקראת הפסח ועל מנהגי ליל הסדר.

מה נשתנה עמוד 129

מה נשתנה מופיע בתחילת ההגדה של פסח, והוא ידוע בשם **ארבע קושיות**. זהו אחד הקטעים המרכזיים והמפורסמים בהגדה. הוא מתחיל את קיומה של מצוות ו"הגדת לבנך" - הנחלת סיפור יציאת מצרים לדור הבא, שבמוקד ליל הסדר. כל אחת מהקושיות פותחת באותה שאלה, בהתבסס על הכתוב בספר שמות: "והיה כי ישאלך בנך" (שמות יג' יד). לכל הקושיות אותו מבנה: תחילה מתואר ההרגל של כל ימות השנה, ואחר כך - המנהג המיוחד בליל הסדר.

אחרי הקריאה

רצוי לשיר את הקושיות עם התלמידים.
חשוב להסביר כל קושיה: את המילים הקשות ואת המשמעות הכללית.
יש להסב את תשומת לב התלמידים לצורה המיוחדת העתיקה של הסיומת ין במקום ים (אוכלין במקום אוכלים, מסובין, יושבין) - צורת לשון שהייתה מקובלת בעברית לפני כ-2000 שנה. יש מילים כאלה שנשארו בשימוש עד היום, כגון נישואין, אוכלוסין.

פעילות 2:

התלמידים יעינו בשורות שצבעו ויענו בעל-פה על השאלה: מה עושים בליל הסדר?

מפה לאין

אחד מי יודע עמוד 131

אחד מי יודע הוא פיוט הנכלל בהגדה של פסח ומושר לקראת סופו של ליל הסדר. הפיוט נכתב בימי הביניים, ולא ידוע שם מחברו. בפיוט שלושה עשר בתים, העוסקים במספרים 1 עד 13, לכל מספר מוקדש בית, ואורכם של הבתים הולך וגדל, משום שכל בית נוסף מכיל גם את כל המידע שנכלל בקודמו. בשל הקושי באוצר המילים ובסגנון מוצע פיוט זה להקראה על-ידי המורה.
בפעילות שלאחר הפיוט יש להקפיד שהתלמידים יצבעו בכל בית רק את התשובה המתאימה למספר המופיע בשאלה בכל בית. לדוגמה, שאלה: שבעה מי יודע? יש לצבוע את השאלה "שבעה מי יודע?"
תשובה ישירה: שבעה אני יודע: שבעה ימי שבתא. יש לצבוע "שבעה ימי שבתא".

תשבץ לפסח

לפני פתירת התשבץ חשוב להפנות את התלמידים להסבר שמתחת לעמוד (סכו"ם וקידוש) ולשוחח עמם על שאלות אלה:

- מהו אפיקומן?
- מהן כופתאות?

ייתכן שהתלמידים מכירים את המלה **קניידלך** באידיש.

יצירות נוספות מומלצות:

"פסח שחגגנו באתיופיה" מאת דורית אורגד
"שמחה רבה" מאת יפה בלהה

שירי פסח מולחנים:

"מה נשתנה" - חני ליבנה ואפי בן ישראל

<https://www.youtube.com/watch?v=4okRFDLrPcM>

"אחד מי יודע" - יהורם גאון: https://www.youtube.com/watch?v=zfo9XY3_Q_o

שמחה רבה - רינת גבאי: <https://www.youtube.com/watch?v=MTm0uTGIMbY>

יום הזיכרון עמוד 134

אבא שלי / מרים ילן-שטקליס עמוד 134

זהו שיר עצוב, שבו ילד מספר על אביו הנערץ על-ידיו, שנפל חלל במלחמה. השיר כתוב בגוף ראשון, מה שמעורר בקוראים תחושת קרבה לילד הדובר בשיר. בבית הראשון מתאר הילד את גדולתו של אביו בעיניו; בבית השני - את הבטחותיו של האב לו, ובבית האחרון שואל הילד שאלות המעידות על מבוכתו ועל הכאב על מה שקרה. המילים **אבא שלי**, המהוות את מוקד השיר, חוזרות פעמים רבות. התיאורים בשיר מציאותיים, והלשון אופיינית לילד. רק בסוף השיר מופיעים סימני שאלה, כי הילד נשאר עם שאלות ללא תשובות. לכן מילת השאלה למה חוזרת חמש פעמים מבלי שהיא נענית.

לפני הקריאה

קראו את המילים **יום הזיכרון**, את כותרת השיר והתבוננו באיור. על מה ידובר בשיר, לדעתכם?

אחרי הקריאה

- האם הרגשתם עצב בעת קריאת השיר? מדוע? ספרו.
 - מהי האווירה בשיר?
 - מי הדובר בשיר?
 - מה מסופר על אבא של הילד?
 - אילו מילים חוזרות בשיר פעמים אחדות? מדוע? (אבא שלי, למה)
- לאחר קריאת השיר רצוי לשוחח בכיתה על יום הזיכרון. יש לציין כי ביום זה אנו זוכרים את החיילים שנפלו בפעולות הגנה על ישראל, וכן זוכרים את אלה שנהרגו בפעולות איבה.

יום העצמאות עמוד 136

כפתיחה לנושא חשוב לשוחח על משמעות הכרזת המדינה לעם היהודי לאחר אלפיים שנות גלות. במהלך הדורות הרבו להתפלל ולהתגעגע לארץ ישראל, שהיא הארץ המובטחת לעם היהודי. כמו כן, מומלץ להתבונן בתצלום של הכרזת המדינה. הילדים יזהו בעזרת המורה את הדמויות החשובות (דוד בן גוריון, הרצל ועוד) ואת דגל המדינה. לאחר מכן יקראו את קטע המידע וישוחחו עליו ויבצעו את הפעילויות.

מתנה למדינה / אלי רווח עמוד 138

מדרכו של ילד להביא מתנה ליום הולדתו, לפיכך הוא מתלבט בשיר זה מה להביא כמתנה למדינה ביום הולדתה - יום העצמאות. הוא שואל את עצמו שאלות שונות ומגיע לבסוף למסקנה, שהמגורים בארץ הם המתנה הטובה ביותר. בשיר זה משתקפת המדינה: דגל, מנורה, זיקוקים המסמלים חגים, שדות, נחלים, אנשים מחייכים ועוד. השתקפות זו היא הסיבה לכך שהילד רוצה להיות במדינה כל שנה ושנה. זהו הלקח מהשיר: הישארות בארץ חשובה יותר מכל נתינה אחרת למדינה. **מבנה** - עשר השורות הראשונות של השיר עוסקות בחיפוש תשובה לשאלה, מה לבחור כמתנה למדינה ביום הולדתה. השורות בחלק זה הן בעלות אורך דומה וארוכות יחסית, וכל שתי שורות צמודות מחזורות. חמש השורות האחרונות של השיר שונות מהחלק הראשון בהיצג שלהן ובאורך השורות, באשר הן מהוות מעין סיכום: מוצגת בהן השאלה של הילד הדובר בצורה מרוכזת וניתנת לה תשובה.

לפני הקריאה

חשוב לעיין עם התלמידים בכותרת ולשוחח לפיה: על מה ידובר בשיר? מדוע צריך להביא למדינה מתנה? בת כמה מדינת ישראל? אילו שמות של מדינות אתם מכירים?

במהלך הקריאה

רצוי לקרוא קריאה ראשונה שוטפת וקריאה שנייה בעצירות. אפשר לעצור אחרי ארבע השורות הראשונות ולשאול מהו דגל, מהם צבעי דגל ישראל. אחרי קריאת שש שורות נוספות אפשר לשאול אילו מתנות אפשריות הילד מציע: מהן המתנות? מה מאפיין אותן? בהקשר לשורות אלה רצוי להסביר מהו **נחל איתן**, מהן **אדניות** ומה פירוש המילה **מלבלבות**. לאחר חמש השורות האחרונות אפשר לשאול מה מציע הילד כמתנה בסופו של השיר, והאם הילדים מסכימים אתו.

לאחר הקריאה

- מה היתה הרגשתכם כשקראתם את השיר?
 - מהי השאלה העיקרית של הדובר בשיר?
 - מדוע הדובר רוצה להביא מתנה למדינה?
 - אילו סמלים של המדינה מוזכרים בשיר?
 - על אילו מתנות למדינה חושב הדובר?
 - איזו מתנה למדינה מחליט הדובר להביא?
 - מה דעתכם על המתנה שהדובר בחר?
 - איזו מתנה הייתם מביאים למדינה? שכנעו את חבריכם בנכונות בחירתכם.
- רצוי שהתלמידים יספרו על חוויותיהם ביום העצמאות (שיח דבור מורחב).

פעילות 3

רצוי לשוחח עם התלמידים על הסיבה שיש בשיר סימני שאלה אחדים. הילדים יגיעו לכך שהמשורר מתלבט מה לבחור כמתנה למדינה ועל כן הוא שואל את עצמו שאלות.

יצירות נוספות מומלצות:

"כל הארץ דגלים" מאת רפאל ספורטה
"יום הקמת המדינה" מאת חגית בנזימן

שירי יום העצמאות מולחנים:

כל הארץ דגלים - רינת גבאי: <https://www.youtube.com/watch?v=0XO84qn0mvQ>

ספירת העומר ול"ג בעומר עמוד 140

מומלץ לקרוא עם התלמידים בקפידה את הציטוט מספר ויקרא וכן את המידע על ספירת העומר ועל ל"ג בעומר ולהסביר אותם לפרטיהם. עומר הוא אלומה (חבילה של שיבולים שנקצרו). את העומר הביאו לבית המקדש במשך ארבעים ותשעה ימים, ממחרת חג הפסח ועד חג השבועות, חג מתן תורה. ספירת העומר היא מצווה ביהדות המופיעה בתורה. ביום החמישים קיבלו בני ישראל את התורה בהר סיני. ל"ג בעומר הוא היום השלושים ושלושה לספירת העומר, והוא חל ב"ח באייר. אחת הסברות למנהג הדלקת המדורות בל"ג בעומר היא נצחונות בר' כוכבא על הרומאים. בל"ג בעומר יש הנוהגים לעלות לקברו של רבי שמעון בר' יוחאי למרגלות הר מירון.

לאחר מכן, התלמידים יבצעו את הפעילויות בהנחיית המורה. רצוי שהתלמידים יספרו על חוויותיהם מל"ג בעומר בשנים עברו.

בר' כוכבא / לוי קיפניס עמוד 142

זהו שיר עממי שנכתב על ידי לוי קיפניס ב-1930, בתקופה שבה התנועה הציונית הייתה בראשיתה, ובר' כוכבא היה סמל לשחרור לאומי. השיר מבוסס על האגדה לפיה הטילו הרומאים את בר' כוכבא לזירה שבה היה אריה, והוא הצליח להשתלט עליו. בשיר מתואר מאבקו של הגיבור בר' כוכבא, החותר לדרור ואהוד על ידי העם. הוא רוכב על האריה שלכלובו הושלך, כשבירו דגל הדרור. תיאור השמחה ששמח העם על הצלחתו של בר' כוכבא בולט בשיר.

תיאור דמותו של בר' כוכבא הוא מרכזי בשיר: השיר פותח בתיאורו החיצוני, עובר לתכונותיו ואחר כך להתנהגותו ולמעשיו. בהתאם לכך, המילים **בר' כוכבא**, **גיבור ואריה** חוזרות בשיר ארבע חמש פעמים.

לפני הקריאה

- כדאי לשיר את השיר או להאזין לו.
- יש לספר את הרקע ההיסטורי.

במהלך הקריאה

אפשר להרים את יד ימין בכל פעם שמוזכר בר' כוכבא.
יש להסביר מילים קשות: זוהר, דרור, עז.

אחרי הקריאה

- מה הרגשתם כשקראתם את השיר? (התפעלות, שמחה, גאווה...)
- מה מסופר בשיר?
- מה היתה מטרתו של בר־כוכבא?
- שימו לב למילים החוזרות בשיר: בר־כוכבא (פעם אחת), הידד (4 פעמים), אריה (3 פעמים), גיבור (2 פעמים). מדוע דווקא מילים אלה חוזרות?
- כיצד בר־כוכבא מתואר בשיר? שימו לב למראהו, להתנהגותו ולתכונותיו.
- מה היה היחס של העם לבר־כוכבא? מדוע?
- מה אפשר ללמוד מהשיר?

המדורה / לוי קיפניס עמוד 144

השיר מבטא בצורה חיה וזורמת את ההתארגנות לקראת הדלקת המדורה, את פעולות הילדים ואת התלהבותם. הזכרת שמות הילדים הפעילים, וכן החזרות על כינויי הילדים זה וזאת, פירוט הדברים שהם מביאים להדלקה, והעשייה המרובה מעניקים לקוראים הרגשה של שותפות במדורה. ריבוי פעלים, ריבוי של ו"ו החיבור, חרוזים בולטים ומקצב אחיד מעשירים את השיר ואת תחושת העשייה.

לפני הקריאה

התלמידים יספרו על המדורה שלהם בעבר.

אחרי הקריאה

- האם הילדים שבשיר מתרגשים? שוחחו על כך והביאו דוגמאות.
- ציירו את הדברים שהביאו הילדים בשיר להדלקה, וכתבו שם מתחת לכל דבר שציירתם.
- התלמידים יישוחחו על התרגשות הילדים בשיר ועל התרגשותם במדורות שלהם. (שיח דבור מורחב)
- המורה תפנה את תשומת לב הילדים למאפיינים הצורניים המופיעים בשיר (ו"ו החיבור, חריזה ועוד) ועל תרומתם בשיר.
- האם, לדעתכם, תיאור הכנת המדורה מתאים להכנת המדורה שלכם? ספרו.

יצירות נוספות מומלצות:

"כיצד להדליק מדורה בלי גפרורים" מאת עמוס בר
"קשתנו על שכמנו" מאת לוי קיפניס

שירי ל"ג בעומר מולחנים

בר כוכבא - רינת גבאי: https://www.youtube.com/watch?v=TB7_LkjHJog

יום ירושלים עמוד 146

העיר ירושלים קדושה ליהדות, מכונה "עיר הקודש" ובה שכנו בתי המקדש הראשון והשני. ישנן מצוות ומנהגים הקשורים לירושלים: עלייה לרגל לירושלים שלוש פעמים בשנה (בחג הפסח, בחג השבועות ובחג הסוכות - שמות כ"ג י"ז), הפניית הפנים לכיוון ירושלים בעת תפילה ועוד. עיר זו היוותה מרכז לחיי העם היהודי בימי קדם ומושא געגועיו בעת שהייתו בגולה. יום ירושלים נחוג מאז ששחררה העיר העתיקה במלחמת ששת הימים. רצוי להביא לכיתה תצלומים, סיפורים ושירים על ירושלים ולצפות בסרטונים. מומלץ לעודד את התלמידים לשוחח עם הוריהם ועם סבא וסבתא על ירושלים. רצוי לארח בכיתה ירושלמי שיספר על תולדות העיר. בשיחה עם התלמידים חשוב להסביר את הסיבות לכך שירושלים עיר בירה, ולשוחח על תכונותיה הייחודיות של עיר זו.

יצירות נוספות מומלצות:

"ירושלים" מאת יובל שושנה

"ירושלים של זהב" מאת נעמי שמר

ירושלים של זהב - שולי נתן: <https://www.youtube.com/watch?v=O2RoCNeM9B0>

שבועות עמוד 147

כפתיחה לנושא **שבועות** יקראו התלמידים את הציטוט מספר שמות ואת קטע המידע על החג. התלמידים יבהירו בעזרת המורה את הסיבה לכל אחד משמות החג.
רצוי שהתלמידים ישוחחו עם ההורים ועם סבא וסבתא על הדרך בה חגגו בביתם את החג.
אפשר לשיר בכיתה שירי חג ולצפות בסרטון.

מידע על חג השבועות: חג השבועות (חג הביכורים) הוא אחד מבין שלוש הרגלים. ביכורים הם יבול התבואה והפירות הצומחים ראשונים בעונה. היתה קיימת מסורת לסמן את הפירות שהבשילו ראשונים ולאחר מכן להביאם בחג השבועות לבית המקדש. החג חל יום לאחר סיום ספירת העומר בו' בסיוון. על-פי חז"ל, מזוהה החג עם זמן מתן תורה, ובהתאם לכך מצינים את קבלת התורה בתפילות החג. חג השבועות נקרא גם חג הקציר, כי הוא חל בתקופת קציר החיטה, סוף האביב ותחילת הקיץ.

סלינו על כתפינו / לזין קיפנים עמוד 149

השיר מתאר את הבאת הביכורים לבית המקדש. הבאת הביכורים נעשתה בתהלוכה חגיגית, שבה נשמעים כלי נגינה וקיימת שמחה רבה. המטרה: להודות לאלוהים על שהוציאנו ממצרים ונתן לנו את הארץ הזאת ואת פרותיה. מביאים את הפרי הראשון שהוא מובחר, סמל ליצירה של משהו חדש.

בשיר של קיפנים צועדים ברגל עם הביכורים מכל קצות הארץ. לאן הם צועדים? לבית המקדש (שלא קיים)? או לירושלים (שכלל לא נזכרת בשיר)? היעד של הצועדים אינו נזכר בשיר. בשיר נזכרים מעגלי הרוקדים, המקומות שמהם מביאים ביכורים וסוגי הפרות המובאים.

בשיר שלושה בתים, שהם בחלקם מחורזים. כל אחד מהם מלווה בפזמון זהה.
הצירוף **סלינו על כתפינו** נלקח מהמשנה, המחייבת אפילו את המלך לשאת את הסל על כתפיו ולא להיעזר במשרתים.

לפני הקריאה

התלמידים יעינו בכותרת השיר וישוחחו על כוונתה.

במהלך הקריאה

יש להסביר את המילים הקשות ואת המילים המציניות שייכות (סלינו, כתפינו, ראשינו).

לאחר הקריאה

- איך מרגישים הילדים בעת הבאת הביכורים? מהן הסיבות להרגשה זו?
 - מהו תוכן השיר? (הבאת ביכורים מכל רחבי הארץ – מנין? מה? איך? ועוד).
 - מהו מנהג הבאת הביכורים לפי השיר?
 - מדוע הביאו לבית המקדש דווקא את התבואה והפרות הראשונים שצמחו בעונה?
 - אילו שורות חוזרות בשיר? מדוע?
 - האם הייתם בטקס ביכורים? אם כן, ספרו על כך.
- התלמידים יתארו במילים איך נראתה תהלוכת הביכורים.
רצוי לשיר את השיר או להאזין לו.

יצירות נוספות מומלצות:

"כשקיבלנו את התורה" מאת לאה נאור
"ביכורים" מאת שמואל בס

שירי שבועות מולחנים:

שיר ילדים לשבועות - שירי הופ! ילדות ישראלית: https://www.youtube.com/watch?v=x_7NjEMK2io

סלינו על כתפינו - רינת גבאי: <https://www.youtube.com/watch?v=JnXNIeIJLTI>

קייץ עמוד 151

אבי לימד אותי לשחות / זאב עמוד 151

בשיר זה מתוארות תחושותיו של ילד שעה שאביו מלמד אותו לשחות. הדברים נאמרים מפי הילד וכוללים דו־שיח חי ולבבי בינו לבין אביו. הילד חושש מלימוד השחייה בים, ועם זאת יש לו הרגשת ביטחון באביו. תהליך לימוד השחייה מסתיים בהצלחה. השיר הוא מעין סיפור שחלקו בחרוזים. במילים מועטות מבוטאות סיטואציות רחבות (ים, חוף, יחסים בין ילד ואביו). בשיר שני בתים השונים זה מזה: בבית הראשון סיפור הרקע - הכנה להוראת השחייה; בבית השני - תיאור תהליך לימוד השחייה בים. בהתאם לכך, שורותיו של בית זה קצרות, קצביות ומחורזות.

לפני הקריאה

- איך אתם למדתם לשחות? איך הרגשתם כשלמדתם לשחות?
- איפה אתם מעדיפים לשחות בים או בבריכה? מדוע?

אחרי הקריאה

- מה הרגשתם כשקראתם את השיר?
- מה מסופר בבית הראשון של השיר, ומה מסופר בבית השני?
- מדוע פחד הילד? מה ההבדל בין תחושתו בתחילת השיר לבין תחושתו בסוף?
- האם גם אתם פחדתם כשלמדתם לשחות? איך התגברתם על תחושת הפחד? ספרו על כך.
- מצאו בשיר לפחות חמישה חרוזים.
- מה אפשר ללמוד מהשיר?
- אפשר לקרוא את השיר על־פי התפקידים.

מהר ארוץ למים / י. קלבנוב עמוד 154

הצעות להוראת השיר בכיתה הטרוגנית

להלן שלוש הצעות לדרכי הוראת השיר "מהר ארוץ למים" המופיעות במשולב. לכל שלב מחמשת שלבי השיעור הראשונים מוצעות שלוש פעילויות, הערוכות לפי סדר עולה של דרגות הקושי: פעילות 1 אמורה להיות הקלה ביותר, ופעילות 3 - הקשה ביותר. המורים המלמדים בכיתות הטרוגניות יכולים להפעיל את תלמידיהם בכל אחד משלבי השיעור בפעילויות מתאימות, לדעתם, לרמתם או לזווית פעילויות אחרות המתאימות להם יותר. השיעור המוצע מתאים לעבודה בקבוצות הומוגניות, הטרוגניות (כשהחזקים עוזרים לחלשים) ולעבודה יחידנית, ואף מתאים בחלקו להוראה במליאה. שיקול דעת של המורה הוא שיקבע, כמובן, את הפעילויות שייבחרו, את צורות הסביבה הלימודית ואת דרכי ארגון הזמן.

רקע

הסיטואציה החווייתית המתוארת בשיר מוכרת מן הסתם לרוב המוחלט של התלמידים ואהובה עליהם: תחושת קרירות ברגליים בים, הירטבות, איסוף צדפים, התבוננות בדגים קטנים שוחים, בניית ארמון מחול ועוד. משום כך אפשר להסתמך על ניסיונם בשיחה שתיערך לקראת קריאת השיר או אחריה. רצוי שהתלמידים ישימו לב לאחר הקריאה למאפייני הים שבשיר, לחושים שמופעלים (ראייה, מגע) ולהשתחררות של הילד מגבולות. יש לשיר מקצב ברור וחריזה בולטת, התורמים לאווירה של תוכן השיר ומעניקים לו מוזיקליות. לכל אלה אמור להיות ביטוי בעת למידת השיר.

שלבי השיעור והפעילויות המוצעות לפי רמות

שלב א': פעילויות לפני הקריאה

שיחה קצרה במליאה או במסגרות קבוצתיות לאחר הצגת שאלות:

- מה אתם עושים בים?
- מדוע ילדים אוהבים את הים?
- נעיין בכותרת ונשער על מה יסופר בשיר. (על המורה לכתוב את כותרת השיר על הלוח.)

שלב ב': קריאה והאזנה

1. יש לקרוא את השיר בקצב אטי. התלמידים מאזינים ועוקבים בספר, ולאחר מכן קוראים את השיר קריאה דמומה.
2. יש לקרוא את השיר קריאה קולית בקצב רגיל על-ידי המורה או על-ידי תלמיד או תלמידה שקריאתם רהוטה. התלמידים מאזינים, עוקבים בספר, ולאחר מכן קוראים את השיר קריאה דמומה.
3. התלמידים קוראים קריאה דמומה פרטנית.

שלב ג': שחזור השיר בתוך כדי דיון

יש לדון במליאה או בקבוצות על שאלות שהוצגו על-ידי המורה. התלמידים מצטטים שורות מן השיר להוכחת תשובותיהם.

- ממה, לדעתכם, נהנה הילד בים?
- האם השיר מתאר את מה שגורם לכם הנאה בים? ספרו על כך.
- האם שם השיר מתאים לו? מדוע?

שלב ד': כתיבה

על המורה להציע מטלה במסגרת עבודה יחידנית. את נושא המטלה שתיבחר, יש לכתוב על הלוח.

- רשמו במחברת את המילים מהשיר, הקשורות להנאותיו של הילד.
- ספרו בכתב ממה נהנה הילד.
- רשמו שמות נוספים המתאימים לשיר "מהר ארוץ למים".

שלב ה': אמצעים צורניים

התלמידים מאזינים שוב לקריאה קולית של המורה, הנעשית בהדגשת החריוה והמקצב. שאלה: האם יש חרוזים בשיר? מצאו אותם (כלומר חפשו מילים המסתיימות באותו צליל).

על המורה לבקש מהתלמידים לקרוא שוב את השיר בדממה ולחפש חרוזים. שאלה: האם החרוזים מופיעים בשיר בסדר קבוע? הסבירו את תשובתכם.

מצאו חרוזים בשיר, רשמו אותם ורשמו חרוזים משלכם.

מטלות לכל הרמות

- עיינו בשיר מחדש: היש לו מקצב? נסו לתופף באצבעותיכם על השולחן לפי המקצב.
- מה מוסיפים המקצב והחריוה לשיר? (התלמידים יגיעו לכך שבגלל המקצב והחריוה נדמה לנו שיש מנגינה לשיר.)

שלב ו': ציור

- ציירו ציור מתאים לשיר.
- האם הציור המלווה את השיר **אבי לימד אותי לשחות** (עמוד 135) מתאים גם לשיר שלנו? נמקו את תשובתכם.

בלבלונת / נורית זרחי עמוד 160

שמו של השיר מעיד על הדמות המרכזית: ילדה מבולבלת שיוצאת לרחוב בחורף בבגדי קיץ, ובקיץ - בבגדי חורף. שמה של הילדה אינו מופיע, אלא כינויה בלבד. הכינוי כולל סיומת של הקטנה, המקובלת בלשון נקבה (-ונית). בסיומת זו אפשר לראות גילוי של חיבה לדמות. דוגמאות נוספות של הקטנה בסיומת זו: קטנטונת, שמנמנות.

כל אחד מבתי השיר מספר על התנהגותה של בלבלונת בעונה אחרת: בבית הראשון - בחורף, ובבית השני - בקיץ. עם זאת, מופיעות בכל אחד מהבתים מילים הקשורות לשתי העונות: בבית הראשון - גשם, רוח וכן שמלונת דקיקה, כפכף, קובע קש; ובבית השני - חמסין, כמעט נמסה, וכן מטריה, ברדס וסוודר חם.

מבנה - הפתיחה של שני הבתים דומה. שניהם נפתחים בקריאה (הוי...!), אך בבית הראשון היא מכונה מצחיקה (נימה חיובית), ובבית השני - משונה. בסופו של כל בית משיבה בלבלונת על שאלה שהיא נשאלת. לפי תשובותיה אפשר לומר שהיא לא שמה לב למזג האוויר ולמתרחש סביבה, אלא רק לעצמה.

האווירה בשיר שמחה ועצובה כאחד: התנהגות משונה של ילדה עשויה לעורר גם צחוק וגם חמלה. זוהי התנהגות לא קונפורמית. השיר מזמן שיחה בכיתה על התנהגות לא קונפורמית, לא דווקא בהקשר ללבוש.

לפני הקריאה

- שערו מהו פירושו של שם השיר, ומה צפוי בשיר לפי השם.
- האם שם הילדה הוא שם אמיתי או כינוי? הסבירו.
- התבוננו באיור. מה הקשר בינו ובין שם השיר?

קריאת הבית הראשון

- מה מסופר בבית הראשון?
- באיזו עונה או עונות מדובר בבית זה? לפי מה?

קריאת הבית השני

- מה מסופר בבית שני?
- באיזו עונה או עונות מדובר בבית זה? לפי מה?

אחרי הקריאה

- האם השיר עצוב? שמח? שתי האפשרויות מתאימות? לפי מה החלטתם? נמקו את תשובתכם.
- מדוע מכנים את בלבלונת "מצחיקה" ו"משונה"?
- איך מרגישה, לדעתכם, בלבלונת כשקוראים לה בכינויים אלה? שוחחו על כך.
- המילים "הוי, בלבלונת" חוזרות ארבע פעמים בשיר. מדוע? מה מבטאת המילה הוי?
- מה אנחנו לומדים על בלבלונת? ניתן להיעזר בתשובותיה בסוף שני הבתים.
- מה ניתן ללמוד מן השיר על התנהגות לא מקובלת בחברה (לא קונפורמית)? מה דעתכם על התנהגות כזו? הביאו דוגמאות מנסיונכם ושוחחו על כך.
- האם חוויתם חוויה דומה לזו של בלבלונת? איך הרגשתם? ספרו על כך.

ח. נספחים

נספח 1

רשימת האמרות, הפסוקים והפתגמים

חוברת א'

כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימיך (שמות כ' י"ב).
לך אל הנמלה עצל, ראה דרכיך וחכם (משלי ו' ו').

חוברת ב'

הזורעים בדמעה ברינה יקצרו (תהילים קכו' ה').
מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (משנה, מסכת עבודה זרה).
הנתינה חשובה לנותן לא פחות מאשר למקבל.
סוף מעשה במחשבה תחילה (אלקבץ, לכה דודי).

חוברת ג'

ותן טל ומטר לברכה על כל פני האדמה (תפילת הגשם, מתוך הסידור).
הכלב הוא ידידו הטוב של האדם.
איזהו גיבור? הכובש את יצרו (אבות ד' א').
ניצנים נראו בארץ (שיר השירים ב' י"ב).

חוברת ד'

ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח).
מה ששנא עליך אל תעשה לחברך (תלמוד בבלי, מסכת שבת ל"א).
ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא־קודש יהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו; יום תרועה יהיה לכם (במדבר, כ"ט, א').
בעשור לחודש השביעי הזה, מקרא־קודש יהיה לכם, ועיניתם את נפשותיכם, כל מלאכה לא תעשו (במדבר, כ"ט, ז').
ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל (ויקרא כ"ג, מ').
בסוכות תשבו שבעת ימים (ויקרא, כ"ג, מ"ב).
ביום השמיני עצרת תהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו (במדבר, כ"ט, ל"ה).
שישו ושמחו בשמחת תורה (מתוך הסידור).
משנכנס אדר מרבין בשמחה (תענית, כ"ט, א').
זכור את היום הזה שיצאתם ממצרים מבית עבדים (שמות, י"ג, ב').
וספרתם לכם ממחרת השבת, מיום הביאכם את עומר התנופה, שבע שבתות תמיימות תהיינה (ויקרא, כ"ג, ט"ו).
וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חיטים (שמות ל"ד, כ"ב).

נספח 2

רשימת היצירות על-פי המעגלים והחבורות

מעגל ראשון - ליבה

שירים:

חוברת ד'	אטלס יהודה / והילד הזה הוא אני
חוברת ג'	אתר תרצה / מתחילים לקרוא
חוברת ד'	גולדברג לאה / הילד הרע
חוברת ד'	גפן יהונתן / הייתי הילד הכי קטן בכיתה
חוברת ד'	כהן אסיף שלומית / התפייסות

סיפורים:

חוברת ד'	אבס שלמה (עיבוד) / ג'וחא שואל קדרה
חוברת ד'	אזופוס / האריה והעכבר
חוברת א'	אזופוס / הצב והארנב

מקורות יהודיים:

חוברת ד'	אחד מי יודע
חוברת ב'	יוסף מוקיר שבת

מעגל שני

שירים:

חוברת ד'	אהרון זאב / אבי לימד אותי לשחות
חוברת ד'	אלון אמונה / איך מבקשים סליחה
חוברת ב'	ביאליק חיים נחמן / מקהלת נוגנים
חוברת ד'	בן דור דתיה / תמיד אני
חוברת ד'	ברגשטין פניה / מי אשם?
חוברת ד'	גלזמן שרה / חנוכיה לי יש
חוברת ג'	גפן יהונתן / ברקים ורעמים
חוברת ד'	זרחי נורית / בלבלונית
חוברת ד'	ילן-שטקליס מרים / אבא שלי
חוברת א'	מולודובסקי קדיה / פתחו את השער
חוברת ד'	רווה אלי / מתנה למדינה
חוברת א'	שמר נעמי / אלף בית
חוברת ד'	שמר נעמי / בראש השנה
חוברת ד'	שמר נעמי / שלומית בונה סוכה

סיפורים:

חוברת ד'	אבס שלמה / שני תיישים
חוברת ד'	אליצור רבקה / שתי חברות ומשלוח מנות
חוברת א'	בורלא עווד / האם הגיע הסתו?
חוברת ד'	בורלא עווד / הצב והעקרב
חוברת א'	ברוך מירי (עיבוד) / למה לתרנגול יש כרבולת אדומה?

נאור לאה/ על אורן והאורן שלו חוברת ד'

מקורות יהודיים:

הגינות והשבת רכוש חוברת ד'
מה נשתנה חוברת ד'
תבלין של שבת חוברת ב'

מעגל שלישי- לוי קיפניס

אח יש לי חוברת ד'
בר כוכבא חוברת ד'
האיש אשר לא אהב ציפורים חוברת ד'
החליל הנפלא חוברת א'
המדורה חוברת ד'
העיוורת חוברת ג'
העצים והאביב חוברת ג'
סלינו על כתפינו חוברת ד'
פרח בתוך פרח חוברת ג'

מעגל רביעי

אהרון זאב / אבי לימד אותי לשחות חוברת ד'
אלון אמונה/ איך מבקשים סליחה חוברת ד'
ביאליק חיים נחמן / מקהלת נוגנים חוברת ב'
בן דור דתיה/ תמיד אני חוברת ד'
ברגשטין פניה / מי אשם? חוברת ד'
גלזמן שרה / חנוכיה לי יש חוברת ד'
גפן יהונתן / ברקים ורעמים חוברת ג'
זרחי נורית / בלבלונת חוברת ד'
ילן-שטקליס מרים / אבא שלי חוברת ד'
מולודובסקי קדיה / פתחו את השער חוברת א'
רווה אלי / מתנה למדינה חוברת ד'
שמר נעמי/ אלף בית חוברת א'
שמר נעמי / בראש השנה חוברת ד'
שמר נעמי / שלומית בונה סוכה חוברת ד'

טקסטים עיוניים

אבא שלי כבאי חוברת ד'
איך ישנים הציפור והאורנג-אוטן? חוברת ד'
איך לטפל בארנב? חוברת א'
איך מייצרים ספר? חוברת ג'
אלופות החיות חוברת ד'
הבה נכין יונה חוברת ד'
הכל צבעוני חוברת ב'
הנדל חוברת א'

חוברת ג'	הצמר
חוברת ד'	טלפון תוצרת בית
חוברת ד'	כיצד מדברים בעלי חיים?
חוברת ג'	כלב בריא
חוברת ב'	מכתב מניב לסבא
חוברת ב'	מכתב מסבא לנכדו ניב
חוברת ב'	סביבון צבעוני
חוברת א'	סביבת המגורים הטבעית של בעלי החיים
חוברת ב'	סוגי כלי נגינה
חוברת א'	עבודת נמלים
חוברת ד'	קופים
חוברת ד'	קופסה על חוט - הכנת קסם
חוברת ד'	שפת אם

טקסטים נוספים

נוסף על הטקסטים הספרותיים והעיוניים המופיעים לעיל, כלולים בספר קטעי מידע קצרים על החגים ועל סוגיות אחדות הדורשות הסבר, כגון עצי פרי, ג'וחא, מה נשתנה. כן מופיעים בחוברות טקסטים תקשורתיים קצרים, כגון הזמנה ליום הולדת, ברכה לראש השנה, מודעה על חיפוש כלב. כל אלה הם קצרים במיוחד ונכתבו על ידינו. בתוכן העניינים מופיעים רק טקסטים איכותיים שנבחרו על ידינו בהתאם להוראות משרד החינוך.

3. פתרון

מבלת מעקב והערכת הישגים

[illegible]

מקרא

שאלה כח"ה:

מדיד

// חלקן

/ א"ח

כיצד אלה:

== גבול

ללא נכרז =

הבגדה

הבנה מלאה

הבנה חלקית

חוסר הבנה

שפת קריאה:

רה"ט

מציאות **

*
מקצועית

דיין בקריאה/כהונה:

+++ מדינת

++ מדויקת חלקית

+ מנחשת, התרשמותית

מראי מקומות

בנטיין, ש. (1997) / על הקשר שבין פונולוגיה, מודעות פונמית ותהליכי קריאה. בתוך: שמרון, י. (עורך), מחקרים בפסיכולוגיה של הלשון בישראל, עמ' 184-202, ירושלים, מגנס.

דו"ח הועדה להוראת הקריאה של ועדת החינוך של הכנסת, ועדת שפירא (יולי 2002).

דו"ח ועדת הקריאה של הקונגרס האמריקאי (2001) / מסמך שהוגש לוועדת החינוך והתרבות של הכנסת, ירושלים.

הרצברגר, ה. (2000) / מודעות פונולוגית, אבן יסוד של לימוד הקריאה. הוצאת אח, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.

והל, א. ו-ב. ארצי (2002) / אבני היסוד של הקריאה. בתוך: קריאה - תיאוריה ומעשה, כרך ג', יחידה 7, עמ' 196-207, האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב.

לאופר, א. (1981) / מבוא לתורת הלשון, יחידות 4, 5. האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב.

לפידות, מ. ו-ג. טובול (1994) / הקשר בין עירנות פונולוגית לרכישת קריאה. בתוך: א. ווהל ושות' (עורכים), עקרונות ומעשים בהוראת הקריאה, עמ' 103-114, האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב.

ניר, ר. (1989) / הבנת הנקרא - התהליך והתוצר. דפים 9, עמ' 5-11, משרד החינוך, ירושלים.

ספרי לימוד בחינוך הלשוני לבית הספר היסודי (נובמבר 2011) / משרד החינוך המזכירות הפדגוגית, ירושלים.

רביד, ד. (1996) / עיין ערך לשון (חוברת). מט"ח, תל אביב.

רביד, ד. (2000) / התגבשות תפישה של מערכת הכתב העברית אצל תלמידי ביה"ס היסודי. בתוך: ע. אולשטיין ושות' (עורכים), מחקרים בתקשורת, בבלשנות ובהוראת לשון, עמ' 408-425, כרמל, ירושלים.

שוורץ, ל. (2003) / הגה הגה ועוד הגה, מדריך למורה. ביה"ס לחינוך, בית ברל.

תוכנית הוראה להטמעת יעדי עברית (חינוך לשוני) בכיתות א'-ב' (תשע"ד) / משרד החינוך המזכירות הפדגוגית, ירושלים.

תכנית לימודים לבית הספר היסודי, חינוך לשוני: עברית - שפה, ספרות ותרבות (התשס"ג) / משרד החינוך המזכירות הפדגוגית, ירושלים.

Chall, J. (1983) / Stages in Reading Development, McGraw - Hill, N.Y.

Ehri, L.C. (1986) / Sources of difficulty in learning to spell and read. In: M.L. Wolraich & D. Roth (eds), Advances in development and behavioral pediatrics, pp 121-195, Greenwich, CT: JAI.

McGuinness, C. & als (1996) / Phono-Graphix: A new method for remediating reading difficulties. Annual of Dyslexia, Spring N.Y., Vol. 46(1).

Richards, M. (2000) / Be a good detective: Solve the case of oral fluency. The Reading Teacher, 53 (7), 534-539.

Stanovich, K.E (1986)/ Mathew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of reading. Reading Research Quaterly, 21, pp 360-407.

Walker, B.J. (1992)/ The instructional techniques. In: Diagnostic teaching of reading, pp. 139-256.

המלצות למורה לקריאה נוספת

בלגור, ר. (1977) / הפסיכולוגיה של הקריאה. שוקן, תל אביב.

גיליס, מ. (1987) / מן ה"חדר" אל המחשב. אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.

עינת, ע. (1978) / שיטת חנה'לה. צ'ריקובר, תל אביב.

והל, א. ו-ב. ארצי (2002) / אבני היסוד של הקריאה. בתוך: קריאה - תיאוריה ומעשה, כרך ג', יחידה 7, עמ' 66-117 : תרומת המשפחה להתפתחות האוריינית, התפתחות התנהגויות קריאה, התפתחות הכתיבה. האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב.

שימרון, י. (1989) / פסיכולוגיה של קריאה והבנת טקסט. אוניברסיטה משודרת, משרד הבטחון, תל אביב.

שלומי, ד. (התשנ"ז) / לקרוא ולכתוב - מדריך למורה על קריאה וכתיבה של ילדים מתקשים. עמ' 9-16, 100-110, ת"ל, משרד החינוך והתרבות, ירושלים.

Juel, C. (1988)/ Learning to read and write. Journal of Educational Psychology, 80 (4), pp. 437-447.

Stanovich, K, E. (1992)/ Speculation on the causes and consequences of individual differences in reading acquisition. In P. Gough, L. Ehri & R. Treiman (Eds.), Reading acquisition, pp. 307-342, Hillsdale, NJ: Erlbaum.